HALİL İNALCIK

Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)

İSAM yayınları

HALİL İNALCIK

KURULUŞ DÖNEMİ OSMANLI SULTANLARI 1302-1481

Halil İnalcık

Türk tarihçiliğinin seçkin isimlerinden olan İnalcık 1916'da İstanbul'da doğdu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden mezun oldu (1940). Aynı fakültenin Yakınçağ Tarihi Bölümü'ne asistan olarak girdi ve iki yıl içinde "Tanzimat ve Bulgar Meselesi" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Bu fakültenin yanı sıra Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde (1942-1972) ve Chicago Üniversitesi'nde (1972-1986) tarih dersleri verdi. Amerikan Akademisi (1986) ve Britanya Akademisi'ne (1993) üye seçildi. Aralarında TC Dışişleri Bakanlığı Yüksek Hizmet Madalyası ve Kültür Bakanlığı Sanat ve Kültür Büyük Ödülü de bulunmak üzere pek çok ödül aldı. 1993 yılından itibaren Bilkent Üniversitesi'nde görev yapmaktadır.

Başlıca eserleri: ***Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*** (Ankara 1954), ***Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*** (Ankara 1954), ***The Ottoman Empire: The Classical Age 1300-1600*** (Londra 1973), ***The Ottoman Empire: Conquest, Organization, and Economy*** (Londra 1978), ***Studies in Ottoman Social and Economic History*** (Londra 1985), ***The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire*** (Bloomington 1993).

İSAM
TÜRKİYE DİYANET VAKFI

İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)
Altunizade, İcadiye Bağlarbaşı Cad. 40
Bağlarbaşı 34662 Üsküdar-İstanbul
Tel. (0216) 474 08 50 Faks (0216) 474 08 74
www.isam.org.tr

Bu kitap;
Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin
28.12.2004 gün ve 1163 sayılı kararıyla basılmıştır.

Kapak: Fatih'in Gentile Bellini tarafından yapılan portresi (1481).

Baskı: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Ankara

© Her hakkı mahfuzdur.

İstanbul, Mart 2010

İnalcık, Halil
Kuruluş dönemi Osmanlı sultanları 1302-1481 / Halil İnalcık. – İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010.
262 s. ; 20 cm. – (İSAM Yayınları ; 70. Temel Kültür Dizisi ; 17)

Kaynakça ve dizin var.
ISBN 978-605-5586-06-5

İçindekiler

Önsöz • 9

OSMAN I • 13

ORHAN • 43

MURAD I • 79

BAYEZİD I • 109

MEHMED I • 119

MURAD II • 131

MEHMED II • 157

Kronoloji • 197
Dipnotlar • 207
Kaynaklar Hakkında • 213
Bibliyografya • 215
Dizin • 235

Kısaltmalar

a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı geçen eser
BA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BZ	Byzantinische Zeitschrift
ed.	Editör
EI² (İng.)	***Encyclopaedia of Islam (new edition)***
GDAAD	***İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi***
haz.	Hazırlayan
İA	***İslâm Ansiklopedisi***
MS	Manuscript
nşr.	Neşreden (Tahkik eden)
s.	Sayfa
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	Tercüme, tercüme eden
TTK	Türk Tarih Kurumu

Önsöz

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'ndeki (*DİA*), ilk dönem (1302-1481) Osmanlı sultanlarına ait maddelerimi bir araya getirip bir kitapçık halinde yayımlama fikrini, İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) Başkanı M. Âkif Aydın uygun buldu, böylece bu kitap ortaya çıktı. Bu araştırmalar, Doğu ve Batı kaynakları karşılaştırılmak ve alan araştırmaları yapmak suretiyle yeni bir sentez olmak iddiasındadır.

Osman, Orhan ve I. Murad'a ait makaleler, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* için yazılmıştır; ötekiler evvelce *Encyclopaedia of Islam*'da ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın *İslâm Ansiklopedisi*'nde *(İA)* çıkmıştır. Türkçe'ye çevirileri kontrole gerek görmedim. Her sultana ait bibliyografya ve dipnotlar bu kitabın sonuna konmuştur.

TDV İslâm Ansiklopedisi'ne basılmak üzere gönderdiğim ilk metinlere, tabii, ansiklopedinin redaksiyon heyetince, genel yayın kurallarına göre son şekli verilmiş bulunmaktadır. Bu kitap için bana gönderilen metinleri dikkatle okudum, düzeltmeler yaptım, fasıl başlıkları koydum.

Osman, Orhan ve I. Murad maddeleri, son yıllarda yapmış olduğum araştırmaların bir sonucudur. Bu yazılarda Osmanlı arşiv belgeleri kullanılmış, kroniklerin eleştirel değerlendirilmesi yapılmış, Türkiye'de

ve Batı'da yayımlanmış incelemeler gözden geçirilmiştir. Bu incelemeler arasında I. Dünya Savaşı akabinde Alman ve Avusturya filoloji mektebinin ciddi kaynak araştırmalarını göz önünde tutanlar olduğu gibi, kaynakları eleştirel biçimde ele almayan ve hepsini "karanlık kuyu" (black hole) sayıp bir tarafa bırakanlar vardır (*EI*'de I. cildin "Osman" maddesine bakınız). Bazıları da, yıllar öncesi yapılan eleştiri ve düzeltmeleri göz ardı edip "Gibbons tezine" bağlı kalmıştır.

Osmanlı kroniklerini kullanmaya kalkanların, her şeyden önce ciddi filolojik hazırlığı olmalıdır. Burada yayımladığımız makalelerde, erken Osmanlı tarihi üzerinde kaynakların, özellikle toponimik-topografik alan araştırmalarıyla kontrolü ve değerlendirilmesi izlenmiştir. Kezâ, Osman'ın ilk beylik merkezi Karacahisar'ı ziyaretle arkeolojik incelemeleri başlattık. İlk Osmanlı dönemine ait arşiv kaynakları, özellikle zâviye vakıfları ve vakfiyelerdir. Bu kaynaklarda ilk Osmanlı beylerine ait birçok belge bulmaktayız.

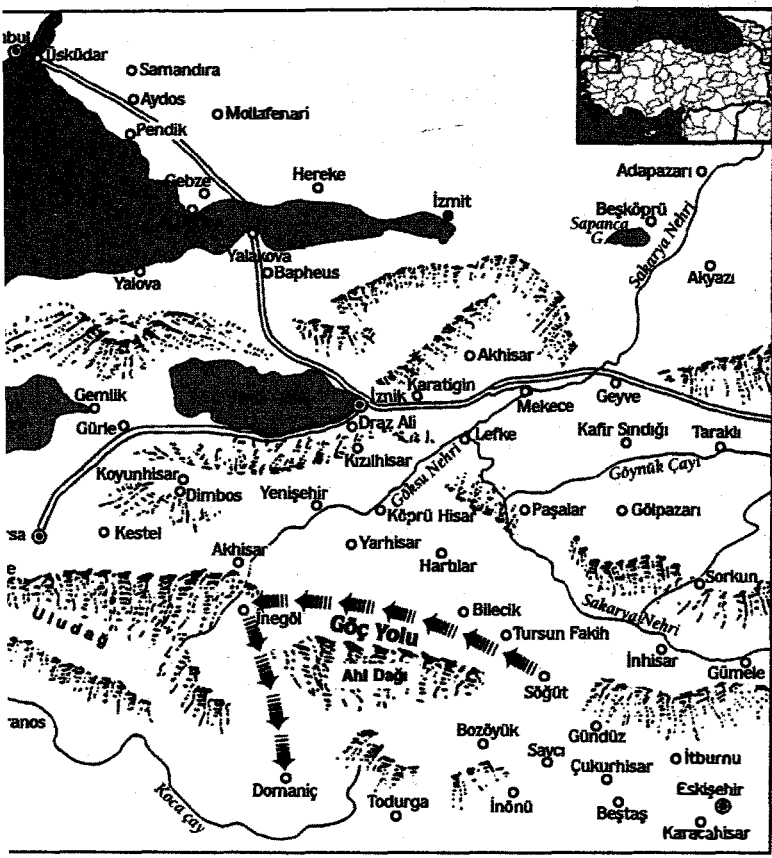
Öte yandan, ilk Osmanlı dönemi üzerinde önemli kaynaklar, kuşkusuz Bizans kronikleridir. Bu alanda E. Zachariadou'nun çığır açan yayımlarını anmalıyız. Bizans kroniklerinin son zamanlarda Fransa ve Almanya'da filologlar tarafından yapılan güvenilir çevirilerini kullanmak Osmanistler için mümkün olmaktadır. Osman ve beyliği üzerinde, kuşkusuz en önemli kaynak çağdaşı G. Pachymeres'in kroniğidir, Laurent-Failler çeviri ve notları sayesinde bu kaynaktan yararlanmak imkânını bulduk. Orhan dönemi için Kontakuzenos ve Gregoras ile İtalyan belge yayınları Osmanlı kronik kayıtlarını kontrol etmek ve zenginleştirmek için esas oldu.

I. Murad, I. Bayezid ve I. Mehmed dönemleri üzerinde, şimdiye kadar bilinmeyen çağdaş bir kronik, Ahmedî'nin iki orijinal metninin, Neşrî tarafından aynen aktarılmış olduğunu tesbit ettik. Böylece, XV. yüzyıl ikinci yarısına ait Âşıkpaşazâde kroniğinden önce

yüzyılın başlarına ait ayrıntılı bir anlatım elimizdedir. Bu iki metin, Ahmedî'nin *İskendernâme*'ye eklediği *Dastân*'dan çok daha etraflı bir kaynak olarak önümüzdedir (bu iki metni yayıma hazırlamaktayız).

Türkiye Diyanet Vakfı, *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki araştırmalanmı toplu biçimde bu kitapta sunmuş olmakla okuyucuya kolaylık sağlamış ve yazarına mutluluk bağışlamıştır. Başkan M. Âkif Aydın'a ve İslâm Ansiklopedisi Redaksiyon Heyeti'ne yürekten teşekkürler.

Halil İnalcık

Osman Gazi Döneminde Fetihler ve Göç Yolları

OSMAN I

(1257 [?]-1324)

beylik dönemi:

(1302-1324)

Osman'ın Menşei

Osmanlı Devleti'nin ve hânedanın kurucusu Osman Bey, ilk Osmanlı kaynaklarına göre Anadolu'ya gelen bir Türkmen boyuna mensup olup Söğüt uc bölgesine yerleşen Ertuğrul Gazi'nin oğludur. İbn Battûta adını Osmancuk şeklinde verir. Ailenin menşei ve şeceresi kaynaklarda farklı şekillerde kayıtlıdır. Osman'ın babası Ertuğrul'a bağlı aşiretin, Sultanöyüğü (Sultanönü)-Eskişehir bölgesinde sınır (*uc*) hattının en ileri kesiminde olan Söğüt'e nasıl ve ne zaman geldiği hakkındaki rivayet belirsizdir ve yanlış hâtıralar içerir. XV. yüzyıl Osmanlı kaynaklarından Neşrî'deki bir kayıtta Ertuğrul'un, aşiretiyle Sürmeli-Çukur'a (Aras vadisi) kadar Anadolu ve Azerbaycan'da dolaştıktan sonra gelip Engüri'ye (Ankara) yakın Karacadağ'a indiği anlatılır (bugün Ankara'nın güneyindeki Karacadağ eteğinde tipik bir Türkmen köyü olan Yaraşlı vardır; buranın eski adı Gülşehri'dir; bu dağ üzerinde Karacadağ yaylasında Antikçağ'a ait önemli şehir arkeolojik araştırmalara konu olmuştur). Ertuğrul'un[1] Selçuklu Sultanı Alâeddin'e bir savaşında yardımcı olduğu rivayeti[2] aslında tarihî bir gerçeğin belirsiz bir hâtırasını yansıtır. Nitekim, İznik Laskaris hükümdarlarından III. Ioannes Vatatzes döneminde (1222-1254) uc Türkler'iyle,

bilhassa 1225-1231 yılları arasında savaş alevlenmiş, I. Alâeddin Keykubad (1227-1231) Bitinya (Bithynia) uc bölgesine gelerek mücadeleye katılmıştır. Bizans kaynakları ve Suriyeli İbn Nazîf kroniği Alâeddin'in seferleri hakkında kesin deliller sağlamaktadır. İbn Nazîf, Sultan Alâeddin'in Vatatzes'e karşı savaşta bazı kaleleri fethettiğini zikreder. Osmanlı rivayetinde[3] Sultan Alâeddin'in Karacahisar'ı fethi hakkındaki bilgi, bu çerçevede tarihî bir gerçeklik kazanır. İbn Nazîf'e göre Bizans-Selçuklu mücadelesi Alâeddin'in "büyük kaleleri" fethi dolayısıyla 1227'de başlamış, fakat Vatatzes Selçuk ordusunu bozmuş, savaş kesin bir sonuca ulaşmadan 1229'da devam etmiş, Celâleddin Hârizmşah'ın Selçuklu doğu topraklarını tehdit etmesi (Yassıçimen savaşı, 1230) ve ertesi yıl bir Moğol ordusunun Sivas'a kadar akını üzerine Alâeddin Keykubad barış yapmıştır (1231). Alâeddin'in 1225'e doğru Ankara uc bölgesine geldiği hakkında kanıtlar mevcuttur. Ona ait Ankara Akköprü kitâbesi 1222 tarihini taşır ve Ankara Kalesi'nde Alâeddin'e nisbet edilen bir cami vardır. Alâeddin ayrıca Konya'dan Ankara'ya gelişinde Şereflikoçhisar'da ve Beypazarı'nda camiler yaptırmıştır (1225). Ertuğrul'un Sultan Alâeddin ile bu bölgeye geldiği rivayeti Yazıcızâde'nin eserinde yer alır.

Ertuğrul'un Alâeddin Keykubad'a bir savaşta yardımcı olduğu, sultan tarafından kendisine ilkin Karacadağ'da, ardından Söğüt'te yurt verildiği rivayeti, Laskarisler'e karşı savaşların Türkmen toplumu arasında yaşayan bir hâtırası olmalıdır. Karacahisar ilk defa o zaman alınmış, sonra terkedilmiştir.[4] Ankara-Eskişehir uc bölgesinden hareket eden Ertuğrul'a en ileri hatta Söğüt'te yurtluk, Domanic'de (Domalic) yaylak verildiği anlaşılmaktadır. Ertuğrul'un halkı Söğüt'te yerleşmiş olmakla beraber sürüleri Domanic'e yaylaya götürülüyordu. XIII. yüzyıl ortalarında Sultanöyüğü bölgesinde Türkmenler'in köylerde yerleşip yarı göçebe hayata geçtikleri açıktır (Cacaoğlu vakfiyesi). Diğer Batı Anadolu beyliklerinin kuruluşunda olduğu gibi bu bölgede de halk arasında alp-gaziler

gazâ akınlarını örgütlemekteydi. Kendisi de bir alp olan Osman'ın gazâ faaliyetine başladığı tarihten (1284 Kulaca fethi) önce Eskişehir ucunda durum şöyleydi: Bizans ile sınır, Bilecik'te başlıyordu. Sultanöyüğü ile Bilecik arasındaki uc bölgesinde yerli tekfurlar, Selçuklu sultanını tanıyor ve bölgede yaylak ve kışlakları olan Türkmenler ile barış içinde yaşıyordu.[5] Ertuğrul'un merkezi, Sultanöyüğü ucunda en ileri hatta Söğüt kasabasıydı.

Neşrî'deki rivayete göre,[6] Osman gençliğinde babası Ertuğrul ile Söğüt'te oturuyordu. Bu dönemde Osman'ın İtburnu köyünden bir kadınla macerası dolayısıyla anlatılan hikâye tarihî ilginç noktalar içerir (İtburnu köyü Sultanönü tahrir defterlerinde kayıtlıdır; haritalarda Beştaş'a yakın İtburnu köyü Yukarı Söğüt ile Aşağı Söğüt arasında yer alır). Bu macerada Osman'ın İnönü beyi ile dostluğu, Eskihisar beyi ve Eskişehir beyi ile savaştığı anlatılır. Bu bilgiler, 1260-1280 yılları arasında bölgedeki siyasî durumu yansıtır. Eskihisar, Eskişehir'e yakın tepedeki höyük (Şarhöyük) üzerindeydi; höyük Eskiçağ'lardan beri çeşitli kültürlere sahne olmuştur. Buradaki hisarda bir beyin oturduğu ve Eskişehir beyine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Eskişehir kaplıcalarının bulunduğu Ilıca karşısında Odunpazarı bayırında müslümanların kurduğu Eski (Yeni) şehir 1260'a doğru Selçuklu-Moğol nâibi Cacaoğlu Nûreddin'in oturduğu yerdi. Cacaoğlu'nun valiliği sırasında Sultanöyüğü bölgesinde Eskişehir oldukça gelişmiş bir yerdi. Vakfedilen köyler arasında Eğriözü, Göçözü, Alıncak, Sevindik, Sarıkavak, Direkli köyleri bölgede Türkmen yerleşmesinin açık bir kanıtıdır. Sonuç olarak Osman Gazi'nin gençliğinde Eskişehir ve etrafında yerleşik hayatın oldukça gelişmiş olduğu söylenebilir. Eskişehir, Eskihisar, İnönü ve Söğüt'te oturan ve birbiriyle rekabet halinde bulunan beyler hakkında Neşrî'deki rivayet[7] Cacaoğlu vakfiyesiyle tarihî gerçeklik kazanmaktadır. Ertuğrul'un oğlu Osman bu mücadelede bir taraf olarak görünmektedir. Söğüt'te "Ertuğrul canı için" bir çiftlik vakıf dikkati çeker.[8] Bu resmî kayıt Ertuğrul hakkında en eski belgedir.

Osman'ın ve babası Ertuğrul'un mensup bulunduğu boyun hangi boy olduğu konusu tartışmalıdır. Kayı (Kayığ) boyu, XI. yüzyılda diğer Oğuz boyları gibi büyük kitleler halinde Anadolu'ya gelmiş ve küçük gruplar halinde ülkenin çeşitli bölgelerine yerleşmiştir.[9] Bunu Anadolu'da yer adları haritası kanıtlamaktadır. Osman ailesinin ortaya çıktığı Sultanönü bölgesinde Kayı veya Kayı-ili adıyla köylere rastlanır. Hânedan kuran diğer Türk boyları gibi Osmanlılar, Kayı damgasını bir egemenlik sembolü olarak sikkelerinde ve önemli eşyada kullanmışlardır. M. Fuad Köprülü'ye göre Kayılar, Osmanlı Devleti'nin ilk etnik çekirdeğini oluşturmuştur. Osman'ın aşireti hakkında kroniklere aktarılan bilgiler ve uydurma soy kütükleri hiçbir tarihî esasa dayanmaz. Kroniklerde genel giriş kısmında yer alan efsaneleşmiş birtakım belirsiz iddia ve gelenekler, içerdikleri tarihî bilgiler ayırt edilerek kullanılmalıdır. Paul Wittek, Osmanlı hânedanının Kayı aşiretiyle ilgisi olmadığı tezini savunur; Osman'ı Oğuz Han'a bağlayan soy kütüğünün, hânedan siyaseti etkisiyle II. Murad döneminde ortaya çıktığını vurgular. 1380'lerde küçümseme amacıyla Kadı Burhâneddin, Osman'ın bir kayıkçı oğlu (Kayığ boyu kelimesinden) olduğunu söylemiştir. Timur, Yıldırım Bayezid'e bir mektubunda Osmanlı sultanına bir kayıkçı Türkmen soyundan geldiği gerekçesiyle hakaret etmek istemiştir. Osmanlı hânedanın soyu meselesi, Timur'dan sonra oğlu Şâhruh zamanında bir diplomatik tartışma konusu olmuştur. Timur, Anadolu'dan ayrılmadan önce Osmanlı çelebi sultanlar dahil, bütün beylere birer yarlık vererek egemenliklerini tasdik etmişti. Oğlu Şâhruh karşıtlarını bertaraf edip tahta yerleşince I. Mehmed ve II. Murad'a ferman ve hil'atlar göndererek kendisine bağımlılıklarını göstermelerini istemiş, Osmanlı sarayı bu baskı ve tehdit karşısında ciddi bir kaygıya düşmüştü. Saraya yakın Yazıcıoğlu ailesinden Ali, o zaman *Târîh-i Âl-i Selçuk*'unda (yazılışı 1436-37) Osman'ı Kayı Han'a bağlayan soy kütüğünü koymuş ve Osman'ın Oğuz Han'ın büyük oğlu Gün Han'ın oğlu Kayı'nın soyundan geldiğini ileri sürerek

Timur ve Şâhruh'un üstünlük iddiasını çürütmek istemiştir. *Oğuznâme*'ye göre Oğuz Han, yirmi dört boy arasında egemenlik kavgası olmaması için töre koymuş, her birinin mansıbını, nişan ve damgasını tayin etmiştir. Oğuz'un öncelik verdiği oğlu Gün Han'dır. Ona bağlı boylar başta Kayı olmak üzere Bayat, Alkaevli, Karaevli'dir. Kayı'nın damgası, iki ok ve ortalarına kurulu bir yaydan oluşur (IYI). Oğuz Han'ın kendisinden sonra töre gereği Kayı hanlar, hanı olmuştur. Âşıkpaşazâde, *Târih*'inde Osman'ın soy kütüğünü Oğuz Han'a kadar götürür.[10] Bu soy kütüğü, Yazıcıoğlu tarafından Reşîdüddin'in *Câmiu't-tevârîh*'indeki Oğuz faslından alınmıştır.[11] Oğuz Han rivayeti, çeşitli Türk devletleri (bu arada özellikle Akkoyunlular ve Timur) tarihlerine az çok farklarla geçmiş, Osmanlı tarihlerine ilk defa Yazıcızâde Ali'nin *Târîh-i Âl-i Selçuk*'unda ayrıntılarıyla nakledilmiştir. Osmanlı sultanları bundan sonra bu teoriyi hararetle benimsemiş ve bir Oğuzculuk geleneği yerleşmiştir.

Öte yandan Osman Gazi'yi bir çoban olarak tasvir edenler de yanılmaktadır. Osman, Söğüt'te bir Türkmen boyundan gelmiş olabilir. Osman aslında, ucda Türkmenler'i ve gelen "garip"leri (yerini yurdunu terketmiş) gazâ savaşları için örgütleyen subaşılardan bir alp gazi idi. Bu alp subaşılarından XIII. yüzyıl sonlarına doğru Eflâkî ve 1330'da Âşık Paşa *(Garibnâme)* söz etmektedir. Osman'ın çağdaşı Bizanslı Pachymeres de onu, Kastamonu uc beyi emîrü'l-ümerâ Çobanoğulları'na bağlı bir sınır savaşçısı olarak tanıtır. Eserini 1436'da kaleme alan Yazıcıoğlu Ali, Osman'ın dedesinin adını Gökalp olarak verir ve Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın ucun idaresini Kayı boyundan Çoban'a (Kastamonu'da Emîr Hüsâmeddin Çoban) ve Kayı beylerinden Ertuğrul, Gündüz Alp ve Gökalp'e havale ettiğini yazar. Osman'ın han olarak seçilişini ise şu ifadelerle nakleder: "Ucdaki Türk beyleri ki Oğuz'un her boyundan cem' olmuşlardı, Tatar şerrinden korkup ol etrafta yaylarlar ve kışlarlardı, rüzgârla Tatar'dan incinenler uca gelip çoğaldılar; pes Osman katına geldiler, meşveret

kıldılar, eyittiler ki: Kayı Han hod mecmû' Oğuz boylarının Oğuz'dan sonra ağası ve hanı idi ve Oğuz töresi mûcebince hanlık ve padişahlık Kayı soyu varken özge boya değmez, şimdiden sonra hod Selçuk sultanlarından bize çare ve medet yoktur. Merhum Sultan Alâeddin'den dahi size safâ-nazar olmuştur, siz han olun ve biz kullar, bu tarafta hizmetinizde gazâya meşgul olalım dediler; Osman Bey dahi kabul etti. Pes mecmû' örü durup Oğuz resmince üç kere yükünüp baş kodular, dolu obalardan kâmran getürdüp Osman Bey'e sundular..."

1465'te kaleme alınan *Dûstûrnâme-i Enverî*de *Oğuznâme* kullanılarak Osman'ın şeceresi şöyle verilir: Gazan, Mîr Süleyman Alp, Şahmelik, Gündüz Alp ve Gökalp, Gündüz Alp oğlu Ertuğrul ve onun oğlu Osman. Şükrullah'ın *Behcetü't-tevârîh*'ine göre Osman'ın soy kütüğü: Oğuz... Gökalp, Kızıl Boğa, Kayaalp... Süleymanşah, Ertuğrul şeklindedir. Karamânî Mehmed Paşa ise Oğuz Han... Kayık Alp, Sarkuk Alp, Gökalp, Gündüz Alp, Ertuğrul rivayetini benimser. Âşıkpaşazâde'de Oğuz... Gökalp, Basuk, Kayaalp, Süleymanşah, Ertuğrul silsilesi bulunur. Neşrî'de soy kütüğü, Süleymanşah ve onun oğulları Sungur Tekin, Ertuğrul, Gündoğdu, Dündar olarak verilir. Ertuğrul'un üç oğlu Saru Yatı, Osman ve Gündüz'dür. Bunların içinde bağımsız bir kaynağı kullanan *Düstûrnâme* farklı soy kütüğüyle dikkati çeker. Ertuğrul'un babası Gündüz Alp, onun babası Şahmelik, onun babası Mîr Süleyman Alp'tir. Mîr Süleyman Alp diğerlerinde Süleymanşah olmuştur. Bu soy kütüğü ötekilere göre daha güvenilir görünmektedir. *Düstûrnâme*'de Karadeniz ötesinde Altın Orda'dan bir Tatar akını tarihî bir gerçeği yansıtmış olabilir. Tatarlar'ın "katıyay"ına yapılan atıf ilginçtir. Ok menzili normalden uzak olan katıyay Türk ve Moğollar'a savaşta silâh üstünlüğü sağlıyordu. Osman'ın Karadeniz kuzeyinde Kıpçak'tan gelen Ataman (Pachymeres) adında biri olduğu faraziyesi ise (Heywood) uzak bir ihtimaldir. *Dûstûrnâme* soy kütüğünde asıl ilginç olan, Osman'ın atalarının taşıdığı alp unvanıdır. Osman Gazi'nin başlangıçtan beri yoldaşları

Turgut, Aykut, Saltuk, Hasan gibi alplerdir; alp unvanı gazi unvanı ile eş anlamda kullanılır. Alpler, Selçuklu uc, ucât toplumunda Türkmen savaşçılarını sefere götüren deneyimli, iyi silâhlanmış kumandanlar durumundadır. Alp gaziler göçebe Türkmenler'i gazâ için örgütlemekte ve bu kuvvetlerle fetihler yaparak beylik kurmaktadırlar. 1300'lere kadar inen rivayetlerde bu süreçle ilgili açık kanıtlar bulunmaktadır. Yerel göçebe Türkmenler ile beraber Osman Gazi'nin kuvvetleri, çoğunlukla uzaklardan, Pachymeres'te Paflagonya'dan (Kastamonu yöresi) gazâ-doyum için gelen "garip" Türkmenler'di. Bunlar kızıl börk giyip savaşçı olarak ayrıcalık kazanıyor, böylece göçebe topluluğunda farklılaşma, çoban ve akıncı ayırımcılığı ortaya çıkıyordu.

Osman Alp – Osman Gâzî

Başlangıçtan beri uc beylerinin fetih politikasına iki prensip yön vermiştir: Gazâ ve istimâlet. Dinî ideoloji olarak İslâmî gazâ, hıristiyan ülkelerine karşı örgütlenmiş askerî uc bölgelerinde ilk aşamada aralıksız akınlar, daha sonra fetih ve yerleşme ve sonunda uc gazi beyliklerinin kuruluşu şeklinde bir gelişme göstermiştir. Gazâ, sanıldığı gibi kontrol altına alınan bölgelerde halkı İslâmlaştırma amacına yönelik değildi. Gazâ, dârülislâmın (Türkçe: illik) egemenlik alanını genişletmeyi amaçlar (zor altında İslâmlaşmış olanları Osmanlı idaresi gerçek müslüman saymamış, onlara "ahriyan" adı altında müslümanlardan farklı bir statü vermiştir). Kontrol altına alınmış bölgede yaşayan gayri-müslimler (Ehl-i Kitap) İslâm hukukunun tesbit ettiği kurallar altında bir statüye (ehl-i zimme) sahip olur ve bu kurallara saygı bey ve her müslüman için dinî bir ödev kabul edilirdi. Osmanlı uc gazi beyleri bu kurallar hakkında din âlimlerine danışır ve uygulamada onlara uyum sağlamaya çalışırlardı. Fıkıh okumuş Ede-Balı ve Dursun Fakih Osman'ın danışmanlarıydı.

Başlangıçta, alpler Osman Gazi ile birer yoldaş olarak seferler yapmaktaydı.[12] Öyle anlaşılıyor ki, Osman Gazi önemli başarılar kazanıp sivrilince uclarda alpler onun kumandası altına girdi. Osman'ın seferlerinde alpler "yarar yoldaş" ve "nöker"leri oldu. Osman, Eskişehir'den Bilecik ve Yenişehir'e kadar geniş bir ülke sahibi olduğunda (1299) İnönü'yü oğlu Orhan Bey'e, Yarhisar'ı Hasan Alp'e,[13] İnegöl'ü Turgut Alp'e verdi. Osman ile sefere giden Saltuk, Hasan ve Konur önde gelen alplerdir. Bu alp ve nökerlerin çocuk ve torunları sonraları devlet idaresinde önemli makamlara gelecekler ve bir çeşit Osmanlı aristokrasisi oluşturacaklardır. Meselâ İnegöl'ü fetheden Turgut Alp'e bu bölge bir yurt (*apanaj*) olarak verilmiş görünmektedir. Bölgenin o zaman Turgut-ili diye anılması bu bakımdan kayda değer. Selçuklular'da ve Osmanlı klasik döneminde yurt veya yurtluk, "bir göçer-ev grubunun reisine özerklikle verilen bir arazi birimi" olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle yurt, soylu bir bahadıra ait *apanaj*'dır. Osman alınan vilâyetleri gazilere taksim etmekteydi.[14] 1320'lerde uclarda Konuralp'e Karaçepüş Hisarı, Akçakoca'ya Absu (Pachymeres'te Hypsu) Hisarı uc verilmişti. Bu feodal yurt-apanaj sistemi daha sonra Rumili'de gazâ yapan uc beyleri Evrenosoğulları, Mihaloğulları, Paşayiğitoğulları için uygulanacaktır. Osman döneminde beyliğin bu feodal yapısı karşısında Orhan döneminde, ulemâ sınıfından vezirler idaresinde merkeziyetçi bürokratik rejim özyurtta egemenlik kazanacaktır.

Rum abdalları, bâciyân ve ahîlerle yanyana bir taife, yani belli bir statü altında bir grup olarak zikredilen gāziyân, Osman dönemindeki alpler ve maiyetindeki gazilerden başkası değildir ve bu alpler belli nitelikler taşır. Öte yandan nöker denilen askerî grup da Osman'ın etrafındaki gücü belirler. Orta Asya Türk-Moğol toplumunda nökerlik, Batı feodalizminde "commendatio" veya "hommage" ile kıyaslanabilir.[15] Osman ile Köşe Mihal arasındaki bağımlılık hakkındaki Osmanlı rivayeti ilginçtir: "Köse Mihal dâim anun ile bile olurdu, ekseri bu gazilerin

hizmetkârları Harmankaya kâfirleriydi".[16] XIII. yüzyıl Moğol toplumunda nöker, "soylu kişilerin, bahadırların evinde ve seferde yanından ayrılmayan hizmetkârı ve silâh arkadaşı" olarak tanımlanır. Esirlikten gelen nöker kendine tâbi olanlarla birlikte şefin hizmetine girer. Çoğu esir edilip ant içmekle, başbuğa hayat boyu bağlı silâh arkadaşıdır. Osman zamanında Köse Mihal bu tip bir nökerdir.[17] Böylece, Avrasya steplerinde olduğu gibi alpler etrafında gazâ-akın birlikleri oluşmakta, her biri ucun bir bölgesinde gazâ faaliyetinde bulunmaktadır. Osman Gazi de şüphesiz başlangıçta bu alplerden biriydi. Onu ötekiler arasında seçkin duruma getiren özellik, rivayete göre bir Vefâî-Babaî tarikat halifesi olarak uca gelen Ede-Balı'nın yakınlık ve mânevî desteği olmuştur. Osman ile şeyh arasında bir kutsama hikâyesinin ilâvesi,[18] bütün Türkmen beylerinin bu çeşit kutsamaları, beyliğin tanrısal teyidi ve meşrulaştırma gayreti olarak yorumlanmalıdır. Çağdaş Bizans tarihçisi Pachymeres, Osman'ı bölgede Bizans topraklarına karşı akın yapanlar arasında en atılgan bir önder olarak tanıtmaktadır. Ucda gaziler-alpler, gazâ ve ganimet seferlerinde en başarılı önderin bayrağı altına girerlerdi. Osman Gazi'nin başarısı, seferlerde alpleri ve nökerleri bayrağı altında toplayabilmesidir. Osman Gazi döneminde nökerlik/yoldaşlık egemen bir kurum olarak görünmektedir. 1304'te Osman'ın Sakarya seferinde Lefke (Osmaneli) ve Çadırlı tekfurları kendisine itaat ettiler ve Osman Gazi'ye "has nöker oldular".[19] Nökerlik sonraları Osmanlı Devleti'nin gelişme çağında kul sistemine yol açmış görünmektedir. Sultanın yeniçerileri, bey kulları (gulâm-ı mîr), timarlı sipahilerin hizmetkârı gulâmlar hep nöker durumundadır.

Uc toplumunda Osman Gazi'nin mânevî destekleyicisi, hukukî ve sosyal hayatı örgütleyici olarak ahîler ve fakihlerdir (fakı). Osman bir bölgeyi ele geçirdikten sonra burayı nasıl örgütleyeceğini ve dinî kuralları fakihlerden sormaktadır. Fakihler İslâm hukukunu, Sünnî akaidini ve İslâm kurumlarını bilen insanlar olarak gazi önderi

yönlendirici bilgiler sağlar, daha aşağı düzeyde şehir ve köylerde imâmet hizmeti görürlerdi. İlk Osmanlı beyleri Osman ve Orhan tarafından ahîler ve fakihlere verilmiş birçok vakıf köy ve çiftlik tahrir defterleri kayıtlarıyla bugüne ulaşmıştır. Osman döneminde bu fakihlerin en meşhuru Dursun Fakih'tir. Eskiden, Osman Gazi'nin uc toplumunda daha çok ahîlerin önde geldiği sanılıyordu. Fakat tahrir defterlerindeki vakıf kayıtları fakihlerin daha ağır basmakta olduğuna işaret eder.[20] Vakıfların kanıtladığı gibi, daha Osman Gazi zamanında İslâm hukukunu bilen kişilerle devlet kuran bey arasında sıkı ilişkiler vardı. Ayrıca biti ve vakfiyeleri yazan bir çeşit bürokratın varlığı da ileri sürülebilir. Beyliği teşkilâtlandırma, sosyal hayatı düzenleme bakımından bu fakihler ve ahîler son derece önemli bir rol oynamıştır. Din bilginlerinin ilk dönemlerde devletin örgütlenmesinde yardımcılık ve beylere danışmanlık yapmış olmaları, ilk vezirlerin de onlar arasından seçilmiş olması hususunu açıklar. Osman'ın son zamanlarında Alâeddin Paşa vezir durumundaydı.

Etrafında çeşitli askerî, sosyal ve dinî gruplar toplayan ve beyliğin nüvesini oluşturan Osman'ın Sultanöyüğü ucunda harekâtı, İç Anadolu'daki olayların ışığında izlenebilir. 1285-1291 döneminde Anadolu'da Selçuklu sultanına ve Moğollar'a karşı Türkmen isyanları, Osman'ın Selçuklu sultanının haraçgüzârı Karacahisar tekfuruna karşı hareketi ve 1288'de kaleyi ele geçirmesine fırsat vermiş görünmektedir. Osman'ın oğullarından Çoban'ın adı, İlhanlı büyük emîr Çoban ile ilişkili olabilir. Emîr Çoban ilk defa Mayıs 1299'da Sülemiş'e karşı Anadolu'ya geldi ve Sülemiş'i yendikten sonra Memlükler'e karşı Suriye sınırına yöneldi. İkinci defa ayaklanma halindeki Türkmenler'e karşı 1314'te büyük bir ordu ile Anadolu'ya geldi, Osman'ın yurdundan uzak olmayan Karanbük'ü (Karabük) kışlak seçti. Türkmen beyleri gelip orada itaatlerini arzettiler. Bu yıllarda Osmanlı kroniklerinde Osman'ın veya oğlu Orhan'ın herhangi bir gazâ hareketi kaydedilmemiştir.

Selçuklu tarihçisi Aksarâyî itaat eden "Etrâk" beylerini Hamîdoğlu, Eşrefoğlu, Karahisar beyi, Germiyanoğlu, Kastamonu'dan Süleyman Paşa diye anar; Osman'ın adı zikredilmez. Bu sırada Osman en ileri uc bölgesinde yerel tekfurlarla uyum içinde yaşamaktaydı ve belli ki İlhanlılar için bir sorun oluşturmamaktaydı.

Selçuklular, İlhanlı Devleti ve Uclar (Ucât)

Öteki uc beyleri gibi Osman'ın yerel tekfurlara ve Bizans'a karşı gazâ hareketine başlaması, Moğollar'a karşı Anadolu'da uc Türkmenler'i arasında direnç ve isyanların artmasıyla yakından ilişkili olmalıdır. Uclarda Moğol idaresine karşı hareketler II. İzzeddin Keykâvus'un isyanı ve uc Türkmenler'ine sığınmasıyla kendini göstermişti (1261). Mısır sultanları Türkmenler'le işbirliği yaparak müslüman Anadolu'yu Moğol egemenliğinden kurtarmaya çalıştılar. Memlükler'in bu siyaseti, Anadolu'da Moğol valilerinin İlhanlılar'a karşı isyan hareketlerini desteklemeleri biçiminde sürdü. Bunlar Togaçar (1295), Baltu (1297) ve Sülemiş (1299-1300) isyanlarıdır. Bu dönem, Osman'ın Sultanöyüğü ucunda yerli tekfurlara karşı önemli gazâ hareketlerine giriştiği ve bir Moğol müdahalesinden çekinmediği yıllara rastlar. Özellikle, Sülemiş'in isyanı uc Türkmenler'inden destek görmüştür. Bütün Türkmen beyleri gibi Osman da Memlük sultanının desteklediği Sülemiş yanlısıdır. Osman Gazi'nin oğullarından birine Melik Nâsır adını vermiş olması da (Memlük Sultanı el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalavun'un saltanat yılları: 1293-1294, 1299-1309, 1310-1341) bir raslantı değildir. Muhammed b. Kalavun'un ikinci defa Memlük tahtına oturduğu yıl, Anadolu'da Sülemiş'in isyanı almış yürümüştü. Eski Osmanlı rivayetinde bu olay belirsiz şekilde yankı bulmuştur. Bu rivayete göre sözde Sultan III. Alâeddin Keykubad (1298-1302) Osman ile beraber Karacahisar kuşatmasında iken Bayıncar Tatar Anadolu'ya gelmiş, Ereğli'yi (Karaman) tahrip etmiş, bunun üzerine Alâeddin Keykubad ona karşı yürümüş, Bigaöyüğü'nde

büyük savaşta Bayıncar'ın ordusu yenilmiştir.[21] Bu rivayette Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad, Bayıncar'a karşı savaşmış gösterilirse de, gerçekte Gâzân Han, Bayıncar'ı ve Boçukur'u büyük bir ordu ile Sülemiş'i ortadan kaldırmaya göndermişti. Sülemiş onları yenmiş ve Bayıncar'ı katletmişti. Dikkat çeken husus, tam bu olaylar sırasında 1299 yılının Osmanlı rivayetinde Osman'ın Bilecik fethi ve bağımsızlık yılı olarak kaydedilmesidir.

Osman ve Tekfurlar

Selçuklu sultanının haraçgüzârı Bilecik tekfuru bölgedeki diğer yerli tekfurlar üzerinde en güçlü olanıydı. Bilecik tekfuru, Selçuklu-İlhanlı egemenliğini tanıyordu. Âşıkpaşazâde'nin kaynağına göre ilk zamanlarda Osman da ona "mudârâ" gösteriyordu.[22] Mudârânın (aşağıdan alma, yaranma), sebebini anlamak için 1285'te Osman'ın aşiretiyle Söğüt-Domanic arasında göç devrine dönmek gerekir. Osman'ın aşireti sürüleriyle Söğüt-Domanic arasında göç ederken Bilecik tekfurunun himayesine muhtaçtı, İnegöl ovasında sürüler tarım topraklarını çiğnediği için İnegöl tekfuruyla başından beri düşmanlık vardı.[23] Osman'dan armağan alan Bilecik tekfuru Osman'ı koruyordu. Osman bu bölgede göç yolunu engelleyen İnegöl tekfuru ile çatışma halindeydi. Ermenibeli çatışması, yerel önemsiz bir karşılaşma idi (Ermenibeli Söğüt-Domanic yolu üzerindedir; Söğüt-Domanic yolu bugün de Ermenipazarı/Pazaryeri üzerinden İnegöl ovasına iner). Osmanlı rivayetine göre, Ermenibeli çatışmasının ardından Osman, Ede-Balı eliyle gazâ kılıcı kuşanmış ve bölge tekfurlarına karşı aktif gazâya başlamıştır. İnegöl Rumları'na karşı bir gece baskını yapmış, İnegöl yakınında küçük Kulaca Hisarı'nı yağmalayıp ateşe vermiştir (684/1285); bugün İnegöl'ün Kulaca köyü yakınında bazı kale kalıntıları gözlemlenmiştir; sonradan Orhan burada cami yaptırmıştır.[24]

Osman'ın Kulaca'yı yakması üzerine İnegöl bölgesi Rumlar'ı telâşlandılar; toplanıp Karacahisar tekfurundan

yardım istediler. Öyle anlaşılıyor ki, bu tarihlerde Osman Gazi'nin halkı Söğüt'te yerleşmiş olup yazları Domanic yaylasına çıkan bir yörük topluluğuydu. Karacahisar tekfuru Flanoz adlı bir adamıyla asker gönderdi (Flanoz, tipik bir Rum adı); İnegöl Rumları ile birleştiler. Osman da gazileri topladı. İkizce'ye yakın Domanic (Domalic) belini aştıkları yerde büyük savaş oldu (1286). Bu savaş, Osman'ın gerçek anlamda ilk savaşı sayılmalıdır. Osman'ın kardeşi Saru Yatı burada hayatını kaybetti. Böylece, Osman ile Karacahisar tekfuru arasında savaş başlamış oldu. Kulaca akınından iki yıl sonra Osman bölgenin ikinci büyük tekfuru Karacahisar tekfurundan hisarı alıp, beylik merkezi yaptı. Rivayete göre, bu önemli fetih sonucu ucda sancak beyliğine erişti.[25] Karacahisar'ın konumu, yapılan çalışmalarla aydınlatılmıştır. Nehirlerin kesiştiği verimli ovada bu tarihlerde zamanla kurulmuş şu merkezler vardı: Antik şehir Dorylaion kalıntılarının bulunduğu Şarhöyük (Sultan-öyüğü), Porsuk çayı ötesinde Odunpazarı bayırında kurulmuş müslüman şehri Eskişehir, Eskişehir'e 7 km, uzaklıktaki hâkim tepede konuşlanmış Bizans kalesi Karacahisar ve Karacahisar eteğinde Karacaşehir. Karacahisar'ın, Anadolu'dan İznik-İstanbul'a giden ana yolların kesiştiği bir noktada stratejik konumu son derece önemlidir, çıkılması güç bir kale olduğu anlaşılmaktadır.

Osman Uc Sancak Beyi

Osman, Karacahisar fethiyle bütün bölgeye hâkim olmuş, fiilen bu kesimdeki Selçuklu-İlhanlı nâibleri yerine geçmiş görünmektedir. Neşrî'ye göre Osman Gazi Karacahisar'ı fethedip Eskişehir'e mâlik oldu.[26] Konya'ya gönderdiği yeğeni Aktimur'un sancak beyliği sembolleri getirdiği doğru kabul edilirse, Osman'ın 1288'de bölgeye Selçuklu sultanı adına hâkim olduğu söylenebilir. Sonraki tahrir defterlerinde Sultanönü sancağı, Bilecik, Eskişehir, İnönü, Seyitgazi kazaları ile Karacaşehir ve Günyüzü nahiyelerini içermekteydi. Tahrirlerde Eskişehir'de gayri müslim kaydı yoktur. Burası başlangıçtan beri bir

Türk-müslüman şehri olarak kurulmuştur. Buna karşı yüksek tepedeki eski Bizans kalesi Karacahisar halkı, Fâtih Sultan Mehmed döneminde tepenin hemen eteğindeki Karacaşehir'e nakledilmiştir.[27] Rivayete göre Osman, Karacahisar'da kendi adına hutbe okutmuş, bağımsız beylik iddiasında bulunmuştur. Âşıkpaşazâde'de[28] Osman'ın bağımsızlık, yani kendi adına hutbe okutma iddiasında bulunması için şu olgular üzerinde durduğu ileri sürülür ki, bu iddialar aslında çok sonraları hânedanın Osman ile başladığı inancında olanlar tarafından eklenmiştir: Karacahisar, müslüman halk ile iskân edilip bir beylik merkezine dönüşmüş; müslüman halk mescid ve pazar yeri kurmuş; dolayısıyla imam, kadı ve hatip istemiş; Osman bu şehri kılıcı ile aldığını, kendisine Allah tarafından gazâ ile hanlık verildiğini, Selçuklu sultanının Osman'a sancak gönderip gazâda onu temsil etme yetkisi vermesine karşın kendisinin kâfirlerle uğraşarak bölgeyi fethettiğini ve büyük atasının Anadolu'ya ilk varan Süleymanşah olduğunu ve Gökalp neslinden geldiğini söylemiştir. Âşıkpaşazâde'nin rivayetine göre, Osman han sıfatıyla kanun koymuş, belli başlı alp yoldaşlarına beyliğin belli kısımlarını timar, daha doğrusu il-yurtluk tayin etmiştir. Bütün bunlar, Osman'ın beyliği *han* sıfatıyla Türk devlet geleneğine göre teşkilâtlandırdığını anlatmak için kullanılmış iddialardır. Bu teşkilât, Osman'ın beylik yapısının esasları olmuştur. Genelde Osmanlılar bir yeri fethedince üç şeyi hemen yerine getirirlerdi: Bir kadı, bir subaşı tayin edilir, pazar yeri belirlenirdi. Kaynaklar bu aşamada Osman'ı, diğer Türkmen beyleri gibi gazâ ile bağımsızlığa hak kazanmış, kendi adına hutbe okutabilecek bir bey, bir han gibi göstermeye çalışmaktadır. Neşrî, Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad'ın ölümüyle Selçuklu hânedanının ortadan kalkması üzerine, "Hutbe Osman Gazi adına okundu" diye farklı bir yorum yapar.[29] O tarihte Osman, Neşrî'ye göre hutbe ve sikke sahibi bir İslâm hükümdarı olmuştur. Aslında Selçuklu Sultanı III. Alâeddin 1302'de Moğollar tarafından Tebriz'e götürülmüş, son Selçuklu hükümdarı II. Mesud'un idaresi 1308'e

kadar sürmüştür. Bütün Anadolu bey-emîr-hanları, ancak 1335'te İran'da Ebû Said Bahadır Han'ın ölümü üzerine Cengiz soyundan ilhanlar kalmayınca sultanlıklarını ilân edip hutbe ve sikke sahibi olmuşlardır. Şimdiye kadar tarihçiler, eski rivayeti izleyerek 1299 tarihini Osmanlı hânedan ve devletinin gerçekten ve hukuken kuruluş tarihi kabul etmişlerdir. Türk geleneğinde devletin kuruluşu, her şeyden önce egemenliğini Tanrı'dan aldığına inanılan karizmatik bir hanın ortaya çıkışına bağlıdır. Fakat bu, İslâmî geleneğe göre hutbe ve sikke sahibi olmaya yetmez.

Sultanöyüğü bölgesinde uzun zamandır bir Rum tekfuru elinde bırakılmış bir kalenin, Karacahisar'ın fethedilmiş olması iki yönden önemliydi. İlkin, bölgede sultanın haraçgüzârı olarak yaşamakta olan tekfurlarla barışın terkedilmesi, bölgenin bir gazâ alanı haline gelmesi; ikinci olarak Osman'ın doğrudan doğruya kendi hükmü altında Karacahisar gibi hâkim bir kaleye sahip olmasıdır. Kaleye bölgeden ve Germiyan gibi uzak yerlerden halkın gelip yerleşmesi sonucu Karacahisar müslüman nüfuslu bir şehir oldu. Aşağıda Ilıca yanındaki pazar da Osman'ın kontrolü altına geçmiş görünmektedir. 1288'de uzak Söğüt uc kasabası yerine Osman, şimdi Karacahisar fethiyle sultanın nâibine ait Eskişehir'in yanında hâkim durumdaki bir merkeze yerleşmiş bulunuyordu. Fetih, Osman'ı bölgede fiilen bir gazi bey durumuna yükseltiyordu. Böylece Osman, Kastamonu emîri Çobanoğulları gibi, Selçuklu sultanının sancak sahibi bir emîri (bey) mertebesine ulaşmış görünmektedir.

Osman Bey'in bundan sonraki ana hedefi, Sakarya nehrinin doğusundaki bölge oldu. Osmanlı kaynaklarına göre Osman Gazi sancak beyi olunca nökeri Köse Mihal'e Taraklı Yenicesi'ne akına gitmek gerektiğini söyledi.[30] Harmankaya-Göl bölgesi tekfuru Köse Mihal'in Orta Sakarya kıvrımı içindeki tekfurlar ve bölge yolları hakkında bilgisi vardı; seferin planını özetledi: Beştaş'tan geçilecek, Sarıkaya'da Sakarya ırmağı aşılacak, böylece Sakarya

kıvrımı içindeki geniş bölge, özellikle İznik'e ipek getiren kervanların yolu, Göynük suyu üzerindeki Mudurnu-Göynük ve Taraklı Yenicesi kasabaları kontrol altına alınabilecekti. Bölgede kendi aşiretiyle yerleşmiş olan Samsa Çavuş'a iş birliği için haber gönderildi. Sefere çıkan Osman, yolda ilkin Beştaş Zâviyesi'ne kondu (sonraki tahrir defterlerinde Beştaş Zâviyesi kaydı vardır). Tekke şeyhinden Sakarya'nın geçit yerini sordu (gerçekten geçit yeri Sarıcakaya'dır, bugün burada yeni ve eski iki köprü vardır; az ileride nehir atların geçmesi için elverişli haldedir). Sakarya üzerinde Samsa Çavuş, Osman'ı ve adamlarını karşıladı ve Sorkun (haritada Sakarya'dan kuzeyde) üzerine götürdü. Sorkun Rumları, Samsa Çavuş aracılığı ile itaate razı oldular, ahd ile itaat edip yağmadan ve esaretten kurtuldular. Oradan Samsa Çavuş kılavuz olup Mudurnu vilâyetine çıktılar (Sorkun'dan sonra yol kuzeye yönelir). Samsa Çavuş bölge Rumlar'ı ile *mudârâ* edip cemaatiyle yaşıyordu. Osman bu vilâyeti ona bıraktı. Mudurnu'dan nehri izleyip sıra ile Göynük'e, Taraklı Yenicesi'ne gelip yağma etti; ardından güneye yönelip dağlık bölgeden Göl-Flanoz (bugün Gölpazarı) ovasına indi. Burada Mihal'e ait Harmankaya üzerinden onun kılavuzluğu ile Sakarya'yı geçip Karacahisar'a döndü. Bu rivayet, izlenen yollar ve topografya dikkate alındığında sıhhatli bir anlatıma dayanır. Bu seferle güdülen amaç ganimet almak, fakat aynı zamanda bölge tekfurları üzerinde Karacahisar'ın yeni hâkimi sıfatıyla otorite kurmak olmalıdır.

Bizans'tan Batı Anadolu topraklarını fetheden diğer beyler gibi Osman Gazi de 1288-1299 döneminde, Selçuklu sınırları içinde haracgüzar tekfurlar elinde bırakılmış bölgeyi, Karacahisar'dan Bilecik-Yenişehir'e kadar egemenliği ve kontrolü altına alarak birçok şehir ve kaleye hükmeden bir bey durumuna geldi. 1288-1299 döneminde Osman, Selçuklu sultanına harac ödeyen yerel tekfurları (Göynük, Gölpazarı, Bilecik, Yenişehir, İnegöl, Yarhisar tekfurları) ortadan kaldırdı, daha sonra doğrudan doğruya Bitinya'da Bizans imparatorluk topraklarına

karşı gazâ faaliyetine başladı. Neşrî'deki bir rivayete göre Ertuğrul'un ölümü üzerine Söğüt'te beylik sorunu ortaya çıkmıştı. Göçer evlerden bir bölüğü Osman'ı, bir bölüğü amcası Dündar'ı (Tündar) bey yapmak istiyordu.[31] Osman'ın kabilesi onu tuttu. Bir araya gelindiğinde çoğunluk Osman'ı destekledi; bunun üzerine Dündar da ona uydu. 1299'a doğru Dündar Osman'ın kethüdâsı idi (vekili, bir çeşit vezir). Bu yılda Osman'ın fetih politikasında kökten bir değişiklik oldu. Başlangıçta Osman'ın güçlü Bilecik tekfuruyla ilişkileri dostluk, hatta bir çeşit bağımlılık biçimindeydi. Eskişehir-Bilecik arasındaki haraçgüzâr Rumlar'la iyi geçinme politikası bölgede tutunmak için gerekli sayılıyordu. Germiyan saldırıları Osman'ı bölge tekfurlarıyla uzlaşmak zorunda bırakıyordu. Karacahisar'dan sonra Osman akınlarını bölge dışı Mudurnu-Göynük tekfurlarına karşı yöneltti. Bilecik tekfuruna baş kaldıran Köprühisar tekfurunu Dündar'la birlikte itaat altına aldılar. 1299'da Osman ile amcası arasında beyliğin bundan sonraki politikası üzerinde görüş ayrılığı belirdi. Dündar, Bilecik tekfuruna ve Rum halkına karşı iyi geçinme politikasının sürdürülmesi gerektiğini ileri sürdü.[32] Osman bu sözü kendisinin savaş ve egemenlik hakkını engelleme olarak anladı ve okla Dündar'ı vurup öldürdü (Neşrî'nin kaydına göre Bilecik fethi Dündar'ın katlinden öncedir). 1299 yılına doğru Osman, savaş alanını Karacahisar-Söğüt bölgesinden batıda Bilecik-Yenişehir bölgesine taşıdı. Osman Gazi'nin merkezini 1299'da Karacahisar'dan Bilecik'e ve uc merkezini İznik'e yakın Yenişehir'e nakletmesi bundan sonraki hedefini göstermekteydi. Doğrudan Bizans sınırları ötesinde Bitinya topraklarına akına başlayan Osman, Yenişehir'den akınlarında zaman zaman İznik'e kadar inerdi.

Osman ve Bizans: İznik Kuşatması, Bapheus Savaşı (27 Temmuz 1302)

Osman Gazi'den ve fetih girişimlerinden söz eden çağdaşı Bizans tarihçisi G. Pachymeres şüphesiz onun

hakkında en güvenilir kaynaktır. 1301'de Osman'ın İznik kuşatması ve Bapheus savaşı dolayısıyla Bizanslı kronikçi Osman'la ilgili etraflıca bilgi verir. Osman'ın menşei hakkında on yıl öncesine gider; Osman'ın nasıl ve ne zaman ortaya çıktığını anlatır. E. A. Zachariadou, Pachymeres'teki Osman ile Çobanoğulları arasındaki ilişkiden söz eden parçayı, 1290-1293 dönemine ait tahmin eder. C. Imber bu bilgileri 1300'lere koyarak olayları karıştırmıştır.[33] Pachymeres, o yıllarda Bizans'a karşı aktif gazâ hareketlerinde Kastamonu uc emirliğinde Çobanoğlu Yavlak Arslan'dan ve sonra Ali'den söz eder. 1290'larda Kastamonu'da Hüsâmeddin Çoban soyundan Muzafferüddin Yavlak Arslan "sipâhbed-i diyâr-ı uc" unvanıyla hüküm sürüyordu. Pachymeres, Osman Gazi'nin ortaya çıkışını Kastamonu emîri "Amourioi"na (Emîr oğullarına) bağlar. Onun "Melek Masur ve Amourioi" hakkında verdiği karışık bilgileri çağdaş Selçuklu kaynağı Kerîmüddin Aksarâyî aydınlatmaktadır. Bu kaynağa göre Sultan II. Keykâvus'un oğulları Kırım'dan Anadolu'ya döndükten sonra onlardan Sultan II. Mesud, Argun Han'dan Selçuklu tahtını elde etmiş, kardeşi Rükneddin Kılıcarslan'ı uc bölgesinde (muhtemelen Akşehir civarında) yerleştirmişti. Argun Han'ın ölümü ve Geyhatu'nun han seçilmesinden (22 Temmuz 1291) sonra İran Moğolları arasında başlayan taht kavgaları sırasında Anadolu karışıklık içinde kaldı. Uclarda Türkmenler baş kaldırdı. Kılıcarslan da kardeşi Mesud'a karşı ayaklandı. Geyhatu Han'ın ordusuyla gelmesi üzerine (Kasım 1291) Kılıcarslan Kastamonu ucuna gitti ve oradaki Türkmenler'i etrafına topladı. Eskiden beri Mesud'a taraftar olan uc emîri Yavlak Arslan'ı öldürdü. Geyhatu tarafından ona karşı gönderilen Sultan Mesud önce yenildi (Pachymeres, Melik Kılıcarslan yerine Masur'u yani Sultan Mesud'u koymakla yanılmıştır). Mesud ardından yanındaki Moğol kuvvetleri sayesinde galip geldi (Aralık 1291). Kılıcarslan kaçtıysa da Yavlak Arslan'ın oğlu Ali nihayet bir baskında onu katletti. 1291 olaylarından sonra Selçuklu-Moğol bağımlılığından çıkmış olan Çobanoğlu Ali uzak batıda Bizans topraklarına

saldırılara başlamış, Sakarya nehrine kadar fetihler yapmış, hatta akınlarını nehrin öbür tarafına kadar ilerletmişti. Fakat sonraları Bizanslılar'la barışçı ilişkiye girdi. O zaman Osman Gazi en ileri ucda Sakarya vadisinin beri yakasında Söğüt bölgesinde bulunuyordu. Pachymeres, akını durduran Ali'nin yanındakilerin Osman tarafına geçtiğini ve onun önderliğinde akınları sürdürdüğünü belirtir ve Osman'ın o zaman Çobanoğulları'nın emri altında ileri hatta bir uc savaşçısı olduğunu vurgular. Böylece, bu serhad bölgesinde önderlik Osman Gazi'ye geçmiştir. Bu sıralarda Osman, Eskişehir-Karacahisar'dan Bilecik-Yenişehir'de yerleşerek İznik'i tehdit etmeye başlamıştı. Pachymeres onun önceki Karacahisar dönemini (1288-1299) bilmiyordu. Ancak onun kaydı, Osman'ın (Atmanes) ilk defa çağdaş bir kaynakta adı geçtiği ve tarihî kimliğinin ortaya konduğu için önem arzeder. Pachymeres onu uc bölgesinde Türkmenler arasında en atılgan, en enerjik akıncı önderi olarak tanıtır; bölgede kendi başına hareket eden başka önderler olduğuna da (Osmanlı rivayetinde adı geçen Konuralp, Akça Koca, Turgut Alp gibi) işaret eder. Bizanslı kronikçi Osmanlı rivayetlerinde olmayan bir başka önemli noktayı belirtir: Osman, başlangıçta Kastamonu uc emîrleri Çobanoğulları emrinde bir uc savaşçısıdır.

Osman, Bizans topraklarına karşı akın merkezi olarak Yenişehir'de yerleşip ailesini Bilecik'te bıraktıktan sonra bütün faaliyetini İznik'e yöneltti. İlk akınlardan sonra gelip İznik'i kuşattı. Bunun üzerine bir Bizans birliği İznik'i kurtarmak için harekete geçti. Bunu haber alan Osman Gazi onlarla Pachymeres'e göre 27 Temmuz 1302'de (Osmanlı kaynaklarına göre 1301-1302'de) Bapheus'ta (Koyunhisar) savaştı. Bapheus savaşının vuku bulduğu yer Osmanlı rivayetinde Yalakova olarak gösterilir. Yalakova, Yalakdere'nin Hersek dilinde denize ulaştığı düzlüktür. Burada vuku bulan savaştan önce Bizans kuvvetleriyle Osman'ın öncü keşif kuvvetleri İznik'ten gelen yolu kapatan Koyunhisar'da (Bapheus) çarpışmışlardı. Yalakdere

vadisini izleyerek İznik'ten gelen ana yol üzerindeki Koyunhisar, Yalakova'ya çıkmadan önce tepedeki hisardır ve bugün yıkıntıları mevcuttur.

Bu önemli savaşın ayrıntıları Pachymeres tarafından aktarılır. Ona göre Osman, İznik bölgesinden ayrılıp dağlık araziyi geçitlerden geçerek Halizônlar'ın ülkesine girmiştir. Bundan önce 100 kadar bir öncü Türk kuvveti âniden Télémaia'da gece baskını yapmış, ganimetle kaçarken Bizans askerleri onların peşine düşmüştür. Bir tepeye çıkan Türkler kendilerini oklarıyla savunmuşlardır. Bu ilk karşılaşmadan cesaret alan Osman'ın yanındaki askerler Meandre (B. Menderes) (gerçekte Karahisar/Afyon) bölgesinden gelen başka Türk kuvvetleriyle büyük bir sayıya ulaşmışlardır. Emîr Ali (Yavlak Arslan oğlu) uzaktan akına gelenlerin Osman'ın yanına gittiğini görerek imparatorla yapmış olduğu anlaşmaları çiğnemiş ve o da akına başlamıştır. Osman, dağ geçidini (Yalakdere vadisi) geçip birden Yalakova'da görünmüştür. Kendi kuvvetleriyle birlikte daha önce Kastamonu dolaylarından savaş için kendisine gelip katılan birçok savaşçının başında yer almıştır. Léon Mouzalôn kumandası altındaki Bizans ordusu, Bizanslı ve Alanlar'dan başka yerli ve yabancı askerden oluşuyordu ve hepsi yaklaşık 2000 kişiydi. Kısa süre önce Alanlar'a verilmek üzere istenen yardım dolayısıyla atlarından ve paralarından mahrum edilmiş olan yerli asker gevşek ve gayretsiz bir hava içindeydi ve bu sebeple cesaretle savaşa girmemişti. Bu durum Türkler'e büyük bir güvenle saldırma fırsatı verdi; sayıca üstün olduklarından (5000 kişi) yürekliydiler. Böylece savaş hem sayı hem moral bakımından eşit olmayan şartlarda başladı. Rumlar'ın bir kısmı savaş meydanında kalırken önemli bir kısmı yakında bulunan İzmit Kalesi'ne doğru hep beraber utanç verici şekilde firar yolunu tuttu. Bu sırada Rumlar için hayatlarını feda eden Alanlar çok yararlı oldular. Alanlar, Rum piyadenin saflarını sıkılaştırıp ilerlemelerine ve kendilerini kurtarmalarına imkân verdiler. Türkler için o zaman savaşı bitirmek ve

etrafa dağılıp hiç direnç görmeden kolayca ganimet toplamaktan başka iş kalmamıştı. Mahsul toplama zamanıydı. Köylülerin bir kısmı tutsak ediliyor, bir kısmı boğazlanıyor, başına geleceği önceden anlayarak kurtuluşu bir kaleye sığınmakta bulan bazıları ise firar yolunu tutuyordu. Kır halkı aileleriyle gelip İstanbul'a sığınmaktaydı. Edremit'e kadar bütün bölgeler Türkler'ce yağma edildi. Ancak daha ötede Achyraous (Balıkesir yakınında Akira), Kyzikos (Kapıdağı), Pègai (Karabiga) ve Lopadion (Ulubat) gibi denize yakın bölgeler tahribattan kurtulmuştu. Yağmalar Bursa ve İznik kapılarına kadar uzanıyordu. Her yer birkaç gün içinde harabeye dönmüştü.[34]

Bu bilgiler *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osmân*'da anlatılanlarla önemli ölçüde örtüşür. Burada İznik kuşatması üzerine İstanbul'dan yardım talebinde bulunulduğu ve tekfurun güvendiği bir adamının idaresinde ordu hazırladığı, bunların gemilere binip Yalakova'ya çıkarak İznik'i kurtarmak üzere harekete geçtikleri, Osman'ın bir casusundan durumu haber aldığı, nereye çıkacaklarını bildirdiği, pusuya yatan Osmanlı kuvvetlerinin düşman çıkarma yaparken bunların üzerine saldırdığı ve denize döktüğü bildirilir.[35] Anonim tarihte İznik kuşatması için ilk önce Köprühisar'ın alındığı zikredilir. Köprühisar, güneyde Bilecik'ten ve batıda Yenişehir'den İznik'e gelen başlıca yolların kavşak noktasıdır. Bu hisar, İznik'e giden Kızılhisar-Derbend (bu köyler bugün mevcuttur) vadisinin başlangıç noktasıdır, Osman İznik'e bu vadiden gidecektir. Her iki kaynak, imparatorun, ordusunu kuşatma altındaki İznik'i kurtarmak için gönderdiği noktasında birleşir. İznik önünde kaleden çıkış hareketleri ve çarpışmalar, anonim tarihten öğrenilmektedir. İznik'in bataklıkla çevrili durumda bulunduğu da burada belirtilir. O zaman Osman, bütün Türkmen beylerinin uyguladığı taktiğe başvurup şehri abluka altına almış ve açlıkla teslim olmaya zorlamıştır. Uzun abluka için Osman "Yenişehir'den yana olan dağ" yamacında bir havale kulesi yaptırmış ve içine Taz (Dirâz) Ali kumandasında ufak bir kuvvet yerleştirmiştir (bugün İznik'ten Yenişehir'e

giden yolun solunda Diraz Ali köyü ve Diraz Ali Pınarı vardır). Anonim tarihte, İznikliler'in o zaman umutsuz kalıp şehri teslim ettiklerine dair bilgi doğru değildir, İznik Orhan tarafından 1331'de teslim alınacaktır. Neşrî, kuşatmanın ardından uzun abluka sırasında birçoklarının şehri bırakıp kaçtığını belirtir ve fethin bu tarihte olmadığına işaret eder.[36] Bizans imparatorluk ordusuna karşı kazanılan bu zafer, Osman'ı bölgede karizmatik bir bey durumuna yükseltmiştir. Pachymeres, bu zaferle Osman'ın şöhretinin Paflagonya bölgesine kadar yayıldığını ve gazilerin onun bayrağı altına koşuştuklarını kaydeder. Bapheus savaşı Osman'a hânedan kurucusu bir bey ünü kazandırmış, kendisinden sonra oğlu Orhan rakipsiz beylik tahtına geçmiştir. Böylece 27 Temmuz 1302, tarihi Osmanlı hânedanının, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi olarak kabul edilebilir.

Osman Bizans Topraklarında: Dimbos Savaşı (1303), İznik ve Bursa Abluka Altında

Bapheus zaferiyle Osman, bütün Bitinya'da Bizans egemenliğini tehdit eden önemli bir siyasî-askerî güç olarak ortaya çıkmıştır. Bizans imparatoru Osman'ı durdurmak için İran'da Gāzân Han'a, onun ölümünün ardından Olcaytu Han'a bir Bizanslı prensesi zevce olarak önermiş ve bir Moğol ordusunu tahrik etme girişiminde bulunmuştur. Pachymeres'in açıkladığı gibi o zaman, direnç görmeyen, gazâ ve ganimet için uc bölgesine koşup gelmiş gaziler İstanbul Boğazı'na kadar yayılmışlardı. Bapheus bozgunundan sonra 1302-1307 yılları arasında Bizans'ın düştüğü çaresizliği Pachymeres dramatik ifadelerle anlatır. Ona göre bütün Mesothynia (Kocaeli) bu akıncıların saldırılarına hedef olmaktaydı. Pachymeres, Bapheus savaşından ve Osman'ın 1303-1305 seferlerinin ardından yerli halkın sadece hayatlarını kurtarmak için Batı'ya kaçtıklarını, çok kalabalıklaşan Türkler'in birçok başbuğ kumandası altında toplandığını, onlardan biriyle anlaşma yapmanın faydasız olduğunu, çünkü

onların kendilerini yağmaya götürecek şefi arayıp bulduklarını belirtiyordu. Alp gaziler emrinde küçük gruplar halinde hareket eden bu akıncılar, 1304 yılı başları İstanbul Boğazı'na kadar her yerde görünmekteydiler. Türkler bir gemi bulunca Boğaz'ı geçiyor, İstanbul önlerine kadar geliyorlardı. Chélé (Şile) ve Anadolukavağı tepesindeki Hiéron (Yoros) kaleleri onların saldırılarına hedef oluyordu. Panik halinde kaçan Rum halkı İstanbul'a sığınıyor, sokaklar açlık ve hastalık çeken insanlarla doluyordu.

Osman, İznik kuşatmasına gitmeden önce Yenişehir'i ve gerisini güvence altına almak için Marmaracık (eskiden burada bir göl vardı) ve Koyunhisar tekfurları üzerine bir akın yaparak onları itaat altına almıştı. Fakat Bapheus savaşından sonra Bursa ovasındaki tekfurlar, Adranos, Bidnos, Kestel ve Kite tekfurları birleşip Osman'a saldırmak üzere ittifak ettiler. Bu savaş için Âşıkpaşazâde 702 tarihini verir. Tekfurların ordusu bu yılın ilk baharında (yani 1303 yılında) harekete geçmiş olmalıdır. İttifak ve saldırı kuşkusuz İstanbul'dan gelen emir üzerine yapılmıştır. Tekfurların Yenişehir'e doğru saldırı hareketi başlangıçta başarılı oldu. Osman, yanındaki kuvvetlerle tekfurlar ordusunu Yenişehir ovasındaki diğer Koyunhisar'da karşıladı. Düşman savaşa savaşa dar Dimbos (Dimboz/Dinboz) Boğazı'na kadar çekildi, Osman'a karşı orada son bir savaşa giriştiler. Şehidler arasında Osman'ın kardeşi Gündüz Alp'in oğlu Aydoğdu da vardı (türbesi Dimbos'tan Koyunhisar'a giden yol üzerindedir). Zafer Osman tarafında kaldı. Dimbos savaşında (yakın zamana kadar boğazdaki köy Dimbos adını taşıyordu, şimdi Erdoğan) Kestel tekfuru savaş meydanında öldü. Bursa ve Adranos (bugün Orhaneli) tekfurları kaçıp hisarlarına sığındılar. Osman, karşısında savaşan ve bozgunda firar yolunu tutan Kite tekfurunun (Bursa'ya yakın Kite Kalesi surlarından bir kısmı bugün ayaktadır) peşini bırakmadı, Ulubat (Lopadion) Köprüsü başına kadar kovaladı. Tekfur Ulubat Kalesi'ne sığındı. Köprüyü koruyan kaleden ileriye geçme imkânı yoktu. Osman kaçak tekfurun

teslim edilmesini istedi, aksi takdirde gölü dolaşıp yurdunu yağma tehdidinde bulundu. Sonunda Ulubat tekfuru ile yapılan anlaşmada Osman, kendisinden sonra gelecek beyler adına köprüyü geçmeye yeltenmeyeceklerine dair söz verdi. Tekfuru teslim alan Osman, Kite (Ürünlü) Kalesi önünde onu idam edince kale teslim oldu (1303). Dimbos savaşının ardından Ulubat'a kadar Bursa ovası ve Uludağ, Türkmen yerleşmesine açıldı. Bursa ise yirmi üç yıl kuşatma altında kalacaktır. Osman, şehri kuşatıp etraftan tecrit etmek için Aktimur ile Balabancık kumandasında iki havale kulesi yaptı ve çekildi. Uludağ'da Türkmen köyleri ve Uludağ eteğinde Kızık köyleri 1303-1326 döneminde kurulmuş olmalıdır.

Osman'ın Sakarya Seferleri (1304-1305)

Bapheus ve Dimbos zaferlerinden sonra Osman, Bizans karşısında kendini güçlü hissediyor, Paflagonya ve Anadolu'nun diğer taraflarından gazâ-doyum için akın akın bayrağı altına gelen yoldaşlarla ordusu sefer zamanı 5000 kişiye varmış bulunuyordu. İznik'i düşürmek ve İstanbul'dan gelecek yardımlara karşı ablukayı tamamlamak için Sakarya üzerindeki geçit yerlerine karşı yeni seferler düzenlemeye başladı. 1304 seferi hakkında ilk ve en ayrıntılı bilgi İshak Fakih-Yahşi Fakih'ten gelen rivayettir. Âşıkpaşazâde metninde yer alan bu rivayete göre Osman Bey, Leblebücihisarı'na (Kabakluca/Koubouklia) geldiğinde tekfur itaat etti. Onu yerinde bırakan Osman oğlunu yanına aldı. Oradan Lefke'ye (Leukai) vardı. Çadırlu ve Lefke tekfurları bağlılık bildirince memleketleri kendilerine bırakıldı ve Osman Gazi'nin yanında nöker oldular. Osman oradan Mekece'ye ulaştı, oranın tekfuru da itaat etti ve Akhisar'a (Metabole) Osman ile beraber geldi. Akhisar tekfuru adam toplayıp savaşa girdi, ancak yenilip kaçtı; hisarına giremeyince Karaçepüş (Katoikia) Hisarı'na çekildi. Osman, Geyve'ye (Kabakia) gidip boş bulduğu hisarı aldı. Ardından Tekfurpınarı'nı da ele geçirip bir aydan fazla bir zaman bu bölgede kaldı.[37]

Burada verilen toponomi ve güzergâh dikkate alınırsa kaynaktaki bu rivayetin tamamıyla tarihî gerçeğe dayandığı anlaşılır. Osman, Karacahisar'dan hareket etmeden önce Mihal'i çağırmış, İslâm'a davet etmişti. Lefke'ye kestirme yol Mihal'a ait bölgeden, Harmankaya (bugün Harmanköy) ve Gölpazarı üzerinden Sakarya vadisine inmektedir. Osman bu yolu izlemiş olmalıdır. Köse Mihal bu sebeple seferden önce Karacahisar'a çağrılmıştı. Osman'ın yolu üzerinde ilk fethi Leblebücihisarı'dır. Ondan sonra Lefke, Sakarya vadisinde, İznik'e gelen ana yol üzerindedir. Lefke'den Mekece'ye kadar sarp Sakarya vadisi boyunca kuzeye dönülür ve Akhisar ovasına (bugün Pamukova, Eskihisar tepede) ulaşılır. Osman bu seferde Karaçepüş Kalesi'ni alamadı. Ertesi yıl oğlu Orhan'ı deneyimli kumandanlarla bu kale ve Karatigin (bugün Karadin) üzerine gönderdi.

Bapheus'tan sonra Osman Gazi'nin 1304 Sakarya seferinin İstanbul'da panik havası doğurduğu anlaşılmaktadır. Pachymeres hiçbir umudun kalmadığını saraya yakın bir adam olarak yana yakıla anlatır.[38] İzmit açlık ve susuzluk içinde son derece kötü durumdaydı. İznik şehri de etraftan çevrilmiş, dışarıyla ilişkisi kesilmiş, kıtlık içinde bulunuyordu. Bèlokômis (Bilecik), Angélokômis (İnegöl), Anagourdy (?), Palatanéa (Bursa-İznik yolu üzerinde), Mèlangeia (Yenişehir) ve dolaylarının halkı kaçmış, memleket ıssızlaşmıştı. Kroulla ve Katoikia'nın durumu daha kötüydü (Kroulla yol kavşağı Gürle'dir; Katoikia, Karaçepüş'tür). Bu kalelerin Türkler'in eline geçmesiyle Bizans'tan İznik'e gelen yol kapanmıştır. 1304 seferinde Osman, Sakarya vadisinde Geyve, Mekece, Absu (Hypsu) ve Lefke'yi ele geçirmiş bulunuyordu. İznik'e erişmek için yalnız göl tarafından Kios/Cius (Gemlik) yolu açık kalmıştı.

Osman, 1304'te seferde iken Çavdar (Çavdarlı) Tatarı, Karacahisar pazarını gelip yağmalamıştı. 705 yılında (24 Temmuz 1305'te başlar) Osman Gazi, Mihal ve öteki tecrübeli kumandanlarla Orhan'ı Karaçepüş ve Karatigin

hisarlarını fethetmeye gönderdi.[39] Bu seferin amacı İznik'in bu yönden tecrit işini tamamlamaktı. Orhan, Karatigin'i aldığı zaman, "Benim garazım İzniktir" demiştir.[40] Osman ise Çavdar Tatarı'nın yeni bir saldırı ihtimali yüzünden, yahut yaşı ve hastalığı dolayısıyla Karacahisar'da kaldı. Orhan, Karaçepüş ve Absu hisarlarını fethetti. Arkasını emniyete almak amacıyla Karaçepüş'te Konuralp'ı ve Absu'da Akça Koca'yı bıraktı. Karatigin'i de alıp tekfurunu idam etti. Dirâz Ali ve Karatigin havale hisarlarından İznik kuşatması çeyrek yüzyıl sürdü. O zamana kadar Absafi-Bıçkı dağ kitlesini aşmak imkânsızdı; tek yol Sakarya vadisiydi. Bu vadide Akhisar, Geyve, Absu ve Karaçepüş kaleleri bu yolu Osmanlılar'a kapatıyordu. 1305'te Orhan, Akhisar'ı harekât merkezi yaptı. Kalelerin düşmesi üzerine Osmanlılar, Sakarya'dan Beşköprü-Adapazarı düzlüğüne inmiş görünmektedir. Bu düzlüğün doğusunda Bizans'a ait Akyazı, batısında Sapanca'nın (Sophon) güney kıyılarından İzmit ve kuzeyde Adapazarı bölgeleri şimdi Osmanlı akınlarına açılmış bulunuyordu. Böylece Osman'ın 1304, Orhan'ın 1305 seferi İzmit ve İstanbul yolu üzerinde Osmanlı egemenliğini sağlamış ve İznik'e bu yönden bir yardım gelmesini önlemiştir. Bölgede yeni uclarda Konuralp Akyazı tarafına, Akça Koca İzmit üzerine sürekli akınlara başladılar. Konuralp Akyazı'da Tuzpazarı'nı aldı ve Bizans kuvvetleriyle Uzuncabel'de iki gün iki gece süren çetin bir savaştan sonra bütün bölgeyi ele geçirdi. Tuzpazarı'nı yeni uc merkezi yaptı. Akça Koca, Osman'ın yeğeni Aktimur'la batıda Kocaeli'ne akın düzenliyor, Konuralp doğuda Akyazı, Konurpa, Mudurnu ve Bolu'yu ele geçiriyordu. Sakarya üzerindeki Karaçepüş ve Absu'da Gazi Abdurrahman yerleşti ve Akova'ya akına başladı. Âşıkpaşazâde ve Neşrî'de kısaca kaydedilen bu gelişmelerin çoğu, kuşkusuz 1305 seferinden sonraki yıllarda gerçekleşmiştir. Böylece 1305'te İznik'e gelen bütün yollar Osman Gazi'nin kontrolü altına geçmiştir.

Pachymeres'e göre 1305'te imparator, "stratopedark" unvanı verilen Sguros adlı birini "arbaletli askeri başında"

Osman'a karşı gönderdi ve bir miktar para verdi; Sguros bu para ile mahallinde yerli bir kuvvet meydana getirecekti. Sguros, Katoikia bölgesine geldi. Fakat 5000 kadar Osmanlı kuvveti belli etmeksizin gece kaleye gelen yolları ele geçirmişti. Pachymeres'te ve eski Osmanlı rivayetinde Orhan'ın taktiği üzerinde birbiriyle örtüşen ayrıntılar Osmanlı rivayetinin tamamıyla güvenilir niteliğini bir defa daha ortaya koyar. Orhan'ın taktiği hakkında ayrıntılar, Karaçepüş Kalesi'nin Katoikia olduğunu kesinlikle kanıtlamaktadır. Pachymeres, para ile tutulan askerden bir yarar gelmediğini, kaleye sığınmak için kaçan kadın ve çocukların kaleyi zaptetmiş olan Türkler'in eline düştüğünü, şehrin yakıldığını ekler. Bu noktada Bizanslı tarihçi, çoğu zaman yaptığı gibi daha önceki olaylara geçer, Osman'ın Bèlokômis'i (Bilecik) aldığını, sadece Bursa'nın direndiğini hatırlatır. Osmanlı menâkıbnâmesine göre Bilecik 1299'da ele geçirilmiş ve Bursa, Dimbos savaşından sonra 1303'te abluka altına alınmıştır.

Osmanlı Beyliği

Osman, beyliği ailenin diğer üyeleriyle birlikte idare eder görünmektedir: Karacahisar subaşılığını kardeşi Gündüz'e vermişti. Önemli siyasî kararları amcası Dündar'a danışırdı. 1303'te Bursa hisarını abluka için yaptırdığı havale kulelerinden birini, kardeşinin oğlu Aktimur'a verdi. Osman, oğlu Orhan'ı kendi sağlığında deneyimli kumandanlar Akça Koca, Konuralp, Köse Mihal ile seferlere gönderip onu beylik için hazırlıyordu. Hasta olan Osman son yıllarında beyliği fiilen oğlu Orhan'a bırakmıştı.

Osmanlı rivayeti, 1305'ten sonra Osman'ın herhangi bir faaliyetinden söz etmez. Bu rivayetlerde, Osman Bey'in ayağında "nikris zahmeti" bulunduğu için işleri Orhan'a bıraktığından, kendisinin yaşlanıp "mütekâid" olduğundan söz edilir.[41] Osman'ın ölüm tarihi Asporça Hatun ile Mekece vakfiyelerine göre belirlenebilir. Birincisinde Osman hayatta, ikincisinde vefat etmiş görünmektedir. Dolayısıyla Osman 1324'te ölmüştür. Osmanlı

rivayetine göre Osman'ın vefatında hicrî yıl hesabıyla altmış dokuz yaşındaydı ve yirmi yedi yıl beylik yapmıştı. Bu kayda göre doğumu 1257 olmalıdır. Osmanlı rivayetine göre vefatında Orhan Bey Bursa'yı kuşatmakla meşguldü. Osman'ı vasiyeti gereği hisarda Tophane'de "Manastırda kubbenin altında" defnettiler. Gümüşlükubbe denilen manastır[42] 1855 depreminde yıkılınca 1863'te şimdiki sade türbe Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılmıştır. Osman'ın Orhan'a vasiyeti olarak daima şeriat hükümlerine riayet, emrindekileri gözetme ve ihsanda bulunma maddeleri zikredilir. 1324 tarihli Mekece vakfiyesinde şahitler kısmında Osman'ın Orhan dışında Çoban, Melik, Hamid, Pazarlı adlı oğulları ve Fatma Melek adlı kızı yer alır. Şahitler arasında Ömer Bey kızı Mal Hatun'un adı geçer. Kroniklerde Mal Hatun Osman'ın hanımı ve Şeyh Ede-Balı'nın kızı olarak kayıtlıdır. Ayrıca bir başka oğlu olarak Alâeddin Ali'nin adı zikredilir. Orhan, 1305'ten beri seferlerde kumandan olarak ordunun başında olduğundan babasının ölümünde olaysız beylik tahtına oturmuştur.

Osman dönemine ait en önemli belge Asporça vakfiyesidir ve 1323 Eylül başlarında düzenlenmiştir. Belgede, Osman Gazi b. Ertuğrul oğlu Orhan'ın eşi Asporça Hatun, kendi huzurunda Alâeddin Paşa'yı vakıfları için vekil tayin etmiştir. Asporça Hatun'a, Osman tarafından hibe edilen beylik köyler, Narlı ve Kıyaklı (Kapaklı?) vakfedilmiştir. Kendisinden sonra iki oğlu Şerefullah ile İbrâhim Bey ve onların neslinden gelecekler, hâsılattan haklarını vakıf şartlarına göre alacaklardır. Asporça Hatun, tevliyeti büyük oğlu İbrâhim Bey'e vermiştir. Bunun dışında Sultanönü livâsı tahrir defterlerinde, Osman dönemine inen atıflar mevcuttur.

ORHAN

(1281[?]-1362)

beylik dönemi:
(1324-1362)

Bizans'la Savaş: Pelekanon (1329), Orhan Bithynia ve Kocaeli'nde Hâkim

Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'nin oğlu ve halefi olup doğum tarihi tartışmalıdır. 1299'da Nilüfer'le evlendiğinde "yiğit" (genç) diye anılmış olmasından hareketle bu tarihte on sekiz yaş civarında olduğu düşünülebilir. Osmanlı rivayetine göre, tutsak edilen Yarhisar tekfurunun kızı Nilüfer'le (Lülüfer, Rumca Luludia/ çiçek) evlendirilmiş, Süleyman ve Murad bu evlilikten doğmuştur.

1299'da Osman Gazi merkezini Bilecik-Yenişehir'e naklettiğinde Orhan'ı deneyimli atabey Gündüz Alp ile Karacahisar'a gönderdi. Osman Gazi'nin İznik kuşatması (1301) ve Dimboz (Dinboz) savaşına (1303) katıldığı anlaşılan Orhan, Lefke seferinde (1304) Germiyanlılar'ın tehdidine karşı Eskişehir-Karacahisar'da kaldı. Yanında babasının güvendiği adamları Saltuk Alp ile Köse Mihal de bulunuyordu. Osman Gazi, Lefke seferinde Sakarya üzerinden İznik'e yol veren kalelerin fethiyle uğraşırken Germiyan'dan Çavdar Tatar "Karacahisar'ın pazarına" (Ilıca yanında) yağma akını yapıp çekildi. Orhan yağmacıların peşine düştü, onlara Oynaşhisarı'nda (bugün Çavdarhisar) yetişti, yağma mallarını ellerinden aldı ve Çavdar Tatar'ın oğlunu ele geçirdi. Osman Gazi bu esirle bir

antlaşma yaptı ve onu babasına geri gönderdi. Daha sonra Osman, Germiyan-Çavdar saldırılarını karşılamak üzere kendisi Karacahisar'da kalmaya karar verdiğinde Orhan'ı, yanına kattığı gazi alpler Akça Koca, Konuralp, Gazi Abdurrahman ve Köse Mihal ile birlikte Sakarya'ya gönderdi (1305). Âşıkpaşazâde, Orhan'ın kumanda ettiği ilk seferin bu olduğunu belirtir.[1] Orhan, stratejik önemi olan Karaçepüş (Katoikia), İznik önündeki Karatigin, Absu (Hypsu: Geyve Boğazı'nda) kalelerini fethetti. Yenişehir'de babası yanına geldi. Bu harekâtın hedefi İznik'e gelecek yardımı keserek burayı teslim olmaya zorlamaktı; Orhan bu seferlerde askerî tecrübe kazanmış oldu. Babasının zamanındaki son seferi, Adranos Kalesi (Orhaneli) üzerinedir. Bu seferde yanında yine Köse Mihal ile Turgut Alp vardı. Eylül 1323'te düzenlenmiş Asporça Hatun vakfiyesine göre o tarihte Osman hayattaydı. Orhan'ın beyliğe geliş tarihi Mart 1324'tür. Osman'ın ölümü de bu iki tarih arasında olmalıdır.

Orhan beyliğin başına geçince, Bizans Bitinyası'nın iki büyük merkezi Bursa ve İznik üzerindeki kuşatmayı sıkılaştırdı. 1326 baharında bütün kuvvetleriyle Bursa önüne gelip teslim olmasını istedi. Bursa tekfuruyla uzlaşılan teslim ahidnâmesinin maddeleri şunlardır: 1. Şehre giren Osmanlı askerleri halka zarar vermeyecek (yağma olmayacak, esir alınmayacak). 2. Gitmek isteyenler mallarıyla Osmanlı askerlerinin himayesinde şehri terkedecek. 3. Teslimde Orhan Bey'e 30.000 altın ödenecek. Bursa tekfuru şehri terkedince Âşıkpaşazâde'ye göre, "Pınarbaşı'nda Ahî Hasan çıktı, burc üzerinde muhkem durdu, ondan sonra müslümanlar koyuldular" (6 Nisan 1326).

Bursa'nın düşmesi ve İznik'in kuşatma altında sıkıntıda olması, İstanbul'da Bitinya bölgesinin tamamının kaybedilmek üzere olduğu kaygısını uyandırdı. Bizans İmparatoru III. Andronikos Palaiologos, Gebze önünde Pelekanon'dan (bugün Eskihisar geçidinde) denizi geçip abluka altındaki İznik'i ve mümkün olursa Bursa'yı

kurtarmaya karar verdi. Ordu başkumandanı (Grandomestikos) Ioannes Kantakuzenos'un hâtıratında[2] Pelekanon savaşı bütün ayrıntılarıyla verilmiştir. Bu kaynağa göre, imparator daha önce 1328'de Anadolu sahilinde Bizans'a ait Kyzikos (Kapıdağı) ve tahkimli yarımada Pegae'ya (bugün sahilde Karabiga) gitmiş ve Karesi Beyi Temirhan (Demirhan) ile bir antlaşma yapmıştır. Kantakuzenos'a göre imparator, Karesi beyini saldırıdan vazgeçirmeyi ve bağımlı duruma getirmeyi amaçlamıştı.[3] Aslında bu bir ittifak antlaşmasıydı. Osman Gazi zamanında 1303'te Apolyont'a kadar Bursa ovası istilâ edilmişti; 1324'te Adranos Kalesi'nin fethedilmesi, Karesi Beyliği'yle anlaşmazlığın kaynağı olmalıdır.

İmparator ilkin Mesothynia (Türkler'in Kocaeli'si) Valisi Kontofre'yi yanına çağırdı, sefer hakkında kendisiyle görüştü. Kontofre valiliği sırasında Kocaeli'nde Türkler'le karşılaşmalarında tecrübe kazanmış, yetenekli bir askerdi; Türkler'in savaş taktiğini yakından öğrenmişti. Kontofre imparatoru bu sefere teşvik etti. Osmanlı vekâyi'nâmelerinde lâyıkıyla yer almayan ve çok kısa olarak Abdurrahman Gazi'nin Orhan Gazi ile beraber bir Bizans kuvvetini püskürttüğü şeklinde belirtilen Pelekanon savaşı, iki aşamada gerçekleşti. Birinci aşamada, Bizans imparatorunun savaş meclisinde tepelerdeki Osmanlı kuvvetlerinin düzlüğe çekilmesi ve savaşın bu düzlükte yapılması kararı alındı. Bizans komutanı, eğer Orhan bunu yapamazsa o zaman savaş meydanını bırakıp dönmeyi düşünüyor, böylece daha başlangıçta tepelere yerleşen Osmanlılar stratejik üstünlük sağlamış oluyordu. Orhan Bey tepeden harp sahasını gözetliyor, Bizans ordusunu ârızalı araziye çekip orada çevirmeyi düşünüyordu. Bunun için de önemli bir kuvveti bir vadide pusuya sokmuştu. Bu klasik Osmanlı savaş taktiğiydi. Savaşın ilk günü (1 Haziran 1329) Orhan Gazi, Bizans ordusunu kendine çekmek için 300 kişilik bir kuvveti üzerlerine gönderdi (Bizans ordusu düzenli 2000 askerden ibaretti). Osmanlı akıncı kuvveti Bizans ordusuna yaklaştı, oklarını attı, ardından geriye

doğru kaçtı. Bu yalancı kaçıştan maksat Bizans ordusunu yerinden çıkarıp tepelere doğru çekmekti. Saldırı birkaç defa tekrar edildi. Başlangıçta Bizans ordusu mevzilerini bırakmadı. Orhan Bey'in kuvvetleri de tepeleri terketmedi. Fakat savaşın ikinci günü tekrarlanan akıncı saldırıları sırasında imparator bu ufak kuvveti yok etmek için harekete geçti. Bunun üzerine Orhan Bey bir kısım kuvvetlerini kardeşi Pazarlı kumandasında düzlüğe gönderdi. Bizans ordusu karşı çıktı; bu suretle akın şeklinde başlayan çarpışmalar iki tarafın büyük kuvvetlerinin katıldığı bir savaş halini aldı. İmparator okla baldırından yaralandı ve öldüğü haberi yayıldı. Bizans ordusunda panik kendini gösterdi. Dağılan Bizans kuvvetleri sahildeki kalelere ve özellikle Filokren'e sığınmaya çalıştı. Orhan'ın kuvvetleri kaçanları kovalıyordu. Bizans imparatoru paniği önleyemeyince kendisini bir halı üzerinde gemiye taşıttı ve İstanbul'a kaçtı. Orhan bütün Kocaeli'ni ele geçirdi; Zaferden sonra İznikliler'in hiçbir ümidi kalmadı. Osmanlılar ablukayı şiddetlendirerek şehri teslim aldı (2 Mart 1331).[4] İznik fethiyle İslâm dünyasında şöhret kazanan Orhan Bey, Irak Celâyirli Sultanı Hasan-ı Büzürg ile de dostça ilişkiler kurdu.[5]

Bitinya'nın tamamında sağlamca yerleşen Orhan Bey'i o sırada gören Arap seyyahı İbn Battûta onu "Sultan Osmancık oğlu İhtiyârüddin Orhan Bey" diye anar ve zenginlik, arazi, askerî kuvvet bakımından Türkmen sultanlarının en büyüğü olup 100 kadar kalesinin bulunduğunu, zamanının çoğunu bu kaleleri dolaşmakla geçirdiğini, her birinde birkaç gün kalıp durumu teftiş ettiğini, bir şehirdeki ikametinin asla bir ayı bulmadığını, kâfirlerle sürekli savaşta olup onları kalelerinde kuşatma altında tuttuğunu kaydeder. Ayrıca Bursa'yı Rumlar'dan babasının aldığını ve mezarının eskiden hıristiyanlara ait bir kilise olan cami içinde bulunduğunu, rivayete göre Osman'ın İznik şehrini yaklaşık yirmi yıl kuşatma altında tuttuktan sonra oğlunun on iki yıl daha kuşatıp ele geçirdiğini yazar. İbn Battuta, Bursa'da tanıştığı Orhan Bey'in kendisine

para gönderdiğini de belirtir. Bu ifadelerden, Osman'ın faal beyliğinin 1322'de son bulduğu sonucu çıkarılabilir. Yine Orhan Bey zamanında yaşayan Memlük tarihçisi İbn Fazlullah el-Ömerî de merkezi Bursa'da oturan "Toman" oğlu Orhan'ın elli şehir ve elliden çok kalesi olduğunu, 40.000 atlısı olup yayaları da toplanınca sayılamayacak kadar kalabalık ordusu bulunduğunu, zengin ve korkulduğu kadar güçlü olmayıp müslüman komşularıyla barış içinde yaşadığını, düşmanlarına karşı bazan galebe çaldığını, bazan da yenildiğini belirtir. Ömerî, bu bilgileri Osmanlı karşıtı Germiyanlılar'ın yanında bulunan bir şahıstan derlemiştir.

1329'dan beri Bizans ile savaş durumunda olan Orhan Bey'in yine Bizanslılar'la savaş halindeki Aydınoğlu Umur Bey ile irtibat kurduğu Enverî'nin *Düstûrnâme* adlı eserinden anlaşılır.[6] Orhan, 1330'da Umur'la Saruhan'da buluşmuş ve Bizans'a karşı ortak harekâta karar vermişlerdir. P. Lemerle, adı geçen Orhan'ı Menteşe beyi olarak yorumlarken[7] 1329'dan beri Orhan ve Umur'un Bizans'a karşı savaş halinde bulunduklarını dikkate almaz. Anadolu'dan gazilerin akın yolunu kesen Gelibolu Kalesi'ne saldırı, Aydınoğlu, Saruhanoğlu ve Orhan arasında bir görüşme sonunda kararlaştırılmış görünmektedir.

Bu sırada emektar uc (serhad) beylerinden Konuralp Akyazı, Konurpa-ili ve Mudurnu'ya yönelik akın faaliyetlerini sürdürürken, Bolu tarafına bir akınında Uzuncabel'de iki gün, iki gece çetin bir savaş vermek zorunda kalmış, oradan Akyazı'da Tuz (Düz)-Pazarı'na gelmişti.[8] Geyve boğazında Karaçepüş ve Absu'ya da Gazi Abdurrahman yerleştirilmişti. Batıda Bizans'a karşı savaşan bir diğer uc beyi Akça Koca ise Kocaeli'nde, Kandıra'yı ve Ermini-ili'ni (Kocaeli'nde) fethedip yerleşti ve Samandıra'daki Bizans askerine karşı sürekli mücadeleye girdi.[9] Samandıra fethinden sonra Aydos'ta (Aetos) üslenen Bizans askeriyle çetin savaşlar yapıldı.[10] Burada Osmanlılar'a karşı Bizans'ın Mesothynia valisi Kontofre (Katalan [?]) savaşıyordu. 1329 Pelekanon zaferinin ardından Kocaeli'nde Hereke ve sahil

kasabaları Üsküdar'a kadar Orhan Bey'in hükmü altına girdi. 1333 yazında III. Andronikos, Chalkidike'den hareket ettiği sırada Orhan'ın Nikomedia'yı (Eis-Nikomedia'dan eski Osmanlıca İznikmid, modern İzmit) büyük bir ordu ve mancınıklarla kuşattığı haberini aldı. Kantakuzenos bu konuda önemli ayrıntılar verir.[11] Bu bilgilere göre, İmparator aldığı haber üzerine süratle şehrin yardımına koştu. Filo henüz yolda olup Nikomedia'ya erişmek üzere iken Orhan bir elçi heyeti gönderdi, anlaşmaya razı olduğu takdirde savaştan çekileceğini, fakat savaşmak isterse buna hazır olduğunu bildirdi. İmparator barışa razı oldu. Antlaşmaya göre Orhan imparatorun dostu olacak ve Bizans'a tâbi şehirlere karşı düşmanca hareketlere girişmeyecekti. Karşılıklı armağanlar gönderildi. Orhan imparatora atlar, av köpekleri, halı ve panter kürkü yolladı; o da Türk beyine gümüş kaplar, yünlü ve ipekli kumaşlar, bir at ve bir eyer örtüsü gönderdi. İzmit önünde Orhan'la yapılan antlaşmaya göre imparator, İzmit kuşatmasından vazgeçmesi karşılığında (Ağustos 1333) Orhan'a yılda 12.000 altın (hyperper) ödemeye söz vermiş, böylece Osmanlı emîri gözünde Bizans haracgüzâr bir ülke durumuna düşmüştür.

İzmit Fethi

1337'de Bizans imparatoru Arnavutluk'ta âsilere karşı seferdeydi. Orhan bunu fırsat bilerek İzmit'i kuşattı. Osmanlı rivayetinde İzmit fethi üzerinde ilginç ayrıntılar verilir.[12] Konuralp ölünce Orhan o bölgeyi Süleyman Paşa'ya vermişti. Gazi Abdurrahman'dan bilgi edinen Orhan Bey asker toplayıp Bursa'dan Yenişehir üzerinden Geyve'ye geldi. Geyve boğazında Absu'da Süleyman kendisiyle buluştu, Ayan gölü (Sapanca/Syphon) ve Aydos'tan gaziler gelip kendisine katıldılar. İzmit'i kuşatabilmek için Yalova yönünde Yalakova'da Koyunhisarı'nı (Hersekdili'ne inen İznik yolu üzerinde bir tepede Kaloyan elindeki Koyunhisarı) almak gerekiyordu. Orhan bundan sonra bütün kuvvetleriyle gelip İzmit'i kuşattı. Âşıkpaşazâde'ye göre, "İzmit'in sahibesi bir hatun idi, İstanbul tekvuruna taalluku

vardı" (bu bilgi Bizans kaynaklarıyla uyuşur). Hatun, Orhan ile anlaşıp kaleyi ahidnâme ile teslim etmek zorunda kaldı; zira İstanbul kayseri isyancılara karşı savaşmak üzere Arnavutluk'a gitmişti.[13] İzmit fethi için İdrîs-i Bitlisî'nin kaynağındaki 1337 tarihi doğrudur. Orhan, Aydos'taki gazileri şehrin muhafazasına tayin etti. Kiliseler mescide çevrildi. Bir kilise medrese için ayrıldı. Süleyman Paşa İzmit'e vali tayin edildi. İzmit-Yalakova Marmara sahilini koruma görevi Kara Mürsel'e verildi. Bizans'tan gelebilecek saldırıları önlemek için Akça Koca'nın merkezi Kandıra bölgesindeki uc gazileri buraya getirildi. Bizans'ın Mesothynia bölgesi Akça Koca ile buraya gelmiş olan gaziler arasında bölüşüldü: Orhan Bey, Ermini-ili (bugün Akmeşe) bölgesini Yahşilü'ye (Yahşi Bey [?]), Kandıra bölgesini Ak Baş'a verdi.

İzmit'in fethinden sonra Orhan Bey ülkesini yeni baştan teşkilâtlandırdı; büyük oğlu Süleyman'a İzmit'i verdi. Bursa sancağına ikinci oğlu Murad'ı gönderdi, bölgeye "Bey sancağı" adı verildi. Eskişehir yakınındaki ilk merkez Karacahisar'a amcasının oğlu Gündüz Alp'i tayin etti. Orhan Gazi kendi vilâyetlerinin "ulubey"i oldu. Anadolu beyliklerinde Selçuklular'daki gibi, ülkenin oğullar arasında bölüştürülmesi âdetti; hükümdar ulubey unvanı ile bütün beyliğin yüksek sahibi sayılırdı. Süleyman Paşa, İzmit ucundan doğuda Taraklı-Yenicesi, Göynük ve Mudurnu'yu doğrudan Osmanlı idaresi altına aldı.[14] Tebriz ipek yolu üzerindeki bu kasabalar önemliydi. Kaynaklara göre Süleyman Paşa adaletli davrandı. Birçok köy halkı "Bu Türk kavmini görerek müslüman oldu." Rumca bilen bu mühtedileri, Yıldırım Bayezid İstanbul'da kurulan müslüman mahallelerine yerleştirecektir.

Bizans kaynakları (Kantakuzenos, Gregoras) 1337 yazı sonunda İstanbul'a karşı Orhan'ın bir saldırısından söz ederler. O sırada imparator Edirne'de idi. Orhan'ın otuz altı gemilik bir donanma ile İstanbul civarına çıkarma yaptığı haberi geldi. Gregoras, Türkler'in İstanbul civarına yönelik bu saldırısından ayrıntılı biçimde söz eder.

Olay İstanbul'da korku uyandırmış, kayserin emri üzerine Başkumandan Kantakuzenos, İstanbul'da mevcut az miktarda askerle Ennakosia (İstanbul civarında bir kale) mevkiinde Türkler'i beklemişti. İstanbul önünde Osmanlılar'ın ilk defa görünmesi İzmit'e yönelik bir girişimi önlemek için olmalıdır.

Karesi, Rumili'ye Geçiş ve Yerleşme

Osmanlı Beyliği'nin Batı Anadolu beylikleriyle ilişkileri, genelde gazâ iş birliği çerçevesindeydi. Ancak, Karesi ve Germiyanoğulları ile rekabet kaçınılmazdı. Orhan'ın Bizans'a karşı Aydınoğlu Umur Bey'le ittifak ettiği bilinmektedir (1330). Rumili'nde Osmanlı gazilerinin Umur'un Trakya seferlerini bildikleri ve kendilerine "Umurca oğlanları" dendiği belirtilir. Orhan'ın Karesi Beyi Demirhan (Temirhan) ile (Osmanlı kaynaklarında bir istinsah hatası olarak Aclân) arasındaki gerginlik zikredilir (Demirhan ile III. Andronik Antlaşması, 1328). Özellikle, başlangıçtan beri Germiyan Beyliği düşmanca davranıyordu. Germiyan beyleri bütün Batı Anadolu beyleri üzerinde egemenlik iddiasındaydı. Osman ve Orhan devrinde Germiyan Beyliği, I. Yâkub idaresinde (1300[?]-1340) en güçlü dönemini yaşıyordu. Osman'ın beyliği Yakub'un Bizans topraklarında akınına engel olmaktaydı. *el-Mesâlik*'e göre Bizans, Germiyan akınlarından korunmak için Yâkub'a önemli miktarda harac ödüyordu (100.000 dînar). Bu rolü, şimdi Osmanlı Beyliği üzerine almıştı.

Öte yandan Karesi gazileri, gazâya devam etmek için Bizans'a karşı güçlü Osmanlı beyi ile birleşmek istiyordu. Orhan'ın yanına sığınmış olan Demirhan'ın küçük oğlu Tursun'u (Dursun), Karesi gazileri desteklemeye karar verdiler. Hacı İlbey ile Karesi âyanları Demirhan'ın ölümünde (1334-1335) Tursun'u davet ettiler. Orhan, Karesi Beyliği'ni ülkesine katmak için bu fırsattan yararlandı. Tursun ile yapılan anlaşmada Karesi Beyliği bütünüyle Osmanlı ülkesine katılıyor, Tursun'a Behramkale (Machramion) ile zengin tuz geliri olan Kızılca-Tuzla bölgesi bırakılıyordu.

Osmanlı Beyliği'nin batıda sınırı, 1303'te Osman Gazi'nin Bursa ovasını işgal ettiğinden beri Ulubat Köprüsü ve Kocasu (Ulubat suyu) idi. Gölün güneyi yol vermeyen dağlık bölgeydi. Batıya yolu kapatan Lopadion (Ulubat) Kalesi, Bursa gibi Bitynya'nın en önemli kalelerinden sayılıyordu. Osmanlı rivayetine göre Karesi seferinde Orhan, Ulubat'ı emanla almış ve tekfuru yerinde bırakmıştı. Göl üzerinde Gölyazı (Galyas) ve Gilyos (Kilyos, eski Karaağaç) kaleleri ele geçirildi. Gölün batısında Kirmasti Kalesi sahibesi "Kalamastorya" ve kardeşi Mihalic gelip itaat ettiler, Orhan onları yerlerinde bıraktı.

Orhan ilk aşamada Balıkesir üzerine yürüdü, Tursun'un kardeşi sarp Bergama (Pergamon) tepesindeki antik büyük kaleye sığındı. Tursun yanında olduğu halde Orhan gelip Bergama Kalesi'ni kuşattı. Kale altına kardeşiyle konuşmak üzere giden Tursun kaleden atılan bir okla hayatını kaybetti. Buna içerleyen Orhan, Osmanlı rivayetine göre, "fi'l-hâl çağırttı kim il vilâyet ahd ü emanla şimden gerü Orhan Gazi'nindir, her kim itaat etmeye kılıçtan geçirirüz." Bu fetih 1334-1335'te vuku buldu. Timar sahibi kimselere Orhan timarlarını verdi. Karesi ile Osmanlı Beyliği arasında gidiş gelişi kontrolu altında tutan Ulubat Kalesi tekfur elinde bırakılamazdı; "hıyaneti" dolayısıyla burası da ele geçirildi. Karesioğulları'ndan Beylerbeyi Çelebi, Bergama'da 1341'e kadar beylik yapmıştır.

Orhan, Karesi sancağına Süleyman Paşa'yı tayin etti, o, sahilden içeride tepede yer alan Biga'yı uc merkezi yaptı. Orhan, Karesi'yi ilhak ettiği sırada stratejik Bursa-Lapseki yolu üzerinde Kyzikos (Kapıdağı), Aydıncık (bugün Edincik), Biga, Kemer (Virancahisar antik limanı), Lapseki (Lampsakos) ve bütün sahil ovası Bizans'a aitti. Sahilde yüksek antik surlarla korunan yarımadada Bizans'ın Pegae Kalesi bu sahil şeridini muhafaza etmekteydi. Zamanla Süleyman Paşa bölgeyi fethetti.. Bursa-Lapseki sahil yolu, Anadolu'dan savaşçı gazi, göçmen ve tüccarın Rumili'ye geçiş yolu olarak büyük önem kazanacaktır. Yıldırım Bayezid'in bu yol üstünde inşa ettirdiği

muhteşem kervansaray günümüze kadar ayakta kalmıştır. Sahil ovası Bizans'ın sahildeki Pegae Kalesi alınıncaya kadar tam emniyette değildi. Pegae Kalesi, I. Murad tarafından karadan ve denizden kuşatma sonunda 1371 yazında ele geçirildi.

Orhan ve Kantakuzenos İş Birliği

Yarım yüzyıl boyunca Türkler'le yalnız savaşlar değil, birlikte yaşam deneyimi Kantakuzenos'u Türkler'e ısındırmış (kendisi Türkçe biliyordu), bu durum, onu hiç olmazsa Doğu-Roma topraklarını Avrupa yakasında elde tutmak için Türk askerî gücünden yararlanma düşüncesine götürmüştü. Kantakuzenos, askerî üstünlüğü deneyimlerle ortaya çıkmış olan Türkler'i hâtıratında ücretli asker gibi görmeye alışmıştı. Esasen birçok Türk, bu dönemde ücretli asker olarak Bizans ve Latin devletlerinin hizmetine girmiş, hıristiyanlaşmış, "Turkopouloi" adı altında onların başlıca savaş gücünü oluşturmuştu. Kantakuzenos'un Osmanlı ittifakı o dönemin şartları dikkate alınırsa tamamıyla olağan bir politikaydı. Kantakuzenos 1346'da kızı Theodora'yı zevce olarak Orhan'a verdi. Evlilik Bizans imparatorluk geleneğine göre yapıldı. Kantakuzenos tarafından ayrıntılarıyla anlatılan nikâh töreni Silivri Kalesi dışında bir tahta set üzerinde gerçekleşti. Kayser ailesi ve ruhban hazır değildi. Kantakuzenos hâtıratında kızının İslâmiyet'i kabul etmediğini, birçok hıristiyan esiri fidyelerini ödeyip kurtardığını iddia eder. Kendisi kızını gelin gönderirken, şüphesiz Orhan'dan istiyeceği askerî yardımı düşünüyordu.[15] Orhan ile ittifaktan bir yıl sonra Kantakuzenos maiyetindeki 1000 kişilik kuvvetle İstanbul'a girip sarayı kuşattı ve genç imparatorun ortağı olarak tahta oturdu (8 Şubat 1347). 1347'de Theodora, Orhan'ı babasıyla görüştürmek üzere Üsküdar'a (1329 Pelekanon zaferinden beri Osmanlı ülkesinde) getirecektir.

Kantakuzenos'un İstanbul'a ortak kayser olarak yerleştiği sırada Sırp Kıralı Duşan, Selânik'i tehdit ediyordu. 1348'de Selânik'te isyancı Zealotlar şehri Sırp kıralına

vereceklerini ilân ettiler; Duşan gelip şehri kuşatma altına aldı. Kantakuzenos, Orhan ve Umur'un göndereceği kuvvetlerle Duşan'a darbe vurmak üzere bir plan hazırladı ve Orhan'dan yardım istedi. 1348 baharında Orhan, Süleyman Paşa kumandasında Sırplar'a karşı büyükçe bir kuvvet (20.000 süvari [?]) gönderdi. Kantakuzenos'un oğlu Mattheos, Sırplar'a karşı yürürken Süleyman onunla birleşecekti. Yirmi iki gemiden oluşan Türk deniz kuvveti Strumca (Strymon) nehri ağzına geldi (bu gemiler Kantakuzenos'un talebi üzerine Umur tarafından gönderilmiş olabilir). Umur o sırada aşağı İzmir'deki kaleyi kuşatmakla meşguldü. Umur savaşırken hayatını kaybetti (Mayıs 1348). Umur'dan yardım gelmemesi üzerine Kantakuzenos'un Sırplar'a karşı planı suya düştü.[16] Süleyman, Kavala'nın (Christoupolis) Sırplar eline düşmesinin ardından daha ileriye gitmedi ve Anadolu'ya döndü. Orhan kayınpederine mazeret olarak Anadolu'da saldırıya uğradığını bildirdi. Serbest kalan Sırplar bütün Kuzey Yunanistan'ı, Tesalya ve Epir'i işgal ettiler.

V. Ioannes Palaiologos gelip Mattheos'u Edirne'de kuşatma altına aldı. İstanbul'da Kantakuzenos güveni kaybetmişti. Onun Türkler'in Trakya'ya akınlarını önlemediğine, Tzympe'yi verdiğine inananlar V. Ioannes Palaiologos'a katılıyordu. Trakya şehirlerinin çoğu V. Ioannes Palaiologos'u destekliyordu. Trakya'da durum kötüleşince Kantakuzenos, Cenevizliler'le barış yaparak bir Türk kuvvetiyle hemen Trakya'ya hareket etti. Ona karşı V. Ioannes Palaiologos, Sırp ve Bulgar kırallarından yardım istedi. Sırp Kralı Duşan önemli bir kuvvet (4000 süvari) gönderdi. Bunlara Bulgar Çarı Aleksandr da katıldı (1352 güzü). Orhan, Kantakuzenos'un oğlunu desteklemeye karar verdi. Böylece Mattheos'a karşı savaş, Orhan'ın önemli bir rol aldığı bir Balkan savaşına dönüştü. Sırp ve Bulgar askerleri Meriç boyunca yerleşti. Orhan'ın, oğlu Süleyman kumandasında gönderdiği 10-12.000 kişilik süvari ordusu duruma hâkim oldu. Süleyman, Meriç üzerinde Empithion'da Bulgarlar'ı yendi (1352 kışı). Sırplar ve

Bizans kuvvetleri bir süre direndilerse de Türkler'in sayı üstünlüğü ve cesaretleri karşısında tam bir bozguna uğradılar. Kaçabilenler Dimetoka Hisarı'na sığındı. Türk süvarilerinin hızlı ve dayanıklı atları dolayısıyla üstünlüğü vardı. Özetle Bizans tahtı için Palaiologos ve Kantakuzenos aileleri arasında rekabet Trakya'yı Osmanlılar'a açmaktaydı. Bunun ardından Süleyman, Kantakuzenos'u Edirne'de buldu. Türk birlikleri ganimetlerini arttırmak için Bulgaristan'a akın yaptılar. Süleyman askerini kışı geçirmek üzere Tzympe (Cinbi) Kalesi'ne yerleştirdi. Ioannes Palaiologos, Süleyman'ı kendi tarafına çekmek için elçi gönderdi, Süleyman ise bunu nezaketle reddetti. Ümidini kaybeden Ioannes rakip Kantakuzenoslar ile anlaşma yapmak ve iç savaşa son vermek zorunda kaldı. Trakya şehirleri Kantakuzenoslar'a teslim oldu. Baba Kantakuzenos İstanbul'a geldi. Sonuçta Orhan olayların gidişini belirleyen güç olarak ortaya çıkmıştı.

Rumili'ye Geçiş

Eski *Tevârih*'te popüler-folklorik hikâyelerle (öküz derisi, salla geçiş vb.) anlatılan Avrupa'ya geçiş rivayeti[17] *Düstûrnâme*'deki tarihî bilgiler ışığında değerlendirilmelidir. Âşıkpaşazâde'nin rivayetine göre Süleyman Paşa, Aydıncık tepesinden (Temaşalık) Kyzikos harabelerini görüp hayrete düşmüş ve Rumili'ye geçip yerleşmeyi düşünmüş, Ece Bey ve Gazi Fâzıl ile görüşüp bunu kararlaştırmıştır. Bu olay, Süleyman'ın, Kapıdağı-Aydıncık-Lapseki sahil ovasını fethettiği bir zamana rastlamış olmalıdır.[18] Aydıncık'tan Rumili sahili görünmez. Mahallî rivayet bir noktayı teyit eder: Süleyman, Görece tepesinden karşı yakayı seyretmiş (Görece yer adı, Âşıkpaşazâde'nin nüshalarında çeşitli biçimlerde verilmiştir). Süleyman Paşa, Görece'den (bugün Kemer'in güneyindeki tepede bu adda bir köy mevcuttur) sahildeki Viranca-Hisar'a (Görece'den aşağı sahilde Kemer'e 4-5 km.) inmiştir. Kemer (yakınında Virancahisar, antik Parion harabeleri), burada önemli bir liman şehridir. Kara-Biga

(antik Priapos) bir yarımada üzerinde kurulmuş büyük bir kaledir. Süleyman Paşa, Bolayır fethi için Kemer'den bir ordu ile hareket etmiştir. *Düstûrnâme*'de Gelibolu Tekfuru Asen'in oğlunun tutulduğu ve müslüman olarak Melik Bey adını aldığı, bu şahsın Süleyman'ı sürekli Rumili fethi için desteklediği, Lapseki'de yapılan gemilerle geceleyin asker taşındığı bilgisi yer alır. Paul Lemerle, o sırada Gelibolu valisinin Asan (Asen) Andronik olduğunu, Asanlar'ın üç kardeş olup aralarında geçimsizlik bulunduğunu, birinin kaçarak Süleyman'ın yanına geldiğini tesbit etmiştir.[19] *Düstûrnâme*'de onun müslüman olup ilk Osmanlı fetihlerinde önde olduğunu gösterir. Âşıkpaşazâde'nin geceleyin salla geçilip bağların arasında bir kâfirin ele geçirildiği, Süleyman Paşa'nın buna bir kaftan giydirdiği ve onun yol göstermesiyle kaleye girildiği şeklindeki rivayeti genelde *Düstûrnâme*'deki bilgiyle uyuşur ve bunun Gelibolu tekfurunun oğlu Asen olduğu ortaya çıkar. Aynı kaynak, ilk Osmanlı fethi Akça-Burgos'un onun tarafından gerçekleştirildiğini, Gelibolu düştükten sonra bir derya seferinde boğulduğunu açıklar (Kemer'in doğusunda Şahmelek [Şahmelik] Limanı'nda onun adı bugüne kadar yaşamıştır). Âşıkpaşazâde rivayeti, Süleyman Paşa'nın Cinbi Hisarı fethinin ardından Bolayır yakınındaki Akçaliman'ı alıp gemileri yaktığını açıklar. Âşıkpaşazâde'ye göre bir iki gün içinde iki bin[20] asker geçirdiler ve bir gece Aya-Şilonya'yı aldılar. Bu rivayetin başka bir versiyonunda[21] Odköklük ile Eksamilye'nin de fethedildiği belirtilir (Eksamilye, Bolayır'ın kuzeyinde her iki denizi gören Bizans Hexamilion Hisarı'dır, yakın zamanlara kadar haritalarda Eksamilye adını korumuştur). Odköklük veya Köklük (Balabancık) Hisarı'nın fethi, Süleyman Paşa'nın Bolayır seferinde ilk fethidir. Öteki kalelerin fethi, Süleyman Paşa'nın (gemilerle Cenevizli ?) Kemer'den 3000 kişiyle gelip Bolayır'ı fethetmesinden sonra olmalıdır. *Düstûrnâme*'de kaydedildiği gibi, Süleyman Paşa'nın 2000 (3000) kişiyle Kemer Limanı'ndan Kozludere'ye asker çıkarıp Bolayır'ı fethi, Rumili fütuhatında bir dönüm noktasıdır.

Şimdiye kadar literatürde Osmanlılar'ın Avrupa yakasında yerleşmeleri hakkında yazılan şudur: 1352'de sefer dönüşü Kantakuzenos, Süleyman'a güçlü Tzympe Kalesi'nde geçici olarak yerleşme izni vermiş, o bu kaleden çıkmayıp Trakya'da yerleşmiştir. Gerçekte bu, Bolayır fethi sonucu Osmanlılar'ın Gelibolu yarımadasında stratejik bir noktada yerleşmesiyle mümkün olmuştur. *Düstûrnâme*'de Süleyman Paşa'nın Anadolu'da Kemer Limanı'ndan o zaman için büyük bir ordu olan 3000 kişiyle Kozludere'ye çıkarma yaptığı belirtilmektedir (Kozludere kıyıdaki limandan Bolayır'a uzanan vadidir, bugün bu vadide Kozluçeşme).

Süleyman'ın Bolayır uc merkezi, Gelibolu yarımadasının en dar yerinde stratejik bir noktadaydı. Süleyman Bolayır'da ucları teşkilâtlandırdı. Ece Bey ve Gazi Fâzıl kumandasındaki kuvvetler kuzey ucunda Gelibolu'yu abluka altına aldı.[22] Kuzeyde Süleyman Paşa'nın kendi kumandasındaki uc, geleneksel Türk stratejisine uygun biçimde sağ kol, orta kol ve sol kol olarak örgütlendi: Orta kol önemli merkez Malkara (Megalkhora), sol kol Evrenos idaresinde Keşan, sağ kol Banatoz (Panados)-Tekfurdağı doğrultusunda teşkilâtlandırıldı. Süleyman Paşa, bölgeye Anadolu'dan derhal asker ve halk getirip yerleştirme ve bir köprübaşı kurma konusunda büyük çaba gösterdi. Hisarlardaki Bizans askeri Anadolu'ya sürüldü. Babası Orhan'a adam gönderdi, fethedilen hisarları korumak için çok askere ihtiyaç olduğunu bildirdi.[23] Bununla beraber, 1351-1355 Ceneviz-Venedik savaşının ortaya çıkardığı şartlar olmasaydı, Osmanlılar'ın Rumili yakasında yerleşmesi kolay olmazdı.

Orhan-Ceneviz İttifakı

İstanbul'da Pera'daki (Galata) Ceneviz kolonisi, varlığını sürdürebilmek için Marmara'nın ötesinde gelişen Osmanlı Beyliği'ni tabii bir müttefik olarak görmeye başlamıştı. Özellikle Pelekanon savaşından sonra Orhan'ın beyliği, Üsküdar'dan Karadeniz ağzında Ceneviz'in Hieros

(Yoros) Kalesi'ne kadar Boğaz'ın doğu sahiline yerleşmiş bulunuyordu. 1351'de Venedik donanması Pera'yı kuşatma altına aldı. Pera, Bizans ve Venedik karşısında ancak Orhan ile iş birliği sayesinde dayanabilirdi. 1351-1355 Ceneviz-Venedik savaşı döneminde Ceneviz donanması erzak ikmalini Orhan Bey'e ait limanlardan yapacaktır. Bu savaş boyunca Pera, Orhan'ı yanında tabii bir müttefik olarak buldu. Orhan'a gelince, Boğaz'da tutunmak için güçlü deniz devleti Venedik ve Aragon ile Bizans ittifakına karşı Ceneviz'i tabii bir müttefik görüyordu. Bu tarihte Osmanlı Beyliği, strateji bakımından hayatî bir duruma gelmişti. Karesi Beyliği zaptedilmiş, sınır Çanakkale Boğazı'na dayanmıştı. Süleyman Paşa, Rumili'ye ulaşan tarihî Kapıdağı (Kyzikos)-Lapseki (Lampsacus) yolunu ele geçirmişti. 1350'lerde öte yakaya geçip yerleşmek için şartlar en uygun zamanı gösteriyordu. Ceneviz'le Venedik-Bizans-Aragon ittifakı arasındaki savaş Orhan için elverişli şartlar hazırladı. 1351 Kasım ayında Orhan'ın Cenevizliler'le temasa geçtiği dikkati çeker. Orhan'ın elçileri Ceneviz amiraliyle buluştular ve düşman hakkında bilgi verdiler. Üsküdar'a gelen Orhan, Pera'yı müttefiklere karşı savunmak üzere 1000 okçu gönderdi. Osmanlı kuvvetlerini deniz aşırı Avrupa yakasına geçirmekte Cenevizliler'in daima iş birliği yaptıkları, gemi kiraladıkları bilinmektedir. Orhan karşı yakaya kitle halinde taşıma için bir defasında 60.000 altın ödemişti.

Bu dönemde Ceneviz desteğini sağlayan Orhan'ın İstanbul'u tehdidi, Bizans'ta ve Venedik'te ciddi kaygıya sebep oldu. Venedikli Faliero, İstanbul'un Türkler'e karşı dayanamayacağını belirterek Venedik'in doğrudan doğruya şehri ilhak etmesini tavsiye etti.[25] Pera'nın yardımına gelen Ceneviz Amirali Peganino Doria'nın donanması altmış kadırgadan oluşuyor ve 10.500 tayfa ve asker taşıyordu. Doria, Marmara kıyılarını izleyip İstanbul'a doğru gelirken Heraklea'yı (Marmara-Ereğlisi) işgal etti. Ceneviz kaptanı, Hieros/Hieron Kalesi'ni (bugün Anadolukavağı'ndaki tepede Yoros Kalesi) harekât üssü

olarak kullanacaktır. Orhan'la iş birliği ise Boğaz'da başladı. 1351 Ekim ortalarında Doria'nın donanması Pera'ya ulaştı. Ceneviz kaynağında 12 Kasım 1351'de Orhan'ın elçilerinden söz edilir. M. Balard'a göre mektup ve elçilerin gidip gelmesi taraflar arasındaki bir anlaşmanın kesin göstergesidir. Ceneviz donanmasında dokuz Türk gemisi (parescarmi) vardı. Mart ayı boyunca Orhan armağanlar göndermişti. Türkler Boğaz'da demirleyen Doria ile haberleşiyordu. Balard'a göre her şey, Boğaz savaşında (Şubat 1352) Cenevizliler'le Orhan arasında bir ittifak yapılmış olduğunu kanıtlar. Orhan'ın Cenevizliler'le ittifakı Bizans'a karşıydı. Aynı zamanda Doria'ya erzak sağlamış, un yüklemek üzere otuz kadırganın Osmanlı topraklarından geçmesine izin vermişti. Orhan'ın Cenevizliler'e bağışladığı ilk kapitülasyon 1352 başlarına rastlar. Orhan'ın Üsküdar'da kuvvet yığarak (Şubat 1352) deniz savaşında Cenevizliler'i desteklediği açıktır.[26] Böylece, Ceneviz-Venedik savaşı, Osmanlılar'ın Trakya'da yerleşmesine herhalde katkıda bulunmuştur. Bundan önce, ticaret gemilerini korumak için Cenevizliler haçlı ittifaklarına katılıyordu. Fakat şimdi Cenevizliler, büyük bir Osmanlı kuvvetini ücret karşılığı gemileriyle karşı sahile çıkarmayı kabul ediyordu. Çağdaş Cenevizli devlet adamı Lucanio dal Vermeda, "Türkiye Emîri Orhan Bey'den ne kadar iyilik ve lûtufkârlık gördüğümüz bizce, sizce ve bütün Cenevizliler'ce bilinmektedir" diyor ve Orhan'ı "Peralılar'ın kardeşi ve sevgili babası" diye anıyor.[27] Venedik-Katalan donanmasının İstanbul'dan ayrılması üzerine yalnız kalan Bizans, Orhan'la ve Cenevizliler'le barış antlaşmaları imzalamak zorunda kaldı (6 Mayıs 1352).

Bu arada Süleyman Paşa, Trakya'dan Anadolu'ya geri çekilmeyi reddediyor, elindeki şehirleri ve Tzympe'yi boşaltmak istemiyordu. Kantakuzenos, Türk işgalindeki şehirleri güç kullanıp geri almanın imkânsızlığını görerek damadı Orhan'a başvurdu. Fakat Süleyman Tzympe'yi ödünsüz boşaltmayı reddetti. Kantakuzenos'a göre bu

olayda Orhan da suç ortağıydı. Orhan ise kayınpederi imparatorla iyi ilişkiyi korumak istiyor ve onu oyalıyordu. Nihayet imparator, anlaşma şartlarının yerine getirilmesinde israr ederek 40.000 altın ödemeyi önerdi. Gemiyle İzmit'e gelip Orhan'la buluşmak istediyse de, Orhan hastalığını ileri sürerek gitmedi. Görüşmeler devam ederken 1-2 Mart 1354 gecesi korkunç bir deprem Trakya sahillerindeki birçok şehir ve kaleyi, bu arada Gelibolu'yu ve etrafındaki kaleleri yerle bir etti. Süleyman, bu savunmasız şehirleri derhal işgal ederek güçlendirdi. Bu durum Bizans ile ilişkilerin bozulmasına yol açtı. Cenevizliler'in desteğini sağlayan Orhan'ın İstanbul'a yönelik tehdidi Bizans'ta ve Venedik'te ciddi kaygıya sebep oldu. Venedik balyozu 1355 Ağustosunda Venedik doçuna, bu tehdide karşı İstanbul'un bir hıristiyan devletin, Venedik, Sırp Kralı Duşan veya Macar kralının himayesi altına girmeye hazır olduğunu yazdı.

Süleyman Paşa, Trakya'da Bolayır-Gelibolu'dan hareketle sınırlarını Tekfurdağı'na, Malkara'ya (Migalkara) kadar genişletmişti. Osmanlı kuvvetleri, batıda Hayrabolu'ya (Hariupolus), doğuda Vize'ye, batıda Keşan (Kisson) ve Dimetoka'ya (Didimoteichon) kadar akınlar yapıyordu. Bizans iç savaşları, Türk akınları, veba salgını sonucu Trakya nüfusu azalmış, harap bir bölge halindeydi. Bizans iç savaşları (1328-1341 ve 1341-1347), Karesi ve Umur Gazi'nin akınları, Bulgarlar'ın istilâları ve özellikle 1348 ve 1362 veba salgınları yerleşik köylü halkı ve şehirleri kırmış geçirmişti, halk bir kurtarıcı arıyordu. Kantakuzenos yanlısı Patrik Philotheos, istilâcı Sırplar'ın Türk akınlarına hedef olmadığından, fakat sayısız Rum'un katledildiğinden veya tutsak yapılıp götürüldüğünden yakınıyordu. Baba oğul Kantakuzenoslar, Orhan'ın yardımıyla, Trakya'da toprak sahibi zengin ve soylu büyüklerden destek buluyorlardı. Baba Kantakuzenos tahtı bırakmak zorunda kaldığı zaman (1354) oğlu Mattheos'un yanındaki Türk kuvvetleri onun davasını benimseyeceklerdir. Başka bir ifadeyle Bizans'taki iç savaş, soylular, kilise ve köylüler

arasında sosyal gerilim, Osmanlı yayılışına ayrıca yardım etmekteydi.

Ankara: Osmanlı-Karaman Rekabeti

Bu sıralarda Orhan, İç Anadolu'daki gelişmelerle de ilgilenmekteydi. Ankara bölgesi, Sivas sultanı Eretna soyundan Gıyâseddin Mehmed'e aitti. Onun zayıf kişiliği yüzünden Eretna Sultanlığı'nda iç karışıklıklar baş gösterdi, Mehmed 10 Ağustos 1354'te tahtını bırakıp Karamanoğlu'na sığındı. Karamanoğlu onu destekleyerek Ankara'yı ele geçirmeye çalıştı. Osmanlılar bu kargaşadan yararlandı, İpek yolu üzerinde sof imalâtı ve ticaretiyle zengin bir şehir olan Ankara'yı işgal etmeye karar verdiler. Süleyman'ın, şehre hâkim olan ahîlerle anlaşma ve iş birliği yaptığına kuşku yoktur. Amasya Emîri Hacı Kutluşah ile anlaşan Orhan, Süleyman Paşa kumandasında orduyu harekete geçirdi, Ankara ve Sivrihisar'ı aldı. Ankara ve Sivrihisar için bu karşılaşma, Osmanlılar ile Karamanoğulları arasında gelecekteki büyük mücadelenin başlangıcı sayılabilir.

Trakya'da Osmanlı-Sırp Rekabeti

Ankara dönüşü Süleyman sonbaharda (1354) babası Orhan ile anlaşarak veya onun baskısıyla Kantakuzenos'a birlikte elçi gönderdiler ve Trakya'da işgal edilen şehirleri geri vermek için görüşmeye hazır olduklarını bildirdiler. İmparator bizzat Trakya'ya gidip bu şehirleri alıp garnizonlar yerleştirmeye hazır olduğu cevabını verdi. Tam bu sırada V. Ioannes Palaiologos tahtı geri almak üzere Tenedos'tan (Bozcaada) gizlice İstanbul'a geldi ve halkın desteğini sağladı. Kantakuzenos, Trakya'da yerleşmiş olan Türkler'den yardımcı kuvvet geleceği haberini yayarak rakipleri üzerinde baskı oluşturmayı denedi.

Tzympe'den Süleyman'ı çıkaramayan Kantakuzenos Papa'ya yaklaşmış, kiliseler birliği için bir dinî meclis

(konsil) toplanmasını önermişti (1352).[28] Türkler'in Avrupa toprağına kalıcı olarak gelmesi üzerine Bizans ile papalık arasında Haçlı seferi görüşmeleri ciddilik kazandı. Papalık, Kantakuzenos'tan ümidini keserek Türkler'e karşı güçlü Sırp Kıralı Stefan Duşan'ı desteklemeye karar verdi. Kantakuzenos, İstanbul'daki düşmanlarına karşı mücadelede başlangıçta Duşan'a dayanmak istemişse de (1342 antlaşması) onun tehlikeli bir müttefik olduğunu anlamakta gecikmedi. Kantakuzenos Umur'a dönmüş, onun gönderdiği kuvvetlerle Sırplar arasında ilk karşılaşma (1344 Mayıs) başarılı olmuş, Duşan, Doğu Makedonya'da yerleşme imkânını bulamamıştı. Bu arada Duşan, Serez'i aldı ve Christopolis'e (Kavala) kadar ilerledi (1347). Sırplar'ın ve Rumlar'ın İmparatoru unvanını alarak Bizans İmparatorluğu'nun, "Tanrı'nın inâyetiyle büyük kutsal Grek imparatorlarının vârisi" olma iddiasında bulundu (1345). Sırp kralının başarıları karşısında Kantakuzenos her zamankinden çok Türk yardımına bağımlı hale geldi. Duşan, Doğu Roma İmparatorluğu'nu kendi egemenliği altında ihya etme planında karşısında, en büyük engel olarak Osmanlı Türkleri'ni görüyor, Papa'nın desteğine güveniyordu. İstanbul'a sefer için deniz gücü Venedik'in desteğini aradı. Kesin hareket için Duşan'ı bağlayan şey kuzeyden Macaristan baskısıydı. Kantakuzenos, Anadolu'da Bizans hâkimiyetini geri getirme fikrinden tamamen vazgeçmiş, politikasını Avrupa'da imparatorluğu ihya fikrine hasretmişti. Böyle bir siyasetin başarısı ancak Türkler'den asker sağlamakla mümkündü. Bizanslılar, Sırplar'ın eline geçen Makedonya şehirlerini geri almak için Türkler'in yardımıyla bir sefer hazırlığına giriştiler.[29] 1348'de veba salgını Rumili'yi kasıp kavuruyordu. Duşan, Trakya'da yerleşme çabasında bulunan Türkler'i bertaraf edip İstanbul'u almak amacıyla son bir hamleye hazırlanırken birdenbire öldü (20 Aralık 1355). Sırp imparatorluğu, Duşan'ın ölümü üzerine parçalandı, Balkanlar'da Osmanlılar'a yol açıldı.

Bu tarihlerde İstanbul'da, Osmanlı istilâsı karşısında bir Haçlı seferine bel bağlayan ve Roma kilisesiyle Patriklik arasında birleşme yanlısı Greko-Latin skolastiğini benimsemiş aydınlardan oluşan güçlü bir grup ortaya çıkmıştı; bunlar Kantakuzenos'un Türk politikasına şiddetle karşıydılar. Bizans'ta Kantakuzenos'un desteklediği palamizm (hesychasm) dinî hareketinin başı (1354'te Orhan'a esir düşen ve fidye karşılığı serbest bırakılan Gregory Palamas) doğu mistisizminin en aykırı şekillerini benimsemiş bir rahip olup[30] İstanbul'da Papa taraftarlarına karşı mücadele halindeydi. O tarihlerde Orhan'ın ülkesinde tasavvuf mistisizmi revaçtaydı. 1333'te İznik'te ilk medreseyi kuran Dâvûd-i Kayserî büyük İslâm mutasavvıfı Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin etkisi altındaydı, onun *Fusûsü'l-hikem* adlı eserine bir şerh yazmıştı. Orhan, bu akımı desteklemekte, heterodoks alperen dervişleri himaye etmekte, onlar için zâviye vakıfları bağışlamaktaydı. Özetle, bu tarihlerde, tebaası arasında büyük bir Rum topluluğu bulunan Osmanlılar, hıristiyanlarla bir uzlaşma zemini arıyorlardı.

Süleyman Paşa: Trakya'da Yerleşme, Gelibolu (1354)

Süleyman Paşa'nın Trakya'da yerleşmesi ve özellikle Türkler'in Balkanlar'a geçişini kontrol eden Kallipolis'in (Gelibolu) düşmesi üzerine (1354) İstanbul'da saray mensupları ve aydınlar Kantakuzenos'un güttüğü politikanın iflâs ettiğini görüyordu. Artan zıtlık karşısında Kantakuzenos tahtı bırakmaya razı oldu (1354 Aralık). Ayrılırken verdiği nutkunda neden Türkler'le işbirliği yapmak zorunda kaldığını açıklamaya çalışarak şöyle söylemiştir: "Barbarlarla (Türkler'le) aramızdaki farkı bilmemezlikten gelemeyiz. Biz askerî tercübe bakımından onlardan üstün değiliz. Onlar silâhları, sayıları ve savaş atılganlığı bakımından bizi geçtiler. Onlar orduda parasız gönüllü hizmet ederler. Asya ve Avrupa'da bizden aldıkları geniş topraklara sahip oldukları gibi kalan topraklarımızı da ele geçirmek için

bütün gayretlerini harcayacaklardır. Fetihlerinde şimdiye kadar kolayca elde ettikleri başarı onlara bu umudu vermektedir. Bu sebeple onlarla barışı korumayı tavsiye ederim. İleride hazine toplayıp ordu ve donanma yaparak karşı saldırıya geçmek gerek. Unutmayınız ki, yalnız Orhan'a karşı değil, Asya'daki bütün Türkler'e karşı savaşma zorunlu olacaktır. Onların dininde ölüm (şehâdet) âhirette sonsuz mutluluktur."[31] Bu söylevde tecrübeli devlet adamı realist biçimde gerçekleri belirtmekteydi. Fakat gençler, onun damadı Orhan'la ittifakı yüzünden Türkler'i korur biçimde konuştuğuna inanıyorlardı. Onlar, Trakya'da savaş konusunda ayak dirediler. Gerçekte Kantakuzenos manastıra çekildikten sonra Trakya'da Kantakuzenos'un oğlu Mattheos'a Türkler destek oldu. Yanında Anadolu beyliklerinden, para istemeyen, sırf ganimet akınına gelmiş 5000 Türk askeri bulunmaktaydı. Mattheos onları ganimet almaları için Bulgaristan üzerine sevketti. Pheria'ya (Karaferye) çekildiği zaman da onları Sırplar üzerine gönderdi. Yağmadan dönüşte Türkler, bir Sırp saldırısından korkup paniğe kapıldılar. Mattheos'un karşıtı V. Ioannes Palaiologos, Türkler'e karşı Sırplar'a ittifak önerdi.

Trakya'da Osmanlı-Bizans Savaşı ve Haçlılar (1355-1359)

Kantakuzenos sahneden çekildikten sonra V. Ioannes Palaiologos tarafından Trakya'da Türkler'e karşı savaş başlatıldı. İstanbul'da Papa-Latin partisi işleri tamamıyla ele aldı. Katolik olan V. Ioannes, Türkler'e karşı Papa'ya mektup yazarak halkını Katolikliğe sokmak için bir plan sundu (15 Aralık 1355). Haçlı yardımı olarak derhal on beş gemiyle 500 şövalye ve 1000 yaya askeri istiyordu. Papa, İmparator Ioannes'in mektubunu aldıktan sonra Haçlı seferini gerçekleştirmek için Venedik, Kıbrıs kralı, Rodos şövalyeleriyle temasa geçti, Bizans'a yardım etmelerini istedi. Ioannes'e güvence verdi ve Boğaz savaşı (Şubat 1352) sırasında Orhan ile ittifak etmiş olan Cenevizliler'i ileride Haçlı ittifakına sokmak amacıyla

bir mektup gönderip Orhan'a taahhütlerinin hükümsüz olduğunu bildirdi (6 Ağustos 1355). Boğaz kıyısında, Osmanlılar şimdi Trakya'da İstanbul doğrultusunda ilerlemekteydiler. Ortodoks inançlarına sıkı sıkıya bağlı sıradan Rum halkı, Katolikliğe kesinlikle karşıydı; bu gerçek Osmanlı yayılışında önemli bir faktör olacaktır. Osmanlı idarecileri, bey ve ulemâ, fıkhın gayri müslimlere tanıdığı zimmet hukukunu (istimâlet politikası) izliyor, öte yandan itaat eden Rum halkı Osmanlı egemenliğini kabul etmeyi tek kurtuluş çaresi olarak görüyordu. İslâmlaşmalar İstanbul patriğini telâşa düşürmekteydi. Patrik, İznik hıristiyanlarına mektuplar göndererek ihtidâların önüne geçmeye çalışıyordu.[32]

Trakya'da Duraklama (1357-1359)

1357'de Orhan, küçük oğlu Halil'in (o zaman on bir yaşında) İzmit körfezinde korsanlar tarafından tutsak edilip Eski-Foça'ya götürüldüğünü öğrendi. Aslında Eski-Foça'da Bizans Valisi Leo Kalothetos, Bizans sarayının yakından tanıdığı biriydi.[33] 1329'da III. Andronikos, Cenevizliler'i Sakız'dan çıkardığı zaman onu Sakız'a vali yapmıştı. Olayların gelişi, Halil'in tutsaklığının aslında, Bizans sarayının Orhan'ı barışa zorlamak için bir tertibi olduğunu gösterir. İhtiyar ve hasta Sultan Orhan, Theodora'dan olan çok sevdiği oğlu Halil'in kurtarılması için imparatora başvurdu. Bizans diplomasisi durumdan fazlasıyla yararlandı ve Orhan'a bir antlaşma imzalattı. Buna göre Orhan, Trakya'da Bizans topraklarına karşı her türlü saldırıyı durduracak, oğlunu kurtarmak için Foça'ya gönderilecek gemilerin bütün masraflarını üzerine alacak, imparatorun o zamana kadarki borçlarını (harâcı ?) silecekti. Orhan, aynı zamanda Trakya'da Kantakuzenos'un oğlu Mattheos'a yardımdan vazgeçmeyi ve İmparator Ioannes'i desteklemeyi vaad ediyordu. Bizans tarihçisi Gregoras'ın ifadesine göre, Orhan'ın imparatorla yaptığı barış antlaşması, Süleyman'ın ölümünden sonradır. Bu antlaşma ile Osmanlılar, Rumili'de Osmanlı

topraklarını genişletmek için şimdiye kadar Kantakuzenos ailesiyle yaptıkları iş birliği politikasından vazgeçiyor, önemli bir bekleme ve gerileme dönemine girmiş görünüyordu. Gerçekten 1359'da Halil kurtarılıncaya kadar Rumili'de Osmanlılar'ın yayılma faaliyetleri durdu. V. Ioannes, bir taraftan Orhan'la antlaşma düzenlerken öbür yandan Papa'nın Rumili'ye acele bir Haçlı kuvveti göndermesine umut bağlıyordu. Bizans, Haçlı yardımıyla denizden Boğazlar'ı kesmek, Rumili'deki Türkler'i yok etmek stratejisini izlemekteydi. Osmanlılar için cidden kritik bir durum ortaya çıkmıştı.

Zorunluluk altında yapılan bu antlaşma, Rumili yakasında bir avuç Osmanlı'yı umutsuz bir durum içine atmak demekti. Kendi başına bırakılan Mattheos Kantakuzenos da bu sırada Sırplar tarafından esir alınarak imparatora teslim edildi (1358). Böylece İstanbul, Trakya'da durumu kendi lehine çevirmiş bulunuyordu. Orhan'la yapılan antlaşmada imparatorun eski borçlarından söz edilmektedir. Gerçekten, 1333'te İzmit'i rahat bırakma karşılığında imparator yıllık bir harac ödemeyi kabul etmişti. Bizans'ın tekrar bir Osmanlı haraçgüzârı durumuna düşmesi ancak 1371'de Meriç savaşıyla gerçekleşecektir. Gaziler yeni durum karşısında ümitsizlik içindeydiler.[34] Karesili gaziler, Rumili'ni boşaltmaya kesinlikle karşı olmalıdır. Cimbi ve Gelibolu fethinden sonra Karesi'den halk Rumili'ye geçip yerleşmeye, köyler kurmaya başlamıştı. Orhan bu tarihte yeni bir felâketle sarsıldı. Süleyman bir kazada yahut bir suikast sonucu hayatını kaybetti (1357). Süleyman, rivayete göre Rumili'nin terkedilmesi gibi bir ihtimalin önüne geçmek için ölüm döşeğinde cesedinin Bolayır'da gömülmesini ve yerinin belli edilmemesini vasiyet etmiştir. Onun ölümü üzerine Orhan, onun yerine ikinci oğlu Şehzade Murad'ı, tercübeli kumandan lalası Şahin'le beraber Gelibolu'ya gönderdi. Halil kurtarılıncaya kadar (1359) Murad hareketsiz bekledi.

Halil'in kurtarılması için Bizans imparatoru 1358 baharında üç kadırgasıyla Foça üzerine hareket etti. Orhan'ın dostu Saruhan Beyi İlyas da aynı zamanda karadan yürüdü ve şehri kuşattı; fakat bir sonuç alınamadı. İmparator Orhan'a danışmadan İstanbul'a döndü. Eski Foça'nın hâkimi Kalothetos, Halil için büyük bir meblağ koparmaya çalışıyordu. Orhan anlaşmayı bozacağını söyleyip tehdit etti. İmparator, hemen Orhan ile buluşma isteğinde bulundu. Prikonisos Limanı'nda Orhan'ı ziyaretle yatıştırdı ve aynı yıl içinde tekrar Foça'ya gitti, ancak bu sefer de sonuç alamadı. 1359 baharında Üsküdar'a gelen Orhan ile Arkla'ya (Kızkulesi) gelen imparator arasında elçiler aracılığıyla görüşme başladı. Bizans, Orhan'ın güç durumundan sonuna kadar yararlanmak istiyordu. Orhan'a yeni şartlar kabul ettirildi: Orhan fidye olarak 30.000 Venedik altını ödedi ve Halil kurtarıldı. İstanbul'a getirilip orada Ioannes'in küçük kızı İren ile nişanlandı ve imparator tarafından İzmit'e getirildi. İmparator, Halil'in Orhan'dan sonra tahta geçmesi vaadini de aldı. Bizans böylece Halil'in şahsında Osmanlılar'la bir barış ve denge dönemi açmayı arzuluyordu. Gregoras'a göre Orhan bu düzenlemeyi kabul etti. Türk-Moğol geleneğini izleyen Osmanlılar'da hükümdarlık için bir veraset, veliahtlık kanunu yoktu, Halil'in veliahtlığı unutuldu. Rumili'deki Şehzade Murad bu politikaya karşıydı; Karesili gazi beyler ve lalasıyla birlikte gazâ ve yayılma politikasını savunuyordu. Trakya'da Bizans'a karşı savaş ve başarı kendisine taht yolunu açacaktı.

V. Ioannes Palaiologos'un Türkler'e karşı Papa V. Innocent'e bir Haçlı seferi için başvurusu 1355 tarihindedir. Haçlı hazırlıkları için Papa, Pierre Thomas'ı İstanbul'a gönderdi (ikameti: Mayıs sonu-Kasım 1357). Ioannes, Haçlı yardımıyla Türkler'i Trakya'dan tamamıyla çıkarmayı umuyordu. Papa'ya gönderdiği mektupta (21 Temmuz 1357) imparator, Türkler'e karşı başarılarından söz etmekteydi. Thomas, 1359 sonbaharında Papa'nın Doğu'da Apostalik Lega'sı gibi büyük bir unvanla İstanbul'a geldiği

zaman imparatoru Trakya'da Türkler'le savaş halinde buldu. Venedik'in sağladığı gemilerde Rodos, Venedik, Ceneviz ve İngiliz askerleri Türkler'e karşı Haçlı ordusunu oluşturmaktaydı. Sonradan aziz mertebesi verilen Thomas'ın biyografisini yazan Philippe de Mezières'e göre, Bizans askerinin katıldığı bu Haçlı ordusu, Türkler'in Avrupa'ya geçiş iskelesi olan Lapseki'ye çıkarma yaptı; kasaba yakıldı. Bunlar gemilerine dönerken pusudaki Türkler'in saldırısına uğradılar, karmaşa içinde kaçarken çoğu kılıçtan geçirildi, Thomas hayatını güçlükle kurtarabildi. Bu olay Osmanlı kaynaklarında da kaydedilmiştir.[35]

Şehzade Murad Trakya'da (1357-1362); Edirne Fethi (1361)

Bu hadisenin ardından Trakya'da Osmanlılar'ın en önemli hamlesi olan Edirne'nin fethi gerçekleşti. Literatürde Edirne fethi için 1363, 1364, 1369, 1371 gibi tarihler verilir. Ancak Edirne 1361'de Şehzade Murad ve lalası Şahin tarafından ele geçirilmiştir. Araştırmacıları yanıltan nokta Murad'ın Edirne'yi sultan olduktan (1362) sonra fethettiği bilgisinden kaynaklanır. Gerçek şudur: Şehzade Murad, 1357-1362 arasındaki dönemde Rumili uc kumandanı olarak faaliyette bulunmuş, Edirne'yi 1361'de ele geçirmiştir. Bu sırada Anadolu'dan yeni göçlerle Rumili'deki köprübaşı sağlamlaştırılmış, Süleyman Paşa'nın ölümünde (1357) Trakya'da sınır, batıda Keşan-İpsala arasındaki Yayladağı'ndan, Marmara tarafında Tekirdağı güneyinde Bakacak tepesi ve Hora'ya kadar uzanmıştı. Tekirdağı ve İpsala henüz bu sınırın ötesinde kalıyor, akınlar İpsala, Dimetoka, Vize, hatta Edirne'ye kadar yayılıyordu. Paşa livâsının, Rumili beylerbeyiliğinin çekirdeği böylece Süleyman Paşa zamanında oluşmuştur. Edirne fethinden (1361) ve Murad tahta geçtikten (1362) sonra Edirne'de yerleşen Lala Şahin, paşa unvanıyla ilk Rumili beylerbeyi olacaktır.

Edirne fethiyle sonuçlanan olaylara gelince, 1359'da Halil kurtarılır kurtarılmaz Şehzade Murad ve Lala

Şahin kumandasında Osmanlılar'ın Trakya'da sistemli fetih harekâtı başlamıştır. Osmanlı kaynakları, Murad'ın Rumili'de büyük fütuhata giriştiği tarihi doğru olarak 761 (23 Kasım 1359'da başlar) şeklinde verir.[36] Fakat bu kaynaklar genelde Murad'ın aynı yıl içinde tahta çıkmış olduğu hatasını yapar. Grek ve İtalyan kaynakları, harekâtın 1359'da başladığını teyit eder (Gregoras, Villani). Villani 1359'da akıncıların İstanbul surları önünde göründüğüne işaret eder. Osmanlı kaynakları 1359'da başlayan büyük taarruzu belirtir ve Murad'ın İstanbul yolu üzerinde ilkin Çorluhisarı'nı aldığını kaydeder. Murad ve Lala Şahin, Çorlu'yu aldıktan sonra arkalarından emin olabilmek için İstanbul-Edirne yolu üzerindeki hisarlara yöneldiler. Asıl amaç ise Edirne'dir.[37] Bu Trakya harekâtından Batı kaynakları da söz eder.

Murad 1359-1360 taarruzunda doğrudan Edirne üzerine yürümeyip önce İstanbul-Edirne yolu üzerindeki Çorlu, Misini, Burgos (Lüle-Burgaz) kalelerini aldı. Edirne'yi güneyden Meriç vadisi üzerinden koruyan kaleler, başlıca Dimetoka (Didymoteichon) uc beyleri tarafından baskı altında tutulmaktaydı. Hacı İlbey, Meriç kenarında fethettiği "Burgos"ta[38] yerleşmiş, Dimetoka'yı sıkıştırmaktaydı. Nihayet bu kalenin tekfurunu pusuya düşürüp esir aldı ve kaleyi teslim etmeleri üzerine kendisini serbest bıraktı. Yine bu tarafta Meriç vadisinde Gazi Evrenos, Keşan hisarını almış, oradan İpsala'yı zorlamaktaydı.[39] 1361'de harekâtın ikinci ve son safhasında Murad uc beylerini orduya çağırdı. Edirne'ye 55 km. uzaklıkta Babaeski'de karargâhını kurdu, oradan Lala Şahin'i Edirne üzerine gönderdi. Edirne'de toplanmış olan Bizans kuvvetleri Osmanlılar'ı püskürtmek için kaleden çıkarak Sazlıdere'de (bugün askerî müdafaa hattı) savaş verdiler, fakat yenilerek Edirne Kalesi'ne çekildiler. Sazlıdere zaferinden sonra Murad, Edirne'ye karşı son taarruz harekâtına girişmek üzere bütün kuvvetleriyle şehre yürüdü. Edirne'nin, bir kuşatma savaşı yapılmasına gerek kalmadan, teslim alındığı rivayeti gerçeğe uygundur. Sazlıdere yenilgisinin ardından Edirne halkı

için Murad'ın ordusuna karşı başarı ümidi azaldı. Halk antlaşma ile teslime razıydı. Osmanlılar bu durumlarda ahidnâme ile can ve mal güvenliği, din serbestliği garantisi verirdi. Tekfur kaçtı, halk direniş göstermedi. Bizans'ın İstanbul ve Selânik'ten sonra en önemli şehri, Trakya'nın merkezi Edirne teslim oldu.[40] Edirne'nin fethinden az sonra yaşı oldukça ilerlemiş olan Orhan, Mart 1362'de Bursa'da vebadan öldü.[41] Daha 1354'te karaciğerinden rahatsız olduğu ve kendisine Taronites adlı bir Rum hekimin baktığı belirtilmektedir. Türbesi, Bursa'da babası Osman Gazi'nin yanındadır. Orhan Bey vefat ettiğinde Süleyman Paşa, Sultan, Murad, İbrâhim, Halil ve Kasım adlı altı oğlundan Murad, İbrâhim ve Halil hayattaydı. Orhan Gazi, Şehâdet Camii duvarına sonradan konan 1337 tarihli mescid kitâbesinde "el-emîrü'l-kebîri'l-muazzam el-mücâhid sultânu'l-guzât ... Şücâü'd-dünyâ ve'd-dîn... bahâdır-ı zamân Orhan b. Osman" şeklinde anılmıştır. "Sultânü'l-a'zam" unvanını İlhanlı Ebû Said Bahadır'ın ölümünden (1335) önce hiçbir Türkmen beyi almaya cesaret edememişti. "Gazi, mücahid" unvanlarının bir gerçeği ifade etmediği, gazânın bu bey ve sultanlar için gerçek bir önem taşımadığı iddiaları[42] doğru değildir. Gazâ, özellikle Batı Anadolu beyliklerinde temel devlet ideolojisiydi.

Orhan Sadece "Gaziler Sultanı" Unvanını Kullanmıştır

Orhan Bey'in Bursa'nın fethi üzerine 1327 yılında İlhanlı sikkeleri tipinde gümüş sikke bastırdığı bilinmektedir (Uzunçarşılı, "ilk sikke"). Ona ait beş tip sikke tesbit edilmiştir (Remler; Zhukov, tür.yer.). Orhan döneminde bir vezir idaresinde bürokrasinin oluştuğu iddiaları da açıklama ister. Osman ve Orhan zamanında verilmiş vakıflar, 1323 tarihli Asporça Hatun Vakfiyesi ve 1324 tarihli Mekece vakfiyesi bürokratik uygulamaların Orhan'ın babası zamanında başladığını kanıtlar. Hüseyin Hüsâmeddin'e göre ilk vezir, Asporça Hatun vakfiyesinde adı geçen ulemâdan Kemâleddin oğlu Alâeddin Paşa'dır (o, Orhan'ın kardeşi Alâeddin değildir). 1348'e

doğru Ahmed b. Mahmûd, 1348'de Hacı Paşa, daha sonra Sinâneddin Yûsuf Paşa vezir olarak zikredilir. Orhan'ın yedinci veziri Sinâneddin el-Fakih adında ulemâdan bir fıkıh âlimidir. Osmanlı Devleti'ni "çoban" Türkmen beylerinin kuramayacağını iddia eden Batılı tarihçiler (son defa H. Lowry) yanılgı içindedir. Ede-Balı'dan beri beyliğin idaresini çoğu fakih, ulemâdan kişiler kurmuş ve yürütmüştür. Bu âlim vezirler, İslâm hukukunu ve kurumlarını iyi bilen yetenekli kişilerdi. Alâeddin, Sinâneddin ve Çandarlı (Çendereli) Kara Halil bu ulemâ-bürokratların önde gelenleridir. Orhan'ın önce İznik, ardından Bursa kadısı yaptığı Çandarlı Kara Halil, I. Murad döneminde vezirlik ve kumandanlık görevlerinde bulunmuştur. Orhan dönemine ait birçok vakfiye ve mülknâme, iyice gelişmiş bir bürokrasinin eseridir. Orhan, kadı yetiştirmek üzere İznik'te mutasavvıf Dâvûd-i Kayserî idaresinde ilk medreseyi kurmuştu (1333).

Orhan Gazi devrinde askerî teşkilâtın yeni bir düzenlemesinin yapılmış olduğu açıktır. Beyliklerde, Türkmenler arasında gazâ akınlarına katılan yayalar, okçulukta üstün beceri kazanmış özel bir savaşçı grubu oluşturur, bunlar sıradan halktan kızıl börk ile ayırt edilirdi. *Düstûrnâme*'de Umur Gazi'nin deniz seferlerine iştirak eden savaşçıların kızıl börk giymiş Türkmen askeri olduğu belirtilmiştir. Atlı veya yaya olan bu askerler sefer ilânı üzerine beyin bayrağı altında toplanırdı. Buna "ilden yaya çıkarma" denirdi. Orhan Gazi, Vezir Alâeddin Paşa'nın sözüyle, beyin maiyetinde sürekli hizmet gören hassa yaya askerini teşkil etti (Alâeddin'in vezirliği 1333'ten önce). Rivayete göre, padişaha özgü bir hassa maiyet askeri teşkili, Orhan'ın bir padişah düzeyinde hükümdarlığa erişmesi üzerine gerekli görülmüştü. Kızıl börklü Türkmenler'den farklı bu hassa askerine özel bir başlık, "ak börk" giydirildi (ak rengi Türkler'de soyluluk işaretidir). Seferlere çok asker gerektiğinden ilden çıkarılan askere de ak börk giydirildi. Bu gibi yenilikler daima İslâm hukuku bilgisine sahip ulemânın onayıyla uygulamaya konmaktaydı.

Timar sistemine gelince müslüman Türkler'de timar kelimesi "bakım" anlamında kullanılırdı. Grekçe'de "pronoia" aynı mânadadır ve eyaletlerde toprak tasarrufuna dayanan belli bir atlı asker teşkilâtına ad olmuştur. Speros Vryonis, timar ve pronoia kelimelerinin aynı anlama geldiğinden hareketle iki sistem arasındaki benzerliği "göze batar" bulmakta, timarın Bizans menşei faraziyesini incelemek gerektiğini söylemekte, fakat aynı zamanda Selçuk iktâ sisteminden gelişmiş olabileceği noktasına da işaret etmektedir. *Tevârîh-i Âl-i Osmân*'da Osman Gazi zamanından başlayarak Osmanlı beylerinin askere timar verdiği belirtilir. Osman'ın belli başlı kumandanlara timar verdiği kaydedilmiştir, bu arada Turgut Alp'e verilen İnegöl bölgesi Turgut-ili diye adlandırılmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, Âşıkpaşazâde "yurtluk" olarak verilen toprakları, kendi zamanının terimini kullanarak timar adıyla anmaktadır. Yurtluklar babadan oğula irsîdir; XV. yüzyılda Rumili uc sancaklarında uc beyine verilen topraklar irsî yurtluklardır, babadan oğula geçer, feodal bir karakter taşır. Galiba Osman döneminin yurtluk yöntemi, Orhan-Murad dönemlerinde tipik Osmanlı timar sistemine doğru bir gelişme göstermiştir.9870

Osman-Orhan devrinde, Orta Anadolu'dan Babaî dervişleri ve ahîlerin Osmanlı ülkesine göçlerini tahrir defteri kayıtları kanıtlamaktadır. Orhan vilâyet teftişlerinde (İbn Battûta) zâviye dervişlerini de teftiş ederdi. İnegöl bölgesini Turgut-ili adıyla tasarruf eden Turgut Alp, Babaî dervişleriyle gelen Geyikli Baba hakkında Orhan'a haber gönderir. Geyikli Baba, "Baba İlyas müridiyim ve Seyyid Ebülvefâ tarîkindenim" der.[43] Derviş, bir kavak (veya çınar) fidesi ile Orhan'ın hisardaki sarayına geldi. Avlu kapısının iç yanına ağacı dikti. Orhan dervişe Uludağ eteğinde bugün Babasultan denilen yeri bağışladı. Sonraları, Orhan onun mezarı üzerine kubbeli bir türbe, yanına zâviye ve cuma mescidi yaptırdı. Göç eden Babaîler, Göynük'te iki mahalle (XVI. yüzyılda altmış üç hâne) kurdu. Osman ve Orhan'ın danışmanı fıkıh âlimi Ede-Balı

bir Babaî-Vefâî halifesi olarak Osmanlı ucuna gelip yerleşmişti. 1260-1330 döneminde Moğol baskısı sonucu, uzak Osmanlı ucuna önemli bir ahî ve Babaî göç hareketinden söz edilebilir. Osman ve Orhan devirlerinde birçok ahî ve dervişin zâviye vakıfları almış olması bir tesadüf değildir. Geyikli Baba köyü (Babasultan) için vakıf kaydı, "Karye-i Babaîler ki vakıftır, Orhan Bey'den Baba'ya" şeklindedir. Günümüzde Babasultan'da Haziran ayında 20-30.000 kişinin toplandığı anma töreni yapılır. Rumili'nde de Babaîler'e ait mahalleler tesbit edilmektedir. Pâyitaht Yenişehir'de, şehrin hâkim tepesinde Orhan'ın Postînpûş Baba için yaptırdığı türbeyi I. Murad görkemli bir ziyaretgâh haline getirmiştir.

Orhan Bey zamanında Trakya'da İslâmlaşma hareketinin başladığı dikkati çeker. Osmanlı tarihçisi Rûhî, Süleyman Paşa'nın altı yıl süren gazâ harekâtı sırasında Trakya'da bazı günler kâfirlerden bin kişinin imana geldiği şeklindeki rivayeti kaydeder. 1354'te Orhan'ın kişiliği ve Rum tebaası hakkında Selânik Başpiskoposu Gregor Palamas'ın gözlemleri önemlidir. Bizans'ta bir dinî hareketin (palamizm) önderi olan Palamas, Bozcaada'dan (Tenedos) İstanbul'a gelirken, Gelibolu önünde yanındaki keşişlerle birlikte esir edilip Orhan Bey'in huzuruna götürülür. Palamas, Selânikliler'e mektubunda, o zaman Osmanlılar'ın ilerlemesi karşısında Rumlar arasında baş gösteren ruhsal çöküşü ve karamsarlığı yansıtır. Bursa'da hıristiyan Rumlar da gelip Palamas ile görüşmüşlerdi. Palamas, yanındaki rahiplerle oradan yaylaya götürüldü. "Büyük emîr" Orhan yazı geçirmek için yaylaya çıkmıştı. Palamas, orada şehzade İsmâil ile buluştu. Yemekte meraklı şehzade piskoposla din üzerinde tartışmaya girdi. Îsâ'nın çarmıha gerilmesi, haça tapınma, Meryem'in bâkireliği, müslümanların kabul etmedikleri türlü sorular ortaya atıldı. "İsmâil her ne kadar hıristiyanların en amansız düşmanlarından biri idiyse de" düşmanca bir tutuma girmedi. Daha sonra Palamas, Orhan'ın huzuruna götürüldü. Emîr karaciğerinden hasta olduğundan

yanında Taronites adlı bir Rum tabip vardı; o tercümanlık yaptı. Emîr, Taronites'e bu kişinin kim olduğunu sordu ve onun çok önemli bir din adamı olduğunu öğrendi; o zaman kendi ulemâsıyla dinî konuda bir toplantı düzenlenmesini emretti. Osmanlı ulemâsı, birkaç "arhont" (bey) ve Palapanis (Balaban) denilen biriyle toplantıya geldiler. Tartışma Palapanis başkanlığında başladı. Toplantıda hazır bulunan Taronites konuşulanları özetledi. İlkin başpeskopos hıristiyan dininin esaslarını anlattı. Ulemâ, "İsâ bir insan olarak doğduysa ona nasıl Allah diyebilirsiniz?" diye sordular; Meryem'in bâkireliği üzerinde durulduu. Tartışma kızışınca Balaban görüşmeye son verdi. Bu olay, o dönem Osmanlı idarecilerinin Rum halk ile uzlaşma politikasına ne kadar önem verdiğinin bir göstergesidir. Gregor Palamas bir dinî hareketin önderiydi. Palamizm gerçek bir ruhanî yaşam yoluyla insanın ilâhî nura, Tanrı'nın gerçek müşahedesine varacağı görüşünü savunuyordu. O dönemde Orhan'ın etrafındaki alperenler, abdalân ve İznik Medresesi, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin vahdet-i vücûd mistisizmini benimsemişti. Bizans'ta toplanan 1351 tarihli dinî konsil palamizmi onaylamıştı. Palamas, Bizans'ta Latinler'e, Batı Katoliklik taraftarı aydınlara karşı yazılarıyla mücadele etti ve kilisenin Ortodoks görüşünü hararetle savundu. Onun bu tutumu kendisini Osmanlılar'a yakınlaştırmıştır.

Orhan Bey döneminden kalma birçok vakıf ve temlik kayıtları, Osmanlı aile fertleri ve idareci zümre ile dinî zümre mensupları hakkında bilgi verir. Orhan Bey'in Mart 1324'te Şerefeddin Mukbil'e verdiği berat son derece önemlidir. Belge, Orhan'ın Mekece'de kurduğu hankâhın mütevelliliğine âzat edilmiş kullarından hadım Şerefeddin Mukbil'i tayin ettiğine dairdir. Orhan'ın kurduğu birçok zâviyenin beratlarında görüldüğü üzere, Mukbil mütevellilik hizmeti karşılığında hâsılatın onda birini alacaktı; tevliyet hizmetlerini görürken üçüncü şahısların karışmamaları için veya sultanların kendisini tevliyetten azletmelerini önlemek üzere berat kendi

eline verilmiştir. Vakfiye şartlarını ve hizmetlerini Mukbil yerine getirecektir. Mukbil, vakfiyede belirtilen hankah gelirlerini toplayacak, dervişlere, güçsüzlere, yurdundan ayrılmışlara ve fakirlere sarfedecektir. Beratta "Hudâvendigâr" unvanı, ilk defa Orhan için bu belgede kullanılmıştır. Orhan'ın altı oğlundan dördünün adları Süleyman, Murad, Halil ve İbrâhim bu belgede yer alır. Süleyman Paşa'nın kızı Sultan Hatun, Kastamonu Beyi II. Süleyman'ın eşi olmuştur. Süleyman Paşa'nın üç oğlu İshak, Melik-Nâsır ve İsmâil *Dûstûrnâme*'de[44] zikredilmiş, İsmâil "akıncı serveri" diye anılmıştır.

Orhan'ın "zaîm" (subaşı) Ferzende'ye 749 Rebîülâhir sonları (Temmuz 1348) tarihli temliknâmesi, akrabası ve belli başlı idareciler üzerinde bilgi sağlamaktadır. Belgede ilkin Orhan'ın, Ferzende tarafından armağan verilen oğulları Süleyman Paşa, Murad Bey, Halil Bey, İbrâhim Bey sırayla sayılır; Vezir Hacı Paşa'ya armağan at ve vezirlik kırmızı kemha bağışlanmıştır. Şâhidler sırasıyla başta Sinâneddin Fakih, Hacı Paşa, Timur Boğa, Yûsuf, Nusret Bey, Bahadır ve Taştimur Ağa'dır (Taştimur Ağa, şüphesiz Aykut Alp oğlu Emîr Ali oğlu ünlü Kara Timurtaş'tır). Kendisine Pambucak deresi temlik edilen Ferzende önemli bir kumandan olmalıdır. Bu temlikin 1337'de İzmit fethinden sonra yapılmış olması dikkat çekicidir.

Hudâvendigâr Livâsı Tahrîr Defteri'nde Süleyman Paşa evkaf ve temlikleri onun vali olarak bulunduğu bölgeleri (Taraklı Yenicesi, Geyve, Akyazı, Akhisar, Göynük, Kite, Biga, Ezinepazarı, Lapseki, İznik, Yalakâbâd, Bolayır, Seydikavağı, Malkara, İznikmud [İzmit] kazaları) göstermektedir. Orhan'ın oğlu Süleyman için yaptığı vakıfları (761/1361) içeren vakfiyede Süleyman, "seyyidü'l-guzât ve'l-mücâhidîn... Süleyman b. Orhan" diye anılır. Vakıflar Süleyman'ın ruhu ve Bolayır'da mezarı yanında inşa edilen zâviye için tahsis edilmiştir. Vakfiye Trakya'daki yetmiş kadar Türk köyünü içerir, az sayıda Rum köyü dikkati çeker. Vakfiye Türkler'in Rumili'ye göçebe olarak değil,

köy kurmak üzere gittiklerini kanıtlar. Köy kuranlar arasında göçebe olmaları muhtemel sayılanlar azınlıktadır. Anadolu'dan gelen bazı grupların menşei, köy adlarından öğrenilebilir: Saruhanlular, Kastamonulular, Tatarlar. Malkara civarındaki yerleşmelerle ilgili olarak Babaîler ve Ahî Evran Mezarlığı, Karaahî isimleri öne çıkar. Vakfiye, Süleyman Paşa'nın ölüm tarihinde Osmanlı yayılış bölgelerini de tesbit etmeye yarar: Bolayır, Evreşe, Seydikavağı, Migalkara (Malkara) bu bölgenin sınırları içindedir.

Ayrıca Gelibolu tahrir defterleri ilk yerleşmeler hakkında ayrıntılı bilgi sağlar. Süleyman Paşa yayabaşılarından Karı-Yaya'nın adı geçer. Gelibolu bölgesinde Eksamil ve Cinbi'ye ait kayıtlar dikkati çeker. Cinbi, Şehirköy'e tâbi bir köy olup burada beş hâne müslüman, doksan dokuz hıristiyan bulunmaktadır. Klamic (tamamı) ve Plotinos'un nüfusu hıristiyanlardan oluşmaktadır. Evreşe'ye tâbi, Eksamil köyünde hıristiyanlar çoğunluktadır. Malkara köylerinden Hırala'da hıristiyan "kadîmî kullar" ve "ortakçılar" (on dokuz nefer), aynı köyde yirmi dört müslüman hânesi, otuz dört hıristiyan kayıtlıdır. Defterde Ece Halil ve Orhan devrine ait vakıf kayıtlarına rastlanır. Kozludere'de "kadîmde kâfiri kovan" Hacı Hızır'ın vakfı ilginçtir.

Orhan Gazi'nin 1329 Pelekanon savaşından sonra Gebze'yi Kocaeli'nin merkez şehri haline getirdiği, burada bir külliye kurmasından anlaşılmaktadır. Cami ve hamamı günümüze ulaşmıştır. Orhan, Dânişmenddivanı, Kartal köyü, Hatunsuyu köylerini Gebze Camii'ne vakıf yapmış; Gedikli, Dereköy, Dânişmendli, Çepni köylerini imâretine tahsis etmiştir. Sofya Millî Kütüphanesi'nde Orhan vakıfları defteri[45] Bursa Hisar Medresesi, Bursa imâret ve medresesi için vakıflarını içerir (Bursa Kızık köyleri bu evkaf arasındadır). Orhan Bey'in Bursa imâretine vakıfları, dükkân ve mukātaalar dahil, yılda 166.305 akçe gelir sağlıyordu. Orhan'ın diğer vakıfları İznik'te camiine, Mekece'de imâretine, Soloz köyünde Ahî Zâviyesi ve Camii'ne aittir.

MURAD I

(1326-1389)

padişahlık dönemi

(1362-1389)

Cülûs ve Taht İçin Savaşım (1362-1364)

Üçüncü Osmanlı padişahı olan Murad 1326'da doğdu. Babası Orhan Bey, annesi Yarhisar tekfurunun kızı Nilüfer (Lülüfer) Hatun'dur. Kaynaklarda ve kitâbelerde, "bey, emîr-i a'zam, han, hudâvendigâr, padişah, sultânü's-selâtîn, melikü'l-mülûk" gibi unvanlarla anılır. Osmanlı tarihlerinde yaygın olarak Gazi Hünkâr veya Hudâvendigâr şeklinde geçer. Sırp ve Bulgar kaynaklarında Tsar, büyük emîr; bir Ceneviz belgesinde "dominus armiratorum Turchie" unvanına rastlanır. Büyük kardeşi Süleyman aynı anneden doğmuştur. Diğer kardeşleri Sultan, İbrâhim, Halil ve Kasım başka annelerdendir. Tahta çıktığı sırada bunlardan İbrâhim ve Halil hayattaydı.

Orhan Bey, İzmit fethine hareket etmeden önce (1337) ona Bursa ile Bey sancağını verdi. Murad on iki yaşında "küçük yaşından beri lalası olan Şahin" ile (İdrîs) birlikte Bursa Bey sancağına gönderildi.[1] İzmit'in fethinden sonra Sultanöyüğü (Eskişehir) sancağına nakledildi. Rumili Fâtihi olarak anılan kardeşi Süleyman Paşa'nın ölmesi üzerine 1357'de lalası Şahin ile birlikte, önemli bir kuvvetle Rumili'ye gönderildi. Orada, 1362'ye kadar şehzade sıfatıyla fütuhatta bulundu. Osmanlı kroniklerinde bu faaliyeti, tahta cülûsundan sonraya yerleştirilmiş ve bu

yanlışlık, modern tarihçileri birtakım hatalı varsayımlara götürmüştür.

Papalık ve Bizans Haçlı donanmasının 1359'da Lapseki ve Saros körfezi çıkarmasını önleyen Şehzade Murad'ın emrinde Lala Şahin gibi yetenekli bir kumandanın yanı sıra Evrenos (Evrenuz) ve Hacı İlbeği gibi serhad beyleri de bulunuyordu. Ancak küçük kardeşi Halil'in Rum korsanlarınca esir alınıp Foça'ya götürülmesi (1357), babası Orhan'ın oğlunun kurtarılması için İmparator V. Ioannes Palaiolog ile anlaşması sırasında Rumili'deki askerî faaliyetlerini bir süre durdurmak zorunda kaldı. Halil'in kurtarılıp teslim edilmesi üzerine (Eylül 1359), fetih harekâtına yeniden başladı. 1360-1361'deki faaliyetlerini belirli bir plana göre yürüttü. Önce, Edirne'ye gelebilecek askerî yardımları kesmek için akıncıları İstanbul önlerine kadar gönderdi. İstanbul-Edirne yolu üzerindeki başlıca kaleler olan Bantoz (Panados), Çorlu (Tsurullos), Misini (Mosunopolis), Lüleburgaz (Verguli) ve Babaeski (Bulgarufigon) ele geçirildi.[2] Öte yandan, Meriç nehrine doğru Güney Trakya yol kavşağında Keşan Kalesi, Edirne'nin güneyinde Trakya'nın ikinci büyük merkezi Dimetoka (Didymoteikhon) Kalesi zaptedildi (1360 veya 1361). Böylece Edirne, her türlü yardımdan tecrit edildi.

1361 baharında Şehzade Murad, Rumili kuvvetlerini emri altında toplayıp Edirne üzerine yürüdü. Edirne'nin 55 km. doğusundaki Babaeski'de karargâh kurup orduyu Lala Şahin kumandasında ileri gönderdi. Edirne tekfuru onu Sazlıdere vadisi önünde karşıladıysa da, bozguna uğradı ve Edirne'ye çekildi; geceleyin Meriç üzerinden gemiyle Enez'e kaçtı. Ardından Edirne halkı şehri teslim etti (5 Mayıs 1361). Murad ordusuyla Kum-Kalesi kapısından şehre girdi.[3] Daha sonra Edirne'yi güvence altına almak için Lala Şahin ile birlikte kuzeyde Bulgaristan'a ait Eski Zağra ve Yukarı Meriç vadisinde Filibe doğrultusunda sefere çıktı. Fakat bu sırada Bursa kadısı Çandarlı Kara Halil'den Sultan Orhan'ın ölümü haberi geldi (Mart 1362).

İznik ve Eskişehir'de bulunan kardeşleri İbrâhim'in (o zaman altı yaşında) ve Halil'in (on altı yaşında) adamları, Karaman ve Eretna kuvvetlerinin desteğiyle şehzadeler adına Bursa'da tahtı ele geçirmek için harekete geçtikleri gibi Orhan Bey'in ölümünü fırsat bilen Amasya emîrlerinden Bahtiyar Bey de Ankara'yı almış, Karamanoğlu 1356'da Osmanlılar'ın eline geçmiş olan Sivrihisar bölgesini işgal etmişti. Murad, Rumili'de lalası Şahin'i Uc beyleri üzerinde beylerbeyi tayin edip Rumili'den ayrılarak Bursa'ya ulaştı ve Kadı Çandarlı Kara Halil ile buluştu. Çandarlı o gelinceye kadar duruma hâkim olmuş, böylece Murad güvenle tahta çıkabilmişti. Bu arada, Edirne'de oturan Beylerbeyi Lala Şahin, Eski Zagra ve Filibe'yi eman ile teslim almıştır. Meriç vadisinde önemli bir şehir olan Filibe, Osmanlı rivayetine göre uzun bir kuşatma sonunda 765'te (herhalde milâdî 1364 bahar veya yazında) teslim olmuştu. Burası 1366'da Murad Rumili'de iken, Beylerbeyi Lala Şahin'in uc merkezi olacak, Şahin oradan İhtiman ve Samakov istikametinde akınlara başlayacaktır.

I. Murad tahta geçtikten sonra 1365 yılına kadar, Karaman ve Eretna tehdidi yüzünden Anadolu'da kaldı. Eretnaoğlu Mehmed'i tahta çıkaran Karamanoğlu Alâeddin, Ankara'ya hâkim olan Bahtiyar Bey'le ittifak halinde Osmanlı topraklarına saldırdı. I. Murad, 1362 kışını Bursa'da geçirdikten sonra güçlü bir ordu toplayarak ertesi yılın baharında sefere çıktı. Eretna'nın Moğol birliklerini (Barımbay ve Samagar aşiret kuvvetleri) Eskişehir bölgesinde bozguna uğrattı, Karaman ordusunu püskürttü. Bunun üzerine kuşatma altında bulunan Ankara ahîleri kalenin anahtarlarını getirip teslim ettiler. Karaman ve Eretna tehdidi böylece ortadan kalktı.

1364'te Anadolu'da Türkmen beylikleri ve Mısır'da Memlükler'e karşı genel bir Haçlı seferi hazırlıkları yapılmaktaydı. Ekim 1365'te on altı kadırga, 10.000 asker taşıyan altmış sekiz gemi ile Kıbrıs Kralı Pierre'in ordusu İskenderiye'yi ele geçirmiş, Mısır'ın zengin ticaret limanı,

yağma ve yangında harabeye dönmüştü. İskenderiye yağma ve katliamı, Avrupa'da İslâm'a karşı kazanılmış en büyük zaferlerden biri olarak kutlandı. Ertesi yıl papalığın genel Haçlı planı dahilinde Osmanlılar'a karşı Savoy Kontu VI. Amadeo kumandasında bir Haçlı ordusu Gelibolu'yu aldı (Ağustos 1366).

Murad Rumili'nde (1366-1370), Haçlı Donanması, Gelibolu'nun Kaybı (1366)

I. Murad, Bizans'a ve Haçlılar'a karşı Trakya'daki fetihleri korumak ve İstanbul doğrultusunda yeni fetihler yapmak için daha önce Mart 1366'da Rumili'ye geçmiş, Gelibolu Boğazı yoluyla Malkara'ya gelmişti. İdrîs-i Bitlisî'ye göre, beş yıl Rumili'de kalan I. Murad bu zaman zarfında Bizans ve Bulgar topraklarında birçok fetihlerde bulundu. Meriç nehri üzerinde Edirne yakınında Çirmen (Çirmianon/Tshronomen) üstüne kuvvet gönderdi, kale eman dileyip teslim oldu. I. Murad, Lala Şahin ve Gazi Evrenos emrindeki kuvvetleri Malkara'ya çağırdı; kuvvetlerinin arkasını güvenceye almak için Lala Şahin'i Meriç ağzında Ferecik (Fire, Vira) üzerine gönderdi, kendisi de Bizans'a karşı harekete geçti. İstanbul yakınında İncügez'i kuşatıp aldı, oradan Burgaz dağları tarafına yönelerek İstanbul'a yakın Çatalburgaz'ı (Çatalca) ve Küçükçekmece yakınında iki kaleyi ele geçirdi. Lala Şahin, Ferecik fethini tamamlayıp onunla buluştu ve birlikte Karadeniz kıyısında Polunya (Appolonia Sozopol, Süzebolu) Hisarı üzerine yürüdüler, ancak burayı ele geçiremediler. Savoy kroniğine göre Amadeo kaleyi 1366 Ekiminde Bulgarlar'dan almış ve Skafida'da Osmanlı gemilerini yakmıştı. Osmanlı kuşatması, kale henüz Amadeo'nun elinde iken 1366 Ekimi ile 1367 Nisanı arasında cereyan etmiş olmalıdır. Anonim *Tevârih* Murad'ın kaleyi on beş gün kuşattığını, fakat alamayıp hayal kırıklığı içinde Devletlü-Kabaağaç (bugün haritalarda Sozopol'ün 100 km. batısında Devletliağaç) mevkiine çekildiğini belirtir. Rumili'de kaldığı sırada ilkin

Dimetoka'da oturmuş, Edirne'de saray inşasını emretmiş, inşaat bitince oraya geçmişti (1369).

Bizans'a karşı 1366 seferinde I. Murad başlangıçta Bulgar Çarı Aleksandr ile birlikte hareket etmişti. Bizans imparatoru Bulgaristan'a ait Sozopol (Süzebolu), Mesembria (Misivri) ve Anchialos (Ahyolu) kalelerini ele geçirmek istediğinden, Bulgar Çarı Aleksandr Murad ile müttefik olmuştu. Amadeo bu kaleleri alıp Bizans'a verdi ve çar ile anlaştı. 1366 yılı sonlarında I. Murad'ın Bulgar çarı ile ittifakı son bulmuş ve Bulgar toprakları Osmanlı saldırılarına açılmış bulunuyordu. 1368 baharında I. Murad, Doğu Bulgaristan'da önemli askerî harekâta girişti. Balkan dağ geçitlerini kontrol eden Aydos (Aetôs) ve Karin-ovası (Karnobad/Karinâbâd) üzerine yürüdü; Aydos savaşsız teslim oldu, Karin-ovası da kolaylıkla ele geçirildi. Oradan evvelce yenilgiyle ric'at ettiği Sozopol üzerine gelip kaleyi kuşattı ve eman ile teslim aldı (Osmanlı rivayetlerinde 1377 tarihi yanlıştır). 1369 kışında Edirne Sarayı'nda kaldı. O yılın baharında Bizans'a karşı yeniden harekâta geçerek Trakya'da Istıranca (bugün Yıldız) dağları eteğinde Pınarhisar, Kırkkilise (Kırklareli) ve Vize kalelerini ele geçirdi. Sultan Murad'ın İstanbul doğrultusunda Trakya'da yaptığı bu fetihler İstanbul'da paniğe yol açtı. İmparator V. Ioannes, son çare olarak Katolikliği tanıma pahasına Batı'dan bir Haçlı ordusunu harekete geçirmek amacıyla Papa'nın yanına gitti.[4]

I. Murad, 1368-1369'da Bulgaristan ve Bizans'a karşı hareket ederken, aynı zamanda Kara Timurtaş Bey'i Tunca vadisinde Kızılağaç Yenicesi (Elhovo) ve Yanbolu (Yamboli), Lala Şahin'i Samakov ve İhtiman üzerine göndermişti (herhalde 1369 bahar ve yazı). Timurtaş, Kızılağaç Yenicesi ve Yanbolu'yu alıp çok miktarda ganimetle Edirne'ye döndü. Lala Şahin ise büyük kuvvetlerle hareket ederek Rodop ve Balkan silsileleri arasında tarihî Kapulu-Derbend'e (Trajan-Kapısı, XIX. yüzyıl haritalarında Kapucuk) dayanmış, oradan İhtiman ovasına inmiş, halkı eman güvencesiyle Osmanlı himayesi

altına almıştı. Ardından güneye dönüp Samakov'a yürüdü. Sırp (Laz) askerinin büyük kuvvetlerle işgal etmiş bulunduğu Çamurluova'da çetin bir savaş verdi. Samakov yolunu açtı ve önemli demir madeni bulunan bu şehri Osmanlı hâkimiyeti altına soktu. İhtiman'ın ele geçirilmesiyle Sofya doğrultusunda ana yol açılmış oluyordu. Lala Şahin'in bundan sonraki akınları bu istikamette olacaktır. Bizans diplomasisi, Haçlı girişimlerini daha ziyade Osmanlılar üzerine çekmek için yoğun çaba gösteriyordu.[5] V. Urban'ın (1362-1370) papa seçilmesi, Haçlı seferlerinin Osmanlılar'a karşı yoğunlaşması sonucunu verdi. Bu sırada İtalya'da iki yıla yakın kalan imparator (Ağustos 1369 – Nisan 1371), Türkler'e karşı hiçbir siyasî yarar sağlayamamıştı.[6]

Aslında Amadeo'nun Gelibolu'yu ele geçirip Bizans'a teslim etmesi (14 Haziran 1367) Rumili'de Osmanlılar için kritik bir durum ortaya çıkarmıştı ve İstanbul'da Papa ve Latinler'le iş birliğini zorunlu gören Batı-Katolik yanlısı partiyi kuvvetlendirmişti. I. Murad, Gelibolu'nun iadesi için baskı yapıyordu. Çirmen savaşından önce Serez Despotu Jovan Uglyeşa'nın elçileri İstanbul'a geldiği sırada I. Murad, Bizans'a Gelibolu'nun teslimi şartı ile barış önerdi.[7] 1367-1370 döneminde I. Murad'ın Trakya'daki fetihleri İstanbul'da korku ve telâşa sebep olmuş, imparator sultana elçi heyeti göndererek[8] uzlaşmayı denemiş, I. Murad Gelibolu'nun geri verilmesinde ısrar etmişti. Kydenos'a göre, Türkler, Rodop dahil Trakya'nın önemli bir bölümünü ellerinde tutmaktaydı. İstanbul halkı "bir hapiste veya kafesteki hayvanlar gibi" şehirde kapalı kalmıştı. Makedonya Sırp Despotu Jovan Uglyeşa'dan İstanbul'a gelen Sırp heyeti, ortak düşman olan Türkler'e karşı ittifakı bir izdivaçla güçlendirme teklifini getirmiş ve para sunmuştur. Kydenos'a göre, yardım ancak İtalyanlar ve Macarlar gibi para ve asker bakımından zengin Batı ülkelerinden gelebilirdi. I. Murad, Gelibolu geri verilmedikçe barış yapmayacağını bildirdi. İstanbul'daki çoğunluk Gelibolu'nun teslimine razıydı. Kydenos ve Latin yanlıları

ise uzlaşmaya karşıydılar. Sonunda Sırplar'ın ittifak teklifi kabul edildi.

Balkanlar'da Fetihler, Çirmen (Sırp-Sındığı) Savaşı (1371)

V. Ioannes Palaiolog ve Sırp Despotu Jovan Uglyeşa, Türkler'i Trakya'dan tamamıyla sürüp çıkarmak düşüncesindeydi. Uglyeşa güneyde Evrenos'un, kuzeyde Meriç vadisinde Hacı İlbeğ ve Lala Şahin'in ilerlemelerini tehlikeli görüyordu. 1360'tan bu yana Türkler akınlarını Athos manastırları bölgesine kadar götürmüşlerdi. Uglyeşa, Patrik Kallistos'un ölümünden sonra da Türkler'e karşı Bizans ile ittifak fikrini hararetle sürdürdü,[8] Yeni patrik Philotheos anlaşma için Serez'e İznik metropolitini gönderdi. Sırp ve Bizans patriklikleri arasındaki problem çözüldü ve anlaşma imzalandı (1368). Mayıs 1371'de kiliselerin birliği ilân edildi.

Uglyeşa'nın despotluğu, Serez merkez olmak üzere Rum ve Türkler'le sınırdaştı. Batı Makedonya'da Uglyeşa'nın kardeşi ve müttefiki Kral Vulkaşin'in toprağı Prizren, Üsküp ve Prilep'i içine alıyordu. Ostrogorski'ye göre, Vulkaşin'in sefere katılmış olması Sırplar bakımından Çirmen savaşının önemini göstermektedir. Saldırı kararı 1371 baharında alındı. Sırp ordusu, Trakya'dan Arnavutluk'a kadar uzanan bölgedeki yerli Rum ve Sırp kuvvetlerinden oluşmaktaydı.

Rumili'de Lala Şahin, Sırp ordusunun yürüyüşü karşısında Bursa'da bulunan I. Murad'dan yardım istedi. Sırp ordusu güçlü bir direnişle karşılaşmadan Meriç'in sol kıyısında Çirmen'e kadar ilerledi. Edirne tehlike altına girdi. Lala Şahin'den imdat haberini alan I. Murad Anadolu kuvvetlerini toplayıp harekete geçti. Boğaz'a kadar geldiyse de, Gelibolu'ya Sırplar'ın müttefiki olan Bizanslılar hâkim olduğundan geçemedi. Ayrıca, Bursa-Lapseki yolu üzerinde Karabiga'yı (Pegae) da gerisinde bırakamazdı. Osmanlı savaş meclisi, o yaz muazzam surların arkasında

denizden destek alan Pegae Kalesi'nin alınmasına karar verdi. Ordu kaleye kara tarafından saldırırken Aydıncık (Edincik) deniz üssünden İldutan kumandasında (mezarı ve camisi Edincik'te) gelen Osmanlı donanması denizden yardımı kesmekle görevlendirildi. Sultan denizden ve karadan "yağma" yani genel saldırı ilân etti. Biga kuşatmasının 1371 yazında olduğu kesindir (Osmanlı rivayetinde verilen 1364-65 tarihi yanlıştır).

Osmanlı rivayetine göre, Çirmen veya Sırp-Sındığı savaşı (26 Eylül 1371), Hacı İlbeği idaresindeki öncü Osmanlı kuvvetlerinin âni bir baskınıyla sonuçlandı. Sırplar bir gece baskını neticesi çıkan karışıklıkta birbirine girdi; çoğu Meriç'e düşüp boğuldu ve tam bir bozguna uğradı. Savaşın ayrıntıları Osmanlı kaynaklarından Âşıkpaşazâde ve Neşrî'de verilir ve Sırp-Sındığı diye anılır. Anonim Tevârîh-i Âl-i Osmânlar'da Sırplar'ı dağıtan Hacı İlbeği'dir. Savaşın tarihi, Osmanlı kaynaklarında 1364-65 olarak verilirse de, hıristiyan kaynakları doğru tarihi (26 Eylül 1371) kaydeder. Sırp keşişi İsaiya'ya göre, Despot Uglyeşa, bölgedeki bütün Sırp ve Rum askerleri toplayıp kardeşi Vulkaşin ile birlikte Türkler'i Makedonya'dan (Trakya), kovmak için hareket etti. Sırp ve Rum askerleri 60.000'i buluyordu. İsaiya'ya göre ancak Sırp önderleri Allah'ın emirlerine karşı geldikleri için, bu kötü âkıbete uğradılar. Batı tarafındaki hıristiyanlar (öbür Sırp knezleri) yardıma gelmedi. O zaman I. Murad Anadolu'da Biga kuşatmasındaydı.

Savaştan sonra Makedonya'daki Sırp prensleri Vulkaşin'in oğlu Kral Marko, Despot Dragaş, kardeşi Konstantin, I. Murad'a baş eğip haraçgüzârı olmayı kabul ettiler. Uglyeşa'nın topraklarına ailesi sahip çıkmadı. Bizans imparatoru bir beratla, oğlu Manuel Palaiologos'a "Sırp boyunduruğundan kurtulmuş" Bizans şehirlerini tevcih etti. 1373'te Kavala'da Rum Alexios, Türkler'den ve Sırplar'dan bazı şehirleri zaptettiğini Venedik'e bildiriyor, ertesi yıl Venedik vatandaşlığını alıyordu. Papalık hıristiyanların başına gelen bu felâketi, ancak 1372 ilkbaharında

öğrendi. Papa XI. Gregor, Macar kralına 1372 tarihli yazısında, Türkler'in "Sırp magnatlarını" hâkimiyet altına aldıklarını, böylece Macaristan, Sırbistan ve Arnavutluk'un arasına sokulduklarını, Adriyatik denizi kıyılarındaki limanlara kadar gelmelerinden korkulduğunu ve Türkler'in Hıristiyanlık sınırları dışına atılması gerektiğini dile getirmektedir.

Meriç savaşı sırasında ölen Vulkaşin'in mirası üzerinde anlaşmazlık çıktı. İşkodra'dan Georg Balşić, Prizren'i ele geçirdi (1372); Jupan, Nikola Altomanović'in hücumuna uğradı. Duşan'ın imparatorluğu rakip yerel prensliklere bölünmüş bulunuyordu. Bu gelişmeler I. Murad'ı Balkanlar'da üstün bir hükümdar durumuna getiriyor, Tuna ve Adriyatik'e doğru yeni fetihleri kolaylaştırıyordu. Papa, Venedik'e gönderdiği 13 Kasım 1372 tarihli "bulla"sında Osmanlı zaferinden Bizans ve Sırp Krallığı'na karşı bir zafer olarak söz etmişti. Papa, daha önceki bir mektubunda Murad'ın Bizans topraklarına büyük bir saldırıda bulunduğunu da belirtmişti. Söz konusu Osmanlı fetihleri, Kırkkilise-Vize kalelerinin fethiyle sonuçlanan harekâttan ibarettir. Papanın bu sözleri de Bizans'ın Sırplar'la ittifak etmiş olduğunda kuşku bırakmaz. Çirmen'deki yenilgi haberi üzerine papa, bir Haçlı seferi hazırlamak için Thebes'te (Livadia) ilgili hıristiyan hükümetlerinin bir araya gelip görüşmelerini istedi. Venedik, Cenova, Kıbrıs, Yunanistan'daki bütün Latin devletleri ve Aragon kralı toplantıya davet edildi. O zaman Levant'ta Batılı Latinler, Pera, İzmir, Atina, Rodos, Kıbrıs, Antalya, Ege adaları ve Mora'da hâkimdiler. Türk istilâsını durdurma yollarının konuşulduğu toplantıdan bir sonuç alınamadı.

I. Murad'a karşı imparatorla anlaşma yapan ve hararetli bir Haçlı yanlısı olan Papa V. Urban 1370'te ölmüş bulunuyordu. Kiliselerin birliği ve Türkler'e karşı Haçlı tasarıları suya düştü. Borca batmış, küçük bir ücretli asker grubu ile İstanbul'a dönen imparator, Çirmen'de olan biteni öğrendi. Bizans için bütün umutlar kaybolmuştu. İmparator, İstanbul'da Osmanlılar ile anlaşma yanlılarına

katılmaktan başka çare kalmadığını gördü; diğer Balkan hânedanları gibi I. Murad'ın haraçgüzârı olmayı kabul etti (1372 kışı); yılda 15.000 "hyperper" (1 hyperper yarım Venedik altını) ödeyecek ve sultanın seferlerine askeriyle bir vasal olarak katılacaktı. İmparatorun Osmanlı sultanının vasalı olması, I. Murad için son derece önemli bir başarıydı. Böylece, Gelibolu Boğazı'ndan Rumili'ye tehlikesiz geçme imkânı doğuyor, Rumili'de Osmanlı hâkimiyeti güvence altına alınıyordu.

Son haber, Roma'da şaşkınlık doğurmuştu ve imparatorun Türkler'le ittifak ettiği, birlikte sefere çıktığı söyleniyordu. 1373 sonbaharında imparatorun, büyük oğlu Andronik'in hukukunu çiğneyip küçük oğlu Manuel'i ortak imparator ilân etmesi, Murad'la bir anlaşmanın sonucu olabilir.[10] İmparator, papaya gönderdiği mesajlarda Murad ile yapılan anlaşmanın geçici bir barış olduğunu söylüyor, Papa ile ilişkilerini kesmemeye çalışıyor, özür olarak Macar kralının vaadini yerine getirip ordusuyla hareket etmediğini ekliyor ve Papa'nın Macar kralını harekete geçmeye teşvik etmesini istiyordu. Papa, Macar kralına bu konuyu bildirmekte gecikmedi. Papa, 1375'te İstanbul'un Türkler tarafından işgal edilmesi ihtimalinden ciddi olarak kaygı içindeydi.[11] Ege'deki Latin kolonileri, Anadolu'dan gıda maddeleri, özellikle buğday almadan yaşayamazdı. Papalık için şimdi âcil konu, Türkler'i Batı'ya yayılmaktan alıkoymaktı. Papa, Haçlı seferi için endüljanslar dağıtıp para topladığı gibi, Türkler'le ticaret yapan hıristiyanları aforoz ediyordu. Tebriz'den İstanbul'a gelen bir piskoposun gözlemine göre, imparatorla anlaşma sonrası birçok Türk İstanbul'a gelmiş, şehir sanki onların işgalindeymiş gibi bir görüntü ortaya çıkmıştı.[12] I. Murad'ın Batı'daki gelişmelerden korkusu yoktu.

Haçlı Girişimleri

Türkler'e karşı Balkanlar'da Haçlı seferi için başlıca Macar kralı düşünülüyordu. Macar Kralı Louis, papaya mektubunda[13] Meriç zaferinden sonra Bulgaristan ve

Sırbistan'da Osmanlılar'ın geniş bölgeleri ele geçirdiklerini ve doğrudan doğruya Macar topraklarını tehdit ettiklerini vurgular; kendisinin 1374 Mayısında harekete geçeceğini bildirir. Tuna'nın güney kıyılarında Macar banlıkları kurulmuş olup Sırplar, Bulgarlar ve Bosna, Osmanlı fetihleri kadar Macarlar'dan da çekinmekteydiler. Kral, çok geçmeden Dalmaçya'da rakibi Venedik'e karşı savaş ilân etti. Aslında Macar kralının Kuzey Balkanlar'da Tuna'nın güneyinde yayılma girişimleri, I. Murad'ın işine yaramaktaydı. I. Murad'ın haraçgüzârlığını kabul etmekle beraber imparator, papalıkla sıkı teması sürdürüyordu. İstanbul ve Selânik kuşatma altındaydı. 1367'den beri Gelibolu'yu elinde tutan imparator, Papa'ya, Rumili ile Anadolu arasında gidiş-gelişi kontrol için Boğaz'da on iki kadırganın sürekli devriye gezmesini önerdi; masrafı ilgili devletler sağlayacaktı.[14]

Çirmen zaferinden sonra I. Murad, İdrîs-i Bitlisî'nin rivayetine göre, 1372-1373 yılları arasında ikinci kez geçtiği Rumili'de önemli fetihlerde bulunmuştur (Trakya'da 1366-1370 yıllarındaki fetihler kaynaklarda yanlış olarak 1372 yılında gösterilir). 773 hicrî yılı baharı 1372 yılına, 775 yılı baharı ise 1373 baharına rastlar (sefer mevsimi daima bahardadır). İdrîs-i Bitlisî'ye göre 1370 yazında Lala Şahin, Sarıyar savaşını kazanır ve Rilya (Rila) dağı eteğindeki bölge halkını itaat altına alıp Filibe'ye döner. Rila Manastırı keşişlerine muafiyet beratı ilk defa bu tarihte verilmiş olmalıdır.[15] Böylece, Sofya akınlara açılmıştır (o sırada sultan Bursa'da idi). Lala Şahin, Kostantin-ili (Köstendil) taraflarında bazı yerleri işgal etmişti. Yine bu kaynağa göre 1372 baharında I. Murad, Lala Şahin'in fetihlerini tamamlamak üzere büyük bir ordu ile Rumili'ye geçti, Velbujd hâkimi Konstantin üzerine yürüdü. Tekfur boyun eğdi ve kalelerin anahtarlarını getirip teslim etti. I. Murad onu haraçgüzâr olarak bölgesinde bıraktı. 1389'da I. Murad Kosova'ya hareket ettiği sırada Köstendil hâkimi Konstantin, sultanın ordusuna katılıp orduya erzak sağlayacaktır. 10 Nisan 1372'de Osmanlı kuvvetleri ilk kez Selânik'i kuşatır ve çekilir. I. Murad, Osmanlı zaferinden

yararlanan Sırp knezlerinin ve Bizans'ın, Uglyeşa'nın mirasına konmasına göz yumamazdı. Herhalde 1372 ve 1373 yıllarında I. Murad Rumili'de bulunuyordu. İmparatorun, Osmanlı haraçgüzârlığını kabul edip bu sıfatla sultanın ordusuna katıldığı kesindir; o sırada İstanbul ve Bursa'da bırakılmış olan Andronikos ve Savcı Beğ'in birlikte isyanlarına dair Bizans ve Batı kaynaklarında kesin bilgiler vardır. Savcı Beğ isyanı, hakkında Osmanlı rivayeti 787 (1385) tarihini verir ki yanlıştır. İmparator V. Ioannes'in büyük oğlu Andronikos Palaiologos ve Şehzade Savcı Beğ 1373 Mayıs başında harekete geçtiler. Savcı Bey Bursa'da kendini sultan, Andronikos İstanbul'da kendini imparator ilân etti. Bizans kaynaklarına göre, 25 Mayıs 1373'te Boğaziçi'nde Pikridion'da, her ikisi savaşta yenilgiye uğradı, Andronikos babasına teslim olurken (30 Mayıs) Savcı Bey Trakya'ya kaçıp Dimetoka Hisarı'na sığındı, orada 7 Eylül'e kadar dayandı.[16] Osmanlı rivayeti ise farklıdır. Buna göre Bursa'da Savcı Bey isyan ettiğinde I. Murad Edirne'de idi. İsyanı duyunca Boğaz'ı geçip Biga tarafına geldi ve isyandan habersiz görünerek oğlunu buraya sürek avına çağırdı. Savcı Bey etrafındaki yakınlarının kışkırtmasıyla hazineyi dağıtmış ve kendi adına hutbe okutmuştu. Savcı Bey babasının davetine gitmedi, asker toplayıp karşı koymaya karar verdi. Bunun üzerine I. Murad Bursa'ya yürüdü; Bursa yakınında Kite ovasındaki karşılaşmada şehzade ele geçti; yandaşları kılıçtan geçirildi. I. Murad oğlunun suçunu itiraf ile itaat etmesini istedi, öğütte bulundu. Şehzade sert sözlerle karşı koydu ve babasını hiddetlendirdi. I. Murad, bir daha tahta geçme imkânını ortadan kaldırmak için oğlunun gözlerine mil çektirdi. Bir Bizans kroniğine göre de[17] Savcı Bey on ay on gün babasından kaçtı. Onun bu zaman zarfında Dimetoka'dan Bursa'ya döndüğü anlaşılıyor. Bu takdirde Kite ovasındaki çarpışmanın 1374 baharında olduğu ortaya çıkar. I. Murad, 1373 baharında V. Ioannes'ten denizi geçmek üzere gemiler hazırlanmasını istemişti.[18] Sultanın Ioannes ile birlikte 1373'te Edirne'de olduğuna şüphe yoktur. Osmanlı rivayetinde Kite savaşı hakkında verilen

ayrıntılar herhalde hikâyenin kalan kısmını tamamlamaktadır.

Murad Rumili'nde (1372-1373), Bulgaristan'da Fetihler

Osmanlı rivayetine göre, I. Murad, Haziran 1373'te Çandarlı Kara Halil Hayreddin ile Rumili'deydi. Kendisi Edirne'de oturup Hayreddin ile Gazi Evrenos'a Serez istikametinde ileri harekâtta bulunma emrini verdi. Beylerbeyi Lala Şahin'i de Batı Bulgaristan üzerine gönderdi. Hayreddin Paşa Gümülcine (Komotini) uc merkezinde oturdu. Evrenos Bey Buri (Borukale, Pôros) ve İskeçe'yi (Xanthi) eman ile aldıktan sonra daha batıda Marulya'ya (Maronia, Avrathisarı) yöneldi ve burayı da teslim aldı. Kalenin hâkimi bir prenses olduğundan Türkler kaleye Avrathisarı adını verdiler. Hayreddin Paşa'nın Serez üzerine gönderdiği Kara Balaban burayı alamadı ve şehri sürekli abluka altında tuttu.

İdrîs-i Bitlisî'ye göre I. Murad üçüncü kez Rumili'ye geçip Bulgar Çarı Şişman (Susmanos) üzerine yürüdü. Bulgar Çarı, Sırp knezleri gibi itaat edeceğini söyleyerek üç yıllık harac ve pîşkeş ile sultanın huzuruna çıktı; yapılan anlaşmaya göre Şişman sultanın her seferine katılacaktı. Kışı Rumili'de geçiren I. Murad, Kara Timurtaş'ı "bi'l-istiklâl" beylerbeyi yapıp Bursa'ya döndü. Timurtaş 1375-1381 döneminde Rumili'de önemli reformlar gerçekleştirdi, yerli hıristiyan askerlere timar verilerek eski topraklarının bir kısmında Osmanlı ordusunda hizmet şartıyla yerlerinde bırakılması sağlandı. Bu reform, Osmanlılar'ın Balkanlılaşması sürecinde önemli bir adım oldu. Her şeyden önce Balkanlar'da yerli askerî grupların direnci önlendi, Osmanlı ordusu, müslüman ve hıristiyan erlerle bir Balkan ordusu haline geldi. Böylece Murad Anadolu'daki rakiplerine karşı ezici bir üstünlük sağladı. İslâm memleketlerinden gelip padişahın hizmetine giren Arap, Acem ve Türkler, sarayda sipahi oğlanları bölüklerine alındı. Bu kapıkulu sipahileri, Bizans imparatorunun

hassa alayına benzemekteydi. Daha önemli bir reform ise, timarlı ordusunda yaygın bir hoşnutsuzluk sebebi oldu; ölen timar-erinin timarının alınıp başkasına verilmesi uygulaması yerine, timarın ölenin oğulları arasında bölüştürülmesi kuralının getirilmesiydi.

Gelibolu Yeniden Osmanlı (1377)

Bu sırada, Osmanlı diplomasisinin en çok ilgilendiği şey Gelibolu'yu geri almaktı. 1376 Ağustosunda IV. Andronikos (kör edilmiş, fakat iyileşmişti), Cenevizliler'in ve I. Murad'ın yardımıyla İstanbul'da tekrar imparatorluk tahtını ele geçirdi. Andronikos, babası V. Ioannes'i ve oğullarını zindana attı. Tenedos'u (Bozcaada) Cenevizliler'e vermeyi vaad ettiyse de, Venedikliler adayı işgal edince Cenevizliler ile savaş başladı; Andronikos, Gelibolu'yu I. Murad'a teslim etti (1377). I. Murad 1379'da siyasetini değiştirdi: Haziran 1379'da V. Ioannes zindandan kurtulup Üsküdar'a onun yanına kaçmayı başardı. Murad'a, daha fazla harac ödeme, ordusuna yardımcı asker gönderme ve Anadolu'da Philadelphia'yı (Alaşehir) teslim etme vaadinde bulundu. Andronikos, Pera'ya Cenevizliler'in yanına sığındı ve 1381'de babasıyla yapılan bir anlaşmaya kadar mücadeleyi sürdürdü.

Gelibolu Boğazı'nı kontrol eden Tenedos adasını elde etmek iki büyük deniz gücü olan Venedik ile Cenova arasında bir mücadele konusu oldu; o zaman I. Murad, donanmasından yararlandığı Cenova'yı destekledi. Osmanlılar, daha önce 1352-1355 Venedik-Ceneviz savaşında Cenevizliler ile iş birliği yapmış ve kapitülasyon vermiş olup Cenova'yı bir müttefik olarak görüyordu. Cenova, Osmanlı limanlarını serbestçe kullanmakta ve donanmaya gerekli erzakı bu limanlardan sağlamaktaydı. Ceneviz Perası karşısında İstanbul limanında büyük yatırımları olan Venedik, daima Bizans'ın yanında yer alıyor, İstanbul'un Osmanlı nüfuzu altına girmesine karşı çıkıyordu. Torino Antlaşması ile (Ağustos 1381) Tenedos'ta

kalelerin yıkılması gündeme geldiği zaman Venedik, Cenevizliler'e, adaya yönelik Osmanlı tehdidini hatırlattı.

Anadolu'da Üstünlük Girişimleri (1381-1387)

1381 yılında I. Murad, Anadolu beyleri üzerinde kontrolünü sağlamak için diplomatik teşebbüse geçti. Bursa'da büyük bir düğün düzenledi. Anadolu beylerini çağırdı. Germiyanoğlu Süleyman, Hamîd-ili'ni ele geçirmek isteyen Karamanoğlu'na karşı Hamîd-ili Beyi İlyas'ı desteklemiş, İlyas iki arada kalmamak için I. Murad ile akrabalığı ve iş birliğini tercih etmişti. Şehzade Bayezid ile Süleyman'ın kızının düğünü için I. Murad 1381 sonbaharı veya kışında Edirne'den Bursa'ya geldi. Düğün 1382 ilkbaharında Bursa'da büyük merasimle gerçekleşti. Anadolu beyleri Karamanoğlu, Hamîdoğlu, Menteşeoğlu, Tekeoğlu, Batı Anadolu'dan Saruhan ve Aydınoğlu, Kastamonu'dan İsfendiyar düğüne çağrıldı. Karaman ve Güney Anadolu beyleri üzerinde üstün nüfuz sahibi Memlük sultanı ihmal edilmemişti. Düğünde Mısır elçisine bütün öbür elçiler üzerinde yer verildi. Düğünde I. Murad, kızı Nefîse (Melek) Hatun'u Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey'e nişanladı. Rumili'den gelen uc beyi Evrenos, Anadolu beylerini gölgede bırakan bir zenginlik ve satvet gösterdi. Düğüne I. Murad'ın Rumili'deki haraçgüzâr hıristiyan knezleri de davet edilmiş görünmektedir. Osmanlı rivayeti bunlardan yalnız Vuk Branković'i (Vılkoğlu) zikreder. Düğün esnasında önemli diplomatik anlaşmalar yapıldı: Germiyan'dan, Karaman ülkesine sınırdaş bölge (Kütahya, Simav, Eğrigöz [Emet], Tavşanlı) ve zengin Gediz Şaphanesi Bayezid'in çeyizi olarak şehzadeye verildi. I. Murad, Rumili'ye hareketinden önce Bayezid'i Timurtaş'la beraber Kütahya'da yerleştirecektir. Osmanlı hânedanı ile Anadolu ve Balkan hânedanları üzerinde izdivaç yoluyla bağımlılık kurma, I. Murad zamanında başlıca diplomatik araç olarak sık sık uygulanmıştır.

Düğün, I. Murad'ın Anadolu beylerine üstün hâkimiyetini kabul ettirdiği bir diplomasi meydanına dönüşmüştü.

Lazar'a karşı büyük sefere çıkmadan önce I. Murad, Anadolu beylerinden ve özellikle Karamanoğlu'ndan emin olmak zorundaydı. İzdivaç ilişkileri, tehdit, şerî satın alma (herhalde Çandarlı'nın fikri) gibi yollarla düğün ve sonrasında bu siyaset gerçekleşti. Rumili'deki fetihlerle çok güçlü bir duruma erişen I. Murad'a beyler karşı duramadılar ve bütün isteklerini kabul ettiler. I. Murad'ın ikinci girişimi düğünde Hamîdoğlu'ndan Göller-Bölgesi'ni almak, böylece Karaman'ın batısına inmekti. Sultan, düğünde yapılan satış vaadi üzerine Hamîdoğlu Hüseyin'den kalelerin teslimini istedi. Ordusuyla Kütahya'ya geldi (1382 baharı). Hamîdoğlu Hüseyin'in baskı sonucu teslim ettiği altı şehre (Akşehir, Beyşehri, Seydişehri, Yalvaç, Karaağaç ve Isparta) I. Murad kendi adamlarını yerleştirdi. Eskiden beri bölge üzerinde Karaman beyi hâkimiyet iddiasındaydı. Karamanoğulları Göller-Bölgesi'ni kendi ülkelerinden sayıyorlardı, Osmanlılar'ın işgalini hiçbir zaman kabullenmediler. 1385'te I. Murad Rumili'de iken Karamanoğlu gelip bölgeyi ele geçirdi. I. Murad'ın 1386 yılındaki Karaman seferinin sebebi budur.

Murad Rumili'nde, Fetihler

1381-1383 yıllarında I. Murad, Anadolu'da işleri yoluna koyduktan sonra 1383'te dördüncü kez Edirne'ye dönmüştü. Batı Balkanlar'da başlayan Osmanlı saldırısı karşısında Sırp prensleri arasında birlik yoktu. Merkezi Kruşevac'ta (Alacahisar) bulunan Knez Lazar, diğer Sırp beyleri üzerinde kontrolünü kuramamıştı. Lazar'ın arazisi, Morava nehri vadisinde zengin gümüş madenlerinin bulunduğu Novabrdo (Novaberda), Rudnik ve Braniçevo'yı içine alıyordu. Vuk Branković, Priştine, Trepça, Vulçıtrin, Zveçan, Prizren ve Üsküp'te hüküm sürmekteydi. Vılkoğlu, 1382'de Bursa'da düğüne çağrıldığına göre I. Murad'ın haraçgüzârıydı. Lazar'ın Macar kralı ile anlaşma yapmış olması, Osmanlılar'a karşı en ciddi önlem sayılabilir. Macar Kralı Büyük Louis'nin ölümü üzerine (Eylül 1382) I. Murad, Balkanlar'da en büyük rakibinden

kurtulmuş oluyordu. Bu şartlar altında Osmanlılar'ın Batı Balkanlar'da Niş, Epir, Arnavutluk doğrultusunda fetih harekâtı sürat kazandı.

I. Murad 1383'te Rumili'ye geçti, veziri Çandarlı Hayreddin Paşa'yı Serez ve Selânik üzerine gönderdi (Selânik kuşatması 1383-1387). 1371-1381 döneminde Rumili'de yapılan Osmanlı fetihleri, güneyde ve batıda Serez-Vidin hattı üzerinde duraklamıştı. Uclarda yoğun yerleşme yapan Anadolulu göçmenler, fütuhat ve yeni timar bölgeleri için baskıda bulunuyordu. I. Murad, Hayreddin Paşa ile uc beyi Evrenos'u karadan, Azeb Bey kumandasında donanmayı denizden Kavala (Hristopolis) üzerine yolladı. Venedik'ten yardım alamayan Kavala teslim oldu. Bu sırada Serez de alındı (19 Eylül 1383). Teslim olan şehirler ahalisine I. Murad'ın ahidnâmesiyle tam güvenlik veriliyor, mukavemetle alınan şehirler ise "yağma" ilânıyla hücümla alınıyor, halkı esir ediliyor, şehir yağmaya uğruyordu. Güneyde, Edirne'yi Adriyatik denizinde Draç (Durazzo) Limanı'na ulaştıran Via Egnatia tarihî ana yolu üzerinde Evrenos'un fetihleri ileri hatlara vardı. Evrenos'un fütuhatını planladığı ilk uc merkezi Gümülcine idi. Oradan Hayreddin Paşa gözetiminde yaptığı fetihler, onu Serez önlerine getirdi. Ele geçirilen Serez, Evrenos'un uc merkezi oldu. Hayreddin Paşa, ayrıca 1383'ten beri Selânik kuşatmasını sürdürüyordu. Evrenos, daha sonra Batı Makedonya'da yeni fetihler için uc merkezini, bir müslüman kasabası olarak kurduğu Yenice-i Vardar'a taşıdı. Buradan, Batı Makedonya, Epir, Arnavutluk ve Teselya'ya akınlar başlattı. Bu arada, Evrenos'un uc bölgesine, Vardar ve Serez ovasına Saruhan (Manisa) kesiminden Yörükler getirtilip yerleştirilmiştir.

Timurtaş Arnavutluk'ta

I. Murad, Rumili Beylerbeyi Timurtaş'ı Arnavutluk ve Bosna üzerine gönderdi. Timurtaş, Pirlepe'yi (Prilep) kuşatıp teslim aldı. Oradan Manastır'a (Bitola) yürüdü ve zorlu bir savaş sonucu şehri fethetti, ardından Osmanlı

kuvvetleri İştip'i (Stib) ele geçirdi. Timurtaş'ın kuvvetleri 1383-1385'te Epir bölgesinde fetihler yaptı. Devol vadisi üzerinden Timurtaş, Güney Arnavutluk'ta Savra (Muzakiye) ovasına indi. Muzakiye ovasındaki savaşta Balşa'yı ağır bir yenilgiye uğrattı (1385). Bu savaş Arnavutluk'ta Osmanlı hâkimiyetinin başlangıcı sayılır. Herhalde Sırp Balşalar'a karşı Güney Arnavut senyörleri Thopia ve Araniti Osmanlı hâkimiyetini o zaman tanıdılar. Yine Arnavutluk dağlık bölgesinde kabileler başında Leka ve Paul Dukagin, Kuzey Arnavutluk'ta II. Curać Balşić barış yaparak Osmanlı himayesini kabullenmişlerdi.

Murad Balkan'da, Niş Fethi (1384)

1384'te Timurtaş'ı Arnavutluk ve Bosna'ya karşı gönderen I. Murad Bursa'ya dönmüştü, 1385 baharında tekrar beşinci kez Rumili'ye geçti. İdrîs-i Bitlisî'ye göre Lazar, halkını ve mallarını kalelere koymak ve dağ geçitlerini güçlendirerek memleketi boşaltmak suretiyle köklü savunma önlemleri almıştı. Osmanlı ordusu dört ay dolaştı ve Lazar'ın kuvvetlerini göremedi. Kış yaklaşmıştı, erzak yoktu. Anadolu askeri yurduna dönmek istiyordu. Lazar, Tuna üzerinde Semendire (Smederovo) Kalesi'ne sığınmıştı. I. Murad için durum kötüydü. Nihayet, toplanan savaş meclisinde Niş üzerine yürüme kararı verildi; Lazar'ın ülkesi Morava vadisini koruyan Niş Kalesi çetin savaşlara sahne oldu ve "yağma" ilânı (halkın malları yağma kendileri esir) üzerine şehir alındı. Niş düşünce Morava vadisi savunmasız kaldı, Lazar elçi yollayıp haraçgüzârlığı kabul ederek 150 okka gümüş gönderdi ve her yıl harac olarak 50 vukiye gümüş ve I. Murad'ın seferlerine 1000 (yahut 2000) zırhlı asker göndermeyi vaad etti. I. Murad, 1385 seferi sonrası Karaman seferi hazırlıkları için Bursa'ya döndü. Gerçekten 1386'da Murad'ın Karaman seferinde yardımcı Sırp askeri hazır bulunacaktır. Öyle görünüyor ki, Niş düştükten sonra akıncılar, Morava vadisine inmiş, Lazar'ın merkezi Kruşevać'ı tehdit altına almışlardı. Önemli bir stratejik merkez durumundaki Sofya, daha

önce I. Murad'ın Rumili'de bulunduğu 1383'te ele geçirilmiş olmalıdır.

Karaman Seferi (1386)

I. Murad, 1385'te Sırp seferinden Edirne'ye döndüğünde Karamanoğlu Alâeddin Bey'in Hamîd-ili arazisine saldırdığını öğrendi. Bursa'da kışlayıp 1386 baharında sefere çıktı. Bu savaş Anadolu tarihinde kesin sonuç veren tarihî karşılaşmalardan biridir. Savaşın ayrıntılı tasviri Ahmedî'nin *Gazânâme*'sinde mevcuttur.[19] Frenkyazısı denilen yerde yapılan savaş, düzenli Osmanlı ordusunun karşısında geleneksel aşiret kuvvetlerinin iş göremeyeceğini göstermesi bakımından tarihî bir önem taşır. Karşılaşmada mağlûp olan Karamanoğlu Konya'ya çekildi. I. Murad arkasından gidip şehri kuşattı. Sultanın emrini dinlemeyerek yağmaya kalkışan Sırp askerlerini idamla cezalandırdı (bu olay Lazar'ın isyanında başlıca sebeplerden biri olacaktır). Karamanoğlu Alâeddin Bey'in eşi Murad'ın kızı Nefîse Hatun babasına kocasını affetmesi için yalvardı, o da önüne gelip elini öpmesi şartıyla (el öpme tâbilik, vasallık merasimi simgesidir) "iklimini kendüye bağışladı." I. Murad hemen Konya önünden kalkıp Hamîd-ili'ni (Beyşehri-Süleymanşehri) yeniden ülkesine kattı. Antalya ve İstanoz Beyi Tekeoğlu'ndan itaatini istedi; o karşı çıkınca, buralar da ele geçirildi.[20]

Amasya, Kastamonu

Bu arada, daha önce 1383-1384 döneminde Amasya ve Kastamonu'daki gelişmeler I. Murad'ı bu tarafa yönelik harekâtta bulunmaya zorlamıştı. Amasya-Tokat bölgesiyle yakın ilgi, başlıca Tebriz-Tokat-Amasya-Bursa arasında ipek kervanlarının geçtiği hayatî yol dolayısıyladır. Diğer taraftan Sivas hâkimi Kadı Burhâneddin, Dânişmendiye'nin bir parçası saydığı Amasya'yı ülkesine katmak için çetin bir mücadele içindeydi ve Amasya Emîri Hacı Şadgeldi'yi ortadan kaldırmış, Amasya'yı

kuşatmıştı.[21] Amasya-Tokat bölgesiyle Kastamonu Beyi (Kötürüm) Bayezid de ilgileniyor ve Kadı Burhâneddin ile mücadele ediyordu. Kötürüm Bayezid ile oğlu Süleyman bir aile faciası yüzünden birbirine karşı düşman durumuna düşünce, daha önce Amasya emîrinin oğlu Ahmed gibi Süleyman da I. Murad'a sığınmıştı (1383-1384 kışı). Amasya Emîri Ahmed'i himayesine alan I. Murad, Kastamonu Emîri Bayezid'e karşı bir ordu gönderdi. Bayezid, oğlu İsfendiyar ile Sinop'a kaçtı. I. Murad'ın gönderdiği askerle Süleyman, Kastamonu'ya hâkim oldu. I. Murad da Kastamonu Beyliği'nin doğu bölgelerini ele geçirdi. İran İpek yolu üzerindeki Osmancık Osmanlı himayesini tanıdı. I. Murad Rumili'de iken Süleyman, halkın desteğiyle Osmanlı işgaline karşı ayaklandıysa da, Kötürüm Bayezid'in Kastamonu'da beyliğin başına geçmesi üzerine tekrar Osmanlılar'a sığındı. I. Murad da onu bir Osmanlı kuvvetiyle Kastamonu'ya gönderdi (1384) ve kardeşi Süleyman Paşa'nın kızı Sultan Hatun ile evlendirdi. Bu izdivac Kastamonu Beyliği üzerinde Osmanlı hâkimiyetinin başlangıcı sayılabilir. I. Murad ile Mısır Sultanı Berkuk arasındaki ittifak, Kadı Burhâneddin ve Karamanoğlu'na karşıydı. 1388 kışında Berkuk ile I. Murad arasında elçiler gidip gelecektir. Memlükler ve Osmanlılar 1365'ten beri Haçlı saldırıları karşısında birlik içindeydiler. Bu durum I. Murad'ın şehadetine kadar sürdü.

Selânik Fethi (1387)

1383 sonbaharından beri Çandarlı Hayreddin Paşa tarafından kuşatma altında tutulan Selânik, Bizans ve diğer hıristiyan kaynaklarına göre 1387 Nisanında düşmüştür. Hayreddin Paşa, Selânik Valisi Manuel'e, Selânik'i eman ile teslim etmesini önermiş, aksi takdirde yağma ilânı ile alınacağını, halkın esir ve mallarının yağma edileceğini bildirmiş, görüşmeler sonuç vermemiş, fakat uzun kuşatma ve karadan tecrit sonucu halk teslim olup kurtulma seçeneğine eğilim göstermiş, şehri deniz yoluyla bırakıp kaçanlar artmış, Manuel'in yardım için başvurduğu

Venedik (Nisan 1385), imparator ile I. Murad arasında ateşkes için aracılık yapma kararı almış, temaslarından bir netice alamayan Manuel nihayet 6 Nisan 1387'de gemiye binip Midilli'ye sığınmış ve üç gün sonra şehir Türkler'e teslim olmuştur.

Kefalya Şahin'in Bosna Bozgunu (1388)

Aynı yıl Bosna kralının tehdit ettiği İşkodra hâkimi II. Curać Balşić, Kuzey Arnavutluk uc beyi Kavala (Rumca subaşı karşılığı Kefalya'dan) Şahin ile (Osmanlı rivayetinde Lala Şahin ile karıştırılır) beraber Bursa'ya gelip Murad'a bağımlılığını arzetmişti (1387 kışı). Balşić kendisini Sırp kralları neslinden saymakta ve Bosna kralı ile çatışmaktaydı. Bosna kralının sultanı tanımadığını söyleyen Balşić, Şahin ile birlikte Bosna üzerine sefer yapıp kralı tekrar bağımlılığa zorlayacaklarını anlattı. I. Murad, Şahin'e Bosna'ya akın emri verdi. Kavala Şahin, Beylerbeyi Timurtaş'ın 1382-1385 Epir-Arnavutluk seferinde en ileri uclarda faaliyet gösteriyordu. Kavala Şahin, 1385 Arnavutluk seferinde Balşa'nın yenilgisinden sonra Kuzey Arnavutluk'ta yerleşmişti. Balşa'nın halefi II. Curać Balşić, Güney Arnavutluk'taki topraklarını Arnavut senyörü Thopia'ya bırakmak zorunda kalmış, Kuzey Arnavutluk'ta Zeta (İşkodra) bölgesine çekilmişti. Başlangıçta Bosna kralına karşı Balşić ile Şahin arasında iş birliğini Batı kaynakları da teyit etmektedir.[22] Osmanlı kaynağına göre Balşić, Bosna kralı ve Sırplar'a Şahin'in akınını haber vererek ihanet etmiştir. Kavala Şahin, Bosna'ya yaptığı seferde Trebinye'nin kuzeyindeki Biletsa (Bileća) mevkiinde Vlatko Vuković kumandasında bir Bosna ordusu tarafından baskınla bozguna uğratıldı (26 veya 27 Ağustos 1388). Ahmedî'nin *Gazânâme*'sinde bu bozguna ait ilginç ayrıntılar verilmiştir.[23] Buna göre Kuzey Arnavutluk uc beyi olarak Şahin, İskenderiye (İşkodra, Şkoder) tekfurunun tahrikiyle Bosna Krallığı'na bir yağma akını (20.000 er) düzenlemiş, Bosna'ya giren askerin büyük kısmı yağma için dağılmıştı. Şahin'in yanında 1000 kadar er

kalmış, gün ağardığında beklenmedik bir anda karşılarında "30.000 gök demirli kâfir" belirmiş. Şahin geceye kadar dar sarp bir vadide dayanıp askerin gelip katılmasını beklemelerini istemiş, fakat düzensiz azeblerin ileri atılmasını önleyememiş, akşama kadar süren boğuşmada Osmanlı askeri kırılmış, yalnız kalan Şahin, başını kurtarmak için kalan askerle (5000 er) Kuzey Arnavutluk'taki uc merkezine çekilmiştir (Ağustos 1388).

I. Murad, Şahin'i Bosna'ya akına gönderdikten sonra 789 (1387) baharında Yenişehir Sarayı'na gelmişti. İttifak görüşmeleri için Mısır Sultanı Berkuk'a yolladığı elçi Yazıcıoğlu, Mısır'dan iyi haberlerle dönmüştü. Yenişehir o yaz büyük düğünlere sahne olmuş, I. Murad imparatorun bir kızını kendine, iki kızını da oğulları Bayezid ve Yâkub'a eş olarak almış, aynı zamanda Bayezid'in üç oğlunu sünnet ettirmiş, bu düğün sırasında (Haziran 1387) Pera'dan gelen Ceneviz elçileriyle 1352 ticaret anlaşmasını yenilemişti.

Balkanlar'da Osmanlı'ya Karşı İttifak (1387-1389)

1388'de Kavala Şahin'in yenilgisi Balkanlar'da yeni gelişmeleri de beraberinde getirdi. 1385'te I. Murad'a baş eğen Knez Lazar Hrebeljanović, Osmanlı vasal beyleri arasında en güçlü olanıydı. O, hâkimiyet alanını diğer Sırp beyleri aleyhine gittikçe genişletmiş, Macar Kralı Louis'nin yardımıyla başlıca rakibi Nikola Altomanović'i yenmiş, özellikle Yukarı Morava vadisindeki zengin gümüş maden bölgesini (Plana, Zaplanina, Trepça, Novobrdo) ele geçirmiş, Saxon madencileri kullanarak buradan elde ettiği gümüşü Dubrovnik tüccarı eliyle İtalya'ya sevkederek büyük bir gelir sağlamıştı. Bu büyük servet kaynağı sayesinde zengin vakıflarla inşa ettiği ve desteklediği kilise ve manastırlar (başlıcası Ravanića) vasıtasıyla kilise ve ruhbanı kendine bağlamış, Sırp kilisesini patriklik düzeyine çıkarmıştı. Lazar'ın Kosova savaş meydanında Frenk (Katalan), Macar, Çek, Arnavut ve Eflaklar'dan yardımcı asker toplamış olduğu *Gazânâme*'de kaydedilir.

Bu, şüphesiz Lazar'ın elindeki servet kaynaklarıyla mümkün olmuştur.

Gazânâme'de, Lazar'ın damadı Vılkoğlu ve Bosna kralının (Tvrtko) 1387'de Lazar'ı baş kaldırmaya ikna ettikleri belirtilir.[24] Bosna'da Kavala Şahin'in yenilgisi şüphesiz Lazar'ı cesaretlendirmiş, aile bağlarıyla bağlı Vuk Branković (Kosovo ve Üsküp sahibi), Bosna Kralı Tvrtko ve Bulgaristan Kralı Şişman'ı ittifakına almıştı. Neticede Lazar, I. Murad'a karşı meydan okuyacak kadar kendini güçlü görüyordu. Haraçgüzârlığı reddederek sultana mektuplarında "kardeşim" diye hitap etmeye başladı. I. Murad ile ilişkisinde yeni gelişme sonucu, Macar Kralı Sigismund ile vasallık ilişkilerini yenilemişti. Lazar'ın beyliği, Türkler'in önünden kaçanların sığındığı bir bölge haline gelmişti. Böylece Lazar, Duşan Sırp İmparatorluğu'nun merkez bölgelerini kendi hükmü altında birleştirmişti. Sırp kilisesinin onu, "ulu hükümdar" (samodrzac) unvanıyla anmaya başlaması sebepsiz değildi.

Kosova Savaşı (1389), Murad'ın Şehadeti

Kavala Şahin'in Bosna bozgunu, Balkanlar'da 1381-1385 harekâtı sonucu haraçgüzâr olan devletlerin ayaklanmasına yol açtı. Doğu Rumili'deki eski haraçgüzâr beylerden Vidin Bulgar Çarı Stratsimir, Köstendil hâkimi Konstantin Deyanović, I. Murad'a sadık kaldılar. I. Murad, Karamanoğlu'na güvenmediğinden Emîr Timurtaş'ı ve bazı sancak beyleriyle 5000 askeri Anadolu koruması-na bırakarak 6. kez Rumili'ye hareket etti. Rumili'deki diğer haraçgüzâr hıristiyan beylere de hazır olmalarını bildirdi. Bulgar Kralı Şişman, Dobruca hâkimi Dobrotić ona karşı çıktılar. Konstantin, sultanın ordusuna İhtiman ovasında katılacaktır. I. Murad için Bulgar ordusunu arkada bırakıp gitmek tehlikeliydi. 1388-1389 kışında çok güvendiği Çandarlı Ali Paşa'yı Timurtaş oğlu Yahşi Bey'le beraber 30.000 askerle Bulgar Çarı ve Dobrotić üzerine gönderdi. Bulgaristan'ın süratle itaat altına alınmasının ardından Kosova'ya hareket edilmesi kararlaştırıldı. Ali

Paşa'nın stratejisi, kalelerin itaatini sağlayıp bir yerde uzun zaman kalmadan Çar Şişman'ı ele geçirmek veya itaate zorlamaktı. Ali Paşa Şumnu'ya geldi ve itaat eden bu şehirde karargâhını kurdu. I. Murad'ın ordusuyla Yanbolu'ya ulaştığını öğrenince onunla görüştü. Şişman, Osmanlı rivayetine göre kendi devlet büyüklerinin kararıyla sultana itaatini sunmak üzere Yanbolu'ya geldi. I. Murad onu affedip hil'at giydirdi. Şişman, Tuna üzerinde sığındığı Silistre Kalesi'ni teslim etmeyi vaad etti; I. Murad, Ali Paşa'ya Silistre'ye gitmesini emretti. Ali Paşa, Şumnu'dan Silistre'nin teslimi için Çar'a haber göndermişti. Yemininden cayan Şişman kaleyi vermedi, Silistre'den merkezi Tırnova'ya, oradan da Niğbolu Kalesi'ne kaçtı. Ali Paşa'nın Çar'ın peşinden harekâtı ve itaat altına aldığı kaleler *Gazânâme*'de ayrıntılarıyla gösterilmiştir.[25]

Balkanlar'da yayılma politikasında Osmanlılar'ı durdurabilecek büyük güç Macaristan'dı. Ancak, yeni Macar Kralı Sigismund'un Tuna'nın diğer yakasında nüfuzunu sürdürme siyaseti onu Lazar ve Bosna kralıyla karşı karşıya getirmiş, bu durum Kosova savaşı arefesinde I. Murad'ın işine yaramıştır. *Gazânâme*'ye göre Sırplar, I. Murad'ın planını ve askerinin durumunu öğrenmek için bir elçi gönderilmesine karar vermişler, Lazar'ın tavırlarına öfkelenen I. Murad ordusuyla harekete geçip Kiçi Morava'nın dar dağ geçidinden Kosova ovasına inmek zorunda kalmış ve ovada Gümüşhisar (Lipljang) önünde ordugâhını kurmuştur.

Kosova savaşı Osmanlı kuvvetlerinin kesin galibiyetiyle sonuçlandı. Başlangıçta Osmanlı sol kolu çöktü, fakat sağ koldaki Yıldırım Bayezid'in büyük gayreti sayesinde zafer kazanıldı. *Gazânâme*'ye göre I. Murad, birkaç hasekisiyle gelip cesetler arasında dolaşırken, kendisini cesetler arasına saklamış bulunan Miloş Kobilović tarafından hançerle yaralandı ve az sonra öldü. İç organları çıkarıldıktan sonra şehid düştüğü yerde gömüldü; daha sonra, Yıldırım Bayezid'in tahta çıktığı sırada idam ettiği oğlu Yâkub Bey'in cesediyle Bursa'ya götürülüp

Çekirge'deki türbesine defnedildi. Yaralandığı ve öldüğü yere Hudâvendigâr Meşhedi denilen bir türbe yapıldı (Batı kaynaklarına göre 15 veya 28 Haziran 1389).

I. Murad Osmanlı kaynaklarında orta boylu, yuvarlak yüzlü, koç burunlu; hayır sever, âdil, ömrünü gazâya sarfetmiş bir hükümdar olarak tasvir edilir. Bizans kaynaklarında ise az konuşan, fakat konuştuğunda güzel sözler söyleyen, ava düşkün, yorulmak bilmeyen, hıristiyanlara karşı merhametli, ancak hataya göz yummayan ve sertliğe başvurabilen, düşmanlarına karşı daima başarılı bir sultan şeklinde anılır. Adları kaynaklarda zikredilen dört oğlu tesbit edilebilmektedir (Bayezid, Yâkub, Savcı, İbrâhim). Düzenlettiği vakfiyesi Kaplıca İmâreti'ne ait olup Temmuz 1385'te hazırlanmıştır.[26]

Kosova savaşı neticesinde I. Murad'ın katli haberi İstanbul'da sevinçle karşılanmıştı. Venedik ise 1389 Temmuz sonunda henüz kesin bir haber alamamaktan sızlanıyor, fakat ne olursa olsun I. Murad'ın ölümü dolayısıyla yeni sultana (Bayezid mi, Yâkub mu bilinmiyor) başsağlığı dilemekte gecikmiyordu. Kosova savaşının sonucu Paris'te de yankı buldu. 1389 Ekiminde Paris'te Philippe Mezières, Türkler'in tam bir bozguna uğratıldığını, sultanla bir oğlunun ve ordusundan pek çok erin ölmüş olduğunu yazdı. Sırplar'ın son büyük direnişini temsil eden Kosova'daki mücadele, günümüze kadar Sırplar için bir millî destan konusu olmuştur.[27] Sonraki Sırp kaynakları Knez Lazar'ı yüceltip Sırplar'ın zaferinden söz etmişlerdir.[28] Lazar'ın halefi Lazareviç'in biyografı Konstantin Filozof ise Kosova savaşında yenilgiyi açıkça kabul eder. *Gazânâme*'deki gibi, Sırplar'ın ilk genel saldırıda başarılı olduklarını söyler, fakat "Sultanın bir oğlu (Bayezid) kuvvetlerini topladı ve savaşı kazandı" der.

I. Murad'ın ölümü, Bayezid'in savaş meydanında tahta çıkarılması, Yâkub'un idamı haberi o zaman Sivas'a kadar Anadolu'da yayılmış ve I. Murad'a bağımlılığı kabul etmiş olan beyler ayaklanmıştı. Savaşa Vlatko Vuković'i göndermiş olan Bosna Kralı I. Tvrtko savaşı kendi zaferi

gibi gösterdi, 1 Ağustos'ta Trogir şehrine yolladığı yazısında sadece kendisinden bahisle Türkler'in bozgunundan söz etti; iki ay sonra Floransa'ya gönderdiği yazıda da aynı iddiada bulundu.[29] Burada, "düşman saflarını yarıp kılıç ellerinde Murad'ın çadırına kadar ilerleyen on iki kahraman"dan söz edilir. Bu ifade, Kosova Savaşı'yla sonradan ortaya çıkan rivayetlerde I. Murad'ın nasıl katledildiği hakkında epik tasvirlerin kaynağıdır. Miloş savaştan önce Lazar önünde I. Murad'ı öldürmek üzere kendini fedai ilân etmiş.

Gazâ için altı kez Rumili'ye geçmiş olan I. Murad'ın temel politikası, Balkanlar'da egemen olmaktı. Babaî şeyhleri gibi kendini Tanrı ilhamına mazhar bir velî şeklinde hisseden I. Murad gazâyı dinî bir ödev gibi benimsemiş bulunuyordu. 1386'da Karaman seferini yapmak zorunda kalınca, bu duygularını "erkân-ı saltanat"ı önünde coşkuyla dile getirmiştir.[30] Anadolu seferleri ona zoraki bir görev gibi geliyordu. Tahta geçişinde Bursa kadısı Çandarlı Hayreddin kesin bir rol oynamış görünmektedir. Hayreddin'in Bizans ile çetin diplomatik savaşta etkili olduğu, sonunda Palaiologlar'ı haraçgüzâr durumuna getirdiği anlaşılmaktadır. Devletin gerçek merkezi Bursa olmakla beraber I. Murad, Edirne'de yaptırdığı saray sayesinde bu şehri Rumili'de ikinci merkez haline getirmişti. Oradan kendi kumandanları Lala Şahin, Timurtaş ve Hayreddin Paşa'yı uclara gönderip fetihleri kontrol ediyordu. Özellikle, ana yollar üzerinde Anadolu'dan geniş ölçüde sürgün edilen veya kendiliğinden gelip yerleşen Yörükler sayesinde, Rumili'de Osmanlı hâkimiyeti sağlam şekilde yerleşmişti. Evrenos ve Lala Şahin, Rumili'de ilk yerleşme döneminde (1360-1370) kesin rol oynamışlardı. Malkara, Gümülcine, Yenice-i Karasu, Yenice-i Vardar, Filibe şehirleri onların kurdukları külliyeler, hanlar ve zâviyelerle Osmanlı kültürünün ilk merkezleri ve dayanak noktaları olmuştur. I. Murad döneminde Rumili ikinci vatan haline gelmiş, Osmanlılar'a Anadolu'da üstünlük sağlamış, böylece Osmanlı imparatorluğunun ilk taslağı meydana

çıkmıştır. "Gazi Hudâvendigâr" unvanı onun, gazâ ile imparatorluk kurucusu kimliğini ifade eder. Gazâ ideolojisi, kendisini örnek alan bütün Osmanlı padişahları için Avrupa'da yayılışın simgesi olarak sürüp gidecektir.

Hıristiyan hânedanlardan kız almak, Anadolu beylerine kız vermek, izdivac ve feodal bağımlılık, I. Murad'ın başvurduğu başlıca diplomatik araçlardandı. Onun döneminde Trakya ve Doğu Balkanlar'da yerleşme sonucu Rumili timarlı sipahi askeri artmış ve kendisine Anadolu'daki rakipleri karşısında üstünlük sağlamıştı. Uclara sürülen Yörük grupları başlıca akıncı kuvvetlerini oluşturuyordu. Çandarlı Hayreddin, savaş esirlerinden yeniçeri ordusunu kurdu (1363-1365 [?]). 1389 Kosova seferinde kapıkullarından söz edilir.[31] Orhan Bey'in Türkler'den oluşturduğu Yaya kuvvetleri hâlâ ordunun önemli bir kısmını teşkil etmekteydi.

XIV. yüzyılda Dubrovnik'te top sanayii, Sırplar'a ve Osmanlılar'a top sağlamaktaydı. Kosova'da her iki tarafın top kullandığına şüphe yoktur.[32] Orhan Bey zamanında kurulmuş olan donanma, I. Murad döneminde önemli bir güç haline gelmiş, liman kuşatmalarında (Biga ve Sozopol) rol oynamıştır. Gelibolu ve Aydıncık (Edincik) başlıca donanma üsleriydi. Gelibolu düşünce Aydıncık deniz üssü oldu. I. Murad devrinde klasik Osmanlı ordusu esas kollarıyla oluşmuş bulunuyordu. Sultan, "emîr-i kebîr-i a'zam, melikü mülûki'l-Arab ve'l-Acem" gibi sıfatlarla anıldığı 1385 tarihli vakfiyesine göre, Bursa'da Çekirge'de bir cami, medrese, imâret, misafirhaneden meydana gelen bir külliye, Bursa hisarında sarayın yanında bir cami (Hisar Camii), Bilecik ve Yenişehir'de birer cami yaptırmıştır. Ayrıca annesi adına İznik'te 790 Cemâziyelevveli başlarında (Mayıs 1388) bir imâret inşa ettirmiştir. Edirne'de bir saray yaptırdığı (1369), Yenişehir'deki sarayda Haziran 1387'de büyük bir düğün düzenlediği, Edirne'deki saray bitinceye kadar Dimetoka Sarayı'nda kaldığı bilinmektedir. Yenişehir'de Orhan Bey'in derviş Postinpûş için inşa ettirdiği zâviye[33] I. Murad'a atfedilir.

Onun Bursa Sarayı, hisarda Şehâdet Camii karşısındaydı ve 1278 (1861-62) planına göre on dört kuleli bir duvarla çevriliydi. Edirne'de fetihten sonra kale içindeki kiliseyi camiye çevirmiştir (Halebî [Ayasofya] Camii). Ona izâfe edilen başka camiler de vardır (Hudâvendigâr Camii/Ayvacık; Hudâvendigâr Camii/Filibe; Karaferye'de kiliseden çevrilen I. Murad Camii gibi). Paraları, Orhan Bey'in sikkeleri gibi Selçuklu tarzındadır. el-Melikü'l-âdil unvanı bakır sikkelerde görülür. I. Murad'ın Gelibolu, Malkara ve Bolayır'da dervişlere ve ahîlere çeşitli vakıflar yaptığı da tesbit edilmektedir.

I. Murad devrinin temel kaynakları arasında özellikle Türkçe kronikler dikkati çeker. Bu dönem için Yıldırım Bayezid zamanına kadar gelen ve bugün kayıp ***Yahşi Fakih Menâkıbnâmesi, Âşıkpaşazâde Târihi*** içinde özetlenmiştir.[34] I. Murad devrinin çağdaş kaynakları olarak Esterâbâdî'nin ***Bezm ü Rezm***'i (İstanbul 1928), Neşrî'nin ***Cihannümâ***'sı içinde[35] yer alan Ahmedî'nin ***Gazânâme***'si önemlidir. Neşrî, Ahmedî'nin ***Dâstân ve Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osmân***'ını, ***Âşıkpaşazâde Târihî***'ni, ***Rûhî*** ve ***Takvimler***'i az değişiklikle ve kendine göre bir tarih sıralaması ile kelime kelime aktarmış, 1366-1385 dönemindeki Sırbistan seferlerini bir arada vererek kronolojiyi karışıklığa dönüştürmüş, 1385-1389 devresi için Kosova savaşında Şehzade Bayezid'in yanında bulunması muhtemel şair Ahmedî'nin ***Gazânâme***'sini aynen nakletmiştir. Ahmedî'nin bu eseri "Hikâyet-i Feth-i Niş" ile başlar, "Cülûs-i Bâyezîd Han"a kadar gelir. Bu metnin Ahmedî'nin kaleminden çıktığı, onun ***İskendernâme*** adlı büyük eserindeki aynı beyit ve ifadelerle tesbit edilmiştir.[36] Osmanlı şehnâmelerinin ilki sayılabilecek bu ***Gazânâme***'yi yazarken Ahmedi, Vezir Çandarlı Ali Paşa, Gazi Evrenos, Sultan Bayezid ve hatta Sırp tanıklardan yararlanmıştır. I. Murad dönemine ait olduğu iddia edilen mektuplar ise[37] vekayi'nâmelerdeki bilgilere göre uydurulmuş metinlerdir.[38]

BAYEZİD I

(1354-1403)

padişahlık dönemi:
(1389-1403)

Anadolu'da Ayaklanma, Beylere Karşı Harekât (1389-1392)

Yıldırım lakabıyla tanınan I. Bayezid, 1354'te doğdu. I. Murad'ın büyük oğlu olup annesi Gülçiçek Hatun'dur. 1381 yılı dolaylarında Germiyanoğlu Süleyman Çelebi'nin kızı Sultan Hatun ile evlendi ve hanımının çeyizi olarak Osmanlılar'a bırakılan topraklara sancak beyi tayin edildi. Yerleştiği Kütahya'da Osmanlılar'ın doğu sınırlarının muhafaza ve gözetimi ile görevlendirildi. 1386'da babasının Karamanoğlu Alâeddin Bey'e karşı giriştiği sefere katıldı, Frenkyazısı Savaşı'nda gösterdiği cesaret ve atılganlık dolayısıyla Yıldırım lakabını aldı. Onun ilk Amasya valisi olduğu kanaati, Kadı Burhâneddin'e karşı Osmanlı hâkimiyetini kabul eden Amasya Emîri Ahmed ve Süleyman Bey ile olan münasebetler sırasında (1384-1388) bazı bölgelerin Osmanlı idaresine girmesi hadisesinden ortaya çıkmıştır. Şehzade Bayezid, 15 Haziran 1389'da, Türkler'in Rumili'deki geleceğini tayin eden Kosova Savaşı'nın kazanılmasında önemli rol oynadı. Bu savaş sırasında babası I. Murad çok ağır bir şekilde yaralanınca Murad, büyük oğul olması ve üstün yeteneği dolayısıyla kendi yerine onun getirilmesini vasiyet etti. I. Murad'ın ölümü ile, bu vasiyet gereği tahta çıkarıldı. Devlet erkânının

tavsiyesiyle, hayattaki tek kardeşi Yâkub'u, herhangi bir iç savaşa sebep olmaması için öldürttü. Bu arada esir düşen Sırp Prensi Lazar da savaş meydanında idam edildi.

Yeni padişah savaştan sonra Bursa'ya dönmek üzere derhal harekete geçti. Çünkü bu sırada Anadolu'da Osmanlılar'a tâbi olan beylikler isyana kalkışmışlar, eski topraklarına yeniden sahip olabilmek için Karamanoğlu'nun etrafında toplanmışlardı. Karamanoğlu Alâeddin Bey Beyşehir'i alarak Eskişehir'e kadar uzanmış, Germiyanoğlu II. Yâkub Bey miras yoluyla terkedilen toprakları yeniden zaptetmiş, Kadı Burhâneddin ise Kırşehir'i almıştı. Bayezid, Anadolu'ya geçmeden önce Sırp knezinin oğlu Stefan Lazarević ile müzakereye girişerek kız kardeşi Olivera'yla (Maria Despina) evlenmek ve Sırplar'dan yardımcı kuvvet olarak faydalanmak üzere bir antlaşma yaptı. Bundan sonra Stefan, sürekli Macar baskısı sebebiyle Bayezid'e sadık kaldı ve hatta onun seferlerine katıldı. Fakat Yukarı Sırbistan (Üsküp, Priştine bölgeleri) hâkimi Vuk Branković, kendi bölgesindeki önemli maden şehirlerine sahip olmaya çalışan Osmanlılar'a karşı koydu. Ancak bu yörede faaliyet gösteren Paşa Yiğit Bey, 1391'de Üsküp'ü almayı başardı. Böylece, Bosna ve Arnavutluk'a yönelecek akınlar için bir üs elde edilmiş oldu.

Anadolu'ya geçen Bayezid, 1389-1390 kışında Alaşehir'i zaptettiği gibi Batı Anadolu'daki Türkmen beyliklerini, Aydın, Saruhan, Menteşe, Hamîd ve Germiyan ülkelerini Osmanlı idaresi altına aldı. Candaroğlu Süleyman Bey ve Bizans imparatorunun oğlu Manuel Palaiologos da kuvvetleriyle birlikte Osmanlı ordusunun yanında bu sefere katılmışlardı. Bayezid, 1390 Mayısında Afyonkarahisar'da bulunuyor ve Karamanoğlu'na karşı sefer hazırlığı ile uğraşıyordu. Nihayet harekete geçerek Beyşehir'i aldı, ardından Konya'ya yürüdü ve şehri kuşattı. Bu sırada ittifaktan ayrılıp Kastamonu'ya dönen Süleyman Bey, Karamanoğlu'na yardım için Kadı Burhâneddin ile bir anlaşma yaptı. Ortak kuvvetlerin Kırşehir'e gelmeleri, muhtemelen Bayezid'in Konya kuşatmasını

kaldırmasına ve Karamanoğlu'nun antlaşma teklifini kabul etmesine yol açtı. Bu antlaşma ile iki devlet arasında Çarşamba suyu sınır oldu, Beyşehir ve civarındaki bazı yerler ise Osmanlı hâkimiyetinde kaldı. Bayezid 1391'de Süleyman Bey üzerine yürüdü. Ancak Süleyman'ın müttefiki Kadı Burhâneddin'in kuvvetleri karşısında başarılı olamadı. 1392 ilkbaharında yeniden Süleyman Bey üzerine yürümek için büyük hazırlıklar yapmaya başladı. Hatta 6 Nisan 1392 tarihli bir Venedik raporunda, Bayezid'in vasali durumunda bulunan Manuel Palaiologos'un Sinop'a karşı yapılacak deniz seferine katılmak üzere olduğu bildirilmekteydi. Bu sefer, Sinop hariç Süleyman'a ait yerlerin zaptı ve onun ölümü ile sonuçlandı. Daha sonra Bayezid, Kadı Burhâneddin'in protesto ve tehditlerine rağmen, Osmancık üzerine yürüyerek burayı ele geçirdi. Fakat Çorumlu mevkiinde iki taraf arasındaki mücadeleyi Kadı Burhâneddin kazandı ve yenilgiye uğrayan Osmanlı kuvvetleri geri çekildi. Kadı Burhâneddin bu galibiyetin verdiği cesaretle hücumlarını Sivrihisar ve Ankara'ya kadar uzattı, yağma ve tahribatta bulundu. Ancak, Burhâneddin'in kuşatması altındaki Amasya emîri 1392'de Amasya'yı Osmanlılar'a teslim etti. Ertesi yıl bölgeye gelen Bayezid Amasya'ya girerek şehri teslim aldı. O yörede bulunan, Çarşamba vadisindeki Tâceddinoğulları, Merzifon bölgesindeki Taşanoğulları ve Bafra hâkimi gibi mahallî beyler, Bayezid'in hâkimiyetini tanıdılar. Bu arada müttefikleriyle bozuşan Kadı Burhâneddin ise, geri dönüş sırasında Osmanlı kuvvetlerine karşı tâciz hücumları dışında önemli bir harekâta girişemedi.

Bayezid Rumili'de (1393-1394), İstanbul Kuşatması (1394), Haçlılar Niğbolu'da (1396), Bulgaristan'ın İlhakı

Bayezid daha sonra dikkatini Rumeli'ne çevirdi ve burada hâkimiyetini sağlamlaştırmaya çalıştı. Kosova Savaşı'ndan sonra Bizans üzerindeki kontrolü oldukça artmıştı. Bizans İmparatoru VII. Ioannes'in tahta çıkışını (1390)

destekledi. Sonradan V. Ioannes ve oğlu ortak imparator Manuel'e de aynı desteği verdi (1391). Hatta Manuel, Anadolu seferlerinde ona yardımda bulunmuş ve bağlılık göstermişti. Doğuda Anadolu işleriyle ilgilendiği sırada batıda sınır boylarındaki uc beyleri düşmanları baskı altında tutuyor ve gazâ faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Paşa Yiğit Vuk Branković'e boyun eğdirmiş, Evrenos Bey Kitros ve Vodena'yı fethederek Tesalya'ya doğru ilerlemiş, Firuz Bey Eflak'a, Şahin Bey ise Arnavutluk'a karşı akınlarda bulunmuştu. Fakat Eflak prensi Mircea, Bayezid'in Anadolu'daki meşguliyetinden faydalanarak Silistre'yi geri almayı başarmış ve Karinâbâd'daki akıncılara karşı başarılı hücumlar yapmıştı. Venedikliler bir yandan Bizans üzerinde baskı kurmaya çalışırken aynı zamanda Mora ve Arnavutluk'ta faaliyet gösteriyorlar, Macarlar ise Eflak ve Tuna Bulgaristanı'nda nüfuzlarını yaymak için uğraşıyorlardı. Bu durum karşısında Bayezid bütün gücünü Balkan işlerine vermeye mecbur oldu. 1388'den beri Osmanlı kontrolü altında bulunan Tırnova'yı, 17 Haziran 1393'te aldı, Bulgar Kralı Şişman bir Osmanlı vasali olarak Niğbolu'ya gitmek zorunda kaldı. 1393-1394 kışında Bayezid, bütün Balkan prenslerini ve Palaiologoslar'ı Kara-Ferye'de (Verrai) toplantıya davet ederek bağlılıklarını güçlendirmeye çalıştı (çoğu kez Verrai ve Serrai-Serez karıştırılır). Özellikle, Theodore Palaiologos'tan, Venedik'e karşı Mora'daki belli başlı şehirlerin teslimini istedi. Ümitsizlik içindeki Palaiologlar, Theodore ve Manuel kaçtılar, ona karşı çıktılar ve Batı'dan özellikle Venedikliler'den yardım talep ettiler. Bunun üzerine Bayezid, bizzat Yunanistan üstüne yürüdü ve ilk olarak 1387'de alınan, ancak daha sonra 1389'da kaybedilen Selânik'i yeniden ele geçirdi (1394). Ayrıca Tesalya bölgesini, Salone, Neopatrai gibi şehirler de dahil olmak üzere fethetti. Evrenos Bey'i uc kuvvetleriyle Mora'ya gönderdi. Fakat Theodore, bu arada Argos'u Venedikliler'e vermişti (27 Mayıs 1394). Arnavutluk'ta bağımlı bir bölgeyi, doğrudan doğruya hâkimiyet altına aldı. Kavala Şahin Arnavutluk sahilleri üzerinde Venedik hâkimiyeti altında bulunan yerlere akınlar yapıyordu. Bayezid İstanbul'u 1394 ilkbaharında

yeniden sıkı kuşatma altına aldı. 1395'te Macaristan üzerine sefer yaptı. Transilvanya'da, yolu üzerindeki Slankamen, Titel, Beçkerek, Tımışvar, Kraşova ve Mehadiye gibi kalelere saldırdı. Eflak'ta Argeş şehri civarında 17 Mayıs 1395'te meydana gelen savaşta, yenilgiye uğrattığı Mircea'nın yerine Vlad'ı tahta geçirdi. Ardından Tuna'yı geçerek Niğbolu'ya ulaştı ve Kral Şişman'ı yakalatıp idam etti; Bulgaristan tamamıyla bir Osmanlı vilâyeti oldu (3 Haziran 1395).

Bayezid'in bu beklenmedik fetihleri, Macarlar ve Venedikliler'in bir ittifak kurarak Osmanlılar'a karşı yeni bir Haçlı seferi başlatmalarına yol açtı. 1396'da Bayezid İstanbul'u almak için büyük bir gayret sarfederken, Macar Kralı Sigismund idaresindeki Haçlı kuvvetleri gelip Niğbolu'yu kuşattılar. Acele kuşatmayı kaldırıp oraya yetişen Bayezid, Haçlı ordusunu büyük bir bozguna uğrattı (25 Eylül 1396). Ardından son bağımsız Bulgar prensi Stratsimir'den Vidin'i aldı. Artık Balkanlar ve İstanbul'un kaderi tamamıyla Bayezid'in elindeydi. Bizans İmparatoru Manuel, İstanbul'da bir Türk mahallesi kurulması, cami yapılması ve bir kadı yerleştirilmesi teklifini kabul etmek zorunda kaldı. Bu arada Evrenos Bey 1397'de Argos ve Atina'yı aldı. Bayezid Niğbolu mücadelesi sırasında düşmanca hareketlerde bulunan Karamanoğlu Alâeddin Bey üzerine yürümek için Anadolu'ya geçti. Akçay Savaşı'nda mağlûp olan Alâeddin Bey, Konya Kalesi'ne kapandıysa da, yakalanarak öldürüldü. Konya ve diğer Karaman toprakları Osmanlı hâkimiyeti altına girdi (1397 sonbaharı). Ertesi yıl Canik bölgesi ve Kadı Burhâneddin'in hâkim olduğu yerler Osmanlı topraklarına katıldı. Ancak Bayezid, Timur tehlikesine karşı Memlük sultanı ile anlaşmak yerine, Memlükler'e ait Elbistan, Malatya, Behisni, Kâhta ve Divriği gibi şehirleri ele geçirdi.

Timur Yakın-Doğu'da, Sivas Düşüyor (1400), Ankara Savaşı

Öte yandan Bizans'a yardım için Türk sahillerine gelen Mareşal Boucicaut, Gelibolu önlerinde zayıf Türk filosunu

vurarak İstanbul'a ulaşmış, ancak onun getirdiği az sayıdaki yardım kuvveti, Bizans'ı rahatlatmaya yetmemişti (1399 yazı). Manuel, Türkler'e karşı daha fazla yardım talebinde bulunmak üzere Avrupa'ya gitti (10 Aralık 1399). Fakat İstanbul kuşatmasına iyice hız verildiği ve şehrin düşmesinin an meselesi olduğu bir sırada doğuda Timur tehlikesi baş gösterdi. Nitekim, 1399 sonbaharında Timur Doğu Anadolu'da bulunuyordu. Timur, 1394'te Anadolu'nun doğu kesimindeki ilk işgalinin ardından batı taraflarını da ele geçirmeyi arzu ediyordu. İran'a hâkim olan Timur, Büyük Selçuklular'ın ve İlhanlılar'ın vârisi olmak iddiasıyla Anadolu üzerinde hâkimiyet kurmak istiyordu. Bayezid ise Selçuklular'ın mirasçısı sıfatıyla Anadolu'da birliği sağlamak düşüncesindeydi. Ancak Timur, başlangıçta, gazânın liderliğini elinde tutan Bayezid'e karşı harekete geçmekte tereddüt etti. Bayezid'e karşı koyan ve kaçıp kendisine sığınan Anadolu beylerini iyi karşıladı. Buna karşı Bayezid de Timur'un düşmanları Sultan Ahmed Celâyir ve Kara Yûsuf'u korudu, onları kendi hizmetine aldı. Bu durum, Timur'u çok kızdırdı. Anadolu'ya yürüyüp Erzincan'a geldi ve Erzincan Emîri Mutahharten tarafından karşılandı. Ardından Osmanlılar'a ait Sivas Kalesi'ni kuşattı (1400 Ağustosu); şehir teslim olduysa da kanlı bir şekilde yağmalandı, sonra da Mutahharten'e bırakıldı (1401). Nihayet Timur ile Bayezid, Ankara yakınında Çubuk ovasında karşı karşıya geldiler (28 Temmuz 1402). Yapılan savaşta Bayezid yenildi ve esir düştü, bir süre sonra da esaret altında Akşehir'de vefat etti (8 Mart 1403). Ankara Savaşı, Bayezid'in merkezî bir idare altında süratle, genişlettiği imparatorluğunun birden çökmesine yol açtı. Eski topraklarına yeniden sahip olan Anadolu beyleri gibi, ülkenin geri kalan kısmı için birbirleriyle mücadeleye girişen Osmanlı şehzadeleri de Timur'un hâkimiyetini tanıdılar. Osmanlı tarihinde *Fetret* Devri adıyla anılan bu döneme ait meseleler, ancak I. Mehmed devrinde kesin bir çözüme kavuşturulabildi.

Bayezid, Anadolu ve Rumili'de bağımlı hânedanları ortadan kaldırmak ve Yakındoğu İslâm devlet anlayışı

çerçevesinde merkezî bir devlet kurmak gayesini benimsemişti. Bu amacında kısmen başarılı olmuş, ilk merkezî bürokratik idareyi kurarak kul sistemini düzenleyip yerleştirmiş, yeni örfî hukuk uygulamaları getirmiş, kanunnâmeler çıkartmıştır. Onun zamanında Tuna'dan Fırat'a kadar, padişahın kulları tarafından idare edilen merkezî bir devlet sistemi başarıyla uygulanmış, böylece Osmanlı Devleti, Avrupa'dan Orta Asya'ya, Mısır'dan Altın Orda sahasına kadar uzanan bölgede milletlerarası siyasetin başlıca odak noktasını oluşturmuştur. Fakat bu yeni merkezî devlet çok uzun ömürlü olmamış, Timur darbesiyle Osmanlı Devleti Anadolu'da hemen hemen I. Murad devri başlarındaki sınırlarına çekilmiştir. Ancak bütünlüğünü koruyan Rumili toprakları sayesinde bu zor dönem aşılmış ve yeniden toparlanma mümkün olabilmiştir. Son derece cesur, faal ve yetenekli âdil bir idareci olan Bayezid sert bir mizaca sahipti. Hayatta kalan altı oğlundan Süleyman, Îsâ, Mûsâ ve Mehmed Çelebilerin saltanat mücadelesine giriştikleri, en küçük oğlu Kasım'ın Süleyman Çelebi tarafından rehin bırakıldığı Bizans'ta kaldığı, Mustafa'nın ise "Düzmece" lakabıyla özellikle II. Murad zamanında taht iddiacısı olarak ortaya çıktığı bilinmektedir.

Hayatı baştan başa savaş ve mücadelelerle geçen Bayezid, öldüğü zaman birçok hayratı bulunmaktaydı. Bursa'da zâviye, cami, medrese, imâret, han, köprü, dârüşşifa yaptırmış, muhteşem Ulucami'yi o inşa ettirmiştir (1400). İstanbul'u baskı altında tutmak için Güzelhisar diye anılan Anadoluhisarı'nı yaptırdığı gibi (1396-1397), Anadolu'nun diğer bazı şehirlerinde ve Rumili'de hayır eserleri meydana getirmiştir.

MEHMED I

(1386 veya 1387-1421)

padişahlık dönemi:
(1413-1421)

Fetret Dönemi (1402-1413)

Mehmed Çelebi 1386 veya 1387 yılında dünyaya geldi. I. Bayezid'in Devlet Hatun adlı bir câriyesinden doğma dördüncü oğludur. "Çelebi" veya Yunanca Krytsez (genç efendi) kelimesinden gelen "Kirişci" lakabıyla tanınır. Fetret devrinde kardeşi Süleyman (1402-1411) ve daha sonra Mûsâ (1411-1413) Edirne'den Rumili topraklarını kontrol ederken Mehmed 1403-1413 yılları arasında Anadolu'da ilkin Tokat, Amasya'ya ve Bursa'ya (1403) hâkim olmuştur. 1403-1404 ve 1410-1413 yıllarında Batı Anadolu ve Bursa'yı hâkimiyeti altına almış, kendi hükümdarlığı (1413-1421) döneminde Osmanlı Devleti'nin iki parçasını birleştirmeyi başarmıştır.

Çelebi Mehmed, 12 yaşında lalası Bayezid ile Haziran 1399'da Amasya, Tokat, Sivas ve Ankara'yı içine alan, daha önce Eretna hânedanının toprakları olan Rum vilâyetine Dânişmendiye=(Rûmiye-i suğrâ) vali gönderildi. Ertuğrul (ö.1400), Mustafa (1402 yılında Timur tarafından yakalanıp Semerkand'a götürüldü),[1] Süleyman, Mûsâ, Îsâ ve Kasım adlı altı kardeşi vardı. 1402'de Mûsâ, babasıyla birlikte Timur tarafından yakalandığında on iki yaşında idi, Kasım, Bursa'daki sarayda bulunuyordu. Süleyman, Îsâ, Mehmed ve Mûsâ ise "dârüssaltana" olarak

kabul edilen Bursa'yı ve Rumili'nin merkezi Edirne'yi ele geçirmek için mücadeleye giriştiler.

Timur'un İzmir kuşatması esnasında (2 Aralık 1402 – 5 Ocak 1403) Süleyman'a Boğaz'ın öte yakasındaki topraklar, Rumili üzerinde hâkimiyetini belirleyen bir yarlık verildi.[2] Kütahya'ya çağrılan Mehmed ise, bu emre itaat etmedi veya edemedi. Tokat ve Amasya bölgesindeki Türkmen beylerine karşı Mehmed'in ilk faaliyetleri, bazı Osmanlı tarihleri içinde yer alan *Menâkıbnâme*'de destansı bir üslûpla anlatılmıştır.[3] Hükümranlığını kabule karşılık olarak bu Türkmen beylerinin topraklarındaki mülkiyet kontrolleri kendisinin tasdik etmesiyle neticelenen bir uzlaşmanın söz konusu olduğu görülmektedir. İleride, Osmanlı merkeziyetçiliği yeniden tesis edildiğinde, mirasa dayalı bu mülk-timar (eşkincülü timar) konusu önemli bir problem haline gelecektir. Bu yerel hânedanların kontrolündeki Türkmen veya Tatar kuvvetleri, Mehmed'in ordusunda önemli bir güç oluşturacaktır. 1413'te Mûsâ'ya karşı olan savaşta yanında Tatar ve Türkmen tümenleri vardı.[4]

Kara Devletşah, Kubadoğlu, Mezid Bey ve Taşan ailesi,[5] Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'un hükümranlığını kabul eden ve Osmanlı hâkimiyetine meydan okuyan yerel hânedanlardı. Mehmed de Timur'un hükümdarlığını kabul etti; (806/1403 tarihli sikkesinde) böylece, Tokat ve Amasya bölgesindeki hükümranlığını meşrulaştırdı. Bölgede Mehmed'in rakiplerine karşı otoritesini kurma mücadelesinde ulemâ ve şehir eşrafı tarafından desteklendiği görülürken[6] yerel beylerin Osmanlı şehzadesinin sahip olduğu meşruiyeti haiz değillerdi.

Türk geleneğine göre, bir hükümdarın çocuklarından her birinin babasının yerine geçme hakkı vardır ve veraseti düzenleyen bir kanun olmadığı için onun meşruiyeti tartışılamaz. Ahmedî *Menâkıbnâme*'de açıkça ifade ettiği gibi,[7] tanınmak için mücadele eden şehzadelerin meşruiyeti halkın çoğunluğu tarafından, Allah'ın yardımının işareti olarak yorumlanan savaşı kazanmış olma durumuna

bağlıydı.Her ne kadar Mehmed başlangıçta büyük kardeşi Süleyman'ın yüksek otoriteyi temsil ettiğini kabul etse de[8] yaşta büyüklük prensibi bağlayıcı değildi.

Osmanlı şehzadeleri (çelebiler) arasında 1402-1413 yıllarındaki mücadele *Menâkıbnâme*'den takip edilebilir. Bu kaynağa göre, karşılaşmaların çoğunda Îsâ Çelebi, Batı Anadolu beyleri ve Kastamonulu İsfendiyar'ın ittifakını elde etmesine rağmen Mehmed'e yenildi ve Mehmed Bursa'yı aldı.[9] Ardından onu yakalayıp Eskişehir'de öldürdü (1403-1404). Elizabeth Zachariadou, Îsâ'nın 1403'te Süleyman tarafından öldürüldüğünü belirtir.[10] 1403-1404'te Mehmed Rumili'nden gelen Süleyman Çelebi ile yaptığı mücadele sonrasında Bursa ve Ankara'yı kaybetti, Tokat-Amasya üssüne çekilmek zorunda kaldı ve Mûsâ'yı Rumili'ye gitmeye teşvik etti.[11] Mûsâ, Eflak Voyvodası Mircea'nin davetini kabul ederek 809'da (1406) Eflak'a deniz yoluyla ulaştı.[12] Mûsâ'nın Doğu Balkanlar'daki başarıları, Süleyman'ı Rumili için Bursa'yı terketmeye mecbur etti. Yanbolu savaşındaki ilk zaferinin ardından (13 Şubat 1410) Mûsâ, iki defa yenildi (Haziran 1410).[13] Sonunda âni bir saldırı ile Edirne'yi ele geçirdi ve Süleyman'ı kaçarken yakaladı, öldürdü (17 Şubat 1411). Süleyman'ın Anadolu'dan ayrılmasının ardından Mehmed Bursa'yı yeniden ele geçirdi.[14] Ancak Mehmed ile olan anlaşmasına uymayan Mûsâ, bağımsız tarzda hareket etmeye başladı, uc beylerinin gazâ politikasını benimseyerek vasal devletleri kendinden soğuttu, onlar da Mehmed'in tarafına geçti.[15] Mûsâ, Süleyman'a karşı iki başarısız teşebbüste bulunduktan sonra uc beyleri ve vasal devletlerin ittifakıyla 5 Temmuz 1413'te rakibini yendi ve saf dışı bıraktı.[16] Neşrî'deki *Menâkıbnâme*'ye göre 1402'den başlayarak Süleyman sekiz yıl on ay on yedi gün, Mûsâ iki yıl yedi ay yirmi gün ve Mehmed yedi yıl on bir ay hükümdarlık yapmışlardır.

Timur'un hükümranlığı altında eski beyliklerini ele geçiren Candaroğulları, Karamanlılar, Germiyan, Saruhan ve Aydın beyleri, Osmanlı şehzadelerinin başşehir

kabul edilen Bursa'yı elde etme mücadelesine fiilen katıldılar. Onların bu mücadelelerdeki politikaları, Bizans, Eflak ve Sırbistan'ınki gibi Ankara Savaşı'ndan sonra oluşan statünün devam ettirilmesine yönelikti. Her bir Osmanlı şehzadesi, kendi adına onların otonomi veya bağımsızlıklarına saygılı davranacağını göstererek destek veya tarafsızlıklarını kazanmaya çalıştı. Timur'un Anadolu'dan ayrılışı (Ağustos 1403), Anadolu yerel hânedanlarının Osmanlı güç ve üstünlüğünün sarsılmaz bir gerçek olduğunu anlamalarını gösterdi. Hatta bazıları, Bursa'yı hangi şehzade ele geçirdiyse onun hükümranlığını kabul etti.

Bizans ve Balkanlar'daki vasal devletler, I. Murad (1362-1389) ve I. Bayezid (1389-1403) dönemlerinde harac ödüyorlardı. Ankara Savaşı'nın ardından bağımsız hale geldiler ve bazı topraklarını geri aldılar. Özellikle, Bizans Selanik'i aldı. Vasal devletler Fetret döneminin karışık ortamında bir Osmanlı şehzadesini diğerine karşı destekliyor ve sığınma hakkı veriyor, üzerlerinde hükümranlık iddia edecek kadar güçlü hale gelen ve sultanlık hakkı iddia eden herhangi birine (başlıca Mûsâ'ya) karşı diğer Osmanlı şehzadelerini kullanıyorlardı. Dolayısıyla, Eflak Voyvodası Mircea ve Bizans İmparatoru II. Manuel'in politik manevraları, Osmanlı şehzadeleri arasındaki mücadeleyi ciddi şekilde etkilemiştir. Kaybedilen toprakları geri alma siyasetini benimseyen ve daha çok saldırgan akınlarla meşgul olan Mûsâ dışında, diğer şehzadeler Süleyman ve Mehmed, bazan uzlaşarak bazan da tâviz vererek hıristiyan hükümdarlarla irtibatlarını kesmediler. Fetret dönemi boyunca Bizans, merkezî bir rol oynadı ve rakip Osmanlı şehzadelerini destekledi. Bu durum, Süleyman Çelebi ile 1403 antlaşmasından sonra Bizans'ın Anadolu ve Rumili arasındaki geçişleri kontrol etmesi gerçeğine dayanır. 1403'te Süleyman Anadolu'ya geçip Bursa'daki Mehmed üzerine yürümeye karar verdiğinde, küçük kardeşi Kasım ve kız kardeşi Fatma'yı imparatora rehine olarak

bıraktı. Daha sonra yatıştırma politikasının bir parçası olarak Süleyman, oğlu Orhan'ı imparator II. Manuel'e rehin olarak gönderdi. İmparator da önce Mûsâ'ya karşı ve o bertaraf edildiğinde 1413'te Mehmed'e karşı, Süleyman'ın meşrû halefi olarak Osmanlı tahtını talep eden Orhan'ı kullanmayı denedi. Çelebi Mehmed'in nihaî başarısı, kendisine baba dediği[17] imparatora karşı çoğunlukla yatıştırıcı ve uzlaşmacı tavrına dayanır. Mûsâ'nın saldırgan siyaseti veya verasetle beyliğe gelen uc beylerini gücendiren merkeziyetçi ve otokratik politikası onları Mûsâ'dan soğutmuştur.

I. Mehmed (1413-1421): Ülkenin Birliği Yeniden Kurulur

Mehmed, 1413'te Edirne'de Osmanlı ülkesinin tek hükümdarı olarak tahta çıkışı üzerine, Bizans, Sırbistan, Eflak, Mora Despotluğu, Atina Prensliği dahil harac ödeyen vasal ülkelerin elçilerini kabul etti ve onları kuvvetli bir barış ve dostluk garantisiyle geri gönderdi. Balkanlar'da kendini emin hissedince, sonraki iki yılı Anadolu'daki hâkimiyetini yeniden tesis etme mücadelesine ve kendisine karşı Mûsâ'ya yardım eden beyleri cezalandırmaya ayırdı. Mûsâ'yı bırakarak İzmir'e dönen ve orada beyliğini yeniden canlandıran Cüneyd'i 1414'te yenip bütün Batı Anadolu'yu ele geçirdi. Aydın-ili işgal edildi ve bir Osmanlı sancağı haline getirildi. Bu mücadelede Germiyanoğulları, Menteşeoğulları, Sakız adasındaki Cenevizler, Midilli adası hâkimi, Foça, Rodos şövalyeleri Cüneyd'in haşin ve sert davranışını hesaba katarak Mehmed'in tarafını tuttular. Mücadele sırasında Mehmed, şövalyelerin İzmir'de tekrar inşa ettiği kaleyi yıktı. Menteşeoğulları da onun hükümdarlığını kabul etti.[18] 1413'te Mehmed, Rumili'de Mûsâ'ya karşı ilerlerken Karaman Beyi Mehmed Bursa'yı kuşattı ve kale etrafındaki mahalleleri yaktı.[19] Mehmed'in Mûsâ'ya karşı zaferi haberi geldiğinde Karamanlılar otuz bir gün süren kuşatmanın ardından geri çekildiler. Mehmed

hemen Candaroğlu İsfendiyar'a karşı bir sefere hazırlanırken o, Karamanlılar'a karşı planlanan sefere yardımcı kuvvet göndereceğine söz vererek bağlılık bildirdi. Karamanlılar tarafından işgal edilen Germiyan ise, Osmanlılar'ın tabii müttefiki ve vasalıydı.[20] Karaman'a karşı büyük seferden önce Mehmed, Karamanlılar'ın hâmisi kabul edilen Memlük sultanına pahalı hediyelerle bir elçi gönderdi.[21] Mehmed bu seferde Karamanlılar'ı yendi ve Konya'yı kuşatma altına aldı (Mart 1415). Karamanoğlu barış istedi, Hamîd-ili, Said-ili toprakları Osmanlı ülkesine katıldı.

Anadolu ve Rumili'de Osmanlı idaresinin kurulup toprakların bir hükümdarın emri altında yeniden birleşmesi ve Mehmed'in daha önceki Osmanlı vasal devletleri üzerinde tekrar hâkimiyet tesisi üzerine Bizans imparatoru, Papa ve Venedik birlikte Osmanlılar'a karşı Haçlı seferi çağrısında bulunmak için diplomatik faaliyete başladılar.[22] Fetret dönemindeki karışıklıklardan istifade eden Venedik, kontrolünü Batı Yunanistan, Arnavutluk ve Mora adasına kadar genişletmeyi başarmıştı. I. Mehmed ile bir anlaşmaya varma müzakereleri ise, onun kardeşlerine karşı galibiyetiyle birlikte başarısızlığa uğradı. I. Mehmed'in 1414'te Cüneyd'e karşı mücadelesi sırasında Nakşa adasının Venedikli dükü, bağlılıklarını yenileyen Ege'deki diğer Latinlere katılmadı. Bunun üzerine I. Mehmed, 1415'te Batı Anadolu'daki deniz gazilerini Venedikler'in Ege'de sahip oldukları yerler üzerine akına gönderdi. Çalı Bey kumandasında Gelibolu donanmasını da (on üç kadırga olmak üzere 112 gemi) Kiklat adalarına yolladı.[23] Venedik, bu saldırıya saldırı ile karşılık vermeye karar verdi. Pietro Loredano kumandasındaki Venedik donanması sürpriz bir atak yaparak Gelibolu'daki Osmanlı donanmasını tahrip etti (29 Mayıs 1416).

I. Mehmed'in kardeşi Mustafa, Timurlu Şâhruh tarafından serbest bırakıldıktan sonra Trabzon'a ulaştı (Ocak 1415). Mustafa'nın yolladığı adamları, Venedikliler

ve Bizans imparatoruyla müzakereye başladı.[24] Önce Konya'ya, sonra Kastamonu'ya gelen Mustafa oradan deniz yoluyla Rumili yakasına, Eflak'a geçti. I. Mehmed tarafından Niğbolu beyliğiyle uzaklaştırılmış olan Cüneyd Bey ona katıldı. I. Mehmed'in büyük kardeşi Mustafa'nın sahneye çıkması, Anadolu ve Rumili'deki vasal devletlerin düşmanca tavrı, dinî-içtimaî ayaklanmaları beraberinde getiren bir iç savaşı başlattı. Askerî olarak Mircea tarafından desteklenmesine rağmen Mustafa ve Cüneyd, uc kuvvetlerini kendilerine çekmekte başarısız oldular ve İstanbul'a dönmeye mecbur kaldılar. İmparator bu defa (bahar 1416) onları Selânik'e gönderdi.[25] I. Mehmed Bizans'a karşı savaş ilân etti. Mustafa ve Cüneyd Makedonya'da Serez'i ele geçirdiler ve bununla Osmanlı uc kuvvetlerinin desteğini kazanmayı ümit ettiler. Ancak bunda başarısız oldular, I. Mehmed onları yine Selânik'e ilticaya zorladı (sonbahar 1416).[26] Sonunda imperator, onları I. Mehmed hayatta olduğu müddetçe hapiste tutma hususunda anlaştı ve bunun karşılığında I. Mehmed'den yıllık 300.000 akçe (10.000 altın duka civarında) tazminat almayı kabul etti.[27]

Rumili'de Mustafa'ya karşı savaşırken I. Mehmed, aynı zamanda Batı Anadolu'da ve Rumili'de Deliorman'da Şeyh Bedreddin tarafından düzenlenen ayaklanmayla uğraşmak zorunda kaldı (1416 yaz ve sonbaharı). Şeyhi koruyan ve bilfiil destekleyen Mircea, Deliorman'ı işgal etti ve Silistre'ye saldırdı (sonbahar 1416).[28] I. Mehmed, şeyhi Zagra'da yakalayarak Serez'de idam ettirdi. Sultanın Rumili'deki bu meşguliyeti sırasında Anadolu beyleri yine hareketlenmeye başladı. Bunun üzerine I. Mehmed önce, şeyhin Eflak'e geçmesine yardım eden İsfendiyar Bey'e karşı yürüdü (1417). İsfendiyar'ın I. Mehmed'in hükümranlığını kabul etmesi üzerine barış sağlandı. 1417'de I. Mehmed ciddi şekilde hasta olduğu için Karaman üzerine olan sefer, Bayezid Paşa tarafından düzenlendi, Karaman Bey yakalandı.[29]

Fetret döneminde Balkanlar'daki Osmanlı hâkimiyetine karşı en önemli rakip olarak belirginleştiği için Eflak Voyvodası Mircea, Macaristan Kralı Sigismund tarafından desteklendi. I. Mehmed'in 1419'da Mircea'ya karşı seferi[30] Sigismund'un Balkanlar'ı işgal etme planıyla ilgilidir.

I. Mehmed'in Anadolu'daki vasalları Karamanlı ve Candaroğulları beyleri, bu büyük sefere oğullarının kumandasında destek kuvvetler gönderdiler. I. Mehmed Eflak üzerine seferde, Yeni-Yergögü (daha sonra Ruscuk) Kalesi'ni Tuna'nın sağ kıyısında inşa ettirdi, ardından "Macaristan vilâyetine varıp Severin Kalesi'ni" aldı.[31] Neşrî'ye göre, Eflak Voyvodası Mircea teslim oldu ve üç oğlunu sultana rehin olarak gönderip harac ödemeyi kabul etti.

Karakoyunlular'ın Azerbaycan ve Batı İran'daki başarısı ve I. Mehmed'in Anadolu'daki statükoyu değiştirmesi Timurlular'a karşı bir meydan okuma anlamına geliyordu. Şâhruh, doğudaki hâkimiyetini tesis ettikten sonra Batı'da kontrolü yeniden oluşturmak için harekete geçti. Önce 1416'da Osmanlı topraklarında iç savaşın yeniden başlamasına sebep olan bir hareket olarak Semerkant'ta tutuklu bulunan Mustafa'yı serbest bıraktı. Mustafa'nın serbest bırakılmasının Timurlu planı olduğu, I. Mehmed'in kardeşlerini bertaraf etmesinin ardından buna Şâhruh'un gösterdiği tepkiden açıkça anlaşılmaktadır.[32] Buna cevabında I. Mehmed, Karakoyunlu Kara Yûsuf'u desteklemediğini ispat etmeye çalışmakta ve Osmanlı Devleti'nin bölünmesinin İslâm düşmanlarına yaradığını ve bu bölünmeden dolayı Selânik dahil birçok yeri müslümanların kaybettiğini ileri sürmektedir. 1419'da Şâhruh'un Batı'ya geniş çaplı bir sefer hazırlığı, Osmanlı tarafında büyük endişeye yol açtı, hatta bu ihtimale karşı Karakoyunlular ile Osmanlılar arasında elçiler gidip geldi.[33] Azerbaycan'ı işgal ettikten sonra Şâhruh, I. Mehmed'i uyararak Kara Yûsuf'un oğlu İskender'in Osmanlı topraklarına sığınması halinde ona

yardım etmemesini istedi (Aralık 1420). Bu uyarıya cevabında I. Mehmed tam bir teslimiyet ifade etti. Bu sırada Osmanlılar, büyük endişe ile doğu cephesindeki gelişmeleri izliyordu. Akkoyunlu Kara Osman'ın İskender tarafından mağlûp edilmesi üzerine (Nisan 1421) Şâhruh, Doğu Anadolu'ya girmiş ve İskender'e karşı ezici bir zafer kazanmıştı (Temmuz 1421). Bu ortamda I. Mehmed, Şâhruh tarafından tehdit edilen Memlükler'le dostane ilişkilerini sürdürmeye çalışıyordu.[34]

1421'de I. Mehmed'in hastalandığı anlaşılmaktadır. Hastalığı sırasında en büyük amacı, büyük oğlu Murad'ın herhangi bir bunalıma sebebiyet vermeksizin tahta çıkmasını temin etmek olmuştur. Süleyman'ın oğlu Orhan, kör edilip zindanda tutulmasına rağmen Mehmed'in kardeşi Mustafa ciddi bir rakipti ve bazı Osmanlı liderleri tarafından sultan olarak tanındığı için Bizans imparatoru onu uygun bir zamanda serbest bırakabilirdi. Şehzade Murad'ı destekleyenler, Mustafa'nın öldüğü ve taht iddiasında bulunanın Düzmece Mustafa olduğu dedikodusunu yaydılar. Sultan Mehmed, Murad'ın tahta çıkışını sağlamak için yöneticilere karşı kendini çok liberal gösterdi ve imparatorla anlaşma yaptı.[35] Buna göre, Murad, Edirne'de kendisinin halefi olacak; oğlu Mustafa Anadolu'da kalacak; iki küçük oğlu Yûsuf (sekiz yaşında) ve Mahmûd (yedi yaşında) II. Manuel'in yanında rehine olarak İstanbul'a gönderilecek ve buna karşılık imparator da Mustafa'yı serbest bırakmayacaktı.[36] İmparator bu iki Osmanlı şehzadesinin muhafazası için yıllık bir para alacaktı. I. Mehmed 25 Haziran 1421'de Edirne'de vefat ettiğinde, Murad Bursa'da tahta çıktı ve kardeşlerini imparatora göndermeyi reddetti.

I. Mehmed'in saltanatı boyunca en temel mesele, Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Balkanlar'da, 1402 felâketinden sonraki olumsuz şartlarda hâkim bir güç olarak yeniden ortaya çıkmasının gerçekleşmesidir. İlk önce, Ankara Savaşı'nın ardından askerî çöküntüye rağmen, Osmanlılar her iki bölgede de büyük askerî güç

olmaya devam ettiler. İkinci olarak, Osmanlı hânedanı, feodal beyler ve bölgedeki diğer hânedanlar üzerinde tek meşruiyet kaynağı olan emperyal geleneği tesis edebildi. 1405'te ve 1413 yılında, meselâ Sırp prenslerinin arasındaki çekişmenin çözümünde, Osmanlı yöneticileri devreye girmişti.[37] En az bunlar kadar önemli bir başka husus da, Osmanlı askerî grupları, sipahiler, yaya, müsellem, kapıkulları ve köylülerin, kendi statülerinin ve toprak hukukunun, meşruiyeti ve Osmanlı merkezî hükümetinin varlığına ve işlerliğine dayalı olduğunu bilmeleriydi. Bundan dolayı, Osmanlı tahrir ve timar sistemi bu dönemde geliştirilmiş ve yaygın olarak uygulanmıştır.

I. Mehmed'in altı oğlu (Murad, Mustafa, Kasım, Ahmed, Yûsuf, Mahmud) ile yedi kızının olduğu bilinmektedir. Bursa'da cami (1419), medrese, imâret ve türbe (824/1421) yaptırmış, bunlara vakıflar tahsis etmiştir. Ayrıca, Edirne'de yaptırılan Eskicami onun zamanında tamamlanmış (1413) ve buraya vakıf olmak üzere bir bedesten inşa ettirmiştir.

MURAD II

(1404-1451)

padişahlık dönemi:
(1421-1444, 1446-1451)

Taht İçin Savaşım (1421-1423)

Haziran 1404'te Amasya'da doğdu. I. Mehmed'in bir câriyeden olma oğludur.[1] On iki yaşına girince Amasya, Tokat, Sivas, Çorum ve Osmancık bölgelerini içine alan Rum vilâyeti beyliğiyle Amasya'ya gönderildi. Bir yıl sonra Amasya kuvvetleriyle, Börklüce Mustafa isyanını bastırmak üzere Saruhan ve İzmir tarafına hareket emri aldı. O sırada babası Çelebi Mehmed, Selânik'te Düzmece Mustafa ile uğraşıyordu; Venedikliler, Gelibolu'da Türk donanmasını yakmış, boğazı kesmişlerdi (29 Mayıs 1416). Bayezid Paşa, Amasya ve Sivas kuvvetleriyle isyanı bastırdı. Murad, Amasya'dan ayrılınca bu bölgedeki Moğol göçebeleri (Kara-Tatarlar) kargaşalık çıkardılar. Şehzade, Bayezid Paşa ile beraber tekrar Amasya'ya döndü. 1417-1421 yılları arasında Rum (Amasya) sınırında Osmanlılar'a karşı önemli gelişmeler oldu: Şehzade Murad ve yeni atabeyi Rum beylerbeyi Hamza Bey, Samsun'u İsfendiyaroğlu'nun elinden aldılar.[2] Bu başarıdan az sonra Şehzade Murad, ölüm döşeğinde olan babası tarafından Bursa'ya çağırıldı. Oraya gittiği zaman Çelebi Mehmed ölmüştü. Bizanslılar'ın yanında bulunan Düzme (Düzmece) Mustafa'nın harekete geçmesi korkusuyla vezirler padişahın ölümünü gizli tutmuşlar ve yeniçerileri

bir bahane ile Anadolu'ya geçirmişlerdi. Bursa'da erkân ve bir kısım yeniçeriler tarafından kendisine bîat edilen Murad, Osmanlı tahtına çıktı (25 Haziran 1421).

O sırada on yedi yaşında bulunan II. Murad, Çelebi Mehmed'in en büyük oğlu olup dört erkek ve yedi kız kardeşi vardı. Erkek kardeşleri Mustafa, Ahmed, Yûsuf ve Mahmud çelebilerdi. Ahmed, babasının sağlığında ölmüştü. Mustafa on iki yaşında olup Hamîd-ili sancak beyliğine gönderilmişti. Yûsuf sekiz ve Mahmud yedi yaşındaydı. Kardeş öldürme bir âdet şeklinde yerleşmiş olduğundan, Mehmed Çelebi ölümünden önce çocuklarının hayatını korumak istemişti: Murad, Edirne'de Osmanlı tahtına geçecek, Anadolu Mustafa'ya kalacak, Yûsuf ve Mahmud Bizans imparatorunun yanına gönderilecekti. Buna karşılık imparator, Çelebi Mehmed'in kardeşi Mustafa'yı serbest bırakmayacaktı. Murad, kardeşlerinin masrafları için imparatora her yıl para ödeyecekti.

II. Murad, tahta çıktığında Bayezid Paşa vezîriâzam ve Rumili beylerbeyi olarak devlet işlerini yürütüyordu. Bayezid Paşa, gelen Bizans elçilerine Yûsuf ve Mahmud çelebilerin teslim edilmeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine II. Manuel Palaiologos, Limni'de sürgün bulunan Mustafa ile bir anlaşma yaparak onunla birlikte İzmiroğlu Cüneyd Bey'i serbest bıraktı ve on gemilik bir donanma, Dimitrios Leontarios kumandasında Bizans askerleriyle onları Gelibolu önüne çıkardı (Eylül 1421). Bizans, Mustafa'yı meşrû sultan tanıyordu. II. Murad'a karşı sadece Bizans değil, Anadolu'daki beylikler de ayaklanmıştı. Germiyanoğlu Yâkub Bey, onun sultanlığını tanımayarak Hamîd-ili sancak beyi olan Mustafa Çelebi tarafını tuttu. Hamîd-ili arazisi Karamanoğlu tarafından işgal edildi. II. Murad, elçi gönderip yatıştırma siyasetine başvurdu ve durumu kabullendi. Çelebi Mehmed'in 1415'ten beri tâbiiyet altına aldığı Menteşeoğlu da ayaklandı ve bağımsızlığını ilân etti. Menteşeoğulları Ahmed ve Leys, babaları, İlyas Bey gibi 1421'de bastırdıkları paraya Osmanlı padişahının adını koymadılar. Aydınoğlu ve Saruhanoğlu bu sırada

bir kısım topraklarını tekrar ele geçirdi. II. Murad, elçiler yollayıp Anadolu'daki beyleri yatıştırmaya çalıştı. İsfendiyar Bey de, Çelebi Mehmed'in himayesinde Çankırı, Kalecik ve Tosya'da yerleşmiş olan kendi oğlu Kasım Bey'i oradan çıkarmıştı. II. Murad, İsfendiyar Bey'e karşı kuvvet gönderdi. Sinop'a kaçan İsfendiyar Bey diğer Anadolu beylerinin aracılığı ile barış yaptı (1421 sonbaharı veya kışı). II. Murad, Düzme Mustafa karşısında taht mücadelesi içinde bulunduğundan bu değişiklikleri kabullenmek zorunda kalmıştı.

Gelibolu'ya çıkan Mustafa Çelebi, ahali tarafından iyi karşılanmış, ancak Gelibolu Hisarı'nda Şah Melik Bey ona karşı çıkmıştı. Mustafa, Gelibolu kuşatmasını İzmiroğlu Cüneyd'e bırakarak kendisi Edirne'ye yürüdü. Onu her tarafta Yıldırım'ın oğlu ve sultan olarak tanıdılar. Mustafa'nın Edirne'ye girmesini önlemek için harekete geçen Bayezid Paşa, Sazlıdere'de karşısına çıktıysa da emrindeki Rumili askerlerinin Mustafa Çelebi tarafına geçmesi yüzünden ona itaat etmek mecburiyetinde kaldı, ancak Cüneyd Bey'in tahrikiyle idam edildi. Mustafa Edirne'ye girdi, bu haber üzerine Gelibolu Hisarı da teslim oldu. Fakat Mustafa ile Cüneyd, daha önceki anlaşmaya uyup kaleyi Bizanslılar'a teslim etmeye yanaşmadılar. Bu durumda Bizans ile II. Murad arasında bir yakınlaşma olduysa da[3] anlaşma sağlanamadı. Gelibolu geçidine ve donanmaya hâkim olan Mustafa Çelebi, İstanbul Boğazı'nı da tutmuş bulunuyordu. II. Murad o zaman denizde bir müttefik buldu. Yeni-Foça podestası Cenevizli Giovanni Adorno, Manisa şap madenlerinden kalan borçlarının affı karşılığında, II. Murad için gemi ve asker hazırlamayı taahhüt etti. Bu, Ceneviz yardımı II. Murad'ın başarısında önemli bir âmil olacaktır.

Mustafa, 20 Ocak 1422'de 12.000 sipahi ve 5000 piyade ile Gelibolu üzerinden Anadolu'ya geçti.[4] Bursa yolunu ona kapatmak için Ulubat gölünün ayağı üzerindeki köprü yıktırıldı. Mustafa, Ulubat suyunun öbür tarafında kaldı. Onun 4000 kişilik bir kuvvetle yapmak istediği baskın

yeniçeriler tarafından sonuçsuz bırakıldı. O zaman Mihaloğlu Mehmed Bey, uc beylerini II. Murad tarafına geçmeye teşvik etti. Cüneyd'e gizlice İzmir beyliği ve Aydın-ili vaad edilerek kaçması sağlandı. Bu son tedbir Mustafa'nın ordusunda bozguna yol açtı. Mustafa geri çekilince, Hacı İvaz Paşa, yeni yapılan tahta köprüden yeniçerilerle geçip onun yaya askerini, azeblerini kılıçtan geçirdi. Rumili uc beyleri de gelip II. Murad'a itaatlerini arzettiler. Mustafa, Gelibolu'ya geçmeyi başardıysa da, II. Murad'ın, Ceneviz gemilerinin yardımıyla Gelibolu'ya geçmesine engel olamadı. Ardından Edirne'ye ulaştı, oradan Eflak taraflarına hareket etti; ancak Kızılağaç-Yenicesi'nde yakalandı ve Edirne'de idam edildi (825/1422 kışı). Diğer bir rivayete göre ise, Mustafa Eflak'a, oradan Kefe'ye kaçmayı başarmıştı.

II. Murad bunun arkasından Bizans üzerine yürüdü (Haziran 1422). Elli günden fazla süren kuşatma sonuç vermedi. Kardeşi Küçük Mustafa (o zaman on üç yaşındaydı), Karaman ve Germiyan beylerinin yanına kattıkları bir kuvvetle gelip Bursa'yı kuşatmıştı (Ağustos 1422). Bu durumda II. Murad İstanbul'a karşı son bir genel taarruz yapmış ve şehri kuşatmaya devam edecek bir kuvvet bırakarak Edirne'ye gitmişti. Onun başarılarından endişeye düşen Anadolu beylerinden yalnız Karaman ve Germiyanoğulları değil, İsfendiyar Bey de saldırıya geçip Küçük Mustafa'yı desteklemekte gecikmedi. Rumili'de Candaroğulları'nın müttefiki olan Eflak beyi, aynı zamanda saldırıya geçti. Venedik ve Macaristan da bu ittifakta yer aldı. Küçük Mustafa vak'ası, gerçekte II. Murad'a karşı yapılan genel saldırı hareketinin bir yönünü teşkil eder. Bursa'yı kuşatan Küçük Mustafa, II. Murad'ın gönderdiği Mihaloğlu kuvvetlerini karşısında görünce kaçıp İstanbul'a sığındı. İmparator ile görüşerek Silivri'ye geçti; fakat Rumili askeriyle karşılaşınca tekrar kaçıp Kocaeli'ne gitti. Oradan İznik'e gelince şehir ona kapılarını açtı; Bursa ovasının bir kısmını da ele geçirdi. Bursalılar, bir taraftan II. Murad'a imdatçı gönderdikleri gibi diğer taraftan

şehir büyüklerinden Ahî Yâkub ve Ahî Kadem'i rica için Mustafa'nın lalası Şarabdar İlyas Bey'e yolladılar. Bunlar, İlyas Bey'i Bursa kuşatmasından vazgeçirdiler. İznik'te yerleşen Mustafa'ya Anadolu'nun önemli bir kısmı itaat etmiş görünmektedir. II. Murad, lalası Yörgüç'ün ısrarı ile Bursa'ya gitmeye karar verdi. Önce Mihaloğlu gönderildi, arkasından kendisi Bursa'ya geldi. Oradan hareketle İznik'i muhasara etti. Kış yaklaştığından Mustafa'nın kuvvetleri dağılmıştı. İlyas Bey kendisine Anadolu beylerbeyliği verilmek suretiyle elde edilmiş, halk da tekrar II. Murad'a dönmüştü. Mihaloğlu, İznik'i kuşattı ve şiddetli çarpışmalar oldu. Bir çıkış hareketi sırasında içeri dalan Mihaloğlu, ağır şekilde yaralandı. Ele geçen İznik yağmaya uğradı. İlyas Bey'in getirip teslim ettiği Küçük Mustafa idam edildi (20 Şubat 1423). II. Murad, İznik'i aldıktan hemen sonra Taraklı Borlu'ya kadar ilerlemiş olan İsfendiyar Bey üzerine yürüyüp onun kuvvetlerini dağıttı. Küçük Mustafa'yı Bursa'ya gönderen Karamanlılar'dan Mehmed Bey ise, Antalya'yı kuşattığı sırada kaleden atılan bir top güllesiyle vurularak öldü (Ocak 1423). Karaman tahtı için çıkan iç mücadeleden II. Murad faydalandı ve tahta çıkmasına yardım ettiği İbrâhim Bey'e bir antlaşma imzalattı. Karamanoğlu, 1421'de babasının aldığı Hamîd-ili'ni bıraktı ve Osmanlı tâbiliğini kabul etti.

Venedikliler Selânik'te (1423-1430)

Macar yardımı ile Tuna üzerinde geçit yerlerinden saldıran Eflak beyi, II. Murad'ın Anadolu'daki başarılarını öğrenince iki oğlunu rehine gönderip barış istedi. Öte yandan padişahın Bizans'a karşı baskısı sürüyordu. Mayıs 1423'te Turahan Bey, Hexamilion (Kerme) surunu zaptederek Mora'ya girmiş, Selânik kuşatma altına alınmıştı. Venedik, Bizans'ın ümitsiz durumundan faydalanıp bir anlaşma ile Selânik şehrinin idaresini devralınca (1423 yazı) yeni bir bunalım çıktı.

Venedik, Osmanlılar'ın Selânik işgalini tanıması için bir taraftan yıllık harac vermeyi (1500-2000 duka) teklif

ediyor, diğer taraftan Pietro Loredano kumandasında donanmasını Gelibolu karşısına gönderiyor, nihayet genel bir taarruz için İzmir Beyi Cüneyd, Eflak beyi ve Macar kralı ile ittifak hazırlıyordu. Osmanlılar, İstanbul'un da Venedikliler'e teslim edileceği endişesine kapıldı. Cenevizliler'in aracılığı ile II. Murad, Bizans imparatoru ile barış antlaşması imzaladı (22 Şubat 1424). İmparator, yıllık 300.000 akçe harac ödemeyi, Silivri ve Terkos hisarları hariç Marmara, Ege ve Karadeniz kıyılarında 1402'den sonra aldığı yerleri geri vermeyi kabul etti.

İzmir Beyliği'ni ve Aydın-ili'ni ele geçiren, ancak Osmanlı tâbiliğini reddeden Cüneyd, Anadolu beylerini ve Bizans'ı tahrikten geri kalmadığı gibi, Venedik ile ilişkiye girdi; ona karşı 1425'te Anadolu beylerbeyliğine tayin edilen Hamza Bey'in Halil Bey idaresinde sevkettiği kuvvetler, onu Akhisar civarında Gülnas'ta yendi. İpsili (Hypsela) Kalesi'ne sığınan Cüneyd teslim olmak zorunda kaldı ve soyu sopu ile birlikte yok edildi. Osmanlılar o yıl yalnız İzmir ve Aydın-ili'ni zaptetmekle kalmadılar, Menteşeoğulları'nın ve Hamîdoğulları'nın Teke'deki kolunun topraklarını da ilhak ettiler. Bu sırada Venedikliler, Bayezid'in oğlu olduğu iddia edilen bir Düzmece Mustafa'yı meydana çıkardılar. 1425 baharında Selânik'ten yola çıkan Mustafa, Venedik donanması ile iş birliği yaptı. Kassandra ve Kavala Venedikliler'in eline düştü. Böylece Osmanlı-Venedik savaşı (1425-1430) başlamış oluyordu. Ertesi yıl Osmanlılar kayıplarını giderdiler. Selânik'ten tekrar çıkan Mustafa'ya Pazarlı ve Sarıca beyler karşı koydular. Savaş Arnavutluk'a da yayıldı. Osmanlılar burada Venedik'e ait Draç'ı (Dyrrachium) kuşattılar. Ekim 1425'te Venedik ile Macarlar arasında Osmanlılar'a karşı ittifak görüşmeleri başladı.[5]

1421'den beri Eflak ve Sırbistan üzerinde Macar nüfuzu kuvvetlenmişti. II. Murad bu iki memlekette tekrar Osmanlı hâkimiyetini kurmaya çalıştı. Macar himayesinde olan Eflak Beyi II. Dan'ın yerine Radu'yu getirmek için 1424'te Osmanlı uc kuvvetlerinin yaptığı harekâta

karşı Macar Kralı Sigismund Orsova'ya geldi. Osmanlılar, 1426'da Dan'ı ve Macar kumandanı Pippo'yu bozguna uğrattılar. Bir Sırp kaynağına göre, Sofya'ya gelen II. Murad, Vidin'den Tuna'yı aştı ve Macarlar'a önemli kayıplar verdirdi. Sırp Despotu Stefan Lazarević İşkodra, Drivasto, Dulcigno (Ölgün) gibi limanları zaptetmiş olan Venedik'e karşı 1421'den beri savaş halinde olup II. Murad ile dostluğa önem veriyor ve Arnavutluk'taki Osmanlı uc beyleri kendisine yardım ediyordu. Fakat çok geçmeden Stefan, Venedik ile bir antlaşma yaptı (12 Ağustos 1423) ve bunu 1426'da tasdik etti. Onun her yıl Macar kralının yanına gitmesi ve Osmanlılar'a tâbiiyetini unutmuş görünmesi Edirne sarayının gözünden kaçmıyordu. 1426'da Sırbistan'a giden Osmanlı elçisi onun Macaristan'dan dönmesini bekledi, ancak despot tarafından kabul edilmedi. Bunun üzerine Sofya'da bulunan II. Murad bir ordu yollayıp Alacahisar'a (Kruşevać) kadar memleketini yağmalattı. Despot hemen bir elçi göndererek Alacahisar'a kadar olan yerleri terkedeceğini, her yıl harac vereceğini, Macarlar veya kendisi tarafından Osmanlı topraklarına tecavüz edilmeyeceğini bildirdi. Osmanlılar da Bosna'ya karşı kendisine yardım etmeyi kabul ettiler. Stefan, Srebrenića'ya yürürken Osmanlı uc kuvvetleri de güneyden Bosna'ya girdiler ve Hırvatistan'a kadar ilerlediler (1426 yazı). Stefan'ın ölümüyle (19 Temmuz 1427) mirası meselesi Sırbistan üzerinde Osmanlı-Macar mücadelesini birdenbire şiddetlendirdi. Stefan, despotluğu yeğeni Georg Vulković'e (Vılkoğlu Branković) bırakmıştı. Fakat II. Murad, Olivera'nın Yıldırım Bayezid ile evliliğini öne sürerek kendisinin meşrû vâris olduğunu söyledi. Bu arada Sigismund gelip Belgrad'ı işgal etti. Osmanlı kuvvetleri de Alacahisar ve Tuna üzerindeki Güvercinlik (Golubać) Kalesi'ni ve Macar adasını aldılar. O kış Macar kralı Güvercinlik'i kuşattıysa da, Vidin uc beyi Sinan'ın yaptığı baskın üzerine geri çekildi; kuvvetlerinin önemli bir kısmı Tuna'da boğuldu veya esir edildi. Yeni despot Vılkoğlu elçi gönderip Stefan ile padişah arasında yapılmış eski antlaşmayı yeniledi, ayrıca kızını padişaha zevce olarak

vermeyi kabul etti. Osmanlılar, Eflak'ta da üstün geldiler. Sigismund 1427 ilkbaharında Dan ile birlikte tekrar Eflak'a girmiş ve Yergögü'yü almıştı. Fakat ertesi yıl Osmanlı hücumları sebebiyle Dan, padişaha sadakatini arzetti.[6] Bundan sonra II. Murad ile Macar kralı arasında üç yıllık bir ateşkes imzalandı (1428).

Devletin Tuna üzerinde meşgul olduğu yıllarda (1426-1428) Venedik yeni barış teklifleriyle Selânik işini kabul ettirmeye çalışmış, yıllık vergiyi 300.000 akçeye kadar çıkarmıştı. Bu sırada doğuda baş gösteren gelişmeler, onları tekrar ümitlendirdi. Macar kralı ile ilişki kuran Karamanoğlu, Macarlar Güvercinlik'i muhasara ederken Anadolu'da harekete geçmiş, Beyşehri'ni işgal edip Şarabdar İlyas'ı esir almıştı.[7] Rumili'den ayrılamayan padişah, Hamîd-ili'ni Karamanlılar'a bırakmak zorunda kaldı. Venedik, Karamanlılar ile Kıbrıs Kralı Janus vasıtasıyla bir ittifak için ilişkiye girdi. Diğer taraftan Şâhruh'un büyük bir ordu ile Anadolu'ya doğru yürüdüğü haberi, Timur devrinde olduğu gibi bütün Hıristiyanlık âleminde sevinçle karşılandı. Venedik 1429'da savaşı şiddetlendirdi. Ağustosta Venedik Amirali Pietro Mocenigo, Gelibolu Limanı'na saldırdı; limanı kapatan duvarı yıktıysa da, kaleyi alamadı. Gelibolu karşısında beş gemi bırakarak çekildi. II. Murad, Selânik'e karşı yine kesin bir harekete girişemeyip doğudaki gelişmeleri endişe ile izlemeye başladı, Şâhruh'a karşı, onun ölümüne kadar (1447) uzlaşıcı bir siyaset güttü, Timurlular'ı tahrik etmekten kaçındı, daima bağlılığını teyit etti. Şâhruh'a karşı cephe alan kuvvetler, Karakoyunlular ile Memlükler idi. Malatya ve Divriği'ye kadar Anadolu içine sokulmuş olan Memlükler'in de belli bir Anadolu siyaseti vardı. Onlar, Dulkadırlılar'la Karamanoğulları'nı kendi himayeleri altında tutmak ve Osmanlılar'ın birleştirme, doğuya doğru genişleme siyasetine karşı koymak istiyorlardı. 1429'da Şâhruh, ikinci defa büyük ordusu ile batıya doğru yürüdü. Müşterek tehlike karşısında Osmanlı-Memlük ilişkileri dostane bir hal aldı. Bir yıl önce Altın-Orda Hanı Uluğ

Muhammed Han da II. Murad'a bir mektup göndererek Toktamış ile Bayezid arasındaki dostluğu anıyor ve Eflak Beyliği'ni ortadan kaldırmak için birleşme teklifinde bulunuyordu.[8] Şâhruh'un Selmas Meydan Muharebesi'nde Karakoyunlu kuvvetlerini perişan etmesi (17-18 Eylül 1429), önünde Anadolu ve Suriye yolunun açılması Memlükler gibi Osmanlılar'ı da kaygıya düşürdü. Ancak Şâhruh'un, Azerbaycan'dan Herat'a geri dönmeye karar vermesi onlara rahat bir nefes aldırdı.

II. Murad, Venedik elindeki Selânik meselesini çözmek için o kış hazırlıklarını tamamladı. Şubat 1430'da bütün ordusu ile Selânik üzerine yürüdü. Beylerbeyi Hamza kumandasında Anadolu kuvvetleri de bu sefere katıldı. Venedik donanması yetişmeden 29 Mart'ta sabaha karşı yapılan genel bir taarruzla kale alındı (1430).

Osmanlılar, Selânik'i fethettiği sırada Venedik Amirali S. Morosini, Epir sahillerinde oyalanıyordu. Şehrin düştüğü haberini alınca senato Arnavutluk'taki toprakları için de korkmaya başladı. Morosini'ye verilen tâlimatta barış görüşmeleriyle beraber Gelibolu'ya saldırabileceği bildiriliyordu. Şâhruh'un Azerbaycan'da bulunduğu haberi gelince (1430 baharına kadar Karabağ'da kalmıştır) Venedik, Selânik'i geri alma ümidine kapılarak oraya taarruz emri gönderdi. Morosini, Gelibolu'ya gelip Emîr-Süleyman-Burgazı denilen hisarı kuşattı ve Osmanlılar'a önemli kayıplar verdirdi (1430 yazı). Venedik donanması Boğazlar'da Osmanlılar'ın her türlü askerî ve ticarî gidiş gelişini durdurdu. Bunun üzerine Hamza Bey, Lapseki'de ilk barış kararlarını imzaladı (Temmuz 1430, tasdik tarihi 4 Eylül 1430): Selânik ve civarındaki Osmanlı hâkimiyeti tanınıyor, buna karşı Arnavutluk'taki şehirlerle İnebahtı'da (Lepanto) Venedik hâkimiyeti yıllık 236 duka harac karşılığında kabul ediliyor ve Boğazlar'da Türk gemileri için serbet gidiş geliş taahhüt ediliyordu.[9] Venedik, II. Murad ile barış yapınca hemen Ceneviz'e karşı savaşa girdi. Osmanlılar eski müttefiklerine erzak ve gemi vererek her türlü yardımda bulundular. Osmanlı-Venedik ilişkileri

bozuldu, savaşın yeniden başlama tehlikesi belirdi. Fakat o sırada Osmanlılar, Arnavutluk'ta önemli sorunlarla karşılaştılar; Venedik'in tarafsızlığı büyük önem kazandı. Osmanlılar, Arnavutluk'un güney ve merkez kısımlarında kendi idarelerini kurmuşlar, kuzeyde ve dağlık bölgelerde kabilelere dayanan Arnavut beylerini haracgüzâr tâbiler olarak bırakmışlardı. Bunların içinde en kuvvetli kişi, Akçahisar (Kroya) kuzeyinde Yuvan-ili'nde hâkim bulunan İvan (Yuvan) Kastriota idi. Diğer Arnavut beyleri gibi o da yıllık tahsisat vaadi alınca, Venedik tarafına dönmekten ve onlara hizmet etmekten çekinmedi. 1428'de Venedik himayesine girmişti; Osmanlı sarayında rehine olarak yetişmiş oğlu İskender Bey, bir Osmanlı beyi sıfatıyla Venedik arazisine saldırırsa bundan kendini sorumlu tutmamalarını rica ediyordu.[10] Selânik'ten sonra Yuvanili'ne gelen Osmanlı kuvvetleri ona tekrar boyun eğdirdiler. Aynı zamanda Rumili Beylerbeyi Sinan, Epir'de Toccolar arasında çıkan anlaşmazlıktan faydalanarak Yanya ve havalisini ilhak etti. Carlo Tocco, despotluğun kalan kısmında (merkezi Arta) Osmanlılar'a yıllık harac ödemeyi kabul etti (1430). Osmanlılar bu önemli fütuhattan hemen sonra bölgede 1431-32'de yeni bir tahrir yaptılar. Arnavutluk'ta köylerin timar olarak taksimi esnasında mukavemetler görüldü. Âsilere karşı hareket eden Evrenosoğlu Ali Bey bir boğazda pusuya düşürülerek ağır kayıplara uğratıldı. Osmanlılar bu isyanı Venedikliler'in tahrik ettiğini tahmin edip ihtarda bulundular. Bizzat II. Murad, Serez'e gidip harekât sahasına yakın bulunmak istedi (1432-33 kışı). İsyan bastırıldı. Venedik Senatosu, âsilere yardım edilmemesi için Arnavutluk'taki makamlara emir göndermişti. O zaman dağlara sığınan Arnavut âsi senyörleri Macar kralı ile ilişkiye girdiler. Kral, Balkanlar'da Osmanlılar'a karşı yeni bir müttefik bulduğuna inanarak onları teşvik etti. Hatta 1435'te yanında bulunan Osmanlı saltanat iddiacısı Kosova'da idam edilen şehzade Yakub'un oğlu Dâvud Çelebi'yi gizlice Arnavutluk'a soktu. Bu suretle Osmanlılar'ı yarım yüzyıl uğraştıran Arnavut meselesi ortaya çıkmış oldu.

Rumili'nde Kalkınma

II. Murad, Selânik fethinden sonra Balkanlar'da Yıldırım Bayezid'in imparatorluğunu ihya etmiş sayılabilirdi. Eflak ve Sırbistan, sıkı bir şekilde Osmanlı tâbiliği altına sokulmuş, Arnavutluk ve Epir'de Osmanlı hâkimiyeti yerleşmişti. Bosna kralı, Arta ve Mora despotları, nihayet Bizans imparatoru harac ödeyen tâbiler durumuna gelmişlerdi. Venedik dahi Balkanlar'da elinde tuttuğu yerler için harac ödüyordu. Bizans ve Sırp despotluğu, fetret devrinde Osmanlılar'dan aldıkları yerleri geri vermek zorunda kalmışlardı. 1432'de Edirne'ye gelen B. de la Brocquière padişahın kudretini şöyle tasvir etmektedir: "Bana söylendiğine göre o savaştan hoşlanmaz. Bana da öyle görünüyor; zira elindeki kuvvetleri ve büyük geliri kullanmak istediği takdirde, hıristiyan âleminden gördüğü az mukavemet göz önüne alınırsa, Avrupa'nın büyük bir kısmını fethetmek onun için işten değildir."[11]

1431'de Macarlar'la mütareke sona ermişti. Sigismund'un elçisi sultandan, kralın Bosna, Sırbistan, Eflak ve hatta Tuna Bulgaristanı üzerinde üstün hâkimiyetinin resmen tanınmasını istedi. II. Murad bu isteği sert bir şekilde reddetti. Macarlar, Balkanlar'da mücadele için hazırlığa geçtiler. Kralın yanında, II. Murad'a karşı kullanmak üzere saltanat iddiacıları toplanmıştı. Bunlar Osmanlı şehzadesi Dâvud Çelebi'den başka, Yanya üzerinde hak iddia eden Memnon Tocco, Bulgar tahtını isteyen Frujin'di. 1434'te Bosna Kralı Tvrtko ve Sırp Despotu Vılkoğlu Georg, Sigismund'un yanına geldiler. Aslında Sırp despotu, 1433'te kızı Mara'yı II. Murad'ın zevcesi olarak büyük bir çeyizle (400.000 duka) Edirne'ye göndermiş, oğlu Gregor, uc beyi İshak Bey'le İşkodra'ya kadar ilerleyerek Venedikliler'e karşı Zeta'da eski iddiaları gündeme getirmişti. Despotun Osmanlılar'a bu kadar bağlı olduğu bir sırada Macarlar'a iltihakının sebebi belli değildir. Bunda defterdar Fazlullah'ın önemli etkisi olmuş görünmektedir. Semendire'yi inşa ve tahkime izin vererek Sırp despotuna yumuşak davrandığı iddia edilen Sarıca

Paşa azledilmiş, amansız fetih ve savaş taraftarı Fazlullah devletin siyasetine hâkim olmuştu. Kral Tvrtko'ya gelince, onun toprakları Osmanlı akınlarına uğramıştı. 1435'te Eflak'ta sadık bir Osmanlı tâbii olarak ölen Aldea'nın yerine Macar yardımı ile I. Vlad Drakul geldi. II. Murad, Osmanlılar aleyhine bozulan dengeyi sağlamak için harekete geçti. Uc beylerini Eflak ve Erdel üzerine gönderdi (1436). Fakat bu sırada Anadolu'da durum tekrar karıştığından harekâta devam edilemedi.

Anadolu'da Sorunlar (1435-1437)

1435'te Şâhruh'un tekrar batıya hareketi Macarlar'da ve Osmanlılar'a bağımlı memleketlerde heyecan uyandırdı. Şâhruh, bütün Anadolu hükümdarlarını kendi himayesi altında görmek istiyordu. Temmuz 1435'e doğru Karayülük ve oğullarına, Dulkadırlı Nâsırüddin Mehmed'e, Karamanoğlu İbrâhim Bey'e ve nihayet II. Murad'a hil'atler gönderip kendi memleketlerinde onun nâibleriymiş gibi bu hil'atleri giymelerini istedi. Osmanlı sultanının hil'ati giymesi ve Şâhruh'a tâbi görünmesi Mısır sultanının canını sıktı. Zira, Timurlular'a karşı Anadolu'da en güvenilecek kuvvet Osmanlılar'dı. Bu sırada Karakoyunlu İskender'i takip eden Timurlular Osmanlı sınırında durdular. Tokat'a sığınan İskender bir süre burada kaldı. 1436 baharı gelince, Osmanlılar bu tehlikeli misafirden bir an önce kurtulma çaresine baktılar. Şâhruh, bütün Anadolu hükümdarlarına İskender'i kendi topraklarına kabul etmemeleri ihtarında bulunmuştu. Şâhruh, tehlikesi kalkınca Osmanlılar, Kayseri'yi ele geçirmiş olan Karamanoğlu'na karşı Dulkadırlılar'ı destekliediler. Aralık 1436'da Karaman kuvvetleri, Amasya Beylerbeyi Yörgüç Paşa'yı sıkıştırdılar.[12] Bunun üzerine II. Murad, Dulkadırlılar'la beraber doğudan ve batıdan Karaman ülkesine saldırdı. Tokat'tan gelen bir Osmanlı ordusu Dulkadırlı Süleyman ile birlikte Kayseri'yi kuşatırken II. Murad, Rumili ve Anadolu kuvvetleriyle Akşehir'e girdi (Mart 1437). Karaman kuvvetleri mağlûp edilerek Konya, Beyşehri ve bütün Hamîd-ili ele

geçirildi. Taş-ili'ne sığınan İbrâhim Bey, Osmanlı kuvvetleri tarafından orada da takip edildi. Bunun üzerine Karamanoğlu İbrâhim Bey, Mevlânâ Hamza'yı ve Murad'ın kız kardeşi olan karısını gönderip barış istedi. II. Murad, Konya halkını Karahisar'a sürmekten vazgeçtiğini, Hamîd-ili arazisini yanında bulunan İbrâhim'in kardeşi Îsâ'ya verdiğini bildirdi (muahede tarihi Mayıs-Haziran 1437).[13] Karamanoğlu Îsâ Bey kardeşine karşı başarılı olamayarak maktul düştü. Osmanlılar Akşehir, Beyşehri ve yöresini muhafaza ettiler.

Sırbistan ve Eflak'ın Bağımlılığı

Macar Kralı Sigismund'un ölümü (9 Aralık 1437) ve Macaristan'da taht için mücadelenin başlaması üzerine II. Murad, 1437'den sonra üç yıl içinde Sırp Despotluğu'nu tamamıyla ortadan kaldırmayı ve Eflak'ta hâkimiyet kurmayı başardı. Sigismund'un ölümünün ilk sonucu, Eflak Beyi Drakul'un oğullarını Edirne'ye getirip rehine bırakarak Osmanlı tâbiiyetini kabul etmesi olmuştur. Ertesi yıl II. Murad bizzat büyük bir ordunun başında Macaristan'a sefere çıktı. Sefer sırasında II. Murad Tuna'yı aşarak Erdel'in merkezi Zibin (Hermannstadt/Sibiu) önlerine gelmiş, on beş gün kadar burayı kuşatmış, etrafa akıncılar göndermiş, ardından Eflak'a girmiş, oradan Edirne'ye dönmüştü.[14] II. Murad bu seferde Macarlar'dan hiçbir karşılık görmedi. Bu durumda Sırbistan'ın ve Eflak'ın işgali mümkün görünüyordu. Drakul ile Vılkoğlu Edirne'ye çağrıldılarsa da, gelmediler. II. Murad, Mart 1439'da Sırbistan'ı ele geçirdi ve despotun merkezi Semendire'yi zaptetti (27 Ağustos 1439). Vılkoğlu, daha önce burasını oğlu Gregor'a bırakıp Macaristan'a kaçmıştı. Segedin'de küçük bir orduyla bekleyen yeni Macar Kralı Albert, hiçbir yardımda bulunamadı. Osmanlı kuvvetleri, aynı yıl Üsküp uc beyi İshak Bey oğlu Îsâ Bey idaresinde, Bosna kralının merkezi Yayça'yı (Jaiće) almaya çalıştı. Kral Tvrtko yılda 2500 altın harac vermeyi kabul etti. Nihayet 1440'da II. Murad, Sırp mirasının Macarlar'ın elinde kalan kuvvetli Belgrad

Kalesi'ni de zaptetmeye çalıştı. Altı ay süren kuşatma bir sonuç vermedi. İlk defa Türkler'e karşı kullanılan tüfek ateşi bu başarısızlığın âmillerinden biri gibi görünmektedir. Ancak o yıl yeni Rumili Beylerbeyi Şehâbeddin Şahin Paşa önemli gümüş madeni merkezi Novoberda'yı (Novobrdo) ele geçirdi.

Macar Karşı Saldırıları, İzladi (1443)

Belgrad başarısızlığı II. Murad için bir dönüm noktası oldu. Îsâ Bey Bosna'dan çıkarıldı. Macarlar, Yanko'nun (Hunyadi Yanoş) idaresinde Osmanlı kuvvetlerine karşı başarılı harekâtta bulundular (1441). Sırbistan uc beyi Mezid Bey pusuya düşürüldü. Ertesi yıl Şehâbeddin Paşa'nın ordusu yukarı Yalomitza'da baskına uğrayıp dağıtıldı. Bu yenilgiler hıristiyan âleminde Türkler'e karşı bir Haçlı seferi açma şevkini uyandırdı. Yanko'nun zaferi, Venedik'te büyük merasimle kutlandı.[15] Osmanlı baskısı altındaki Bizans da yeni ümitlere kapıldı. Daha 1437'de imparator, bütün yüksek Ortodoks rahiplerini yanına alarak Katolik kilisesiyle birleşme işini görüşmek için Avrupa'ya gitmiş, Floransa Konsili'nde kilise birliğini imzalamış, bir Haçlı seferi düzenlenmesini planlamıştı (1439).

Osmanlılar, Floransa Konsili'ni kaygıyla karşılamış, imparator İstanbul'a döner dönmez II. Murad elçilerini gönderip güvence istemişti.[16] 1442'de imparatorun temsilcisi Janaki Torzello, İtalya ve Macaristan saraylarına giderek Haçlı tasarısının bir an önce uygulanması için büyük faaliyet gösterdi. Bizans imparatoru Karamanoğlu ile de temastaydı. Erdel'deki bozgun haberini alan Karamanoğlu İbrâhim Bey, Akşehir ve Beyşehri üzerine yürüdü (1443). II. Murad hemen kapıkulu askeriyle harekete geçti. Öte taraftan Amasya kuvvetleriyle şehzade Alâeddin yürüdü. Bu defa Osmanlılar, Konya ve Lârende dahil, Karamanili'ni yağma ve tahrip ettiler; ancak Rumili'deki durumu göz önüne alan II. Murad barış imzaladı ve Edirne'ye döndü.

Büyük kısmı timarlılardan oluşan Osmanlı ordusunun sonbaharda dağıldığını iyi bilen Yanko, yanında Sırp despotu ve yeni Macar Kralı Ladislas olduğu halde Tuna'yı aştı (Ekim 1443); Rumili kuvvetlerini bozarak Niş ve Sofya'yı aldı, Meriç vadisine yol veren son Balkan geçitlerine dayandı. II. Murad bunları Zlatića/İzladi geçidinde karşıladı ve durdurdu (24 Kasım 1443). Macarlar'ın Balkan içlerine kadar ilerlemesi, Batı'da olduğu gibi Balkanlar'da ve Anadolu'da yeni hareketlenmelere yol açtı. İskender Bey (Kastriota) kaçıp Arnavutluk'a koşmuş, isyanı alevlendirmişti. Güney Arnavutluk'ta Araniti tekrar faaliyete geçti. Bu sırada II. Murad'ın çok sevdiği ve güvendiği oğlu Alâeddin Ali Çelebi'nin Amasya'da öldüğü haberi geldi. Bu haber Murad'ı çok sarstı. Padişah, Macarlar'a karşı gerektiği şekilde savaşmamış ve dağılıp gitmiş olan uc kuvvetlerinin büyük beyi Turahan Bey'i yakalatıp Tokat'a hapse gönderdi. Devletin siyasetini idare eden Çandarlı Halil Paşa, her tarafta fedakârlıklarda bulunarak barışı sağlamaktan başka çare göremiyordu. Anadolu'da Karamanlılar tekrar harekete geçmiş, Sivrihisar, Beypazarı, Ankara ve Karahisar'a kadar ilerlemiş, Akşehir ve Beyşehri bölgesini işgal etmişti (1444 baharı).

Murad Tahttan Çekiliyor, II. Mehmed (1444-1446)

II. Murad, 1444 Ocağında bir mütareke için Macarlar'la temasa geçmişti. Sırp despotunun kızı padişahın karısı Mara Sultan bunda önemli rol oynadı. Macar kralı ile Yanko ve despotun elçileri Edirne'ye gelerek bir anlaşma yaptılar (12 Haziran 1444): Sırp Despotluğu, 1427'de Stefan'ın ölümündeki haliyle (Güvercinlik dahil) Vılkoğlu'na geri verilecek, her iki taraf Tuna'yı aşmayacak, Bulgaristan üzerinde padişahın hâkimiyeti tanınacak, Eflak beyi padişaha tâbi olmaya devam edecek, vergi verecek, fakat kendisi padişahın yanına gitme görevinden affolunacaktı.

Bu tarafta barışı sağlama bağladığına inanan II. Murad, kapıkulu ile Karamanlılar'a karşı Anadolu'ya geçti. Karaman'ı istilâya girişmeyip Bursa Yenişehri'nde İbrâhim Bey'in elçileriyle bir "sevgendnâme" imzaladı. İbrâhim Bey, Murad Bey ve oğlu Mehmed Bey'e her yıl oğlunu bir kuvvetle göndermeyi taahhüt ediyordu. II. Murad 1437'de aldığı yerleri (Beyşehri, Seydişehir, Oklukhisarı, Akşehir) İbrâhim'e geri veriyordu.

II. Murad böylece, batıda ve doğuda aldığı önemli yerlerden çekilmiş oluyor, fakat devleti tehlikeli durumdan kurtararak her tarafta barışı sağladığına inanıyordu. Bu inançla, Ağustos 1444'te Mihalıç'ta kapıkulu ve beyler önünde oğlu II. Mehmed lehine resmen tahttan indi ve Bursa civarında kendisini zühd ve takvâ hayatına verdi.[17] Son olaylar, büyük oğlunun ölümü, uc beylerinden gördüğü muhalefet, kendisini bu karara sevketmiş olmalıdır. Çağdaş kaynaklar onu, duygusal, iyi kalpli, tasavvufa, sanata ve ilme meraklı olduğu kadar azimli bir şahsiyet olarak tasvir eder. Fakat II. Murad eğlenceye ve işrete fazla düşkündü. Çağdaş Osmanlı takvimlerinden Rum ve Arap tarihlerine kadar bütün kaynaklar, bu noktada birleşir. Son felâketler, halk ve asker arasında onun bu kusurlarını daha göze batar hale getirmiş olmalıdır. Ayrıca saltanattan çekilerek kendini ibadete ve riyâzet hayatına vakfetmesi dikkat çekicidir.

Haçlı Ordusu Varna'da (1444)

II. Murad'ın tahtını on iki yaşında bir çocuğa bırakarak çekilmesi devleti ağır bir bunalıma sürükledi. Devlet içinde Çandarlı Halil Paşa büyük bir kudret kazandı. Diğer vezirler, bilhassa Şehâbeddin ile II. Mehmed'in lalaları Zaganos ve İbrâhim ona karşı cephe aldılar. Haçlı taarruzu her zamankinden daha ağır bir şekilde kendini gösterdi. Bizans imparatoru, Venedik, papalık ve Yanko, Türkler'e karşı kesin darbeyi vurmanın tam zamanı olduğunu düşünüyorlardı. II. Murad, despota topraklarını iade ettiği ve antlaşma maddelerini yerine getirdiği

halde onlar, Macar kralına Segedin'de verdiği yemini bozdurdular. 4 Ağustos 1444'te kral, Türkler'e karşı Haçlı seferine çıkacağını teyit etti. Bu şartlar altında Edirne'de halk telâşlanmaya ve ileri gelenler Anadolu'ya kaçmaya başladı. O yaz Rumili'yi ayaklandırıp tahtı küçük Mehmed'in elinden almak üzere saltanat iddiacısı Orhan Çelebi İstanbul'dan çıkarak İnceğiz'e geldi. Orada tutunamayınca Dobruca'ya çekildi. Şehâbeddin Paşa'nın sıkı takibi neticesinde hiçbir başarı kazanamadan tekrar İstanbul'a kaçtı.[18] Macarlar'ın Tuna'yı aştığı gün Edirne'de hurûfî katliamı yapıldı ve bedestenle 7000 evi kül eden büyük bir yangın çıktı. 18-22 Eylül 1444'te Tuna'yı aşan Macar-Eflak ordusu Kuzey Bulgaristan üzerinden Varna civarına kadar sokuldu. Aynı zamanda kuvvetli bir Venedik donanması Gelibolu Boğazı'nı kesmiş, ancak Sırp despotu tarafsız kalmıştı. Edirne'de savunma hazırlıkları yapılırken diğer taraftan II. Murad'a adam gönderildi. Kırgın hükümdar gelmek istemediyse de, ısrar üzerine harekete geçti, süratle Edirne'ye yetişti. Şehâbeddin ile Zaganos onu Edirne'de bırakmak ve II. Mehmed'i ordunun başına geçirmek istediler. Nihayet Halil Paşa'nın ısrarıyla II. Murad başkumandan olarak hareket etti; II. Mehmed ise, resmen padişahlığı muhafaza ediyordu.

Varna Meydan Savaşı'nda (10 Kasım 1444) Macar kralının ağır süvari kuvvetleriyle yaptığı şiddetli taarruz başlangıçta başarılı oldu. Osmanlı hatları dağıldı. Macarlar II. Murad'ın karargâhına çok yaklaştılar. Murad'ın ric'at etmesine Karaca Bey engel oldu. Asker padişahın bayrağı etrafında tekrar toplandı. Macar Kralı Ladislas yeniçeriler tarafından sarıldı, atından düşürülüp başı kesildi. Osmanlılar'ın karşı saldırısı zaferle neticelendi. Haçlı ordusu başkumandanı Yanko güçlükle kaçabildi. Zafer, Edirne'ye ve bütün İslâm memleketlerine beşâretnâmelerle duyuruldu. Bir Balkan tarihçisine göre bu zafer, Bizans'ın kaderini tayin etmiş, Balkanlar'da Türk hâkimiyetini kesinleştirmiştir.

Çandarlı Halil Paşa, Murad'a daima gerçek padişah muamelesi yapıyordu. Fakat Murad, İstanbul'daki taht iddiacısı Orhan'a karşı oğlu Mehmed'in durumunu sarsmak istemedi. Edirne'de kısa bir süre kalıp Manisa'ya döndü. Aydın, Menteşe ve Saruhan illerinin geliri kendisine tahsis edildi. Varna'dan sonra memlekette nüfuz ve iktidarı tekrar kurulmuş olduğundan, Manisa'da bir padişah gibi yaşıyordu. Bu dönemde Çandarlı ile rakipleri arasında mücadele şiddetlendi. II. Mehmed'i, Bizans, Sırp despotu ve Anadolu beylerine karşı sert bir siyaset gütmeye teşvik eden Zaganos ve Şehâbeddin paşalar Murad'ın müdahâlesine sebep oldular.

Edirne'de İsyan, II. Murad Yeniden Tahtta (1446-1451)

Dış tehlike bütünüyle ortadan kalkmamıştı. Macarlar Tuna üzerine harekete geçmişlerdi. Onlarla iş birliği yapan Eflak beyi Yergögü'yü ele geçmişlerdi. Osmanlı tahtında hak iddia eden Dâvud Çelebi Dobruca'ya çıkarıldıysa da, bir şey yapamadı. Bu sırada bir yeniçeri isyanı patlak verdi. Görünüşte Halil Paşa'nın tahrik ettiği isyan genişledi; isyancılardan bir kısmı İstanbul'daki taht iddiacısı Orhan'ın yanına gitme tehdidinde bulundu. İsyan halkın yardımıyla bastırıldı. II. Murad'ın tekrar saltanat tahtına gelmesi devletin iç ve dış güvenliği için gerekli görülüyordu. Halil Paşa onu gizlice tahta çağırdı. II. Murad 5 Mayıs 1446'da Manisa'dan acele yola çıktı. Ardından, belki Edirne'deki isyan sebebiyle fikrini değiştirerek, Bursa'ya geldi. Ağustos sonlarında oğlunun haberi olmaksızın Rumili'ye geçip Edirne'ye ulaştı. II. Mehmed'e, tahttan babası lehine vazgeçtiğini söylettiler. Zaganos ve Şehâbeddin paşalar bu değişikliği istemiyordu. II. Murad, iki yıllık bir aradan sonra tekrar saltanata geçmiş oldu; Mehmed veliahd sayıldı. Zaganos ve Şehâbeddin paşalar onunla birlikte Manisa'ya gönderildi.[19]

II. Murad tahta çıkınca ilk iş olarak, yeni Haçlı taarruzlarına cesaret veren Arnavutluk isyanını bastırmak, Eflak

voyvodası ile Mora despotunu itaat altına almakla uğraştı. Mora'ya sefer yaparak 27 Kasım 1446'da Hexamilion (Kerme) suru önünde göründü. Surlar ele geçirilip yıkıldı (10 Aralık). Akıncılar yarımadanın her tarafına yayılırken kendisi Patras ve Klarentza'ya kadar ilerledi, oradan Edirne'ye döndü. Palaiologlar tekrar Osmanlı tâbiiyetini tanıdılar. Türkler'in yeniden güçlendiğini gören Eflak Beyi I. Vlad Drakul padişahla anlaşmak istediyse de, Yanko tarafından öldürüldü (1447). Papa ve Macar kralı ile ilişkiye geçip yardım alan İskender Bey, Arnavutluk yolu üzerinde Kocacık Hisarı'nı (Svetigrad) ele geçirmişti. Onun Venedik ile arasının açılması üzerine 1448 yazında II. Murad büyük bir ordu ile Arnavutluk'a gelerek Kocacık Hisarı'nı geri aldı; fakat az sonra Yanko'nun Arnavutluk'a doğru yürüdüğü haberi alındı. Sofya'ya çekilen padişah ordusunu yeniden düzene soktuktan sonra Kosova ovasında onları karşıladı. Üç gün süren çetin bir savaştan sonra Macarlar yenildi (17-20 Ekim 1448). Yanko, 1444'te olduğu gibi ateşli silâhlarla takviye edilmiş arabaların himayesinde (tabur cengi) çekilebildi. Sırplar, bu defa da Macarlar'la iş birliği yapmadılar ve Karamanlılar Murad'a askerî yardım gönderdiler. Yanko, Kosova'ya doğru yürürken Eflak Beyi Dan oğlu Vladislav, Niğbolu'dan geçip Osmanlı topraklarına taarruz etmişti. 1449'da yeni Rumili beylerbeyi Dayı Karaca Bey Yergögü'yü geri aldı.

1450'de yazında II. Murad, oğlu Mehmed'i yanına alıp Arnavutluk'a ikinci seferini yaptı. Bu defa Akçahisar'ı (Croia, Kruye) kuşattıysa da, Yanko'nun tekrar saldırıya geçeceği söylentisi üzerine uzayan kuşatmayı kaldırarak kuvvetlerini geri çekti. O senenin kışında, Mehmed'in Dulkadıroğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatun ile evlenmesi dolayısıyla Edirne'de muhteşem bir düğün yapıldı. Düğünün ardından II. Murad hastalanarak vefat etti (3 Şubat 1451). Öldüğünde kırk sekiz yaşındaydı. 2 Ağustos 1446'da tanzim ettirdiği vasiyetnâmesinde, "Şöyle buyurdu ki: Bursa'da merhum oğlum Ali yanındaki kabrin katında koyalar... Üzerime bir çâr dîvâr türbe yapalar, üstü

açık ola ki üzerime yağmur yağa... Soyumdan sopumdan her kim ki ölecek olursa benim yanımda komayalar, katıma getirmeyeler" diye vasiyet ediyordu; ayrıca bütün kullarını âzat etmişti.[20]

Çağdaş Arap tarihçisi İbn Tagrîberdî'ye göre[21] hükümdarlığı uzun sürmüş, yükselmiş, haşmet kazanmış, saadete ermiş ve Rum (Anadolu) hükümdarlarının en büyüğü olmuştur. Cihâddan asla geri kalmamakla beraber eğlenceye düşkündü. Halka karşı âdil olup onların işleriyle yakından ilgilenirdi. Aynı zamanda cömert ve iyi huyluydu. Eğlence ve çalgı erbabını severdi. Bu hali civar memleketlerde yayılmış, her taraftan çalgıcılar onun yanına akın etmeye başlamıştı. Fakat bir cihad haberi gelince derhal kalkar, her şeyi bırakırdı.

Dedesi Yıldırım Bayezid ve oğlu Fâtih Sultan Mehmed gibi fütuhatçı bir padişah olmayan II. Murad'ın barış severliğinde, Çandarlılar'ın ihtiyat siyaseti kadar siyasî şartlar da rol oynamıştır. Fakat, zamanında devlet tehlikeleri karşılayacak ve sonuçta ülkeyi genişletecek bir güce erişmişti. Onun döneminde Osmanlılar'ın Balkanlar'da yayılması ve yerleşmesi kesinleşmiştir. Ducas, "Bugün Gelibolu Boğazı'ndan Tuna'ya kadar olan yerlerdeki Türkler Anadolu'da bulunan Osmanlı tebaası Türkler'den fazladır" der.[22]

II. Murad devrinde, merkezde hakiki iktidarı ve merkezle eyaletler arasındaki ilişkileri belirleyen güçler ve şartlar, sonraki devirlerden oldukça farklıydı. Gerçi Brocquière padişahın çok kuvvetli olduğunu belirterek, "Bildiğim hükümdarlar arasında Osmanlı padişahı tebaası tarafından en ziyade itaat gösterilen hükümdardır"[23] demekte ise de, onun iktidarını fiilen belirleyen güçler, merkezde vezîriâzam ile kapıkulu, eyaletlerde ise uc beyleridir. II. Murad döneminde Çandarlılar'ın devlet içinde üstün yeri kuvvetlenmiştir. Mart-Nisan 1420 tarihli Oruc Bey vakfiyesine göre, birinci vezir Bayezid, ikinci vezir Çandarlı İbrâhim, üçüncü vezir Hacı İvaz paşalardı. Çandarlılar, Rumili'de Çelebi Mehmed'in rakiplerine hizmet

ettikleri için, eski nüfuzlarını kaybetmişlerdi. Çelebi Mehmed, Bayezid Paşa'ya güveniyordu. Bayezid Paşa, II. Murad tahta çıktığı zaman vezîriâzam ve Rumili beylerbeyi olarak bütün devlet işlerine hâkimdi. Ulemâdan olan ve asker üzerinde doğrudan doğruya bir nüfuzu bulunmayan Çandarlı İbrâhim, Hacı İvaz ile beraber Bayezid Paşa'dan kurtulmayı başardı ve vezîriâzamlığı ele geçirdi, ölümüne kadar (25 Ağustos 1429) bu mevkide kaldı. İkinci vezir mevkiine geçen Hacı İvaz Paşa da bertaraf edildi. Murad, Çandarlı İbrâhim'in, ondan sonra Fazlullah Paşa'nın, en sonra da Çandarlı Halil'in etkisinde kalmış görünmektedir. Venedik belgelerine göre 1428 Ağustosunda İbrâhim Paşa birinci, Mehmed Ağa ikinci vezir, Sinan Bey Rumili beylerbeyi olarak devletin en nüfuzlu şahsiyetleriydiler. Çandarlı'nın ardından Amasyalı Mehmed Ağa (Hoca veya Koca Mehmed Paşa) vezîriâzam olmuştur (Temmuz 1430 tarihli II. Murad'ın imâret vakfiyesinde Hoca Mehmed Paşa vezîriâzam sıfatıyla vakfın nâzırı tayin edilmiştir). Raguza belgelerine göre 1431 Ekiminde Sarıca Paşa ikinci ve Halil Paşa üçüncü vezirdi. Mehmed Paşa, vakfiyelerine göre 1440'ta hâlâ vezîriâzam görünmektedir (9 Şubat 1440 tarihiyle Bursa'da tanzim ettiği vakfiyeleri). Bu devirde başlangıçta, Rum aslından olan Sarıca Paşa büyük nüfuz kazandı, fakat 1435 veya 1436'da azledildi. O sırada gazâ ve fütuhat siyasetinin ateşli taraftarı olan Kadı Fazlullah'ın nüfuzu üstün geldi. Fazlullah 1436-37'de divanda vezir olmuş görünmektedir. Ducas'a göre II. Murad onu birinci vezir (vezîriâzam) yapmış[24] ve o da Sırbistan ve Macaristan'a karşı savaş siyaseti izlemiştir. 1443 başlarında Çandarlı Halil'in birinci vezir ve Fazlullah'ın ikinci vezir olduğu tesbit edilmektedir. 1443'te vezirler Halil ve Fazlullah paşalarla Fenârîzâde Hasan Paşa'ydı ve hepsi ulemâ kökeninden geliyordu. Halil Paşa, Mehmed ve Fazlullah paşalar azledildikten sonra 1453'e kadar mevkiini tam bir yetkiyle işgal etmiştir. 1446'da II. Murad, Halil Paşa'nın çabasıyla tekrar tahta çıktığı zaman Sarıca Paşa ikinci ve İshak Paşa üçüncü vezirdiler.

II. Murad devrinde uc beyleri, devlet içinde önemli bir rol oynayacak kudret ve nüfuza sahiptiler. Başlangıçta Mihaloğlu Mehmed Bey, onun ölümünden (1422) sonra Paşa Yiğitoğlu Turahan Bey uc kuvvetlerinin başı oldular. Turahan Bey, Tırhala ve Yenişehir merkez olarak Yunanistan ve Mora'ya yapılan akınları idare ederdi. İkinci uc bölgesi, başlangıçta Selânik'e karşı Serez ve Arnavutluk'ta Ergiri'ydi. Bu bölge Evrenosoğulları'ndan Ali, Îsâ ve Barak'a aitti. Ali ve Îsâ beyler sırayla Arnavutili uc beyi oldular. Üçüncü uc bölgesi Üsküp'tü. Burada Paşa Yiğit Bey'den sonra evlâtlığı İshak Bey, onun ölümünün ardından oğlu Îsâ ve Mustafa beyler hâkimdi. Bunların faaliyet alanı Sırbistan ve Bosna'ydı. İshak Bey, akınlarını Hırvatistan'a ve Dalmaçya'ya kadar genişletti. Dördüncü bölgenin merkezi Vidin olup buradan Sırbistan, Macaristan ve Eflak'a karşı seferler yapılırdı. Niğbolu'da Fîruz Bey'in oğlu Mehmed Bey ve Silistre'de Gümülüoğulları faaliyetteydi.

Bu uc sancakları, eski Osmanlı geleneğini devam ettiren irsî ve yarı feodal bir yapıya sahipti. Uc beyleri padişaha ve merkezî kuvveti temsil eden beylerbeyine karşı gelmekten, saltanat iddiacılarını desteklemekten çekinmezdi. İzlâdi savaşında Kasım Paşa'ya gerektiği şekilde yardım etmedikleri için padişahın emriyle Turahan Bey yakalanıp Tokat'a hapse gönderilmiş, fakat Varna muharebesinden sonra mevkiine iade edilmişti. Murad uc beylerine hiçbir zaman güvenmedi. Bu dönemde hıristiyan kuvvetlerin gittikçe daha fazla ateşli silâhlar kullanması ve Yanko gibi güçlü bir düşmanın ortaya çıkması üzerine uc beyleri zaaflarını anlamışlar ve merkeze daha sıkı bağlanmak gereğini duymuşlardır. II. Murad'dan sonra onların 1420 yıllarındaki kudret ve nüfuzu tarihe karışmıştır.

Osmanlı ilim hayatı II. Murad devrinde büyük bir ilerleme göstermiştir. Bu dönemde müftü ve kadı Molla Yegân'ın kişiliği hâkimdir. Fâtih Sultan Mehmed devrinin birçok üstadı, bu arada Hızır Bey ve Hatibzâde Tâceddin İbrâhim onun yetiştirmelerindendir. Murad döneminde

Arabistan, Türkistan ve Kırım'dan birçok değerli ulemâ gelmiştir. Başlıcaları Molla Gürânî, Alâeddin et-Tûsî, Şerefeddin Kırîmî, Seydi Ahmed Kırîmî, *Baḥrü'l-ʿulûm* sahibi Alâeddin es-Semerkandî, Seydi Ali Arabî ve Acem Sinan'dır. Çoğu, Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin ve Sa'deddin et-Teftâzânî'nin talebeleri olup bu iki üstat arasındaki ilmî tartışma konularını Anadolu'ya getirerek ilmî hayata canlılık vermişlerdir. Osmanlılar arasında tasavvufa eğilim, kuvvetle devam etmekteydi. Bu devirde Zeyniyye ile Mevleviyye yüksek mahfillerde rağbet görmüştür. Bayramiyye de çok yayılmıştı. II. Murad'ın Hacı Bayrâm-ı Velî müridlerine vergi bağışıklığı tanıması bu tarikatın yayılıp gelişmesine yardım etmiştir. 1438-1458 yılları arasında esir olarak Türkiye'de kalmış olan Fr. Georgius de Hungaria, II. Murad'ın dervişlerle sıkı ilişkisine temas etmekte ve dânişmendler, dervişler, sûfîler ve hurûfîler olarak dört dinî zümreden söz etmektedir. Bu dönemde Hacı Bayram hulefâsından Yazıcızâde ailesi, Türk kültür tarihinde seçkin bir yere sahiptir. Yazıcızâde Mehmed'in *Muhammediyye*'si ve Ali'nin Murad'a ithaf ettiği *Selçuknâme*'si devrin iki kuvvetli akımını temsil eden eserlerdir. Birincisinde tasavvuf, ikincisinde Oğuz geleneği belirmekte, her ikisi de o devir Türkçe nesrinin mükemmel örneklerini oluşturmaktadır. Bu dönemde hâkim olan Oğuz-Kayı geleneği daha ziyade pratik siyasî bir gayeye hizmet etmekte idi. Oğuzculuk, Osmanlı hânedanını Timurlular karşısında yükseltmek ve Türkmen çevrelerinde nüfuz sağlama amacını gütmekte idi. II. Murad devrinde birçok eserin Arapça ve Farsça'dan Türkçe'ye çevrilmesi, Osmanlı Türk kültürünün gelişmesi bakımından önemli olmuştur.

II. Murad, Bursa'da Simavlılar mahallesinde Kasım 1426'da tamamlanmış olan camisinin etrafında bir zâviye ile bir medrese yaptırmış, bunların 14 Temmuz 1430 tarihli vakfiyesi günümüze ulaşmıştır. II. Murad'ın ve oğlu Alâeddin'in türbeleri de buradadır. Bursa'nın bu köşesi Muradiye adını taşır. II. Murad büyük eserlerini Edirne'de yaptırmıştır. Tunca kenarında dârülhadisi inşa ettirdikten

dört yıl sonra (vakfiyesi Mart 1435), Şeyh Şücâeddin Karamânî için mescid ve zâviye kurdurmuştur. Bu devrin büyük mimarî eserleri Yenicami ile (sonra Üç Şerefeli adını almıştır) Ergene Köprüsü'dür (Uzunköprü). Üç Şerefeli Cami'de, imparatorluk döneminin büyük cami tipinin ilk örneği görülür. II. Murad 1438'de Macaristan seferine çıkarken caminin temelini atmış, fakat bina ancak 1447'de bitirilebilmiştir. Caminin avlusunda yapılan Üç Şerefeli Medrese, Fâtih döneminde Sahn-ı Semân kurulduktan sonra da imparatorluğun yüksek medresesi mevkiini muhafaza etmiştir. Bu külliye bir dârülfakr ve imâret ilâvesiyle tamamlanmıştı. Ergene Köprüsü, Üç Şerefeli Cami ile beraber yapılmaya başlanmış ve 1443'te tamamlanmıştır. 392 m. uzunluğunda 174 gözden oluşan köprünün bakım ve güvenliği için bir ucunda mescid, imâret, hamam ve pazarlar yaptırılarak Ergene kasabası kurulmuş, halkın bir kısmı vergilerden muaf tutulmuş ve köprüye zengin vakıflar bağlanmıştır. Ayrıca, Murad'ın Manisa Sarayı'nı inşa ettirdiği, Üsküp, Alacahisar, Selânik, Merzifon'da adını taşıyan camiler ve diğer hayratının bulunduğu belirtilir. II. Murad bu muazzam eserleri dolayısıyla "abü'l-hayrât" unvanını kazanmıştır.

MEHMED II

(1432-1481)

padişahlık dönemi:
(1444-1446, 1451-1481)

II. Mehmed'in İlk Cülûsu (1444-1446), İçeride Kargaşa, Haçlı Ordusu Varna'da (10 Kasım)

30 Mart 1432 tarihinde Edirne'de doğdu. II. Murad'ın dördüncü oğludur. Altı yaşında iken Amasya'ya vali tayin edildiği iddiası şüphelidir; 1443 baharında iki lalası Kassabzâde Mahmud ve Nişancı İbrâhim b. Abdullah Bey ile Edirne'den Manisa'ya vali gönderildiği bilinmektedir. Aynı yılın sonlarında ağabeyi Amasya valisi şehzade Alâeddin Ali Çelebi'nin vefatı üzerine tahtın tek vârisi durumuna geldi. Tahttan çekilmeyi düşünen II. Murad 1444 baharına doğru onu Manisa'dan yanına getirtmiştir. 12 Haziran 1444'te Edirne'de Macar kralı, Sırp despotu ve Hunyadi Yanoş'un (Yanko) elçileriyle barış antlaşması imzalanırken, Mehmed de hazır bulundu. Ardından II. Murad, oğlu Mehmed'i tahtına geçirip "kaymakam ederek" Anadolu'ya geçti ve temmuzda Yenişehir'de Karamanoğlu ile kendi adına ve "Mehmed Bey" adına bir ahidnâme (sevgendnâme) imzaladı. Oradan dönüp ağustosta Mihalıç ovasında kapıkulu ve paşalar önünde tahtı resmen oğlu Mehmed'e bıraktığını ilân etti. Kendisi Bursa civarında zâhidlerle inzivâ hayatına çekildi. Devletin henüz on iki yaşında olan tecrübesiz bir gencin eline bırakılması, içeride ve dışarıda büyük buhranlara yol

açtı. Balkanlar'da ve Anadolu'da II. Murad zamanında alınan yerler terkedildi. Nitekim, 1440'ta tamamıyla fethedilen Sırp despotluğu eski sahibi Georg Branković'e iade edilerek canlandırılmış, Eflak beyinin tâbiiyet bağları Macar aracılığı sonucunda gevşetilerek şahsen padişaha kulluğunu sunmaya gelmesi şartı kaldırılmış, böylece Osmanlı ülkesi etrafında bu iki beyliğin üzerinde Macar etkisi kuvvetlenmişti. Anadolu'da ise Karamanoğlu'na, Beyşehri, Akşehir, Seydişehir ve Oklukhisarı terkedilmişti. Güney Arnavutluk'ta Gin Zenebissi ayaklanmasını kuzeyde eski Akçahisar subaşısı İskender Bey'in isyanı izledi. Güneyde Mora Despotu Konstantin, Korint berzahını aşarak Osmanlı nüfuz bölgesine girdi. 1443 kışında düşmanla birleşerek Sofya'da bir vladikayı başlarına getiren Bulgarlar bile bir tehlike unsuru olarak görünmekteydi. Edirne'de kararlaştırılan barışa karşı Macaristan'da savaşçı bir cereyan uyanmış ve bir Haçlı seferi için hazırlıklara başlanmıştı. Batı hıristiyanları, Bizans'ın aracılığı ile Karamanoğlu'nu da ortak bir saldırıda aralarına almaya çalışıyorlardı.

Sultan Mehmed aynı zamanda büyük bir iç bunalımla karşı karşıya kaldı. O yaz pâyitahtta paşalar arasındaki rekabet ve çekişme, Edirne'de korku içindeki halkın Anadolu'ya kaçışı, gösteriler ve nihayet kanlı Hurûfî ayaklanması (22 Eylül 1444), şehri harap eden büyük yangın bu buhranın başlıca görüntüleridir. Küçük yaştaki padişah duruma hâkim olamıyordu. II. Murad, devleti daha ziyade ulu veziri Çandarlı Halil Paşa'nın yetkili ellerine bırakmıştı. Fakat öteki devlet büyükleri, bilhassa Çandarlı'nın eski rakibi Rumili beylerbeyi vezir Şehâbeddin Şahin ile şehzade lalası Nişancı İbrâhim ve Zaganos paşalar (hepsi kul aslından) Çandarlı'ya karşı çocuk II. Mehmed'in etrafında toplanmışlar, iktidarı onun adına Çandarlı'nın elinden almaya çalışıyorlardı. O yaz, Bizans'ın elindeki Osmanlı şehzadesi Orhan Çelebi tahtı Mehmed'in elinden almak ümidiyle İstanbul'dan harekete geçmiş, İnceğiz'e gelmiş, taraftar bulamayınca Dobruca'ya kaçmış, nihayet

Şehâbeddin Paşa'nın sıkı kovalaması sonucunda bir şey yapamadan tekrar İstanbul'a sığınmıştı.

Haçlı ordusu 18-22 Eylül'de Tuna'yı aştı. Macarlar ile hareket eden en büyük yardımcı kuvvet, Eflak beyinin gönderdiği askerlerdi. Bir Haçlı donanması Anadolu'dan kuvvet geçmesini önlemek için boğazları tutmuştu. Çandarlı ve taraftarları II. Murad'ı tekrar iş başına getirmekten başka çare olmadığını düşündüler. Bursa'ya gönderilen Kassabzâde Mahmud Bey'in ısrarları neticesinde nihayet II. Murad inzivâsını bıraktı, Edirne'ye geldi. Şehâbeddin ve Zaganos, II. Mehmed'i ordunun başına geçirmek ve babasını Edirne korumasında bırakmak istiyorlardı. Sonunda II. Murad idaresinde hareket eden Osmanlı ordusu ile Haçlı kuvvetleri Varna'da karşılaştı ve Haçlı kuvvetleri yenildi (10 Kasım). Çandarlı Halil Paşa, Varna zaferinden sonra eski itibarı yükselen ve gerçek iktidarı elinde tutan II. Murad'ı gerçek padişah sayıyor ve rakiplerine karşı Edirne'de kalması için direniyordu. II. Murad geleceği için tehlikeli olabileceğini düşünerek oğlunu taht'tan indirmek istemedi; Edirne'de birkaç gün kalıp Manisa'ya çekildi. Rakipleri, onun dikkatli barış siyasetine karşı fütuhatçı bir siyaseti desteklemişler ve genç padişahı bu yolda teşvike başlamışlardı. İstanbul'un fethi fikri bu tarihte yeniden ortaya atıldı. Böylece, Çandarlı ile Manisa sarayının nüfuzu önlenebilirdi. II. Mehmed bu yıllarda, kuvvetle Zaganos'un etkisi altında kalarak İstanbul fethini padişahlığının ilk şartı olarak benimsemiş bulunuyor ve Çandarlı'yı başlıca engel görüyordu. Genç sultanın savaşçı siyaseti, Sırp despotu ile Bizans imparatorunu olduğu kadar Kastamonu ve Karaman beylerini de telâşa düşürmüş, bunlar Manisa'da II. Murad'a elçilerle şikâyette bulunmuşlardı. II. Murad oğlunu ve onu kışkırtan vezirlerini azarlayıp durumu yatıştırdı.

Yeniçerilere güvenen Çandarlı Halil Paşa, II. Murad'ı tahta geri getirmek için faaliyetlerini hızlandırdı. II. Murad da oğlunun durumunu tehlikeye düşürmeden ve bir iç savaşa yol açmadan tahta gelmek istiyordu. O sırada

Rumili'deki tehlikeli durum bu değişiklik için bahane oldu. Mora despotu Korint berzahı surlarını (Kerme) yeniden inşa ettirerek Osmanlılar'a meydan okuyordu. Bu esnada Edirne'de büyük bir yeniçeri isyanı patlak verdi. Ayaklanan yeniçeriler, güçlükle II. Mehmed'in sarayına kaçabilen Şehâbeddin Paşa'nın sarayını yağma ettiler. Âsilerden bir kısmı, İstanbul'da bulunan Orhan Çelebi'ye taraftarlıklarını ilân ettiklerinden padişahın tahtı tehlikeye düştü. İsyan, yeniçeri ulûfesinin arttırılması ve itaat etmeyenlerin halkın yardımı ile kılıçtan geçirilmesi sayesinde bastırılabildi. Böylece, II. Mehmed'in devleti idare edemediği ortaya çıkmış sayılıyordu. Çandarlı'nın gönderdiği gizli haberle 5 Mayıs 1446'da yola çıkmış olan II. Murad Edirne'deki isyan sebebiyle Bursa'ya gelip bir süre bekledi, ardından ağustosta Edirne'ye geldi ve yeniçerilerin yardımıyla tekrar tahta çıktı. II. Mehmed, hemen Manisa'ya gönderildi. Kendisine atabey olarak Zaganos ve Şehâbeddin paşalar tayin edildi. II. Mehmed'in 1444 Ağustosundan 1446 Ağustosuna kadar sürmüş olan bu ilk saltanat dönemi, kişiliğinde kuvvetli etki yapmıştır. Çandarlı Halil Paşa'nın iktidarını kırmak, yeniçerileri hizaya getirmek, enerjik bir gazâ siyaseti izleyip İstanbul'u fethetmek fikirleri o zaman zihninde yerleşmiş olmalıdır.

Resmî olarak *Mehmed Çelebi Sultan* unvanıyla anılan Mehmed'in o zamanki durumu, daha önce padişah olduğundan bir şehzadeninkinden farklıydı. Ege denizinde Venedikliler'e ait adalara karşı 1446-1449 yılları arasında hücumlar, gazânın temsilcisi sıfatını benimseyen Mehmed Çelebi Sultan'ın kontrolu altındaki bölgelerden yapılıyordu. II. Murad, âsi İskender Bey'e karşı gerçekleştirdiği seferde Mehmed Çelebi'yi Manisa'dan getirtti (1448); Yanko'ya (Hunyadi Yanoş) karşı yapılan Kosova meydan savaşında, kaynakların ifadesiyle "Han Mehmed" sağ kolda savaştı. 1450'de II. Murad'ın ikinci Arnavutluk seferine de katıldı. Akçahisar önündeki başarısızlığın etkisi Edirne'de görkemli bir düğünle giderildi. Bu düğün, Mehmed Çelebi'nin Dulkadıroğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti

Hatun ile evlenmesi dolayısıyla yapılmıştır (Kasım-Aralık 1450).

Mehmed İkinci Kez Osmanlı Tahtında (1451), İstanbul Kuşatması İçin İlk Diplomatik Hazırlık, Rumili Hisarı (1452)

II. Mehmed'in gelinle Manisa'ya gitmesinden az sonra Çandarlı tarafından gönderilen gizli bir mektup babasının öldüğünü ve acele pâyitahta hareket etmesini bildiriyordu (8 Muharrem 855). II. Mehmed süratle Gelibolu'ya geldi. O sırada babasının ölüm haberi yayılmış ve Edirne'de yeniçeriler ayaklanmıştı. Çandarlı Halil Paşa üzerlerine asker göndererek durumu kontrol altına aldı ve yeni padişah adına bağış vaad etti. Yeniçeriler "Çandarlı Halil'e olan saygıları sebebiyle" yatıştı. Mehmed, 18 Şubat 1451'de on dokuz yaşında ikinci defa Osmanlı tahtına çıktı. Manisa'da geçirdiği beş yıl onu olgunlaştırmıştı. Bu sırada siyasî durum da düzelmişti. Çandarlı'nın siyaseti ve II. Murad'ın Mora (1446), Arnavutluk ve Kosova (1448) zaferleri, Eflak'ta Yergögü'nün alınması (1449) Balkanlar'da Osmanlı nüfuz ve hâkimiyetini tekrar kuvvetle yerleştirmiş, yeni Haçlı girişimlerine karşı Avrupa'nın cesaretini kırmış, İstanbul fethini de yakınlaştırmıştı.

Genç Sultan Mehmed'in cülûsu düşmanları ümitlendirdi. İlk saltanatı sırasında devletin düştüğü perişan durumu hatırlayanlar, Osmanlı Devleti'ne yeni bir darbe vurma zamanının geldiğine hükmetmişlerdi. Balkanlar'da ve Anadolu'da tâbi devletler, hatta Bizanslılar tehditle tavizler kopardılar, saldırıya geçtiler. Anadolu'da Karamanoğlu İbrâhim Bey, Hamîd-ili'nde bazı kaleleri ele geçirdiği gibi, Germiyan'da, Aydın-ili'nde ve Menteşe-ili'nde eski hânedan üyeleri ortaya çıkıp duruma hâkim oldular. Bu zor durum karşısında II. Mehmed, yeniçerilere dayanan Çandarlı Halil'i vezîriâzamlıktan ayırmadı. Fakat Anadolu beylerbeyiliğine Ozguroğlu Îsâ Bey yerine İshak Paşa'yı gönderdi; Şehâbeddin Paşa ikinci vezir oldu, Sarıca ve Zaganos da divana girdiler.

II. Mehmed, Sırplar ve Bizanslılar ile babasının yaptığı antlaşmaları onayladı. Anadolu'daki durum dolayısıyla Sırp Despotu Georg Branković'e bazı yerler bırakıldı. Bizans İmparatoru Konstantin de Çorlu'ya kadar olan bir kısım yerleri ele geçirdi; saltanata rakip olabilecek İstanbul'daki Şehzade Orhan Çelebi'nin masraflarına karşılık kendisine yıllık 300.000 akçe ödenmesi kabul edildi. II. Mehmed, bir Macar saldırısı ihtimaline karşı beylerbeyi Karaca Paşa'yı Sofya'ya gönderdi ve Mayıs ayı içinde kendisi ordu ile Anadolu'ya geçti. Akşehir'e geldiği zaman Bizans elçileri ardından yetişerek Orhan Çelebi'yi serbest bırakmakla tehdit ettiler ve yeni taleplerde bulundular.

Yeni padişah, Karamanoğlu'na Alâiye Kalesi'ni bırakmak suretiyle bu tarafta barışı sağladı, hızla Edirne'ye dönmeye çalıştı. Yolda yeniçeriler bahşiş istediler; kendilerine 10 kese akçe verildi; tehditle Çandarlı'nın adamı olan yeniçeri ağası Kurtçu Doğan azledildi ve yeniçeri yayabaşıları şiddetle cezalandırıldı. Edirne'ye dönüşte ocak esaslı biçimde yeniden örgütlendi. Padişah, Halil Paşa'ya Anadoluhisarı karşısında bir hisar yapılmasını emretti; Zaganos'un gayretiyle Ocak-Şubat 1452'de sahilde ilk kale yükselmiş bulunuyordu. Nisan-mayısta büyük Zaganos burcu yapıldı. 26 Mart'ta padişah ordu ve donanma ile gelerek diğer burçların ve surların inşasını gördü. Ağustos sonlarında tamamlanan Boğaz-Kesen Hisarı, İstanbul'u Karadeniz iâşe merkezlerinden kesecek, Anadolu-Rumili arasında donanmaların geçişini güvence altına alacak ve gerektiğinde kuşatma ordusuna üs hizmeti görecekti. O zaman Sultan Mehmed imparatora İstanbul'u teslim etmesi, aksi halde savaşa hazırlanması gerektiğini bildirerek savaş ilân etti.

Usta bir diplomat ve devlet adamı olan Çandarlı Halil Paşa, daha 15 Eylül 1451'de Venedik ile eski muahedeyi yenilemiş, buğday ihracatı meselesinde uyumlu davranmıştı. Macarlar'la 20 Kasım 1451'de yine önemli tavizlerde bulunularak üç yıllık bir ateşkes imzalanmış, Sırp despotu ve Bosna kralı Osmanlılar tarafına kazanılmıştı.

Mora'da Turahan Bey oğulları ileri harekâta geçmişlerdi (1452 sonbaharı). Böylece, Bizans'ın 1451-1452 kışında Venedik'e elçi göndererek Batılı devletleri harekete geçirmeye çalışması sonuç vermedi. Hıristiyan dünyası, hatta Venedik, Osmanlılar'ın böyle bir işe girişemeyeceğini düşünüyorlardı. II. Mehmed ise, bu teşebbüs karşısında en büyük engel olarak Çandarlı'yı görüyordu. Çandarlı fethin gerçekleşmesi durumunda bütün iktidarının elden gideceğini biliyordu. Ancak, geri çekilme halinde de devletin durumu tehlikeye düşecekti. Bundan dolayı bu işe girişilmemesi için elinden geldiği kadar çalıştı. Fakat Zaganos ve Şehâbeddin paşaların etkisi altında bulunan II. Mehmed, fethi mutlak iktidarının ilk şartı sayıyor ve buna karşı bir engel tanımıyordu. Çandarlı Halil Paşa'yı da, bu işte kendisiyle beraber görmenin gerekli olduğuna inanıyordu. Padişah, Edirne'de büyük bir meşveret meclisi toplayarak meseleyi ortaya koydu. Bu meclisteki görüşmeler iki bağımsız kaynak tarafından nakledilir.[1] Buna göre padişah, gazâ geleneği ve İstanbul'un Osmanlı Devleti'nin güvenliği açısından oluşturduğu tehdit üzerinde durarak savaş yönündeki kararlılığını ortaya koymuş, bu durum ve bu karar, savaş yanlısı olup fetihten sonra önemli bir değişiklik bekleyenler tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Surların sağlamlığını ve savaşın beklenmedik tehlikelerini öne süren ihtiyatlı devlet adamları ise, padişahın ısrarı karşısında çoğunluğa uymak zorunda kalmışlardır.

Kostantinopolis Kuşatması (6 Nisan - 29 Mayıs)

6 Nisan-29 Mayıs 1453 tarihleri arasında elli dört gün süren İstanbul muhasarası esnasında bu iki görüş, iki buhranlı anda tekrar karşı karşıya gelmiştir. Mayıs'ın dördüncü haftası Macarlar'ın ve bir Haçlı donanmasının harekete geçtiği haberi orduda yayıldı. Padişahın barışla şehri teslim alma girişimleri de askeri sabırsızlığa ve kaygıya düşürüyordu. Niçin bir an önce saldırıya geçilmediği, padişahın yapılması imkânsız bir işe girişerek milletini mahva sürüklediği şeklinde söylentiler yayılmaya başladı.

Toplanan harp meclisinde Çandarlı Halil Paşa'nın Batı âlemini tahrik etmenin tehlikeleri hakkındaki açıklamaları ve uzlaşma gereğiyle ilgili sözleri Zaganos tarafından sert biçimde cevaplandırıldı. Genel saldırı kararı verilerek günün tayini Zaganos Paşa'ya bırakıldı. Hem Osmanlı hem de Bizans kaynakları, toplarla surların yıkılmasını, Bizanslılar ile Frenkler (Latinler) arasında anlaşmazlık çıkmasını ve savunma başkumandanı Giovanni Giustiniani-Longo'nun yaralanıp kumandayı bırakmasını sonuç üzerinde etki yapmış başlıca olaylar olarak kaydederler. Saldırı günü ilkin Edirne kapısı tarafında beş on gazi duvar üzerine çıkıp sancak dikti. Fakat asıl ordu, Topkapı ile Yalıkapı arasında açılan gediklerden şehre girdi.

İstanbul fethinde belirtilmesi gereken bir nokta da Rum ahalinin durumudur. Iorga (Jorga) savunmanın daha ziyade Latinler tarafından yapıldığını belirtir.[2] İmparator, Batı'yı harekete geçirmek için son anda (12 Aralık 1452) Ayasofya'da papa ile evvelce imzalanmış kiliselerin birleşmesi esaslarına göre ilk âyinde hazır bulunmuş, fakat Latinler'e karşı kin ve nefret besleyen halk kitlesi ve birçok papazla Georgios Scholarios (daha sonra Fâtih'in patrik yaptığı II. Gennadios) bunu protesto etmiştir. Şehirde, "Latin külâhı görmektense Türk sarığı görmek evlâdır" sözü bunların öteden beri parolası olmuştu.[3] İmparator da kontrolü kaybetmişti. Muhasara sırasında Rumlar'dan birçoğu para almadıkça çalışmayı reddediyordu; ailelerinin geçimi bahanesiyle birçoğu evine dönmüştü; bunların müdafaaya katılmasını sağlamak çok zor oluyordu. Tam kadrosu 8-9000 olan savunma ordusunun 3000 kişilik asıl faal kısmı Latinler'den oluştuğu gibi, başkumandanlığa da Giustiniani-Longo getirilmişti. Latinler'i sevmeyen Megadük Lukas Notaras ile (Türk rivayetlerinde Kir Luka) Giustiniani anlaşamıyorlardı. Padişah ise şehri harap olmadan ele geçirmek istiyordu. Rûhî'ye göre "Frenk kâfirleri" Rumlar'ı savaşa devam etmeye zorlamışlardı;[4] zira Rumlar sadece İstanbul'u, fakat Frenkler Levant'taki bütün sömürgelerini ve ticaretlerini kaybedeceklerini

düşünüyorlardı. Fetihten sonra padişah, Latin kilisesiyle birlik aleyhinde olan Lukas ve diğer Bizans soylularına başlangıçta çok iyi muamele etti. Soylu Rum esirleri fidye ile kendisi kurtardı ve yanına getirtti. Şehrin boş kalmasını istemediğinden fidyesini veren veya belli bir zaman içinde geri dönen Rumlar'a şehirde yerleşme izni verdi; bunları vergi dışı bıraktı ve kendilerine evler tahsis etti. "Hums-i sultânî" olarak kendi payına düşen esirleri Haliç kenarında (Fener [?]) yerleştirdi ve onlara da evler verdi.

İstanbul'un fethi, Osmanlı İmparatorluğu'nun kesin kuruluşunu ve padişahın durumundaki değişiklikle sonraki büyük fütûhatı hazırlayan esas olaydır. Fetih sayesinde II. Mehmed kendini bir dünya imparatorluğunun sahibi görmüş, mutlak ve sınırsız bir iktidar kazanmıştır. Onun bu inancı, bir taraftan sürekli fütuhat faaliyetinin, diğer taraftan merkeziyetçi hükümetinin temeli ve hareket noktası olmuştur.

Fetihten Sonra Siyasî Gelişmeler, Sırbistan Seferleri, 1454-1458

Osmanlı Devleti'nin gazi devleti sıfatı, Fâtih Sultan Mehmed döneminde her zamankinden daha belirli bir hal almıştır. İstanbul'un fethi haberi bütün Avrupa'da heyecanla karşılandı. Papa V. Nicolas, İtalya devletleri arasında birlik istedi ve bütün hıristiyanları Haçlı bayrağı altına davet etti. Viyana'da İmparator III. Friedrich ve Napoli Kralı V. Alfonso bu Haçlı seferinin başına geçmek istediler. Regensburg'da imparatorluk meclisinde (Diet) bütün hıristiyanlık âleminde beş senelik genel barış yapılması, Çanakkale Boğazı'na bir donanma gönderilmesi öne sürüldü (Nisan 1454).

Fâtih Sultan Mehmed, bir Haçlı seferinin başlıca desteği olabilecek Venedik Cumhuriyeti ile bir antlaşma imzaladı (18 Nisan 1454). Bu antlaşma ile Doğu'daki kolonilerini güvence altına alan Venedik, Haçlı toplantılarına katılmaktan ve padişahı kızdırmaktan kaçındı. Karadeniz ve

Ege denizlerindeki Ceneviz kolonileri de harac ödemeye razı olarak padişahla anlaştılar. Ancak Rodos şövalyeleri Papaya bağlı olduklarından padişaha hiçbir zaman harac ödemeyeceklerini bildirdiler, savaş halini devam ettirdiler (1454'te Hamza Bey kumandasında Osmanlı donanmasının Rodos seferi sonuç vermedi). 1456'da Fâtih, Kuzey Ege'de Enez ile İmroz ve Limni'yi aldı.

1456 Belgrad savunması için büyük faaliyet gösteren papalık, kendi kaynakları ile on altı kadırgalık bir donanma hazırladı. Bu donanma Ege sularına gönderildi. Rodos'ta üslenen papalık donanması Sakız ve Midilli adalarına uğradı; ardından Limni, Taşoz ve Semadirek adalarını işgal etti (1457) ve kuvvet bırakarak çekildi. Fâtih, İsmâil Bey idaresinde donanma gönderdi. Donanma, Midilli hâkimini tekrar padişaha baş eğmeye mecbur ettiği gibi yerli Rumlar'ın iş birliğiyle Taşoz ve Semadirek'i ele geçirdi. Fâtih, 1461'de Trabzon seferine çıkarken Rodos şövalyeleriyle bir ateşkes imzaladı. Arnavutluk'ta, Venedik 1463'te Arnavut âsilerini açıktan açığa himayesi altına alıncaya kadar, bu devletle barışı korudu. Haçlı seferi için Napoli kralı ve Papa faaliyette idiler. Fâtih, Arnavut İskender Bey ile de ateşkes imzaladı. 1454-1456 yıllarında Fâtih'in esas faaliyeti, Sırp meselesi üzerinde yoğunlaştı. 1451'de II. Mehmed tahta çıkınca Sırp despotu, Alacahisar (Kruşevać) ve yöresini zaptetmiş, fakat İstanbul fethi haberini alınca iade etmişti. Fâtih, bir ültimatom göndererek Lazar'ın eski memleketi Morava vadisinin irsen kendisine ait olduğunu ileri sürdü ve Despot Georg Branković'e yalnız babasının mülkü Vılk-ili'ni, yani Vulçıtrın-Lab bölgesini bırakabileceğini bildirdi. 1454 yazında Morava vadisine yaptığı seferde Omol (Omolridon) ve Sifricehisar'ı (Ostrovica) zaptetti.[5] Osmanlı ordusu çekilince Vidin-Niş bölgesinde Macarlar, Kosova yöresinde ise Sırp kuvvetleri karşı saldırıya geçtiler. Fâtih, 1455 yazında ikinci Sırp seferinde kuvvetlerini Güney Sırbistan'a, Vılk-ili'ne yöneltti. Trepça, Novobrdo (Novoberde) ve Lab vadisinde gümüş madenlerini ele geçirdi. Yalnız Vılk-ili'ni elinde tutma şartıyla bir

ateşkes anlaşması yaparak, despotu Macarlar'dan ayırmaya muvaffak oldu (Omol ve Sifricehisar despota geri verilmiş görünmektedir). Despot, yılda 3 milyon akçe ödemeyi ve seferlere belli sayıda asker göndermeyi kabul ediyordu. Fâtih, Sırbistan'ı sıkı şekilde bağımlı tutmanın, Belgrad'ın Macarlar'dan alınmasına bağlı olduğunu biliyordu. Sırplar tarafsız duruma getirilmişti. Onlar Macarlar'ın Katolikleştirme siyasetinden memnun değillerdi. Sırp siyasetinde başlıca rol oynayan Mahmud Paşa, kardeşi Mihail Angelović vasıtasıyla Macarlar'a karşı olanlardan faydalandı; Osmanlı yandaşı grup kuvvetlendi.

Fâtih Sultan Mehmed, 1456'da kuşattığı Belgrad önünde, şahsî kahramanlığına rağmen çekildi (bozgunu önlemek için savaş meydanına atılarak alnından yaralandı). Bu başarısızlık, Batı'da Haçlı ümitlerini arttırdı. 1457'de Papa III. Calixtus, donanmasını Ege denizine gönderiyor, Uzun Hasan ve Gürcüler ile Osmanlılar aleyhinde ilişki kurmaya çalışıyordu. Halefi II. Pius (1461-1464), Haçlı seferi için Avrupa'da hıristiyan hükümetlerini Mantua'da bir kongreye çağırıyordu.

Despot Georg Branković'ten sonra oğlu Lazar'ın da kısa zaman içinde ölümü üzerine (20 Ocak 1458) Sırp verâseti meselesi ortaya çıktı. Macarlar, ölen despotun kızını Bosna kralı ile evlendirip onu Macar himayesi altına alma planını uygulamaya koydular. Belgrad'ın Macar kumandanı Szilágyi, Sırbistan'ı işgal etmeyi tasarlıyordu. Aynı tarihte Mora'da iki despot Demetrios ve Thomas arasında çıkan kavga dolayısıyla memleket karışmıştı ve Venedik burasını kendi nüfuz bölgesi sayıyordu. Yine 1457'de İskender Bey, Arnavutluk'ta Evrenosoğlu Îsâ Bey'i Albunlena'da bozguna uğratmıştı. Fâtih Sultan Mehmed bu tehlikeler karşısında Îsâ Bey'i yeni kuvvetlerle İskender Bey üzerine gönderdi; kendisi de bir ordu ile Mora'ya hareket etti; Sırbistan'a Mahmud Paşa idaresinde bir ordu yolladı. Sırplar birtakım ödünler karşılığında birçok yerde kaleleri (bu arada Güvercinlik'i) Mahmud Paşa'ya teslim ettiler. Semendire tarafında, bizzat Macar Kralı Matthias

Corvin kumandasındaki bir ordunun tehdidi üzerine, Mahmud Paşa Niş civarına çekildi. Bu esnada Fâtih, Mora'da vaktiyle Despot Konstantin'e ait olan yerleri fethetmiş ve Üsküp'e gelmişti. Mahmud Paşa orada padişahla buluştu. Matthias, babasının taktiğini kullanarak kışın gelmesini ve Osmanlı ordusunun dağılmasını bekledi. Fâtih, âdet dışı olarak ordusuyla Üsküp'te kaldı (862/1458 başlarında hâlâ oradaydı). Tuna'yı aşarak Tahtalu'ya saldıran kral püskürtüldü. Padişah ardından Edirne'ye döndü (Aralık 1458). Ertesi yılın baharında bizzat Semendire'ye hareket etti. Sırplar kendisine Sofya'da kalenin anahtarlarını teslim ettiler (Haziran 1459). Böylece Sırbistan doğrudan Osmanlı hâkimiyeti altına girmiş oluyordu.

Fâtih Mora'da (1458-1460)

Semendire seferi erken bittiğinden 1459 yazında Karadeniz'de Amasra üzerine yüründü; Ceneviz kalesi savaşsız teslim oldu. Semendire'nin düşüşü Papa tarafından bir felâket sayıldı ve Mantua Kongresi'nde Haçlı seferi ilân edildi. Bu sırada Mora'da Despot Demetrios ile Batılılar'ın teşvik ettiği Thomas arasındaki mücadele sonucunda Thomas Mora'ya hâkim olmuştu. Fâtih Sultan Mehmed, 1460 Mora seferinde sahilde Venedik'e ait olan kaleler dışında bütün yarımadayı ele geçirdi. Fakat Mora'ya hakkıyla sahip olmak ancak Venedikliler'i Koron, Modon, Nauplia (Anabolu) ve Argos gibi kalelerden atmakla mümkün olabilirdi. 1463'te Argos'un yerli bir Rum papazının yardımıyla Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi Venedik'i nihayet savaş kararı almaya götürdü (28 Temmuz 1463).

Eflak, Midilli Seferleri, Bosna 1461-1463

Eflak'ta ve Bosna'da olaylar, Macarlar'la çarpışmayı kaçınılmaz hale getirdi. Fâtih 1461'de Eflak beyine karşı yürüdü. Eflak Beyi Vlad Drakul (Kazıklı Voyvoda) Macar kralı ile ittifak yaptı ve padişahın Trabzon seferi için uzaklaşmasından faydalanarak Tuna üzerindeki Osmanlı

kalelerine saldırdı. Bunun üzerine Fâtih 1462 yazında Eflak'ı istilâ edip Vlad'ı kaçırdı ve yanında sarayda bulunan Vlad'ın kardeşi Radu'yu (Radul) onun yerine voyvoda tayin etti. Aynı tarihte Midilli hâkimi Niccolo Gattilusio, Türkler'e bağımlılıkla suçladığı kardeşini ortadan kaldırmış, Anadolu sahillerini talan eden Katalan korsanlarını korumak ve adada üslendirmek, nihayet harac vergisini göndermemek suretiyle düşmanca bir tavır takınmıştı. Fâtih, Eflak beyini cezalandırdıktan sonra Eylül 1462'de Midilli'yi ele geçirerek ilhak etti. Venedik bunu Ege'deki durumunu tehdit eden bir hareket olarak karşıladı. Bosna kralı da Macar himayesini ve bağımlılığını kabul etmiş olup karısı dolayısıyla Sırp despotluk tahtı üzerinde hak iddia ediyordu; Osmanlılar'a karşı memleketinde bazı kaleleri Macarlar'a terketmekten çekinmedi (1462). Bu gelişmeler, 1463'te Bosna'nın fethiyle neticelendi. Macaristan ve Venedik 1463'e doğru kesin harekâta geçmek zamanının geldiğine hükmettiler. Papa'nın çabaları sonucu iki devlet Osmanlılar'a karşı bir saldırı ve savunma ittifakı imzaladılar.

Venedik'le Savaş, 1463-1479

1463 yılı Fâtih'in Batı ile mücadelesinde bir dönüm noktasıdır. Papa'nın artık Haçlı seferinin gerçekleşeceğine inancı tamdı. Venedik ve Burgonya ile bir ittifak imzaladı ve Mayıs 1464 tarihini hareket tarihi olarak tesbit etti. Osmanlı ülkesinin paylaşılma planı bile hazırlandı: Venedikliler Mora, Beotya, Attika ile Epir sahil bölgesini, İskender Bey Makedonya'yı alacak, eski Bizans İmparatorluğu'nun diğer bölgeleri Rum büyüklerine verilecek, Bulgaristan, Sırbistan, Bosna, Eflak Macaristan'ın olacaktı.

1463 sonbaharında müttefikler saldırıya geçtiler. Venedikliler Argos'u geri aldılar ve Hexamilion (Kerme) Hisarı'nı acele ile tekrar yükselttiler (eylül). Mora'da birçok kale ve şehir isyan ederek Venedikliler'le birleşti. Yarımada içindeki müslümanlar kalelere kapanıp kaldılar. Aynı tarihte Macar kralı Bosna'nın pâyitahtı Yayiçe'yi

(Yaitse) zaptetti (16 Aralık 1463). O sırada Venedik donanması Çanakkale Boğazı dışında dolaşıyordu. Fâtih Sultan Mehmed her tarafta beliren bu tehlikeler karşısında köklü önlemler aldı: Mahmud Paşa'yı kuvvetli bir ordu ile süratle Mora'ya gönderdi. Donanmayı takviye için Kadırga Limanı Tersanesi'ni yaptırdı ve İstanbul'u emniyete almak üzere Çanakkale Boğazı'nda karşı karşıya Sultâniye ve Kilitbahir (Kilidülbahr) kalelerini inşa ettirdi (868/1463-64 kışı). Mora'da Venedikliler yenilerek yarımadayı bir defa daha Osmanlılar'a bıraktılar. 1464 baharında Fâtih Sultan Mehmed İzdin'e (Zituni) geldiği zaman orada harekâtın başarı ile sonuçlanmış olduğunu öğrendi ve Bosna'ya hareket etti. O yaz Yayiçe'yi Macarlar'dan almak için boşuna muhasara etti. Eylülde Sofya'ya döndüğü zaman Macar kralının Bosna'ya girdiğini öğrendi ve Mahmud Paşa idaresinde kuvvetler gönderdi. Kral geri çekilmek zorunda kaldı. Müttefiklere karşı her tarafta başarı sağlanmıştı.

Fâtih, 1465 yılında Venedik ve Macaristan ile barış görüşmeleri açtı; çünkü, Karaman işleri karışmış, sürekli seferler dolayısıyla asker arasında ciddi bir hoşnutsuzluk baş göstermiş bulunuyordu. Padişahın sağlığı da bozuktu. Görüşmelerde Venedik, Mora ve Midilli'yi kendisi için, Bosna'nın kuzey kısmını da müttefiki Macaristan için istedi. Fâtih, buna karşı Bosna'nın tamamıyla boşaltılması talebinde bulundu. 1465 yılı sonuçsuz görüşmelerle geçti. Ertesi yılın baharında Fâtih, müttefiklere alet olan İskender Bey'i cezalandırmak için Arnavutluk'a hareket etti. İskender, Ağustos 1465'te sancak beyi Balaban'a karşı başarı kazanmıştı. Fâtih, kuzey dağlık bölgesine dayanan Arnavutlar'a karşı memleketin ortasında kuvvetli İlbasan Kalesi'ni yaparak döndü. İskender Bey, Venedikliler'den aldığı yardımcı kuvvetlerle Akçahisar'ı (Kruya) kuşatmaya devam eden Balaban'ı yendi; ardından İlbasan'ı kuşattı. Buna çok hiddetlenen padişah, 1467'de ikinci defa Arnavutluk'a girdi. Draç ve Akçahisar'ı tehdit etti. Arnavutluk, Venedik-Osmanlı

savaşının belli başlı sahnelerinden biri halini aldı. Venedik, Macar Kralı Matthias'tan büyük yardım göremese de, Asya'da Uzun Hasan ve Karamanoğulları'nı müttefik edinmek ve böylece Fâtih'e karşı büyük bir kara kuvvetini harekete geçirmek imkânını buldu.

Orta-Anadolu Meselesi ve Uzun Hasan ile Mücadele

Karamanoğlu İbrâhim Bey'in ölümü üzerine (1469) Fâtih Sultan Mehmed'in halasının oğulları Pîr Ahmed ve kardeşleri Konya'ya ve Konya ovasına, veliaht seçilmiş olan İshak Bey ise Silifke ve Taş-ili'ne hâkim oldular. Beyliğin tamamına sahip olmak için İshak Bey Uzun Hasan'dan, Pîr Ahmed de Fâtih'ten yardım istediler. Karaman-ili'nde Osmanlı nüfuzunun yerleşmekte olduğunu gören Akkoyunlu Uzun Hasan, İshak Bey lehine harekete geçti. 1464 sonbaharında Fâtih Bosna'da meşgul bulunduğu sırada Uzun Hasan, Dulkadıroğlu Arslan Bey üzerine yürüdü ve onu yendi; ardından İshak Bey'in kardeşlerine karşı savaşarak Kayseri, Develi, Aksaray, Konya ve Beyşehri'ni aldı ve İshak Bey'e teslim etti. İshak Bey bu şehirlerde Mısır Sultanı Hoşkadem adına hutbe okuttu. Bu durum karşısında Pîr Ahmed ve kardeşleri kaçıp Fâtih'in yanına sığındılar.

Fâtih Sultan Mehmed, 1444'te Karamanoğulları'na terkedilen toprakları geri alma zamanının geldiğini gördü. İshak Bey, tahtını güvence altına almak için bir taraftan Mısır sultanının himayesini istediği gibi, diğer taraftan da Fâtih ile uzlaşmayı uygun buldu; Akşehir, Beyşehri ve Seydişehri'ni terke razı olduğunu bildirdi. Fâtih, 1391'de Karamanoğlu Mehmed Bey ile Yıldırım Bayezid arasında kararlaştırılan Çarşamba suyu sınırının esas olmasını istediyse de, anlaşma sağlanamadı. Padişahın yanında bulunan Pîr Ahmed buna razı olduğu gibi, Dulkadırlılar'la eskiden beri çekişme konusu olan Kayseri üzerindeki hâkimiyetini de Osmanlılar'a bırakıyor, padişahın seferlerine bizzat gelme sözüyle daha sıkı bir şekilde Osmanlı

himayesini kabul ediyordu. Dulkadır Beyi Arslan, Osmanlılar'la gizlice anlaşmış olduğu için Memlük sultanının tahrikiyle öldürüldü (1465) ve yerine Şah-Budak getirildi. Buna karşı Fâtih, Dulkadırlılar'dan Şehsuvar Bey'i bir bağımlılık ahidnâmesi imzalatarak beyliğe seçti (1467'de Şehsuvar, beyliği Şah-Budak'tan alacaktır).

Osmanlı kuvvetlerinin yardımıyla harekete geçen Pîr Ahmed, İshak'ı yenerek Silifke Kalesi dışında bütün Karaman-ili'ni idaresi altına almayı başardı (Haziran 1465). Uzun Hasan'ın yanına kaçmış olan İshak çok geçmeden öldü (1465 Ağustos). Uzun Hasan o zaman yalnız Dulkadırlılar'a karşı harekete geçti; Fırat vadisine doğru arazisini genişletmeye çalıştı, Gerger'i aldı. Bunun üzerine Mısır sultanı, Karaman olayları yüzünden Osmanlı padişahı ile bozulan ilişkileri düzeltmeye çalıştı.

Bu tarihe kadar, bir taraftan Haçlı tehlikesi, diğer taraftan Karamanoğlu İbrâhim Bey'in Tarsus ve öbür Memlük topraklarına saldırısı sebebiyle, Osmanlı-Memlük ilişkisi dostaneydi. Fakat 1461'den sonra Fâtih'in şarka yayılma siyaseti Memlük nüfuz sahasını tehdide başladı. Mısır sultanı, Uzun Hasan'ı, Karamanoğulları'nı ve Dulkadırlılar'ı himayesi altında sayıyordu. Uzun Hasan'a karşı bir hareket sayılan Trabzon'un fethi (1461) Mısır sultanı tarafından tebrik edilmedi. 1463'te hıristiyan Batılılar'a karşı büyük başarı sağlayan Fâtih, Mısır sultanına gönderdiği mektupta alışılmışın dışında ona kendisiyle eşit muamelesi sergilediği gibi, elçisi de yer öpmedi. Bu hareket, Sultan Hoşkadem'i çok incitti. Son Karaman olayları da iki taraf arasında ilişkiyi tamamıyla bozdu. 1465'te bir Mısır elçisi Venedik'e gitti. Fakat Uzun Hasan'ın Fırat vadisinde saldırıları üzerine Mısır sultanı elçisi Nûreddin Kuşeyrî'yi dostane bir mektupla Fâtih'e gönderdi. Bu mektup Osmanlı sarayında memnuniyetle karşılandı. Ancak, 1467'de Şehsuvar'ın Osmanlı himayesinde Dulkadır tahtına oturması ve Memlükler'le şiddetli bir mücadeleye girişmesi, Memlük-Osmanlı ilişkilerini yeniden gergin bir aşamaya getirdi. Fâtih, 1468'de Anadolu'ya sefere çıktığı zaman

bunun Memlükler'e karşı olduğu söyleniyordu. İshak'ın ölümünden sonra tahtta sağlamca yerleşen Pîr Ahmed bağımlılık koşullarını gözetmemeye başladı; hatta Ilgın sınırında bazı toprakları geri istedi. Fâtih, Anadolu'ya sefer yapmaya karar verdi. Batı'da Venedik ve Macaristan ile tekrar barış görüşmelerine girişerek onları oyaladı. İskender Bey o kış ölmüştü (17 Ocak 1468). Aynı yılın ilkbaharında Afyon'a doğru yola çıkan Fâtih, Pîr Ahmed ve Şehsuvar Bey'den bağımlılık şartına göre ordugâha gelmelerini istedi. Fakat Afyon'da Pîr Ahmed'in red cevabı ulaştı (1468 Nisan sonu). Osmanlı ordusu, Konya'yı koruyan ünlü Gevele (Kavalla) Hisarı'nı ve Konya'yı aldı. Mahmud Paşa'nın askerleri, Turgutlu aşiretlerini Çukurova'da Memlük topraklarının içerilerine kadar kovaladılar. Fâtih, Konya'ya, Manisa'dan Şehzade Mustafa'yı getirip vali tayin ettikten sonra İstanbul'a doğru yola çıktı. Böylece padişah, Anadolu'da büyük bir mücadeleye sürüklenmiş, Batı'daki durumu da zayıflamıştı. Bunu Mahmud Paşa tarafından izlenen yanlış siyasetin bir sonucu saydı. Orta Anadolu'daki mücadele, Venedik savaşı dolayısıyla zayıflamış, 1474'e kadar pek buhranlı aşamalardan geçmiş ve onu yıllarca meşgul etmiştir.

Fâtih, çekilir çekilmez Pîr Ahmed, Lârende'den Konya'ya başarısız bir saldırıda bulundu. 1469'da Karamanoğulları Konya ovasının doğu kısımlarını, yani Ereğli, Aksaray, Develi ve Niğde'yi tekrar ele geçirmişlerdi. Fâtih, 1470'te Eğriboz (Euboia) seferinde iken, Karamanoğlu Kasım, Ankara yöresine kadar ilerledi ve mahallî kuvvetleri bozguna uğrattı. 1471'den itibaren Osmanlılar yalnız Konya ovasını değil, Toros dağlık bölgesini ve İç-ili'ni de alarak Akdeniz'e kadar bütün Karaman-ili'ni itaat altına almak için büyük seferlere giriştiler. Bunlardan birincisi 1471 baharında Vezîriâzam İshak Paşa tarafından yapıldı; Lârende ve Niğde ele geçirildi. Aynı tarihte Karaman'da harekâtta bulunan Gedik Ahmed Paşa da sahilde Alâiye'yi teslim aldı. 1472'de harekât, sahilden dağlık bölgeye geçti. Ahmed Paşa, Pîr Ahmed'in ailesini ve hazinesini sakladığı,

bugün Silifke-Ermenâk yolu üzerinde Mokan (Meynan) Hisarı'nı, sahilde Gorigos'u (Kurku, Korykos), Çukurova sınırında Gülek'i zaptetti. Gedik Ahmed Paşa, bu harekâtı tamamlamak üzere Luluva Kalesi'ni zaptettiği sırada, batıdan bir Haçlı donanması, doğudan Uzun Hasan kuvvetleri Karaman-ili'ne doğru harekete geçmiş bulunuyordu. Böylece Karaman meselesi milletlerarası bir nitelik alıyor ve Fâtih Sultan Mehmed için saltanatının en buhranlı bir devresi açılmış oluyordu.

Uzun Hasan, Tebriz tahtına oturunca kendini Rum (Anadolu) beylerinin "üstün hükümdarı" olarak görmeye başlamıştı. Fâtih'in ilerlemeleri ve ekonomik önlemleri Uzun Hasan'ın imparatorluğunu tehdit ediyordu. Osmanlılar, Akkoyunlu'ya ait Koyulhisar'ı ve Akkoyunlu himayesi altındaki Trabzon'u almışlardı. İran'ın servet kaynağı olan ipek üzerine Tokat'ta Fâtih tarafından ikinci bir gümrük konması, ciddi bir şikâyet konusuydu. 1471'de Osmanlılar, Karamanoğulları'na karşı kesin harekâta girişince bunlar, Uzun Hasan'dan yardım istediler. Türkmen beyi aynı tarihte Rodos şövalyeleri reisine, Kıbrıs kralına ve Alâiye beyine gönderdiği mektuplarda Uzun Hasan, Karamanoğlu'na imdat olarak oğlu Zeynel kumandasında 30.000 kişilik bir kuvvet göndereceğini bildiriyor (böyle bir kuvvet ancak 1472'de hareket etmiştir), onları ortak düşman olan Osmanlılar'a karşı iş birliğine çağırıyordu. Timur'a benzetilen Uzun Hasan'ın yanında, İsfendiyaroğlu, Germiyanoğlu, Dulkadıroğulları, İnaloğlu gibi Anadolu'dan kaçmış beyler toplanmıştı. Uzun Hasan'ın Fâtih'ten ilk isteği, Trabzon, Sinop ve Karaman'ın bırakılmasıydı. O yıl memleketlerinden atılan Karamanoğulları Pîr Ahmed ile Kasım, Uzun Hasan'ın yanına giderek yardım istediler. Uzun Hasan nihayet harekete geçmeye karar verdi. 1472 baharında ilkin eski Trabzon imparatorunun bir yeğenini Trabzon üzerine gönderdi. İsfendiyaroğlu Kızıl Ahmed Bey ile Karamanoğulları'nı Akkoyunlu kuvvetleriyle (30.000 kişi) Orta Anadolu'ya yolladı. Bunlar, Meynan ve Luluva'nın intikamını almak için Tokat'a hile ile baskın

yaptılar. Bu kuvvetlerin bir kısmı oradan Uzun Hasan'ın yeğeni Yûsufca Mirza kumandasında Aksaray üzerinden Konya'ya geldi. Tokat yağması haberi yıldırım etkisi yaptı. Fâtih, Rum Mehmed Paşa'yı azledip Mahmud Paşa'yı tekrar vezîriâzamlığa getirdi. Şehzade Mustafa'ya, Afyon'a veya Kütahya'ya çekilerek Bursa'yı korumak üzere Anadolu beylerbeyi Koca Dâvud Paşa ile birleşmesi emri verildi. Akşehir'e kadar gelen düşman çekilmeye başladı. Karşı saldırıya geçen Osmanlı kuvvetleri, Beyşehir gölü yanında Eflâtun Pınarı yakınında onları yakalayarak bozguna uğrattı. Yûsufca Mirza esir düştü; Karamanoğulları kaçtı. Bu başarı durumu kurtardı. Fâtih, bütün kış İstanbul'da savaş hazırlığı yaptı.

Doğu'ya Sefer

Uzun Hasan, Anadolu'nun ve kendi imparatorluğunun geleceğini belirleyecek bu savaş için büyük askerî ve siyasî hazırlıklara girişti. 1471'de dört elçisi Venedik'e giderek Fâtih ve Mısır sultanı aleyhinde ittifak yapmak istedi. İttifaka göre, Venedik gemileri ateşli silâhlarla bunları kullanacak ufak bir kuvveti Karaman sahillerine getirecek, Uzun Hasan da bu tarafa bir kuvvet gönderip onlarla birleşecekti. Venedik, ittifak gayelerini şöyle tesbit etmişti: Uzun Hasan Anadolu'yu alacak, Osmanlı padişahına, kıyılarda hisar yapmaması ve Karadeniz'i Venedik gemilerine açık bulundurması kabul ettirilecek; Mora, Midilli, Eğriboz ve Argos'un Venedik'e iadesi sağlanacak. Venedikliler Uzun Hasan'a, Boğazlar'ı geçerek İstanbul'u zaptedebileceklerini de söylüyorlardı. Venedik, Napoli, Rodos, Papalık ve Kıbrıs savaş gemilerinden oluşan büyük bir Haçlı donanması, 1472 yazından beri Osmanlılar'ın Akdeniz kıyılarına dehşet saçıyordu. Antalya (Ağustos 1472) ve İzmir (13 Eylül 1472) yağma edilip yakılmıştı. Bu donanma, 1473 baharında Karamanoğlu Kasım Bey ile iş birliği yaptı. Gorigos, Sığın ve Silifke kaleleri bu tehdit altında Kasım'a teslim oldular. Bununla beraber Fâtih'in Rumili akıncı kuvvetlerini daha kıştan Sivas bölgesine

göndermesi ve baharda büyük ordusu ile Erzincan'a doğru ilerlemesi üzerine Uzun Hasan, İç-il sahillerine kuvvet göndermek ve hıristiyan kuvvetleriyle temas kurmak imkânını bulamadı. Her şey, Fırat vadisindeki savaşın neticesine bağlıydı.

Fâtih Sultan Mehmed bir meydan muharebesinde kesin sonuç almak istiyordu. Uzun Hasan ise, üslerinden çok uzak düşen Osmanlı ordusunu yıpratmak ve iâşesiz bırakmak suretiyle ezmek planını uygulamayı düşünüyordu. Fâtih'in ordusu, en fazla 70-100.000 kişi tahmin edilebilir. Tercan ile Erzincan arasında bir düzlükte Fırat'ın öbür tarafına geçen Rumili kuvvetleri, Uzun Hasan kuvvetlerinin baskınına uğradı. Rumili Beylerbeyi Has Murad öldü. Fâtih, bu yenilgi üzerine ordusunda baş gösteren ümitsizliği önlemek için, olağan-üstü önlemler aldı. Uzun Hasan, oğullarının ısrarı ile Otlukbeli'nde Başkent mevkiinde yaptığı ikinci baskın sonucu kesin muharebeyi kabul etti (11 Ağustos 1473). Osmanlı ordusunun ancak sekiz günlük erzakı kalmıştı. Tepeleri tutmayı başaran Dâvud ve Mahmud paşaların gayreti neticesinde Osmanlı ordusu dar vadide baskın etkisinden kurtularak savaş düzeni alabildi. Şehzade Mustafa'nın kumandası altında sol koldaki Anadolu azeplerinin başarılı saldırısı ve Uzun Hasan'ın oğlu Zeynel'in öldürülmesi, harbin sonucunu belirledi. Padişah kumandasındaki kapıkulunun esaslı bir şekilde savaşa girmesine hâcet kalmadan Uzun Hasan, durumu ümitsiz görerek yalnız başına kaçtı. Savaşın ardından 4000 Türkmen idam edildi ve 2050 esir alındı. Fâtih, bundan sonra Şebinkarahisar üzerine yürüdü ve kaleyi teslim aldı. Orada iken Uzun Hasan'ın elçisi ulemâdan Ahmed Bekricî gelip barış istedi. Fâtih, bir daha Osmanlı topraklarına saldırıda bulunmaması ve Karahisar'ı bırakması şartıyla barışı kabul etti. Uzun Hasan, aynı elçiyi İstanbul'a gönderdi ve bağımlı beylere özgü bir ifadeyle Osmanlı arazisine asla tecavüz etmeyeceğini tekrar bildirdi. Bununla beraber, kısa bir zaman sonra Uzun Hasan'ın hıristiyan devletlerini kışkırtmaya

devam ettiğini öğrenen Fâtih, Timurlu Hükümdarı Hüseyin Baykara'ya gönderdiği bir mektupta Uzun Hasan'ı ortadan kaldırmak için iki taraftan saldırıya geçmeyi önermişti. Uzun Hasan ile barış yapılması taraftarı olan Vezîriâzam Mahmud Paşa, İstanbul'a döner dönmez azledilmişti. Fâtih, Uzun Hasan ölünce (1478), onun nüfuz alanında sayılan Gümüşhane-Trabzon yolu üstündeki Torul mevkiinin Rum hâkimini ortadan kaldırmış, Gürcistan ile Trabzon sancağı sınırında bazı yerleri zaptettirmiş, böylece Trabzon fütuhatını tamamlamıştır. Otlukbeli zaferi, Fâtih'e Fırat nehri berisindeki Anadolu toprakları üzerinde tam bir kontrol sağlamış ve Batılılar'ın, özellikle Venedik'in Osmanlı Devleti'ne karşı zafer ümitlerini ortadan kaldırmıştır.

Karaman'a Yeni Sefer, 1474

Bununla beraber Karaman-ili'nde dağlık bölgede ve İç-il sahillerinde, Niğde ve Develi yöresinde 1472'den beri tekrar hâkim olan Kasım Bey'i bertaraf etmek için 1474'te Gedik Ahmed Paşa'nın yeni bir sefer yapması gerekmiştir. Gedik Ahmed, Taşili, Ermenâk, Meynan ve Silifke'ye giderek buraları tekrar ele geçirdi. Gedik Ahmed Paşa döndükten sonra yeni Karaman valisi Sultan Cem'in (Fâtih'in çok sevdiği oğlu Şehzade Mustafa, Develi muhasarası dolayısıyla hasta bir halde yola çıkmış ve ölmüştü) lalası Rum Mehmed Paşa harekâtı sürdürdü. Lârende'ye yürüyen Karamanoğlu Kasım'ı püskürttükten sonra Varsaklar'a karşı yaptığı harekâtta pusuya düştü ve bozguna uğradı. Sonuçta, Karaman artık itaat altına alınmış olup Fâtih şimdi Batı'daki sorunları ele alabilirdi.

Venedik ve Macaristan ile Savaş

Osmanlılar'ın Anadolu'da uğraşıları, Batılılar'ı, saldırı için daima cesaretlendirmiştir. Fâtih Sultan Mehmed, 1468'de Karaman seferinde Venedik ve Macaristan'ı barış görüşmeleriyle oyaladıysa da, ertesi yılın yazında Venedik

donanması Eğriboz'dan hareket ederek Rumili sahillerini vurdu; Limni ve İmroz adalarını ele geçirdi; zengin ticaret merkezi olan Enez'i yakıp yıktı; Yeni-Foça'yı amansızca yağma ve tahrip etti; ardından gidip Mora'da Vostitsa'yı alıp kaleyi sağlamlaştırdı. Bu sırada Osmanlı donanması Karadeniz'deydi. Bu saldırı üzerine Fâtih karşı harekete geçti, hedef olarak çoktan beri düşündüğü Eğriboz'u seçip ada karşısına geldi. Gelibolu Valisi Mahmud Paşa donanma ile denizden Venedik donanmasını gözetip çıkarmayı desteklerken, Fâtih Eğriboz adası ile kara arasında bir köprü yaptırdı; ordusunu geçirdi ve Eğriboz Kalesi'ni şiddetli bir hücumla 11 Temmuz 1470'te ele geçirdi.

Kapıkulu ile beraber bir orduyu Karaman'a göndermiş bulunan Fâtih, Eğriboz'un düşüşü karşısında yeni bir Haçlı seferi teşebbüsünü önlemek için 1471 Temmuz başlarında Venedik'e bir elçi göndererek barış teklifi yaptı. Ancak Fâtih'in, Ege adaları üzerinde, Arnavutluk ve Mora'da istekleri, özellikle yıllık harac talebi uzun tartışmalara yol açtı ve görüşmeler kesildi (Mart 1472). 1473'teki Akkoyunlu seferi sırasında Osmanlı ordusunun doğuda meşguliyeti, Rumili ve İstanbul'u tehlikeye düşürdü. İshak Paşa ile Rumili muhafazası için Edirne'ye gönderilen Sultan Cem, İstanbul'da Karıştıran Süleyman Bey ve Nasuh Bey, doğudan yenilgi söylentilerinin ulaşmasıyla zor duruma düştüler. Denizden bir Venedik saldırısı bekleniyor ve surlar tahkim ediliyordu (Venedik Senatosu, donanmanın İstanbul'a saldırmasına karar vermişti). Raguza belgelerine göre, Rumili'de karışıklık ve kaynaşma vardı. Bu şartlar altında Cem'e, hükümdarlık yetkilerini alması danışmanları tarafından önerilmişti (Fâtih, Süleyman ile Nasuh'u İstanbul'a döner dönmez idam ettirmiştir).

Öte yandan Fâtih Sultan Mehmed, Macarlar'a karşı savunma durumu aldı. Macar kralının girişimleri üzerine Bosna'yı korumak için Tuna üzerinde Böğürdelen (Šabać) kalesini inşa ettirdi. Akıncılarını 1471'den sonra Macaristan'a değil, onun rakibi olan İmparator II. Frederik'in

Avusturya toprakları üzerine yöneltti ve Macar kralına bir elçi göndererek barış teklifinde bulundu. 1473'te bütün kuvvetlerini Uzun Hasan'a karşı sevkettiği zaman, bir Macar elçisi geldi. Fâtih bu elçiyi Uzun Hasan meselesini bitirinceye kadar oyaladı, huzuruna getirtmedi.

Zaferin ardından elçinin isteklerini dinledi. Belgrad karşısındaki Havâle Kalesi ile Güvercinlik Kalesi'nin terki yahut yıkılması talep ediliyordu. Fâtih Sultan Mehmed bunları reddettikten başka Yayiçe'nin kendisine verilmesini istedi; arkasından Mihaloğlu Ali Bey'e Macaristan'a akın yapmasını emretti. Mihaloğlu Ali, Varat'a (Várad) kadar büyük bir akın yaptı (1474 kışı). 1473'te Polonya ile mücadele halinde bulunan Macar kralı, durumdan yararlanamamıştı. Ancak 1475'te Macar kralı, Osmanlılar'a saldırı için serbest kaldı. Böğürdelen'i muhasara ile aldı (15 Şubat 1476). Kral, Bogdan'a sefere hazırlanan padişahın yeni barış tekliflerine itibar etmemiş ve Semendire'yi zaptetmek için Tuna üzerinde ağaçtan üç hisar yaptırmıştı. Bogdan seferinden dönen Fâtih bunu haber alınca, askerin yorgunluğuna bakmadan şiddetli kış ortasında süratle Semendire önüne yetişti. 1477'de kuvvetlerini Venedik'e yönelterek Macaristan'ı serbest bıraktı. Kral Matthias o zaman rakibi imparatora karşı savaşa başladı. Venedik ile barış kararlaştırıldıktan sonra (1479), Macaristan'a karşı Osmanlı akınları tekrar şiddetlendi. Erdel'de bozguna uğrayan Osmanlı kuvvetleri Bosna'da başarı kazandı.

Fâtih Sultan Mehmed, 1474-1478 yıllarında Venedik topraklarına karşı büyük seferlere girişmiştir. Rumili Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa, Arnavutluk'ta en kuvvetli Venedik kalesi olan İşkodra'yı şiddetle muhasara ettiyse de, alamadı (15 Temmuz – 28 Ağustos 1474). 1475'te kuvvetlerini Kefe üzerine göndermeye hazırlanan Fâtih, Venedik ile tekrar barış görüşmelerine girişti. Ertesi yıl Bogdan seferini yaptı (1476). 1477'de Venedik'e karşı yeniden saldırıya geçti. Süleyman Paşa bu defa Venedik'e ait İnebahtı (Lepanto) üzerine yürüdü. Denizden yardım

alan kale zaptedilemedi. Aynı tarihte Arnavutluk'ta Venedik tarafından savunulan Kruya (Akçahisar) Kalesi Evrenosoğlu Ahmed tarafından abluka altına alındı. Ahmed Bey, denizden gelen bir Venedik yardımcı kuvvetini sahilde karşılayarak bozguna uğrattı. Yine 1477 yılının sonbaharında Bosna Beyi İskender Paşa kumandasında bir ordu, Venedik'in Kuzey İtalya'daki arazisine büyük bir akın yaptı. Türk atlıları İsonso (Aksu) ve Tagliamento ırmaklarını aştılar ve Venedik şehri karşısındaki zengin ovayı altüst ettiler. Ertesi yıl Friuli'ye aynı şekilde bir akın yapıldı. 1478-1479'da Mora'da Venedikliler'e ait yerlere saldırıda bulunan Turahanoğlu Ömer Bey, donanma ile gelen bir Venedik kuvvetini püskürttü. 1478 baharında bizzat padişah Arnavutluk'ta Venedikliler'e karşı sefere çıktı. Doğrudan gelip İşkodra'yı (İskenderiye) muhasara etti. Kuvvetle tahkim edilmiş olan bu sarp kale, şiddetli topçu ateşiyle yapılan hücumlara dayandı. O zaman Fâtih, etraftaki Gölbaşı (Zabiak), Leş (Alessio) ve Dırıvas (Dırıgos/Drivasto) kalelerini zaptettirdi; İşkodra'yı denizden tecrit için Bojana nehrinin ağzında iki kale yaptırdı; İşkodra'yı abluka altında bulundurarak kendisi çekildi (8 Eylül 1478). Evrenosoğlu'nun ablukaya devam ettiği Kruya, daha önce padişaha teslim olmuştu (16 Haziran 1478). 1478 yılı başında Venedik ile İstanbul'da başlayan barış görüşmeleri Fâtih'in İşkodra seferinden sonra tekrar ele alındı ve 25 Ocak 1479'da on altı yıl süren bu uzun harbe son veren antlaşma imzalandı. Buna göre, toprak bakımından Venedik İşkodra'yı boşaltmaya ve teslime razı oluyor, Akçahisar'ı, Limni, Eğriboz adalarını, Mora'da Maina (Mayna) dağlık bölgesini bırakıyor, buna karşılık padişah da savaş süresince Mora, Arnavutluk ve Dalmaçya'da aldığı diğer yerleri iade ediyordu. Ticaret serbestliği karşılığında Venedik, her yıl 10.000 altın ödemeyi, ayrıca şap iltizamından eski borcu olan 100.000 dukayı iki yılda vermeyi kabul ediyordu. Venedik, İstanbul'da bir balyoz bulundurarak tebaasının hukuk işlerinde hüküm vermek hakkına sahip olacaktı. Bu antlaşma ile Fâtih Sultan Mehmed, Rumili sahillerinde

İnebahtı, Koron ve Modon gibi kaleleri alamamış, fakat Arnavutluk'tan, Mora'dan ve Ege denizinin kuzey kısmından Venedikliler'i uzaklaştırmış ve onları yıllık bir vergi ödemeye mecbur bırakmıştı.

Papalık ve Roma: Rodos ve Otranto Seferleri, 1480

Fâtih Sultan Mehmed 1480'de Rodos, İtalya ve papayı hedef aldı. İtalya'da Napoli, Venedik ve Milano arasındaki rekabetler ve papalığın siyasî girişimlerine karşı düşmanlık sebebiyle durum tamamıyla elverişliydi, Venedik de Fâtih'i, Napoli krallığına karşı harekete geçmeye teşvik ediyordu. 1480 baharında Fâtih, bir taraftan Vezir Mesih Paşa idaresinde Rodos üzerine, diğer taraftan Gedik Ahmed Paşa kumandasında Güney İtalya'ya donanmalar ile ordular sevkederek fütuhatının yeni bir aşamasına girmiş bulunuyordu. Rodos Kalesi önünde Osmanlı ordusu doksan günlük çetin bir muhasaradan sonra büyük kayıplarla çekilmek zorunda kaldı (muhasara 23 Mayıs 1480'de başlamıştır). Gedik Ahmed Paşa ise, 1479'da Tocco hânedanına ait Ayamavra, Kefalonya ve Zanta adalarını aldı; Napoli Krallığı'nın iç işlerine karışmak imkânını buldu; ardından 132 gemi ve 18.000 kişilik bir kuvvetle Gedik Ahmed Paşa Avlonya'dan hareket ederek (26 Temmuz 1480) Otranto'yu zaptetti (11 Ağustos). Kaleyi bir üs haline getirip oradan etrafa akınlar yapmaya başladı. 1480 seferi, Roma'nın fethine bir başlangıç sayılıyordu. Papa Roma'yı bırakıp kaçmayı düşündü. Otranto'yu kurtarmak için İtalya devletleri arasında, Macaristan ve Fransa'da Haçlı ruhu canlandı. Gedik Ahmed Paşa taze kuvvetler toplamak için Rumili'ye döndü. Yeni kuvvetleri geçirmeye hazırlandığı sırada, Fâtih Sultan Mehmed'in ölüm haberi ve arkasından yeni padişah II. Bayezid'in Cem'e karşı çarpışmak için ısrarlı davetleri geldi. Bunun üzerine Gedik Ahmed Paşa, İtalya'ya geri dönme kararı ile beraber Bayezid'in yanına hareket etti. Fakat Otranto'da ümitsizliğe düşen Osmanlı muhafızları nihayet etraflarını saran düşmana teslim oldular (10 Eylül 1481).

İstanbul fethinin ardından 1 Haziran'da Galata Cenevizliler'den teslim alınmış, başlangıçta bir ahdnâme ile kendilerine şer'î eman hükümleri uygulanmış sonra Fâtih'in emriyle bir subaşı ve kadı tayin edilerek şehir, Osmanlı ülkesine katılmıştır. Ceneviz Cumhuriyeti'ne, Osmanlı ülkesinde serbest ticaret hakkı tanınmıştı. Boğazlar'a hâkim olan Fâtih Sultan Mehmed, Karadeniz'in kendi hükmü altında olduğunu biliyordu. Bir sıra seferle burasını bir Türk gölü haline getirmeye çalıştı. İlkin 1454 yazında bu denize donanmasını gönderdi. Karadeniz Ceneviz kolonilerinin merkezi olan Kefe, Kırım Hanı I. Hacı Giray'ın müttefik kuvvetleriyle birlikte sıkıştırıldı. Uzun görüşmelerden sonra Cenevizliler, Osmanlı padişahına 3000 ve hana 1200 altın harac vermeye razı oldular. Aynı yıl yazında Osmanlı donanması Akkerman'ı da tehdit etti ve Bogdan beyinden harac istedi. Kuzey ticaretinin antreposu durumunda olan bu önemli limanın geleceği, Boğazlar'a ve Karadeniz'e bağlı idi. Bogdan beyi, 5 Ekim 1455'te Osmanlı tâbiliğini ve 2000 altın yıllık haracı kabul etti. Buna karşı Bogdanlılar'a Osmanlı ülkesinde serbest ticaret izni verildi.

Trabzon Rum İmparatorluğu da, 1456'da Osmanlı haraçgüzârlığını kabul etti. Böylece, Karadeniz kıyılarındaki bütün hükümetler Osmanlı hâkimiyetini tanımış oldu. Fâtih Sultan Mehmed, 1479'a kadar Bogdan dışında bu yerlerde doğrudan doğruya Osmanlı hâkimiyetini kuracaktır. İlkin 1459'da Cenevizliler'den Amasra'yı, 1461'de Sinop ve Trabzon yöresini alarak Karadeniz'in Anadolu kıyılarını Osmanlı ülkesine kattı. Kuzey kıyılarında Kefe ve ona bağlı Ceneviz kolonileri, bir Osmanlı istilâsına karşı Kırım hanı, Mengüp beyi ve Bogdan voyvodası ile ittifak yapmaya çalıştılar. O zaman Litvanya ve Lehistan'a hâkim olan Yagellonlar, Dinyestr ırmağının batısında Karadeniz kıyılarında yerleşmek ve Kırım ile Bogdan üzerinde nüfuzlarını kurmak amacını güdüyordu. Bu devirde Doğu Avrupa'nın en kuvvetli devletinin başında bulunan Yagellonlar, Karadeniz hâkimiyeti için Fâtih'e rakip görünüyorlardı. Kırım

hanı da Osmanlılar'ın Kefe'de yerleşmesini istemiyordu. 1469'da Yâkub Bey idaresindeki Osmanlı donanmasının Kefe'ye saldırısını, Kırım hanı Fâtih'e "karındaşım" hitabıyla yazdığı bir mektupla protesto etti. Fâtih, 1470'te Kefe'nin haracını arttırdı. Bölgede sonraki siyasî gelişmeler, Karadeniz'in kuzeyinde hâkimiyetini kurmak için Fâtih'e imkân hazırladı. Yagellonlar, Kırım Hanlığı'na karşı Altın Orda ile ittifak yaptılar. Buna karşı Kırımlılar bir yandan Moskof Büyük Knezliği ile ittifakı sıkılaştırdılar, öte yandan Osmanlı padişahına yaklaşma gereğini duydular. Bogdan Voyvodası Büyük Stefan, Yagellonlar'ın bağımlısı olmuş, Fâtih'e yıllardan beri ödediği haracı kesmişti. Voyvoda, 1469'da Bogdan'a giren Kırım kuvvetlerini bozguna uğrattı ve Eminek Mirza'yı esir aldı. 1473'te Osmanlı kuvvetlerinin ve özellikle Mihaloğulları'nın Uzun Hasan'a karşı gitmesini fırsat bilerek harekete geçti. Osmanlılar'a bağlı Eflak Beyi Radu'yu kovup kendi adamını voyvoda yaptı. Kili'den sonra İbrâil'i de (Braila) aldı. Bunun üzerine Fâtih Sultan Mehmed, onu itaate davet etti ve Rumili Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa'yı bir ordu ile ona karşı gönderdi; ancak bu ordu bozguna uğradı (Ocak 1475). Fâtih, ertesi yıl baharda bizzat Bogdan'a sefere çıkmak istediyse de ağırlaşan hastalığı onu alıkoydu. Bu esnada Kırım'daki olaylar darbeyi bu tarafta vurma imkânını verdi: O sırada Osmanlı yandaşı olan Kırım Hanlığı Başbeyi Eminek, ölen kardeşi Mamak yerine başbey olmuştu. Cenevizliler, Mengli Giray Han'ı zorlayarak onu başbeylikten attırdılar. Fakat Eminek geri geldi ve isyan etti; Mengli Giray kaçıp Cenevizliler'in yanına sığınmak zorunda kaldı. Eminek, Kefe Cenevizlileri'ne karşı savaşa başladı ve Osmanlılar'ı yardıma çağırdı. O sırada Bogdan beyi, 300 Eflak askeriyle kayınbiraderini Kırım'a gönderip Mengüp'ü zaptettirmişti.

Kefe'de ücretli Leh askerleri vardı. Bununla beraber Fâtih Sultan Mehmed, Kırım Hanlığı'ndaki son gelişmeler sonucu hanlık kuvvetlerinin kendisiyle birleştiğini ve fütuhatın kolayca başarılabileceğini gördü. Hemen Vezîriâzam Gedik Ahmed Paşa'yı kuvvetli bir donanma ile

bu tarafa gönderdi. Dört günlük muhasaradan sonra Kefe şehri Ahmed Paşa'ya teslim oldu (6 Haziran 1475). Gedik Ahmed Paşa, Kırım sahillerinde Kefe'ye bağlı bütün Ceneviz kolonilerini ele geçirip Osmanlı ülkesine kattı; ardından Azak da alındı. Sarplığı ile meşhur Mengüp Kalesi kuşatıldı ve Ahmed Paşa'nın dönüşünün ardından kale, Zagarcı Yâkub Bey'e teslim oldu. Trabzon Komnenosları ve Bogdan beyi ile akraba olan Mengüp beyi ve ailesi Yedikule'de uzun süre tutuklu kaldıktan sonra padişahın emriyle idam edildi. Suğdak'ta Cenevizliler tarafından üç kardeşiyle birlikte hapsedilmiş olan Mengli Giray'ı Ahmed Paşa kurtarılınca Mengli Giray, Osmanlılar'a bağımlılığını gösteren bir belge imzalayarak tekrar hanlığa geçmiştir.

Kırım'ın bağımlılığını sağlayan Fâtih Sultan Mehmed, Karadeniz'in kuzeyinde daha serbest harekete başladı. 1476 Temmuz başında kendisi ordusu ile İsakça'yı geçip Bogdan arazisine yürürken, Eminek idaresindeki Kırım kuvvetleri de geriden Bogdan'a girdiler. Fâtih, Bogdan'da voyvodanın ordusunu Alba Valea'da savaşa zorladı ve yendi, merkezi Suceava'yı yaktı, fakat Stefan'ı ele geçiremedi. O, geri çekildikten sonra voyvoda yeniden saldırılarda bulundu. O sırada doğuda Mengli Giray Han Altın Orda Hanı'na mağlûp olmuş, Han onu kovalayarak Kırım'a girmiş ve Kefe önüne kadar gelip şehri tehdit etmişti. Kırım'ın istilâya uğradığını öğrenen Eminek kuvvetleri, Bogdan cephesinden perişan bir halde ric'at etmişlerdi. Mengli Giray, hanlığı kaybetti ve İstanbul'da Yedikule'de hapsedildi; yerine büyük kardeşi Nûr Devlet, han oldu. Fâtih, Altın-Orda Hanı Seyid Ahmed'e bir mektup göndererek Bogdan'ı cezalandırdığını, Kırım işlerine karışmamasını, zira Nûr Devlet'in ve Kefe'nin kendi himaye ve idaresinde bulunduğunu bildirdi. Sonradan hanlık yeniden karıştı. Fâtih, Eminek'in başvurusu üzerine Mengli Giray'ı tekrar Kırım'a gönderdi. Mengli, 1478'de yeniden hanlık tahtına oturdu. Fâtih Sultan Mehmed, Karadeniz hâkimiyetini tamamlamak üzere 1479'da Taman

ve Çerkezistan sahillerine yeniden bir donanma gönderdi. Bu donanma Anapa, Kopa ile Taman yarımadasında Matrega'yı (Tamatarhan) zaptetti.

Fâtih'in İç Siyaseti

Fâtih Sultan Mehmed'in iç siyasetinde önde gelen konular, bir taraftan İstanbul'un iskânı ve kalkındırılması, diğer taraftan seferler ve fethedilen bölgelerde kalelerin korunması için askerî kuvvetlerin arttırılması noktalarında toplanır. Bu iki husus, masrafların büyük ölçüde artmasını ve bu sebeple yeni vergiler konmasını gerektirdiğinden, köylü ve şehirli büyük halk kitlelerini sıkmış ve memlekette birtakım gizli ve açık hoşnutsuzluklara yol açmıştır. İstanbul'un iskânı ve kalkındırılması çabaları pek çok meseleyi beraberinde getirmiştir; sürgün, İstanbul iskânı için halkın zorla bir yerden tehciri yönteminin geniş ölçüde uygulanması, özellikle Anadolu'da yeni problemlere yol açmıştır. Diğer taraftan fetih sırasında İstanbul'da devlet malı ilân edilen emlâk, başlangıçta göçü teşvik için her gelene parasız mülk olarak bağışlanmış, fakat daha sonra arsalar devlet malı sayılarak kira (mukataa) konmuş ve halk üzerine büyük bir meblâğ (yılda 100 milyon akçe) yüklenmiş, ancak meydana gelen hoşnutsuzluk üzerine bundan vazgeçilmiştir. Karaman sorunu ve Uzun Hasan dolayısıyla giderler artınca 1471-1472'de Rum Mehmed Paşa'nın vezîriâzamlığında bu vergi yeniden konmuştur.

İmparatorluk fikriyle Fâtih Sultan Mehmed, Rum soylularına mensup gençleri sarayına almış, bunlar birer Osmanlı olarak sonradan idarede önemli mevkilere geçmiştir. Rum Mehmed'den başka Palaioloğlar'dan Has Murad Paşa ve kardeşi Mesih Paşa bunların en tanınmışlarıdır. Ayrıca, bazıları Bizans soylu sınıfından bir kısım hıristiyan Rumlar'ın önemli malî işleri üzerlerine aldıkları bilinmektedir. Batı'ya kaçtıktan sonra orada barınamayan ve sefalete düşen bazı Rum büyükleri tekrar İstanbul'a dönmüşlerdir. 1464-1472 yıllarında Rum bilginlerine, Fâtih'in sarayında özel bir ilgi gösterildiği anlaşılmaktadır. Georgios

Trapezuntios, Roma'dan İstanbul'a bu sıralarda döndüğü gibi, Kritovoulos da eserini bu tarihlerde yazmıştır. Meşhur Trabzonlu âlim Amirutzes (Amirukis, Emirce) aynı devirde Fâtih'in yakınlarından biri idi. Fâtih'in divanından Batı'ya gönderilen siyasî yazılar ve antlaşmalar Rumca yazılıyor, bunları yazdırmak için Rum kâtipler kullanılıyordu. Nihayet Fâtih, geniş imparatorluğu dahilinde bütün Ortodoksları tekrar patriğin idaresi altına koymuş, Rumları birleştirmiş, İtalyanlar'ın sömürüsünden kurtarıp ekonomik bakımdan yükselmelerini sağlamıştır. Fakat bütün bunlara bakarak Fâtih'in imparatorluğunu, Iorga'nın söylediği gibi, Doğu Roma İmparatorluğu'nun İslâm kisvesi altında canlanması saymak yanlıştır. Bizans kurumlarının taklit edildiği tezi de abartılıdır. Fakat Bizans etkileri, ilk dönemlerden beri önemlidir.

Bu devirde içeride derin siyasî yankıları olan en önemli konu, Fâtih Sultan Mehmed'in malî siyasetidir. İstanbul'un pâyitaht olarak onarımı ve sürekli seferler masrafları arttırmıştı. Fâtih, yeni akçe çıkarmak ve eski akçeyi beşte bir eksiğine değiştirmek suretiyle bütün nakdî servetlere bir nevi vergi koydu. Böylece 1451, 1460, 1470, 1475 ve 1481 yıllarında yeni akçe çıkarıldı. 1470'ten sonra bunun her beş yılda bir uygulanması kayda değer. Yeni akçe çıkarılmasının sık sık uygulanması, o kadar derin bir hoşnutsuzluk doğurmuştur ki, II. Bayezid tahta geçerken kendisine kabul ettirilen hususlardan biri, bir defadan fazla yeni akçe çıkarmamasıydı. Fâtih tuz, sabun, mum gibi günlük ihtiyaç maddelerini bölge bölge mukātaaya vermiş, yani iltizamla tekele bağlamıştır. 1458 sonbaharında Anadolu sipahilerini savaş meydanında tutmak için, Anadolu eyaletinde reâyânın ödediği çift resmini bir emirle 22 akçeden 33'e çıkartmış ve bu vergi yerleşip kalmıştır. Çeşitli yollarla mülk veya vakıf olarak devletin elinden çıkmış toprakların mîrîye mal edilmesi, Fâtih tarafından geniş bir şekilde uygulanmıştır. Bütün vakıflar ve mülkler gözden geçirilerek Tursun Bey'e göre 20.000'den (başka bir bölümde 2000) fazla köy ve mezraa

timarlı sipahilere dağıtılmıştır. Nişancı Karamânî Mehmed Paşa'nın vezîriâzamlığında (1476-1481) uygulanan bu toprak reformu memlekette geniş hoşnutsuzluk uyandırmıştır. Bu ıslahatın asıl gayesi timarlı sipahi sayısını arttırmak ve padişahın hazinesi için yeni haslar bulmaktı. Bir zamandan beri babasıyla arası açık bulunan Amasya Valisi Şehzade Bayezid bu kanunun kendi bölgesinde (Amasya, Tokat ve Trabzon) uygulanmasına karşı çıkınca halk gözlerini ona çevirmiştir. Öteki şehzade Sultan Cem, babasının savaşçı siyasetini devam ettirmeye aday sayılıyor ve Karamânî Mehmed tarafından destekleniyordu. Fâtih'in hastalığının arttığı son yıllarda Bayezid ile Cem arasında taht için başlayan gizli mücadele memlekette geniş bir sosyal tepkiyle birleşmişti. Bayezid padişah olur olmaz ilk işi bu emlâk ve evkafı, sahiplerine iade etmek olmuştu. Fâtih'in emlâk ve evkafı neshetmesi özellikle ulemâ sınıfını, şeyhleri ve eski Türk-müslüman bey ailelerini etkilemiş, yeni akçe çıkarması da tüm halk arasında hoşnutsuzluk yaratmıştır.

Fâtih Sultan Mehmed, İstanbul etrafında Anadolu-Rumili eksenli imparatorluğunu kurarken önemli ticarî tedbirler de aldı. Osmanlı ülkesinin çeşitli bölgeleri arasında birbirini tamamlayan iktisadî-ticarî faaliyet çok gelişti. Bölgeler arası ticarette İtalyanlar'ın yerine Türk müslüman, yahudi, Rum ve Ermeni yerli tâcir ve gemiciler gelmiştir. Göller-bölgesi (Burdur) ve Batı Anadolu'da önemli pamuklu sanayi, Ankara ve Kastamonu'da sof, Bursa ve İstanbul'da ipekli, Selânik ve İstanbul'da çuha ve Edirne'de ayakkabı sanayii bu devirde hayli gelişmiştir. Fâtih, Batı ile olan Levant ticaretini baltalamak değil, aksine geliştirmek istemiş, fakat hâkimiyet haklarını da korumuştur. Osmanlı tebaası hangi dinden olursa olsun yabancılardan daha az gümrük ödüyordu (başlangıçta yerliler % 2, yabancılar % 4, daha sonra bu nisbet yerliler için % 4, yabancılar için % 5 olmuştur). Diğer taraftan Arabistan yolu ile Hindistan ticareti ve Dubrovnik yolu ile Floransa ticareti Fâtih devrinde gelişme göstermiştir.

İmparatorluğun gerçek mânada kurucusu olan Fâtih Sultan Mehmed, yeni bir sefer için Üsküdar'a geçtikten sonra Üsküdar ile Gebze arasında Hünkârçayırı (Maltepe civarında) denilen yerde 3 Mayıs 1481'de vefat etti. Ölüm sebebi nikris (gut) hastalığına bağlanır. Zehirlenerek öldüğü yolundaki iddialar, Âşıkpaşazâde'de yer alan bilginin yorumuna dayanır ve başka kaynaklarla doğrulanmaz. Türbesi, yaptırdığı ve kendi adıyla anılan cami hazîresindedir.

Fâtih Sultan Mehmed'in Şahsiyeti

Fâtih Sultan Mehmed, İstanbul'un hemen fethinden sonra bir Batı kaynağının kaydettiği üzere, her işte son derece atılgan, Makedonyalı İskender gibi şan ve şeref kazanmak isteyen, zeki, sert mizaçlı, zevk ve safaya sırtını çevirmiş bir hükümdardı. Türkçe, Yunanca ve Slavca olmak üzere üç dil bilirdi. Çağdaş Arap kaynaklarına göre: "ulemâya yakınlık göstermek, onlarla görüşmeye önem vermek ve onlardan yanına gelenleri tâzimle karşılamak gibi meziyetleriyle beraber, babasının Frenkler'i defetmek yolundaki gayretlerine devam etti; fakat zevk ve safa hususunda ondan geri kaldı." Kısaca, Fâtih, tarihte imparatorluk kurucularının vasıflarını taşır, dünya hâkimiyetini amaç edinmiş kudretli bir kumandan ve geniş görüşlü bir kültür adamı. Fâtih'in bütün hareketlerine, amansız önlemlerinde olduğu kadar ilmi ve sanatı himaye ve teşviklerinde şu esas fikir hâkimdir: Devletini her bakımdan dünyanın en üstün ve kudretli imparatorluğu haline getirmek.

Bu amaçla, İstanbul'un fethinden sonraki ilk işi iktidarını fiilen sınırlandıran Çandarlı Halil Paşa ile kendisine karşı savaşarak tahtını tehdit etmiş olan Orhan Çelebi'yi ortadan kaldırmak olmuştur. Çandarlı'nın ardından göreve getirdiği vezîriâzamları, sonuncusu Karamânî Mehmed müstesna, hepsi kul aslından olacak ve onlardan Mahmud'u ve Rum Mehmed Paşa'yı idam ettirecektir. Böylece, devlet idaresinde eski ailelerin nüfuzu bertaraf

edilmiş ve padişahın emir ve arzusuna mutlak surette bağımlı kullar devletin başına getirilmiştir. Fâtih kendi vekili sıfatıyla vezîriâzamların kudret ve yetkilerini arttırmış, onları mutlak merkeziyetçi hükümetinin tam bir temsilcisi yapmıştır. Molla Gürânî, kazaskerliğinde tayinleri bağımsız olarak yapmaya kalkışınca istifaya zorlanmış, ulemânın tayinleri de vezîriâzama bağlı kalmıştır. Fâtih, doğrudan doğruya şahsına bağlı kapıkulu ordusunu yeniden örgütlemiş ve sayılarını arttırmıştır. Otoritesini sınırlayan yeniçerilerin ve uc beylerinin bağımsız tutumunu kırarak onları doğrudan doğruya kendi emri altına almış, uc beylerini kendi büyük gazi şahsiyetiyle gölgede bırakmış ve güçlü Mihaloğulları'na diğer beyler gibi muamele etmiştir. Pek çok yeniçeriyi atıp yerlerine saraydaki avcı bölüklerinden sekban adıyla yeni yeniçeri bölükleri ihdas etmiş ve bundan sonra yeniçeri ağaları sekbanlardan seçilmeye başlanmıştır. Ayrıca maaşlarını arttırmak, silâhlarını yenilemek, sayılarını iki katına çıkarmak suretiyle bu orduyu merkezî kudretin ve fütuhatın başlıca dayanağı haline getirmiştir. Fâtih devrinde devlet idaresinde ve orduda, kul olanların üstün duruma geçtiği anlaşılmaktadır. Fâtih 1451'de tahta çıkar çıkmaz henüz memede olan kardeşi Ahmed'i boğdurmuş, Kanûnnâmesine "Karındaşlarını nizâm-ı âlem için katletmek câizdir" hükmünü koyarken de hâkimiyetin bölünmezliğini sağlamayı ve devleti ileride taht iddiacılarından kurtarmayı düşünmüştür. Fethettiği yerlerde saltanat iddiasında bulunan eski hânedan üyelerini ortadan kaldırmaya çalışması da burada hatırlanabilir.

İstanbul fâtihi, sınırsız güç sahibi mutlak bir hükümdar olmanın yanı sıra, dünya hâkimiyeti fikrini de benimsemişti. Onun bu düşüncesinin kaynağı, Türk-Moğol hakanlık, İslâmî hilâfet ve Roma imparatorluk fikriydi. Fâtih Sultan Mehmed'in İtalyan nedimlerine Roma tarihleri okutarak bu geleneği kavramaya çalıştığı da bilinmektedir. Onun bu inancı benimsemesinde etrafındaki Bizanslı ve Batılı yakınları (Georgios Trapezuntios,

Kritovoulos, Amirutzes, Benedetto Dei, Gaetalı Jacopo, Criaco d'Ancona vb.) rol oynamıştır. İstanbul fethinden kısa bir zaman sonra orada bulunan Jacopo Languschi dünyada tek imparatorluk, tek iman ve tek hükümdarlık olması gerektiğini iddia eden Fâtih'in, bu birliği kurmak için dünyada İstanbul'dan daha uygun bir yer olmadığı, bu şehir sayesinde tüm hıristiyanları hükmü altına alabileceği düşüncesinde olduğunu belirtir. Georgios Trapezuntios Fâtih'e hitaben, "Kimse şüphe etmez ki, sen Romalılar imparatorusun. İmparatorluk merkezini hukuken elinde tutan kimse imparatordur ve Roma İmparatorluğu'nun merkezi de İstanbul'dur" diyordu. Papa II. Pius, Fâtih'i hıristiyanlığa davet eden mektubunda (1463'te yazılmış ve galiba Fâtih'e gönderilmemiş olan bu mektup, Fâtih'in sağlığında 1475'te Treviso'da basılmıştır) Papa, Hıristiyanlığı kabul ederse meşrû imparator sıfatıyla dünyanın en kudretli hükümdarı haline geleceğini söylüyor ve kendisine "Grekler'in ve Şark'ın imparatoru" unvanını vereceğini, kuvvetle elde tuttuğu ve haksızlıkla iddia ettiği şeyin hukuken de kendi malı olacağını, bütün hıristiyanların kendisine saygı göstererek ihtilâflarını hal için hakem tanıyacaklarını, birçoklarının kendiliklerinden baş eğeceğini, kendisinin Roma kilisesinin haklarına karşı gelenler aleyhinde onun kuvvetine başvuracağını temin etmekteydi. Fâtih, Ortodoks patriğini (1454), Ermeni patriğini (1461) ve Yahudi baş hahamını (?) pâyitahtında yerleştiriyor, fethe hazırlandığı dünyayı öğrenmek üzere Amirutzes'e 1456 yazında dünyanın haritasını yaptırıyordu. Fâtih'te cihan hâkimiyeti fikrine İbn Kemal, "Tedbiri cihangirlik zikrinde idi" diye işaret eder.[6] Aslında selefleri gibi Fâtih için de bu iddialar, siyasî birer araçtan ibaretti. Fâtih, İslâm âleminde de gazânın en büyük mümessili, İslâm memleketlerinin gerçek koruyucusu sıfatını benimsemekte, hareketlerini buna göre meşrûlaştırmaya çalışmaktaydı. İran'da yerleşen Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın Anadolu üzerinde nüfuz ve üstünlük iddialarına karşı da, Osmanlı padişahının soyunu Oğuz Han'a çıkaran geleneklere daha çok önem verdiğine dair işaretler

vardır. Gazâ ve fütuhat siyasetinin mümessili gibi göründüğü yıllarda Fâtih, doğan ilk oğluna büyük dedesi Yıldırım Bayezid'in, üçüncü oğluna İran geleneğinin ünlü hükümdarı Cem'in ve torununa da Oğuz Han'ın adını vermiştir. Denilebilir ki, Fâtih'in şahsında Türk, İran, İslâm ve Roma hükümdarlık geleneklerini birleştiren "Osmanlı padişahı" doğmuştur.

Fâtih Sultan Mehmed "Avnî" mahlasıyla şiirler de yazmıştır. Çağının şiir dilini ince hayallerle yoğurmayı başarmış, açık ifadeleri ve akıcı üslûbu, henüz sanatlara boğulmamış bir Türk şiirinin güzel örnekleri arasında sayılmıştır. Tasvirlerindeki başarı ve mazmunlarındaki zenginlik ilk anda anlaşılabilecek kadar açık ve yalındır. Arapça-Farsça tamlamalar yerine Türkçe ifadeler kullanmayı tercih etmiştir. Beyitlerine ustalıkla yerleştirdiği zekâ oyunları ve hayaller kadar belli kalıp ve fikirler de onun çağdaşları ile aynı klasik üslûp içinde eser verdiğini gösterir. Aşk, sosyal hayat, tasavvuf ve dinî temayüller, kıssalar, efsaneler ve tarihî hikâyeler şiirlerine yansıyan konulardır. Şiirlerini ihtiva eden yegâne eser İstanbul'da Millet Kütüphanesi'ndedir.[7] Bir divançe sayılabilecek yirmi iki varak tutarındaki bu küçük eserde yetmiş gazel, bir muhammes ve bir kıta mevcut olup sonunda, "Hattın haddin yüzünü tuttu nitekim ey can" müfredine yirmi dokuz şair tarafından söylenmiş nazîre yer alır.

Din felsefesi meselelerine de âşina olan Fâtih Sultan Mehmed'in coğrafya, matematik, astronomi ilimlerine özel bir ilgisi vardı. Çeşitli ilimleri tahsil için uzmanları kendisine hoca tayin ederdi. Bunlar belli saatte gelip ona ders okuturlardı. Hocazâde Muslihuddin, Molla Gürânî, Molla İlyas, Sirâceddin Halebî, Molla Abdülkādir, Hasan Samsunî, Molla Hayreddin hocalarındandır. Başlangıçta, Akşemseddin'in de onun üzerinde büyük tesiri olmuştu. Fâtih'in Arapça ve Farsça'ya vâkıf olduğuna şüphe yoktur. İç oğlanlarıyla saray çevresi, Yunanca ve Slavca'yı öğrenmesine elverişliydi. Fâtih, Arabistan ve İran'da devrinin büyük ulemâsını tanır, onları kendi ülkesine getirtmeye

çalışırdı. Kendi ülkesindeki ulemânın, Acem ve Arap uleması düzeyinde olmamasından dolayı üzüntü duyuyordu. Ancak Hocazâde ile yabancılar karşısında övünürdü. Fetihten sonra İstanbul'da sekiz kiliseyi (bu arada Zeyrek Medresesi) medrese haline getirdi; Ayasofya medresesini açtı. 1470'te kendi camisi etrafında ünlü Semâniyye medreselerini yaptırdı. Kendisi medreseleri bizzat teftiş eder, dersleri dinler ve ödül verirdi. Sarayda, seferlerde, yolda, sünnet düğünü gibi toplantılarda ilmî tartışmalar yaptırırdı. Devrinin en büyük âlimleri Molla Hüsrev, Molla Gürânî, Molla Yegân, Hızır Beyve Hocazâde Muslihuddin'dir. O dönemde yetişmiş seçkin ilim ve idare adamlarının çoğu bunların talebeleridir. Fıkıhta Molla Hüsrev, tefsirde Molla Gürânî, kelâmda Hocazâde bütün İslâm âlemince makbul eserler yazmışlardır. Bu devir Osmanlı Türkleri'nde matematikte oldukça parlak bir devirdir. Fâtih, kendi döneminde, ilim ve felsefe tarihinin en önemli meseleleri üzerinde âlimleri tartışmaya ve eser vermeye teşvik etmiştir. Seyyid Şerîf el-Cürcânî ile Teftâzânî arasında ulemâyı ikiye ayıran ünlü tartışmayı tazelemiştir. Kendisi din felsefesinde Seyyid Şerîf'e eğilim gösterirdi. Öte yandan İbn Rüşd ile Gazâlî arasındaki ilâhiyata ait büyük tartışmayı, Hocazâde ile Ali et-Tûsî'ye inceletmiştir. Çeşitli kaynaklar, Fâtih'in felsefeye ilgisini belirtir. Fâtih, Amirutzes ile felsefî konuşmalar yapardı; "Zira sultan en keskin zekâlı feylesoflardan biridir".[8] Amirutzes, Ali Kuşçu, Georgios Trapezuntios, Hocazâde gibi Doğu'yu ve Batı'yı temsil eden devrin büyük zekâları onun huzurunda birleşiyordu.

Fâtih, Batı kültürünü ve hıristiyan dinini de anlamaya çalışmıştır. Patrik Gennadios, *İ'tikâdnâme*'sini onun için yazdığı gibi Georgios Trapezuntios, Hıristiyanlık ve İslâmiyet arasında esaslı fark olmadığı ve bu iki dinin uzlaştırılması suretiyle Fâtih'in bütün milletleri idaresi altında toplayabileceği iddiasındaydı. Fâtih'in Batı kültürüyle ilk tanışması şehzadeliğinde Manisa sarayında başlamıştır. Bir İtalyan hümanisti olan Ciriaco d'Ancona ve

başka İtalyanlar onun sarayında bulunmakta ve kendisine Roma ve Batı tarihleri okumaktaydılar. 1465'te Milano elçisinin yazdığına göre, onun yanında Floransalı, Cenevizli ve Raguzalı danışmanları vardı. Venedik'e karşı savaş ilânından sonra Floransalılar'la yakın ilişkiler kurdu. 1463 Bosna seferinden dönüşünde Galata'da Floransalılar'a şenlik yaptırtmış ve onlardan zengin bir tâcirin evine inerek yemek yemiş, eğlenmişti. Fâtih'in yanında bulunan hümanistlerden Angelo Vadio, G. Stefano, Emiliano'nun adları bilinmektedir (bu sonuncusu Fâtih'e ölümünde bir mersiye de yazmıştır). Francesco Berlinghieri *Geographia* adlı eserini ve Roberto Valturio *De re militari* adlı kitabını Fâtih'e ithaf ve takdim etmek istemişlerdir. Fâtih'in 1461'den beri resmini yaptırmak için İtalya'dan ressam istediği bilinmektedir. Nihayet ünlü Venedikli ressam Gentile Bellini gelmiştir (İstanbul'da ikameti Eylül 1479 – Ocak 1481). Bellini aynı zamanda yeni sarayın duvarlarını Rönesans üslûbu fresklerle süslemiştir. Fâtih, Trabzonlu Rum âlimi Amirutzes ile oğluna Batlamyus'un kitabını Arapça'ya tercüme ettirmiş ve bir dünya haritası yaptırmıştır. Bu arada coğrafî ve askerî konuları, özel bir ilgiyle izlerdi. E. Jacobs'a göre Ciriaco, Fâtih ile eski çağın âbideleri, edebiyatı ve İtalya'daki hümanistler arasında bağ kurmuştur. Fâtih'in, 1458'de Atina'yı ziyareti sırasında Akropol'u gezerek Atinalılar'a iltifatta bulunması "Medînetü'l-hükemâ"ya karşı eski İslâmî saygıdan doğmuş olabilir. Fâtih, Justinian'ın heykelini dikkatle yerinden indirtmiş ve Ciriaco ile G. Dario'ya resmini yaptırmıştır. Belgrad seferine giderken top dökmek için erittiği "bakır atın"ın bu heykel olması mümkündür. Fâtih'in kütüphanesinde Batı kültürüyle ilgili elli eser bugüne intikal etmiş olup kırk ikisi Yunanca'dır. Eserlerden sekizi tarihe, altısı matematik ve astronomiye dairdir. Tarihe ve coğrafyaya ait eserler mevcudun üçte birinden fazladır. İtalya'da İbn Rüşd felsefesinin hâlâ hararetle tartışıldığı bir devirde, Fâtih'in Hocazâde ve Ali Kuşçu'ya dönmesi tabiidir. Fâtih devrinde Osmanlı kültürünün Batı kültürü

ile serbest bir şekilde temasa geldiği ve sonraki devirde bunun sürdürülmediği de bir gerçektir.

Fâtih Sultan Mehmed'in vefatından sonra iki oğlu Cem ve Bayezid arasındaki çekişme, Bayezid'in lehine sonuçlanmış, diğer oğlu Mustafa ise 1474'te kendisinden önce vefat etmiştir. Adı bilinen iki kızı (Ayşe ve Gevherhan) tesbit edilmektedir. Alderson, onun on yedi hanımı ve dört kızı olduğunu belirtir. Gevherhan Sultan, Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu Mehmed Bey ile evlendirilmiştir. Akkoyunlu tahtına geçen Göde Ahmed, Fâtih'in kızından torunudur.

Kronoloji*

1225 ..... Alâeddin Keykubad'ın Ankara uc bölgesine gelişi

1230 ..... Yassı Çemen savaşı

1261 ..... II. İzzeddin Keykâvus'un isyanı ve uc Türkmenlerine sığınması

1284 ..... Osmangazi'nin Kulaca'ya baskını

1286 ..... Osman'ın İnegöl Tekfuruna karşı İkizce savaşı

1288 ..... Osman'ın Karacahisar kalesini fethi, Uc Sancak Beği konumuna yükselmesi

1288-1299 ..... Osmangazi'nin Bilecik, İnegöl, Yarhisar ve Yenişehir'i fethi, yerel tekfurları ortadan kaldırması, Yenişehir'den Bizans'a karşı gazâ akınları

1291 ..... İlhanlı hükümdarı Argun Han'ın ölümü, Geyhatu'nun han seçilmesi, Kılıcarslan'ın

---

* Bu kronolojiyi metne göre Ayşegül Özerdem hazırlamıştır.

katli, Kastamonu Uc'unda Çoban-oğulları'nın bertaraf edilmesi, Candar-Oğulları

1297 ..... Anadolu Moğol valisi Baltu'nun isyanı

1299 ..... Moğol valisi Sülemiş'in isyanı, Osman'ın Yenişehir, Yarhisar, İnegöl ve Bilecik'i fethi

1301 ..... Osman'ın İznik'i kuşatması

1302 ..... Koyunhisar (Bapheus) da bir Bizans ordusunu yenmesi; Osmanlı hanedanlığı ve Beyliği'nin kuruluşu

1303 ..... Tekfurlara karşı Dimbos Savaşı; Ulubat'a kadar Bursa ovasının Türkleşmeye açılması

1304 ..... Osman Gazi'nin Sakarya seferi, Tekfurların itaat altına alınması
Bizans hizmetindeki Katalanların Batı Anadolu seferi; Menteşe Türkleri'nin Efes'i fethetmesi

1305 ..... Karaçepüş, Karatigin, Absu kalelerinin fethi

1314 ..... Türkmen beylerinin İlhanlı Emir Çoban'a itaatlerini arz etmeleri

1323 ..... Asporça Hatun vakfiyesi

1324 ..... Osman'ın ölümü Orhan'ın beyliğe gelişi, Adranos Kalesi'nin fethi, Mekece vakfiyesi

1326 ..... Bursa'nın fethi (6 Nisan)

1327 ..... İlk Osmanlı gümüş sikkesinin basılması

1328-1341 ..... Bizans'ta iç-savaş

1329 ..... Orhan'ın imparatora karşı Pelekanon (Gebze, Eskihisar) savaşı (1 Haziran)

1330 ..... Orhan'ın Bizans'a karşı Aydınoğlu Umur Bey ile ittifakı

1331 ..... İznik'in fethi (2 Mart), 1333 Dâvûd-i Kayserî idaresinde ilk medresenin İznik'te kurulması

1333 ..... Orhan, Nikomedia (İzmit) önünde, Bizans'ın haracgüzâr ülke olması, İznik'te ilk medresenin kurulması

1334-1335 ..... Orhan'ın Karesi seferi Karesi Beyliği'ni ilhakı

1337 ..... İzmit'in fethi

1341-1347 ..... Bizans'ta iç-savaş

1346..... Orhan Bey"in VI. Yuannis Kantakuzenos'un kızı Theodara ile evlenmesi

1347..... Kantakuzenos'un İstanbul'u kuşatması ve tahta ortak olması (8 Şubat), Duşan'ın Serez'i alması ve Kavala'ya (Christopolis) kadar ilerlemesi

1348..... Rumili'de veba salgını, Sırp Stefan Duşan'ın Kuzey Yunanistan, Teselya, Epir'i işgali

1351..... Venedik donanmasının Pera'yı kuşatması, Osmanlı'nın Gelibolu fetihleri (Ekim)

1352..... Cenevizliler ile Venedik-Aragon-Bizans'a karşı Boğaz Savaşı (Şubat), Orhan Bey'in oğlu Süleyman Trakya'da Sırp ve Bulgar ordusunu yenmesi Tsympe (Cinb) Kalesi'nin Osmanlı eline geçmesi Cenevizliler ile Bizans'a karşı ittifak ve Cenevizlilere kapitülasyonların verilmesi

1354..... Trakya depremi (1-2 Mart), Süleyman'ın Gelibolu'nun işgali Ankara, Sivrihisar'da Osmanlı

1355..... Stefan Duşan'ın ölümü (20 Aralık), Sırp İmparatorluğu'nun parçalanması

1357..... Orhan'ın oğlu Halil'in tutsak edilmesi; kurtarılmasına kadar (Eylül 1358) Rumili fetihlerinin durması, Şehzade Süleyman'ın ölümü

1359..... Trakya'da sistemli fetih hareketinin yeniden başlaması (23 Kasım), Haçlı donanmasının Lapseki ve Saros Körfezi çıkarması

1359-1360..... Çorlu, Misini, Burgos (Lüleburgaz), Didymoteikhon (Dimetoka) kalelerinin fethi

1361..... Şehzade Murad ve Lala Şahin'in Edirne'yi fethi (5 Mayıs)

1362..... Orhan Bey'in vebadan ölümü (Mart), I. Murad'ın tahta geçmesi, Anadolu'da ayaklanmalar

1364..... Filibe'nin alınması

1365 ..... Haçlı ordusunun İskenderiye'yi yağmalaması (Ekim)

1366 ..... Papa'nın Osmanlı'ya karşı Haçlı seferi ilân etmesi, Polunya (Appolunia) Kuşatması, Savua Kontu VI. Amadeo komutasındaki Haçlı ordusunun Gelibolu'yu alması (Ağustos)

1367 ..... Amadeo'nun Gelibolu'yu Bizans'a teslim etmesi

1371 ..... I. Murad'ın Biga fethi, Edirne'ye karşı yürüyen Sırplar'la Meriç savaşı (26 Eylül); Bizans'ın tekrar Osmanlı haracgüzarı olması

1372 ..... Selanik kuşatması (10 Nisan)

1373 ..... VI. Androkinos ve Osmanlı şehzadesi Savcı Bey'in babalarına karşı isyanı (Mayıs) yenilgileri, Komotini (Gümülcine), Xanthi (İskeçe), Maronia'nın (Marulya) teslim alınması, Serez'in kuşatılması

1376 ..... VI. Androkinos'un Osmanlılar ve Cenevizliler'in desteği ile tahtı ele geçirmesi

1377 ..... VI. Androkinos'un Gelibolu'yu Osmanlılar'a bırakması

1382 ..... Şehzade Bayezid ile Germiyanoğlu Süleyman'ın kızının düğünü, Kütahya, Simav, Emet (Eğriöz), Tavşanlı ve Gediz Şaphanesi'nin çeyiz olarak verilmesi, I. Murad'ın kızı Nefise (Melek) Hatun'un Karamanoğlu Alaaddin Bey ile nişanı

1383-1387 ..... Selanik kuşatması

1383 ..... Serez'in (19 Eylül) ve Sofya'nın alınması

1384 ..... Kastamonu beyliği doğusunun ele geçirilmesi

1385 ..... Sofya'nın fethi

1386 ..... Karaman seferi, Konya kuşatması, Karamanoğlu Murad'a bağımlı

1387 ..... Selanik fethi (Nisan)

1389 ..... Kosova zaferi, I. Murad'ın şehit düşmesi, I. Bayezid'in tahta geçmesi

1389-1390 ..... I. Bayezid'in Aydın, Saruhan, Menteşe, Hamid, Germiyan beyliklerini işgali

1391 ..... Üsküp'ün alınması

1392 ..... Kastamonu ve Amasya'nın teslim alınması

1394-1402 ..... İstanbul kuşatması

1394 ..... Teselya'nın fethi

1395 ..... Macaristan ve Eflak seferi, Bulgar kralı Şişman'ın yakalanıp idamı (3 Haziran)

1396 ..... Macar kralı Sigismund idaresindeki Haçlı ordusunun Niğbolu'yu kuşatması Yıldırım Bayezid yetişiyor, Haçlılar'ın bozguna uğraması (25 Eylül), Bulgar prensi Stratsimir'den Vidin'in alınması

1397 ..... Karaman ve Konya'nın alınması, Evrenos Bey'in Atina ve Argos'u ele geçirmesi

1400 ..... Timur'un Sivas kalesini kuşatması (Ağustos)

1402 ..... Ankara Savaşı (28 Temmuz), Bayezid'in esir düşmesi

1402-1413 ..... Fetret Devri; Bayezid'in oğulları Çelebiler mücadelesi

1403 ..... Bayezid'in vefatı (8 Mart), Timur'un İzmir'i kuşatması (2 Aralık 1402 - 5 Ocak 1403), Bizans imparatoru II. Manel'in Anadolu Rumili geçişlerini kontrol etmesi

1403-1404 ..... Anadolu beyliklerinin yeniden canlanması, Edirne'de Süleyman Çelebi, Bursa'da İsa Çelebi, Amasya'da Çelebi Mehmed

1410 ..... Süleyman Çelebi'nin Rumili'de Musa Çelebi'yi yenmesi (13 Şubat – Haziran), Süleyman ile Hıristiyan devletler arasında antlaşmalar

1411 ..... Musa Çelebi'nin Süleyman Çelebi'yi yenmesi ve Edirne'yi ele geçirmesi (17 Şubat)

1412 ..... I. Mehmed ile II. Manuel arasında Musa'ya karşı ittifak yapılması

1413 ..... I. Mehmed'in Sofya yakınlarında Musa'yı yenip, Osmanlı Devleti'nin birliğini sağlaması

1414 ..... I. Mehmed'in Batı Anadolu'yu ele geçirmesi

1415 ..... Batı Anadolu seferi, Venedikliler'e karşı Çalı Bey kumandasında Ege deniz seferi

1416 ..... Pietro Loredano kumandasındaki Venedik donanmasının Osmanlı donanmasını yok etmesi (29 Mayıs), Şeyh Bedreddin İsyanı, Mirčea'nın Silistre ve Deliorman'ı işgali, Candaroğulları topraklarının alınması

1417 ..... Karaman seferi

1419 ..... I. Mehmed'in Mirčea'ya karşı zaferi

1421 ..... I. Mehmed'in ölümü; II. Murad'ın Bursa'da tahta çıkması (25 Haziran), amcası Mustafa'nın Rumili'yi kontrol altına alması

1422 ..... II. Murad'ın Bizans kuşatması (Haziran), Mustafa'nın Edirne'de idamı, Küçük Mustafa'nın Bursa'yı kuşatıp (Ağustos), isyanı

1423 ..... Küçük Mustafa'nın idamı (Şubat), Candaroğulları ve Karamanoğulları Osmanlı tâbiliğinde

1424 ..... Osmanlı-Bizans barış anlaşması (22 Şubat)

1425 ..... İzmir, Aydın, Menteşe ve Teke'nin ilhakı, Arnavutluk'ta Draç kuşatması

1425-1430 ..... Osmanlı-Venedik savaşı

1426 ..... Eflak Beyi Dan'ın ve Macar kumandanı Pippo'nun bozguna uğratılması

1427 ..... Macarlar'ın Belgrad'ı alması, Osmanlılar'ın Güvercinlik'e (Golubac) girmesi, Sigismund'un Yergöğü'nü alması

1428 ..... Osmanlılar ile Macarlar arasında 3 yıllık barış antlaşması

1429 ..... Şah Ruh'un Selmas'ta Karakoyunlular'ı yenmesi (17-18 Eylül)

1430 ..... II. Murad'ın Selanik'i alması (29 Mart), Morosini'nin Gelibolu'ya gelip Emîr-Süleyman-Burgazını kuşatması, Lapseki'de barış antlaşması (Temmuz)

1432-1433 ..... Güney Arnavutluk'ta isyan

1435 ..... Saltanat iddiacısı Davud Çelebi'nin Arnavutluk'a sığınması

1436..... II. Murad'ın Dulkadirliler ve Karaman ülkesine saldırması

1437-1438..... Macaristan-Bogdan seferi, Eflak'ta hâkimiyet kurulması

1439..... Sırbistan'ın ele geçirilmesi, Bosna Krallığı'nın haracgüzar ülke olması, Floransa'da Kilise Birliği'nin imzalanması

1440..... Belgrad kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanması

1441..... Hunyadi Yanoş'un Bogdan'da Osmanlılar'ı yenmesi

1443..... Karamanoğlu İbrahim Bey'in Akşehir, Beyşehir bölgesini istilası, Karamanili seferi, Hunyadi Yanoş'un Balkan istilası; İzladi Savaşı, Kuzey Arnavutluk'ta İskender Bey ayaklanması

1444..... Osmanlı-Macaristan Segedin barış antlaşması (12 Haziran); Sırp Despotluğu'nun yeniden ihyası, Karaman ile barış imzalanması, II. Murad'ın oğlu II. Mehmed lehine resmen tahttan inmesi, Varna Savaşı (10 Kasım)

1446..... II. Murad'ın 2. kez tahta çıkışı, Mora zaferi (27 Kasım)

1448..... Arnavutluk seferi; İskender Bey'den Kocacık Hisarı'nın alınması, Kosova savaşı (17-20 Ekim)

1449..... Eflak'ta Yergöğü'nün alınması

1450..... II. Arnavutluk seferi

1451..... II. Murad'ın ölümü, II. Mehmed'in tekrar tahta çıkışı (18 Şubat), Macar ve Venedikliler ile eski muahedelerin yenilenmesi (15 Eylül)

1452..... Rumili Hisarı'nın inşası, Bizans'a savaş açılması

1453..... 54 gün süren kuşatma sonucu İstanbul'un fethi

1454..... Venedikliler ile barış antlaşması (18 Nisan), Karadeniz ve Ege seferleri

1455 ..... Bogdan beyinin Osmanlı tâbiliğini kabul etmesi (5 Ekim)

1456 ..... Enez, İmroz, Limni'nin alınması, Belgrad'da başarısızlık

1459 ..... Sırbistan'ın Osmanlı ülkesine katılması, Karadeniz seferi; Amasra Ceneviz kalesinin alınması, Osmanlı'ya karşı Haçlı seferinin ilânı

1458-1460 ..... Mora'nın fethi

1461 ..... Rodos şövalyeleri ile ateşkes, Trabzon seferi; Trabzon Rum İmparatorluğu'nun sonu, Sinop'un fethi

1462 ..... Eflak seferi, Midilli'nin ilhakı

1463 ..... Bosna'nın fethi, Venedikliler Mora'da, Macar kralının Bosna'ya girmesi, Çanakkale Boğazı'nda Sultâniye ve Kilidülbahr kalelerinin inşası

1464 ..... Mora'nın yeniden alınması, Karamanoğlu İbrahim'in ölümü, Karaman'da iç savaş, Uzun Hasan'ın Dulkadiroğulları'nı yenmesi, Kayseri, Develi, Aksaray, Beyşehir ve Konya'yı alması

1466 ..... İskender Bey'e karşı sefer, İlbasan Kalesi'nin inşası, İskender Bey'in kaleyi kuşatması

1467 ..... Şahsuvar'ın Osmanlı himayesinde Dulkadir tahtına oturması ve Memlükler'le mücadeleye girmesi

1468 ..... İskender Bey'in ölümü (17 Ocak), Karaman Seferi; Gevele Hisarı ve Konya'nın alınması

1469 ..... Karamanoğulları'nın Ereğli, Aksaray, Develi, Niğde'yi tekrar ele geçirmesi, Karamanoğulları Beyliği'nin bertaraf edilmesi, Venedik ve Macaristan ile savaş, Yakub Bey yönetimindeki Osmanlı donanmasının Kefe kuşatması

1470 ..... Eğriboz (Euboia) seferi

1471 ..... Uzun Hasan'ın Osmanlılar'a karşı Venedik, Napoli, Rodos Şövalyeleri, Papalık, Kıbrıs Krallığı, Alanya Emirliği ile ittifak kurması

1472 ..... Uzun Hasan'ın Tokat'ı yağmalaması, Karaman'ı istilâsı

1473 ..... Otlukbeli Zaferi (11 Ağustos)

1474 ..... Gedik Ahmed Paşa'nın Karaman seferi, Mihaloğlu Ali Bey'in Macaristan seferi, Arnavutluk'ta İşkodra'nın kuşatılması

1474-1478 ..... Venedikliler'e karşı seferler

1475 ..... Kırım'da Kefe Ceneviz sömürgesinin ele geçirilmesi

1476 ..... Bogdan seferi

1477 ..... Süleyman Paşa'nın İnebahtı'yı kuşatması

1478 ..... Uzun Hasan'ın ölümü

1479 ..... Venedik ile barış, Macaristan ve Boğdan'a akınlar

1480 ..... Rodos kuşatmasında başarısızlık, Gedik Ahmed Paşa'nın Otranto'yu fethi (11 Ağustos)

1481 ..... II. Mehmed'in ölümü, II. Bayezid'in tahta çıkışı

Dipnotlar

Osman I

1 O zaman "henüz nev-civan" olan Ertuğrul doksan üç yaşında öldü; Neşrî, I, 64, 78.
2 Âşıkpaşazâde (Atsız), s. 92-93; Neşrî (Unat), I, 62.
3 Neşrî, I, 64.
4 Âşıkpaşazâde, s. 100.
5 Neşrî, I, 64.
6 I, 74.
7 I, 74-76.
8 *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri,* s. 283.
9 Köprülü, VII/27 [1943], s. 38, 66.
10 s. 92.
11 Woods, s. 173-182.
12 Âşıkpaşazâde, s. 99-100.
13 Neşrî, I, 112.
14 *a.g.e.,* I, 118.
15 Marc Bloch, *La société féodale, la formation des liens de dependance,* s. 210-217.
16 Âşıkpaşazâde, s. 99-100.
17 Neşrî, I, 76.
18 Âşıkpaşazâde, s. 95.
19 *a.g.e.,* s. 99-100; Neşrî, I, 120.
20 BA, *MAD,* nr. 16016, s. 13-17.
21 Âşıkpaşazâde, s. 97; Neşrî, I, 66.
22 *Târih,* bab 9, 10, s. 99, 100.
23 *a.g.e.,* bab 3, s. 94.
24 Kaplanoğlu, *Bursa Ansiklopedisi,* I, 197.
25 Âşıkpaşazâde, bab 8, s. 98.
26 *Cihannümâ,* I, 86.

27 BA, *MAD*, nr. 18333.
28 Belge: bab 14.
29 *Cihannümâ*, I, 106-112.
30 Âşıkpaşazâde, bab 10, s. 99-100; Neşrî, I, 88-92.
31 Neşrî, I, 78.
32 *a.g.e.*, I. 94.
33 *EI*^{2} (İng.), VIII, 180-182.
34 *Relations historiques*, IV, 25, 364-368.
35 nşr. F. Giese, haz. Nihat Azamat, s. 11-12.
36 *Cihannümâ*, I, 106.
37 *Târih*, bab 20, s. 107.
38 s. 21, 650.
39 Âşıkpaşazâde, bab 22, s. 108-110.
40 Neşrî, I, 126.
41 Âşıkpaşazâde, bab 23, s. 112; Neşrî, I, 136.
42 Bir tasviri için bk. Texier, s. 130.

Orhan

1 *Târih*, s. 108.
2 Notlarla Almanca çevirisi bk. *Geschichte*, II, 22 vd.
3 *a.g.e.*, II, 20.
4 İbn Kemal 1333 tarihini verir; bk. *Tevârîh*, I, 42-48; teslim şartları ve ilk önlemler için bk. Âşıkpaşazâde, bab 22, s. 118-119; Neşrî, I, 156-158, tarih için Schreiner, II, 238.
5 İbn Kemal, I, 61.
6 s. 25.
7 *l'Emirat*, s. 66.
8 Âşıkpaşazâde (Atsız), s. 109.
9 İbn Kemal, II, 12-13.
10 Âşıkpaşazâde, bab 25, s. 112.
11 II, 89-90.
12 Âşıkpaşazâde, bab 30, s. 116-117; Hoca Sâdeddin, I, 34-37.
13 Kantakuzenos, II, 295.
14 Süleyman'ın Göynük Hamamı ve Camii ile bölgedeki vakıfları için bk. Ayverdi, s. 145-150.
15 Bryer, s. 486.
16 Lemerle, s. 227-229; Soulis, s. 34-35.
17 *Târih*, bab 39-40, s. 123-125; Neşrî, I, 170-182; Hoca Sâdeddin, I, 51-62.
18 Enverî, s. 83.
19 *l'Emirate*, s. 63-73.
20 Hoca Sâdeddin, I, 55: üç bin.

21 Neşrî (Atsız), I, 176.
22 Âşıkpaşazâde, bab 39, s. 124.
23 *a.g.e.*, bab 40, s. 124-125; ayrıca bk. Neşrî, I, 176.
24 bk. Balard, IV [1970], s. 431-469.
25 Ostrogorsky, ***History***, s. 475.
26 Balard, IV [1970], s. 444.
27 Turan, s. 197.
28 *a.g.e.*, s. 19.
29 Soulis, s. 35.
30 Halecki, s. 13.
31 Kantakuzenos, III, 292.
32 Vryonis, ***The Decline***, s. 341-343.
33 Lemerle, s. 71-75.
34 ***Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman***, s. 20-21.
35 *a.g.e.*, s. 20-21.
36 Âşıkpaşazâde, s. 126; ***Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman***, s. 21.
37 Âşıkpaşazâde, bab 44, s. 126-128.
38 Oruç b. Âdil, s. 20, 93.
39 Âşıkpaşazâde, bab 44, s. 126-127.
40 İnalcık, ***Edirne***, s. 137-159,
41 Schreiner, II, 290.
42 H. Lowry, ***The Nature***, s. 39.
43 Âşıkpaşazâde, bab 38, s. 122.
44 s. 83.
45 Sofya Millî Kütüphanesi, Vakıf Defteri, *OAK*, nr. 27/34.

Murad I

1 Neşrî (Unat), I, 162-164.
2 İnalcık, ***Edirne***, s. 146.
3 Oruç b. Âdil, vr. 41a.
4 Halecki, s. 169-212.
5 *a.g.e.*, s. 82, 85.
6 *a.g.e.*, s. 233.
7 *a.g.e.*, s. 243.
8 Kydenos'un Gelibolu'ya ait "non reddenda" nutku için bk. Halecki, s. 241.
9 Ostrogorski, s. 127.
10 Halecki, s. 303; krş. Barker, s. 20.
11 Halecki, s. 306-307.
12 *a.g.e.*, s. 308.
13 *a.g.e.*, s. 266.
14 *a.g.e.*, s. 274.
15 Nedkoff, 805 tarihli berat.

16 Dölger, [1961], s. 329-332.
17 Barker, s. 20, not 47.
18 Thiriet, *Régestes*, I, 541.
19 Neşrî, I, 226-230'da iktibas edilmiştir.
20 *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, s. 18, 54; Neşrî, I, 234.
21 Esterâbâdî, s. 318.
22 Emmert, s. 39.
23 Neşrî, I, 238-242.
24 *a.g.e.*, I, 236.
25 *a.g.e.*, I, 254-262.
26 İÜ Ktp., TY, nr. 6229.
27 Emmert, s. 79-142; Malcolm, s. 58-80.
28 Mihaljčić, s. 45.
29 Emmert, s. 43-44.
30 Neşrî, I, 216.
31 *a.g.e.*, I, 290.
32 *a.g.e.*, I, 296.
33 Ayverdi, *İstanbul Mi'mârî Çağının Menşei*, s. 209.
34 İnalcık, *Studies in Ottoman*, s. 139-156.
35 I, 210-310.
36 İnalcık, *Kosovo*, s. 21-26.
37 Feridun Bey, I, 89-116.
38 Yinanç, "Ferîdûn Bey Münşeâtı"; *İstanbul Mi'mârî Çağının Menşei*, s. 161-168, cüz 63, s. 77-81.

Mehmed I

1 Enverî, s. 90.
2 Şerefeddin, s. 424.
3 Neşrî (Unat), II, 423-551; *Ahval*, Ahmedî tarafından Çelebi'nin "sohbetinde" kaleme alınmıştır..
4 *a.g.e.*, II, 512-513.
5 Bu ailenin menşei hakkında bk. Esterâbâdî, s. 397.
6 *Amasya Târihi*, III, 157-198.
7 Neşrî, II, 432, 434, 446, 456, 462, 504, 508.
8 *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osmân* [nşr. F. Giese], s. 47.
9 Neşrî, II, 422-450.
10 *Der Islam*, X [1983], s. 283-291.
11 Neşrî, II, 473-474.
12 Dersca, X-XI [1968], s. 116-117'de Guboğlu'nu zikrederek 1406 tarihini verir. Neşrî'deki *Menâkıbnâme*'de bu tarih tasdik edilir: II, 478-479; burada Ali Paşa'nın vefat ettiği bilgisi yer alır ki, bunun tarihi 28 Aralık 1406'dır; bk. İdrîs-i Bitlisî, s. 278.

13 Dersca, X-XI [1968], s. 122, 123.
14 Neşrî, II, 480.
15 İdrîs-i Bitlisî, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazine, nr. 1655, s. 281-288; Neşrî, II, 486-516.
16 İdrîs-i Bitlisî, s. 286-288; Neşrî, II, 506-516.
17 Dukas, s. 114.
18 Wittek, *Das Fürstentum Mentesche*, s. 97.
19 Makrîzî, IV, 47[a]; Neşrî, II, 519-520.
20 Neşrî, II, 516-534.
21 İbn Hacer, III, 518; İnegöl'de iken yazdığı mektup evâsıt-ı Zilhicce 817 [Şubat 1415 ortaları] tarihlidir; bk. Feridun Bey, I, 145.
22 Barker, s. 290-353.
23 Dukas, s. 119; Thiriet, II, nr. 1569, 1573, 1584, 1588, 1597, 1598.
24 Thiriet, II, nr. 1563, 1564.
25 Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, I, 373.
26 *a.g.e.*, I, 374.
27 Dukas, s. 125.
28 Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, I, 374.
29 İdrîs-i Bitlisî, s. 289-291; Neşrî, II, 530-534; ilk Osmanlı derlemelerinde, Karaman'a yapılan çeşitli seferler birbirine karıştırılmıştır.
30 Doğru tarih için bk. İbn Hacer, III, 526; Mehmed'in Şâhruh'a Kasım 1419 tarihli mektubu için bk. Feridun Bey, I, 164.
31 Neşrî, II, 536; *Anonim Tevârîh-i Âl-i Osmân*, nr. 1047, vr. 34[a-b]; burada Mehmed'in bu seferi için verilen 1414 ve 1416 tarihleri uc beylerinin önceki akınlarına ait olmalıdır, Dukas, s. 125.
32 I. Mehmed'e mektubu için bk. Feridun Bey, I, 150-151.
33 *a.g.e.*, I, 150-157.
34 *a.g.e.*, I, 145-146, 164-167.
35 Dukas, s. 129; Sırp voyvodasıyla aynı nitelikte bir anlaşma için bk. *Lebensbeschreibung*, s. 56-58.
36 *İA*, V, 598-599.
37 *Lebensbeschreibung*, s. 27, 55.

Murad II

1 Hüseyin Hüsâmeddin, (*Amasya Tarihi*'nde III, 180) annesinin Amasya âyanından Divitdâr Ahmed Paşa'nın kızı Şehzade Hatun olduğunu kaydeder.
2 Samsun'un Cenevizlilere ait kısmı daha önce ele geçirilmiş görünmektedir; Neşrî, 1418'de Çelebi Mehmed'in başarısız seferiyle 1421'de Samsun'un fethini karıştırır; krş. *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, s. 21 vd.
3 Dukas, s. 95.
4 Iorga, *Notes et extraits*, I, 316.

5 *a.g.e.*, I, 409
6 Jorga, Gor, I, 392.
7 Âşıkpaşazâde, s. 107
8 Kurat, s. 6-16.
9 Metni için bk. Iorga, *Notes et extraits*, I, 526.
10 *a.g.e.*, I, 474 vd.
11 *Le Voyage d'Outremer*, s. 181 vd.
12 İbn Hacer, II, vr. 197a.
13 *a.g.e.*, II, vr. 199a.
14 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, nr. E 6374.
15 Jorga, I, 428.
16 Doucas, s. 215.
17 İnalcık, *Fâtih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, s. 35-37.
18 *a.g.e.*, s. 37-38.
19 *a.g.e.*, s. 76-104.
20 *a.g.e.*, s. 206-207.
21 *el-Menhelü'ş-şâfî*, II, vr. 215a.
22 *Decline*, s. 83.
23 *Le voyage*, s. 273.
24 *Decline*, s. 126 vd.

Mehmed II

1 Tâcîzâde Ca'fer Çelebi, s. 6-8; Kritovoulos, s. 25-37.
2 *Geschichte des Osmanischen Reiches*, II, 22.
3 Ducas, s. 264.
4 İnalcık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, I, 131.
5 *Dûstûrnâme-i Enverî*, s. 97.
6 *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, s. 164.
7 Ali Emîrî Efendi, nr. 305.
8 Kritovoulos, s. 177.

Kaynaklar Hakkında

Osmanlı tarihinin ilk dönemi üzerinde bütün ***Tevârîh-i Âl-i Osmân***'ın ana kaynağı olan ve Yahşi Fakih tarafından yazıldığı bilinen tarih kayıptır. Bu eserdeki Osman ve Orhan dönemlerine ait rivayetler, Orhan'ın imamı ve Yahşi Fakih'in babası olan İshak Fakih'ten, yani Orhan ile çağdaş bir râviden gelmektedir. Bu rivayetlerin doğru bilgiler içerdiğini yer adlarının kontrolü ve toponomik-topografik araştırmalar ortaya koymuştur. Ahmedî'nin ***Dâstân***'ı, Âşıkpaşazâde, Neşrî, Rûhî, anonimler ve Oruç esas itibariyle Yahşi Fakih metnine dayanmakta ve hepsi, Yahşi Fakih'i ihtisar eden Âşıkpaşazâde'den veya onun günümüze kadar gelmemiş nüshalarından aktarılmış görünmektedir. ***Düstûrnâme***'de verilen tarihî doğru ayrıntılar Yahşi Fakih'in ihtisarında hayli atlamalar yapıldığını gösterir. Âşıkpaşazâde'nin önemli atlamalarından bazıları, Osman'ın Koyunhisarı (Bapheus) savaşı, İznik ablukası ve Orhan'ın Pelekanon savaşıyla ilgilidir. Buna karşılık Haçlılar'ın 1359 Lapseki çıkarması ve 1302 Koyunhisarı savaşı, anonim ***Tevârîh-i Âl-i Osmân***'da mevcuttur. İdrîs-i Bitlîsî, İbn Kemal gibi sonraki klasik derlemelerde bu kayıtlar dikkate alınmıştır. Manzum ***Tevârîh-i Âl-i Osmân***'lardan Kemal (***Selâtînnâme,*** haz. Necdet Öztürk, Ankara 2001, s. 48-62) ve Hadîdî (haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991, s. 58-81) Âşıkpaşazâde-Neşrî metnini izler. Hoca Sâdeddin'in ***Tâcü't-tevârîh***'i, esas itibariyle İdrîs-i Bitlisî'nin ***Heşt Bihişt***'inin Türkçe inşa diliyle bir özetinden ibarettir. Sâdeddin'in İtalyanca'ya Bratutti

çevirisini kullanan Batılı tarihçiler (J. W. Zinkeisen, N. Jorga) İdrîs ile ona kaynak olan Âşıkpaşazâde'yi, Neşrî'yi ve anonimleri kullanmazlar. Bazıları Levunclavius çevirilerinden yararlanır. Zinkeisen ve Jorga ilk döneme ait kısımlarda ağır yanlışlara düştüklerinden ihtiyatla kullanılmalıdır. Osmanlı tarihinin Türkçe kaynakları konusunda yapılacak ilk iş, Âşıkpaşazâde, Neşrî ve anonimlerden faydalanarak, mümkün olduğunca Yahşi Fakih'in aslını ortaya çıkarmaktır. Bugün için öncelikle bu kaynakların, ilkin metin tenkidi metoduyla doğru tesbiti gerekir (Âşıkpaşazâde'nin Giese ve Atsız tarafından yayımlanan metni birçok yanlış içerir; Kemal Yavuz ve M. A. Yekta Saraç'ın günümüz Türkçe'siyle neşrettikleri "Âşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi,* İstanbul 2003" bilimsel amaçla kullanılamaz). Bu kaynakların metin tenkidi metoduyla asıllarını tesbit işi, ilkin Alman-Avusturya filoloji mektebi (Fr. Giese, P. Wittek, Fr. Taeschner) tarafından ele alınmıştır. Günümüzde bu tarihî metinleri, içerdikleri destanî-folklorik malzemeye bakarak toptan masal-efsane saymak ve ilk dönem tarihinin "kara boşluk"tan (Black Hole) ibaret olduğunu iddia etmek (C. İmber, *The Ottoman Empire, 1300-1481,* İstanbul 1990, birçok yanlış içerir) işin kolayına gitmektir. Orhan dönemi üzerinde eldeki *Tevârîh-i Âl-i Osmân*'lar çok noksan olmakla birlikte Osman ve Orhan dönemi hakkında çağdaş Bizans tarihçileri (Pachymeres, Kantakuzenos, Gregoras) ve İtalyan kronikleri (özellikle Matteo Villani), Vatikan, Venedik ve Ceneviz arşiv kayıtları boşlukları doldurmaya yardım etmektedir. Hammer, Zinkeisen ve Jorga başlıca bu kaynakları kullandıkları için önemlidir (Osmanlı kroniklerinin analizi üzerine ayrıca bk. Halil İnalcık, "The Rise of Ottoman Historiography", *Historians of the Middle East,* ed. B. Lewis – P. Holt, London 1962, s. 152-167; V. L. Ménage, *Neshri's History of the Ottomans, the Sources and Development of the Text,* London 1964).

Bibliyografya

Ahmedî, Tâceddin İbrâhim b. Hızır, ***Dâsitân-i Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osmân*** (nşr. Nihad Sami Banarlı, ***Türkiyat Mecmuası***, VI [İstanbul 1939] içinde), s. 170-176.

..... ***Dâstân ve Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osmân*** (haz. Çiftçioğlu N. Atsız, ***Osmanlı Tarihleri*** içinde), İstanbul 1947, s. 6-9.

Akdağ, Mustafa, "Ankara Sultan Alâeddin Camii Kapısında Bulunan Hicrî 763 Tarihli Bir Kitabenin Tarihî Önemi", ***Tarih Vesikaları***, I/3 (18), İstanbul 1961, s. 366-373.

Aksarâyî, Kerîmüddîn Mahmûd b. Muhammed, ***Mûsâmeretü'l-ahbâr*** (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 2000.

Alexandrescu-Dersca, M. M., ***La Campagne de Timur en Anatolie***, Bucharest 1942.

..... "Les relations du prince de Walachie Mircea", ***Tarih Araştırmaları Dergisi***, X-XI, Ankara 1968, s. 113-125.

Âlî, Mustafa, ***Künhü'l-ahbâr***, İstanbul 1285.

Angielello, G. M., ***Historia turchesca*** (nşr. I. Ursu), Bucuresti 1909.

Anonim Tevârîh-i Âl-i Osmân, Paris Bibliothèque Nationale, Suppl., Turc. nr. 1047; ayrıntılı bir nüsha.

..... ***a.e.*** (nşr. F. Giese), Breslau 1922.

..... ***a.e.*** (haz. Nihat Azamat), İstanbul 1992.

Arnakis, G. G., ***Oi Protoi Othomanoi: The Early Osmanlis***, Athenai 1947 (İngilizce özet, s. 239-246).

..... Gregory Palamas, "the XIOVES, and the Fall of Gallipoli", ***Byzantion***, XXII, 1952, s. 305-312.

Artuk, Cevriye - İbrahim Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu,* I-II, İstanbul 1970-74.

Artuk, İbrahim, "Osmanlı Beyliğinin Kurucusu Osman Gâzî'ye Ait Sikke", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi: 1071-1920, Social and Economic History of Turkey, 1071-1920* (ed. Osman Okyar – Halil İnalcık), Ankara 1980, s. 27-33.

..... "I. Murad'ın Sikkelerine Genel Bir Bakış", *TTK Belleten,* XXXVI/184 (1982), s. 782-794.

Âşık Paşa, *Garibnâme* (haz. Kemal Yavuz), İstanbul 2000.

Âşıkpaşazâde, *Tevârîh-i Âl-i Osmân (Osmanlı Tarihleri I,* nşr. Çiftçioğlu N. Atsız), İstanbul 1949, s. 77-318; *a.e.* (nşr. Fr. Giese), Leipzig 1929.

Atiya, A. S., *The Crusade of Nicopolis,* London 1938.

Aymutlu, Ahmed, *Fâtih ve Şiirleri,* İstanbul 1959.

Aynî, Bedreddin, *İkdü'l-cümân* (nşr. Abdürrâzık et-Tantâvî el-Karmût), Kahire 1409/1989.

Ayverdi, Ekrem Hakkı, *İstanbul Mi'mârî Çağının Menşei: Osmanlı Mimârîsinin İlk Devri: 630-805 (1230-1402),* İstanbul 1966.

..... *İstanbul Mi'mârîsinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri: 806-855 (1403-1451),* İstanbul 1972.

Babinger, Fr., *Beitrâge zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14.-15. Jahrhundert),* München-Wien 1944.

..... *Mehmed der Eroberer und seine Zeit,* München 1953; *a.e.: Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı* (trc. Dost Körpe), İstanbul 2003.

Balard, M., "A propos de la bataille du Bosphore: l'Expédition génoise de Paganino Doria à Constantinople, 1351-1352", *Travaux et Mémoires,* IV, Paris 1970, s. 431-469.

Balivet, M., "Un épisode méconnu de la campagne de Mehmed I ...", *Turcica,* XVIII, Paris 1986, s. 137-146.

Barker, J. W., *Manuel II Palaeologus (1391-1425): A Study in Late Byzantine Statesmanship,* New Brunswick 1969.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, KK, nr. 3358; *MAD,* nr. 16016, s. 13-17; *TD,* nr. 43:8.

Beldiceanu-Steinherr, I., *Recherches sur les actes de règnes des sultans Osman, Orkhan et Murad I,* Monachii 1967.

....."Seyyid Ali Sultan d'après les registres ottomans, l'installation de l'Islam héteredoxe en Thrace", *The Via Egnatia under Ottoman Rule (1380-1699)* (ed. E. Zachariadou), Crete 1996, s. 45-66.

....."La conquête de la Bithynie maritime: étape décisive dans la fondation de l'état ottoman", *Byzans als Raum* (ed. K. Belke v.dğr.), Wien 2000, s. 21-36.

....."La prise de Serrès et le Firman de 1372 en faveur du monastère de Saint-Jean-Prodrome", *Acta Historica,* IV (1965), s. 15-24.

....."La conquête d'Andrinople par les turcs: La pénétration turque en Thrace et la valeur des chroniques ottomanes", *Travaux et Mémoires,* I, Paris 1965, s. 439-461.

....."Un acte concernant la surveillance des Dardanelles", *Bulletin d'études Orientales: Institut Français de Damas,* XXIX, Damas-Beyrouth 1977, s. 17-24.

Bir Yeniçerinin Hatıratı (trc. Kemal Beydilli), İstanbul 2003.

Brocquière, B. de La, *Le Voyage d'outremer* (ed. Ch. Schefer), Paris 1892.

Bryer, A. A. M., "Greek Historians on the Turks: The Case of the First Byzantine-Ottoman Marriage", *The Writing of History in the Middle Ages: Essays Presented to R. W. Southern* (ed. H. C. Davis – J. M. Wallace-Hadrill), Oxford 1981, s. 471-493.

Câfer Çelebi, Tâcîzâde, *Mahrûse-i İstanbul Fetihnâmesi* (*Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası* ilâvesi), İstanbul H. 1331.

Cahen, Cl., "The Mongols and The Near East", *A History of the Crusades* (ed. R. Lee Wolff – H. W. Hazard), Philadelphia 1962, II, 715-734.

....."La Question d'histoire de la province de Kastamonu au XIIIe siècle", *Turcobyzantin et Oriens Christians,* London 1974, s. 146-158.

Cantacassin, T. S., *Petit traicté de l'origine des turcqz* (nşr. Ch. Schefer), Paris 1896.
Chalcocondyle, *Chronique* (trc. V. Bourbonnois), Paris 1612.
Chalkokandyles, L., *Historiae* (ed. E. Darko), I-II, Budapest 1922-27.
Chalkokondyles, *Ordo Portae* (nşr. Şerif Baştav), Budapest 1947.
Charanis, P., "An Important Short Chronicle of the Fourteenth Century", *Byzantion,* XIII (1938), s. 335-362.
....."The Strife Among the Palaeologi and the Ottoman Turks, 1370-1402 *Byzantion,* XVI (1943), s. 286-314.
....."Internal Strife in Byzantium during the Fourteenth Century", *Byzantion,* XV (1940-41), s. 208-230.
Chrysostomides, J., "Studies on the Chronicle of Caroldo with Special Reference to the History of Byzantium 1371 to 1377", *Orientalia Christiana Periodica,* XXXV, Roma 1969, s. 123-182.
Clucas, L., "The Triumph of Mysticism in Byzantium in the Fourteenth Century", *Byzantina kai Metabyzantina* (ed. S. Vryonis), Malibu 1985, s. 163-224.
Contarini, A. C., *Travels in Tana and Persia,* London 1873.
Cronaca dei Tocco di Cefalonia (ed. G. Schirò), Roma 1975.
Cydones, D., *Correspondance* (ed. R. J. Loenertz), I-II, Vatican City 1956-60.
Darling, L., "Contested Territory: Ottoman Holy War in Comparative Context", *Studia Islamica,* XCI (2000), s. 133-169.
....."Persianate Sources on Anatolia and the Early History of the Ottomans", *Studies on Persianate Societies,* II, Tihran 2004, s. 126-144.
Dennis, G. T., "The Byzantine-Turkish Treaty of 1403", *Orientalia Christiana Periodica,* XXXI, Roma 1967, s. 77-88.
Die Altosmanische Chronik des Mevlânâ Mehemmed Neschrî (nşr. Fr. Taeschner), I-II, Leipzig 1951-55.

Doğru, Halime, *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı,* İstanbul 1992.

....."Karacahisar Kalesi ve Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Önemi", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* I/1, Eskişehir 2001, s. 105-127.

Dolfin, Z., "1453 Yılında İstanbul'un Muhasara ve Zaptı" (trc. Samim Sinanoğlu – Suat Sinanoğlu), *Fatih ve İstanbul,* I/1, İstanbul 1953, s. 19-62.

Dölger, F., "Johannes VII", *Byzantinische Zeitschrift,* I (1892), s. 21-36.

....."Zum Aufstand Andronikos gegen seinem Vater Johannes V. im Mai 1373", *Revue des Etudes Byzantines,* XIX, Paris 1961, s. 328-332.

Dräsecke, J., "Der Übergang der Osmanen nach Europa im XIV. Jahrhundert", *Neue Jahrbücher für das Klassische Altertum, Geschichte und Deutsche Literatur und für Pädagogik,* Leipzig 1914, s. 489-506.

Ducas (Doukas), *Bizans Tarihi* (trc. Vl. Mirmiroğlu), İstanbul 1956.

.....*Istoria turco-bizantina* (ed. V. Grecu), Bucureşti 1958.

.....*Decline and Fall of Byzantium to the Ottoman Turks* (trc. H. J. Magoulias), Detroit 1975.

Ducellier, A., "l'Islam et les musulmans vus de Byzance au XIV. siècle", *Byzantina,* sy. 12 (1983), s. 93-134.

Eflâkî, Ahmed, *Âriflerin Menkıbeleri* (trc. Tahsin Yazıcı), I-II, İstanbul 1989.

Emecen, Feridun M., *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası,* İstanbul 2001, 2005.

.....*İstanbul'un Fethi Olayı ve Meseleleri,* İstanbul 2003.

Emmert, Th. A., *Serbian Golgotha: Kosovo 1389,* New York 1990.

Enverî, *Düstûrnâme* (nşr. Mükrimin Halil [Yınanç]), İstanbul 1928.

Eren, İsmail, "Kosova'da I. Murad Hüdavendigâr Türbesine Ait Tarihî Bir Belge", *GDAAD,* IV-V (1976), s. 67-80.

Ertaylan, İsmail Hikmet, *Fatih ve Fütûhâtı I: Bizans ve Karadeniz,* İstanbul 1953.

Erzi, Adnan, "Osmanlı Devletinin Kurucusunun İsmi Meselesi", *Türkiyat Mecmuası,* VII-VIII (1940-42), s. 323-326.

Esterâbâdî, Azîz b. Erdeşîr, *Bezm ü Rezm* (nşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1928.

Fatih Devri Kaynaklanndan Düsturnâme-i Enverî, Osmanlı Tarihi Kısmı: 1299-1466 (nşr. Necdet Öztürk), İstanbul 2003.

Fâtih Mehmet II Vakfiyeleri (nşr. Vakıflar Umum Müdürlüğü), Ankara 1938.

Feridun Beg, *Münşeâtü's-selâtîn,* I-II, İstanbul 1274-75.

Fetihnâme-i Kara Bogdan, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ktp., İsmail Saib Sencer Yazmaları, nr. 305.

Filipović, N., *Princ Musa i Şeyh Bedreddin,* Sarajevo 1971.

Fine, J. V. A., *The Late Medieval Balkans,* Ann Arbor 1987.

Fleet, K., *European and Islamic Trade in the Early Ottoman State: The Merchants of Genoa and Turkey,* Cambridge 1999.

..... "The Treaty of 1387 between Murad I and the Genoese", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies,* LVI/1(1993).

Flemming, B., "The Reign of Murad II: A Survey (I)", *Anatolica,* XX, Leiden 1994, s. 249-267.

Foss, C., "The Defenses of Asia Minor against the Turks", *Greek Orthodox Theological Review,* XXVII, Brookline 1982, s. 145-205.

..... "Byzantine Malagina and the Lower Sangarius", *Anatolian Studies,* XI, Ankara 1990, s. 161-184.

Fr. G. de, Hungaria, *Tractatus de Moribus condicionibus et nequicia Turcorium* (ed. A. B. Palmer, *Bulletin of the John Rylands University Library of Manchester*), XXXIV/I, London 1951, s. 44-68.

Francès, E., "La féodalité byzantine et la conquète Turque", *Studia et Acta Orientalia,* IV, Bucarest 1962, s. 69-90.

Gay, J., *Le pape Clément VI et les affaires d'Orient (1342-1352),* Paris 1904.

Gazavât-i Sultân Murâd b. Mehemmed Hân (nşr. Halil İnalcık – Mevlûd Oğuz), Ankara 1978.

Gegaj, A., *l'Albanie et l'invasion turque au XVe siècle,* Paris 1937.

Giese, Fr., "Das Problem der Entstehung des Osmanischen Reiches", *Zeitschrift für Semitistik und Verwandte Gebiete,* II, Leipzig 1923, s. 246-271.

Gill, J., "John V. Palaeologus at the Court of Louis of Hungary (1366)", *Byzantinoslavica,* XXXVIII/1, Prague 1977, s. 31-38.

Gjuzelev, V., "Chronikon Mesembrie", *Godiknik na Sofia Universite Istor. Fakultät,* sy. 66, Sofia 1975, s. 145-199.

Glykatzi-Ahrweiler, H., "l'Histoire et la géographie de la région de Smyrne entre les deux occupations turques, 1081-1317", *Travaux et Mémoires,* I, Paris 1965, s. 1-204.

Gökbilgin, M. Tayyib, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı: Vakıflar-Mülkler-Mukataalar,* İstanbul 1952.

..... *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân,* İstanbul 1957.

..... "Orhan", *İA,* IX, 399-408.

..... "Osman", *İA,* IX, 431-443.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin,* İstanbul 1966.

Gregoras, N., *Rhomäische Geschichte* (trc. J. L. van Dieten), I-IV, Stuttgart 1973.

..... "Şehzade Halil'in Sergüzeşti" (trc. İ. Hoçi), *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası,* I/4 (1328), s. 239-252.

Halecki, O., *Un empereur de Byzance à Rome,* Warszawa 1930.

Hammer, J. von, *Geschichte des Osmanischen Reiches,* I-X, Pesth 1827-33.

Heyd, W., *Histoire du commerce du Levant* (trc. F. Raynaud), Leipzig 1936.

Heywood, C., "The Frontier in Ottoman History, Old Ideas and the New Myths", *Frontiers in Question: Euro-Asian Boderlands, 700-1700* (ed. D. Power – N. Standen), New York 1999, s. 228-250.

..... "Between Historical Myth and 'Mythohistory': The Limits of Ottoman History", *Byzantine and Modern Greek Studies,* XII; Oxford 1988, s. 315-345.
Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârîh,* I-II, İstanbul H. 1279-80.
Hopwood, K., "Türkmen, Bandits and Nomads: Problems and Perceptions", *Proceedings of CIEPO Sixth Symposium* (ed. J. L. Bacqué-Grammont – E. van Donzel), İstanbul 1987, s. 23-30.
..... "Nomads or Bandits", *Byzantinische Forschungen,* XVI, Amsterdam 1991, s. 179-194.
Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri (haz. Ö. Lütfi Barkan – Enver Meriçli), Ankara 1988.
Hüseyin Hüsameddin [Yaşar], *Amasya Târihi,* I-IV, İstanbul 1327-35.
..... "Asporça Hatun Namına 723/1323'de Tertip Edilen Vakfiye ve Cemâziyelâhir 761/Nisan 1360 Tarihli Orhan Bey Vakfiyesi", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası,* XVI/94, İstanbul 1926, s. 284-301.
Imber, C., "Ideals and Legitimation in Early Ottoman History", *Suleyman the Magnificent and His Age* (ed. C. Woodhead – Metin Kunt), London 1995, s. 138-153.
..... "What does Ghazi Actualy Mean?", *The Balance of Truth: Essays in Honour of Professor Geoffrey Lewis* (ed. Çiğdem Balım-Harding–C. Imber), İstanbul 2000, s. 165-178.
..... "The Ottoman Dynastic Myth", *Turcica,* XIX, Paris 1987, s. 7-27.
..... "Othman I", *EI²* (İng.), VIII, 180-182.
İbn Arabşah, Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed, *Acâibü'l-makdûr*, Kahire 1868; *a.e.* (nşr. Ali Muhammed Ömer), Kahire 1979.
İbn Battûta, Muhammed b. Abdullah, *Seyahatnâme* (trc. A. Sait Aykut), I-II, İstanbul 2004.
İbn Bîbî, Nâsırüddin Hüseyin b. Muhammed, *el-Evâmirü'l-Alâiyye: Selçukname* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1996.
İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik* (nşr. Fr.Taeschner), Leipzig 1929.

İbn Hacer el-Askalânî, *İnbâü'l-gumr bi-enbâi'l-umr* (nşr. Abdullah b. Ahmed el-Alevî-M. Sâdıkuddin el-Ensârî), Haydarâbâd 1387-96/1967-76; *a.e.*, Köprülü Ktp., nr. 1008.

İbn Kemal/Kemalpaşazâde Ahmed, *Tevârîh-i Âl-i Osmân* (nşr. Şerafettin Turan), I-, Ankara 1954-; *a.e.*: Nuruosmaniye Ktp., nr. 3078.

İbn Tagrîberdî, Cemâleddin Ebü'l-Mehâsin Yûsuf b. Tagrîberdî, *Havâdisü'd-dühûr* (nşr. W. Popper), I-III, New Haven 1967.

..... *en-Nücûmü'z-zâhire fî mülûki Mısr ve'l-Kahire*, I-, Kahire 1956-.

..... *el-Menhelü's-sâfî*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3428.

İdrîs-i Bitlisî, *Heşt Bihişt*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3209; *a. e.*: Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazine, nr. 1655.

İnalcık, Halil, "Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğuna: XV. Asırda Rumeli'de Hristiyan Sipahiler ve Menşeleri", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 207-248.

..... *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara 1954.

....."Edirne'nin Fethi 1361", *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara: TTK, 1965.

....."Ottoman Galata: 1453-1553", *Première rencontre internationale sur l'empire ottoman et la Turquie moderne* (ed. Edhem Eldem), İstanbul-Paris 1991, s. 17-105.

....."How to Read Âşık Pashazâde's History", *Studies in Ottoman History in Honor of Proffessor V. L. Ménage* (ed. C. Heywood–C. Imber), İstanbul 1994, s. 139-156.

....."Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi", *Osmanlı Beyliği: 1300-1380* (trc. Gül Çağalı Güven v.dğr.), İstanbul 1997, s. 78-100.

....."Karacahisar ve Karacaşehir Üzerinde Bir Belge (BA GM, *Osmanlı Arşivi*, MAD 18333, Sultanönü Evkaf Defteri)", *Osmangazi Sempozyumu*, Eskişehir 1998 (Eskişehir Anadolu Üniversitesi).

..... "Ahmedi's Gazaname on the Battle of Kosova", *Kosova*, Paris 2000, s. 21-26.
..... "İznik İçin Osman Gazi ve Bizans Mücadelesi", *Tarih Boyunca İznik* (haz. Işıl Akbaygil v.dğr.), İstanbul 2004, s. 59-85.
..... "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahidnâme Meselesi", *TTK Belleten*, VIII/30 (1944), s. 185-229.
..... "Fatih Sultan Mehmed'in Fermanları", *TTK Belleten*, XI/44 (1947), s. 693-703.
..... "Ottoman Methods of Conquest", *Studia Islamica*, II (1954), s. 103-129.
..... "Mehmed the Conqueror (1432-1481) and his Time", *Speculum*, XXXV, Cambridge 1960, s. 408-427.
..... "The Question of the Emergence of the Ottoman State", *International Journal of Turkish Studies*, II, Madison-Wisconsin 1980, s. 71-79.
..... "Mehmed II", *İA*, VII, 507-535.
..... "Murad II", *İA*, VIII, 598-615.
..... "Bayazid I", *EI²* (İng.), I, 1117-1119.
..... "Murat II", *EI²* (İng.), V, 598-599.
..... "Mehemmed II", *EI²* (İng.), VI, 978-981.
İnalcık, Şevkiye, "İbn Hacer'de Osmanlılara Dair Haberler", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, V/3, Ankara 1947, s. 189-195; VI/3 (1948), s. 189-195; VI/4 (1948), s. 349-358; VI/5 (1948), s. 517-529.
İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler (nşr. Osman Turan), Ankara 1954, 1984.
Jacob, G., *Der Divan Sultan Mehmeds des Zweiten des Eroberers von Constantinopel*, Berlin 1904.
Jacoby, D., "Catalans, Turcs et Venitiens en Romanie (1305-1332)", *Studi Medievali*, XV/1, Torino 1974, s. 217-261.
Jennings, R. C., "Some Thoughts on the Gazi-Thesis", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, sy. 76, Wien 1986, s. 151-161.
Jireček, C., *Geschichte der Bulgaren*, Prag 1876.

..... *Geschichte der Serben,* I-II, Gotha 1911-18; *a.e.,* Amsterdam 1967.
Jorga, N., *Philippe de Mezières et la croisade au XIVe siècle,* Paris 1896.
..... *Geschichte des Osmanischen Reiches,* I-II, Gotha 1908-1909.
..... *Histoire des états balkaniques,* Paris 1925.
..... "Latins et grecs d'Orient et l'établissement des turcs en Europe, 1342-1362", *BZ,* XV (1906), s. 179-222.
....."Une description grecque sur le sultan Mousa: 1407-1408", *Revue Historique du Sud-Est Européen,* III, Bucarest 1965, s. 8-13.
Kafadar, Cemal, *Between Two Worlds: The Construction of the Ottoman State,* Berkeley 1995.
Kantakuzenos, J., *Geschichte* (trc. G. Fatouros – T. Krischer), Stuttgart 1986, bk. Register: Orhan, Türken, III, 292.
Kanunnâme-i Âl-i Osmân (nşr. Abdülkadir Özcan), İstanbul 2003.
Kanunname-i Sultanî ber Mûceb-i 'Örf-i 'Osmanî (nşr. R. Anhegger – Halil İnalcık), Ankara 1956.
Kaplanoğlu, Raif, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu,* İstanbul 2000.
..... *Bursa Ansiklopedisi,* I-IV, Bursa 2001.
Karahan, Abdülkadir, "Şair Avnî: Fâtih", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* VI, İstanbul 1954, s. 1-38.
Karamânî Mehmed Paşa, *Osmanlı Sultanlan Tarihi* (trc. İ. Hakkı Konyalı, N. Atsız, *Osmanlı Tarihleri* içinde), İstanbul 1947.
Kıvâmî, *Fetihnâme-i Sultan Mehmed* (nşr. Fr. Babinger), İstanbul 1955.
Kocev, N., "Quelques reflexions au sujet de la diplomatie de Byzance à l'époque de la pénétration ottomane dans les Balkans", *Etudes Balkaniques,* sy. 2, Sofia 1978), s. 101-113.
Konyalı, İbrahim Hakkı, *Söğüt'de Ertuğrul Gâzi Türbesi ve İhtifali,* İstanbul 1959.

Konstantin, Phil., *Lebensbeschreibung des Despoten Stefan Lazarević* (ed. M. Braun), Gravenhage 1956.
Köprülü, M. Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu,* Ankara: TTK, 1959.
....."Osmanlı İmparatorluğunun Etnik Menşei Meseleleri", *TTK Belleten,* VII/27 (1943), s. 284-301.
....."Abdal Musa", *Türk Kültürü,* XI/124, Ankara 1973, s. 6-15.
Kramers, J. H., "Wer war Osman?", *Acta Orientalia,* VI, Copenhagen 1928, s. 242-254.
Kritovoulos, *History of Mehmed the Conqueror* (trc. Charles T. Riggs), Princeton 1954.
Kurat, Akdes Nimet, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivindeki Altın Ordu, Kırım ve Türkistan Hanlarına Ait Yarlık ve Bitikler,* İstanbul 1940.
Kyriss, K. P., "John Cantacuzenus and the Genoese, 1321-1348", *Miscellanea Storica Ligure,* III, Genova 1963, s. 8-48.
La Bithynie au moyen âge (ed. B. Geyer – J. Lefort), Paris 2003.
Laiou, A. E., "Marino Sanudo Torsello, Byzantium and the Turks: The Background to the Anti-Turkish League of 1332-1334", *Speculum,* XLV, Cambridge 1970, s. 374-392.
Langdon, J. S., *Byzantium's Last Imperial Offensive in Asia Minor,* New Rochelle 1992.
Lemerle, P., *Phillippes et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine,* I-II, Paris 1945.
..... *l'Emirat d'Aydın: Byzance et l'Occident,* Paris 1957.
Leunclavius, J., *Historiae musulmanae Turcorum,* Fracofurti 1591.
Lindner, R. P., *Nomads and Ottomans in Medieval Anatolia,* Bloomington 1983.
Loenertz, R. J., "Pour l'histoire du Plopenèse au XIV siècle", *Revue des Etudes Byzantines,* I (1943), s. 152-196.
....."Jean V Paléologue à Venise (1370-1371)", *Revue des Etudes Byzantines,* XVI (1958), s. 217-232.

.....“Notes d'histoire et de chronologie byzantines”, *Revue des Etudes Byzantines,* XVII (1959), s. 158-167.
Lowry, H. W., *The Nature of the Early Ottoman State,* Albany 2003.
Luttrell, A., *Latin Greece, the Hospillers and the Crusades (1291-1440),* London 1982.
Makrîzî, Ahmed b. Ali, *Kitâbü's-Sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk* (nşr. M. Mustafa Ziyâde-Saîd Abdülfettâh Âşûr), I-XII, Kahire 1957-73.
Malcolm, N., *Kosovo: A Short History,* New York 1998.
Ma'nevî ve Ağriboz Fetihnâmesi (nşr. Ahmet Ateş, *Fâtih ve İstanbul* içinde), I/3, İstanbul 1953-54, s. 281-299.
Marc Bloch, *La société féodale, la formation des liens de depandence,* Paris 1939.
Matanov, H., “Contribution to the Political History of South-Eastern Macedonia after the Battle of Cernomen”, *Etudes Balkaniques,* sy. 2 (1986), s. 31-44.
Matschke, K. - P., *Fortschritt und Reaction in Byzance im 14. Jahrhundert: Konstantinopel in der Bürgerkriegsperiode von 1341 bis 1354,* Berlin 1971.
Ménage, V. L., “The Beginnings of Ottoman Historiography”, *Historians of the Middle East* (ed. B. Lewis – P. M. Holt), London 1962, s. 168-179.
..... *Neshri's History of the Ottomans, the Sources and Development of the Text,* London 1964.
..... “The Menaqib of Yakhshi Faqih”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies,* XXVI (1963), s. 50-54.
Merdjos, K. D., *Mnimeia Makedonikes İstorias,* Selanik 1947.
Meyendorf, J., *Introduction à l'étude de Grégoire Palamas,* Paris 1959.
Mihaljcić, R., *Kraj Srpskog carstva,* Beograd 1975.
Mirmiroğlu, Vl., “Orhan Bey ile Bizans İmparatoru III. Andronikos Arasındaki Pelekanon Muharebesi”, *TTK Belleten,* XIII/50 (1949), s. 309-320.
Nasturel, M. S., “Une victoire du voévode Mircea l'ancien sur les turcs devant Silistra (c. 1407-1408)”, *Studia et Acta Orientalia,* I (1958), s. 247.

Neşrî, Mehmed, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ: Neşrî Tarihi* (nşr. F. Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen), I-II, Ankara 1949-57.
Nicol, D. M., *The Byzantine Family of Kantakuzenos (Cantacuzenus), ca. 1100-1460,* Washington 1968.
..... *Church and Society in the Last Centuries of Byzantium,* Cambridge 1979.
..... *The Last Centuries of Byzantium (1261-1453),* Cambridge 1975, 1993.
..... *The Reluctant Emperor, A Biography of John Cantacuzene, Byzantine Emperor and Monk, c. 1295-1389),* Cambridge 1996.
..... *Bizans'ın Son Yüzyılları: 1261-1453* (trc. Bilge Umar), İstanbul 1999.
Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle (ed. N. Iorga), I, Paris 1899.
Novaković, S., *Srbi i Turci, XIV i XV veka,* Beograd 1960.
Ocak, Ahmet Yaşar, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler,* Ankara 1992.
Oruc b. Âdil, *Târih,* Manisa Muradiye Ktp., nr. 1373.
..... *a.e.: Tevârîh-i Âl-i Osmân* (nşr. Fr. Babinger), Hannover 1925.
Osmanlı Tarihine Ait Takvimler (nşr. Atsız), İstanbul 1961.
Ostrogorski, G., *Sypska oblast posle Dušnove smrti,* Beograd 1965.
..... *History of the Byzantine State* (trc. J. Hussey), Oxford 1968.
..... "Byzance, état tributaire de l'empire turc", *Zbornik Radova Vizantolokog instituta,* V, Beograd 1958, s. 49-58.
Ölçer, Cüneyt, *Yıldırım Bayezid'in Oğullarına Ait Akçe ve Mangırlar;* İstanbul 1968.
Pachymeres, G., *Relations historiques* (nşr. A. Failler, trc. V. Laurent), Paris 1999.
Pala, İskender, *Fâtih'in Şiirleri,* İstanbul 2003.
Panaitescu, P. P., *Mircea cel Batrân,* Bucharest 1943, s. 292-354.
Pears, E., *The Destruction of the Greek Empire,* London 1903.

Pere, Nuri, *Osmanlılarda Mâdeni Paralar,* İstanbul 1968.

Pertusi, A., *La Caduta di Constantinopoli, I. Le testimonianze dei contemporanei, II. L'eco nel mondo,* Verona 1976.

Phrantzes, G., *The Fall of the Byzantium Empire* (trc. M. Philippides), Amherst 1980.

Reinert, S. W., "A Byzantine Source on the Battles of Bileca (?) and Kosovo Polje", *Studies in Ottoman History in Honor of Proffessor V. L. Ménage,* s. 249-272.

Rûhî Çelebi, *Tevârîh-i Âl-i Osmân,* Berlin Staatsbibliothek, Tübingen MS, nr. 821.

Rûhî Târîhi (*TTK Belgeler,* XIV/18 [1992] içinde, tıpkıbasımı ile birlikte, nşr. Halil Erdoğan Cengiz – Yaşar Yücel), s. 359-383.

Runciman, S., *The Fall of Constantinople,* London 1955.

Saffet Sıtkı [Bilmen], *Fâtih Divanı,* İstanbul 1944.

Sarı Abdullah Efendi, *Münşeât,* Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3333.

Sathas, C. N., *Documents inédits relatifs â l'histoire de la Gréce au moyen âge,* I-IX, Paris 1880-90.

Schiltberger, J., *The Bondage and Travels* (trc. Telfer), London 1879.

Schlumberger, G., *Expédition des almugavares" ou routiers catalans en orient de l'an 1302 â l'an 1311,* Paris 1902.

Schreiner, P., *Die Byzantinischen Kleinchroniken,* I-II, Vienna 1975-77.

....."Zur Geschichte Philadelpheias im 14. Jahrhundert (1293-1390)", *Orientalia Christiana Periodica* XXXV, Roma 1969, s. 375-431.

Sehâvî, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman, *Vecîzü'l-kelâm,* Köprülü Ktp., nr. 1189.

Setton, K. M., *The Papacy and the Levant (1204-1571),* I-IV, Philadelphia 1976-84.

Škrivanić, G. A., "Bitka na Márici", *Vojnoistorijski glasnik,* XIV (1963), s. 71-94.

Sofya Millî Kütüphanesi, Vakıf Defteri, *OAK,* nr. 27/34.

Soulis, G., *The Serbs and Byzantium during the Reign of Tsar Stephen Dushan (1331-1355) and his Successors,* Washington 1984.

Sphrantzes, G., *Chronicon minus. Georgios Sphrantzes, Memorii 1401-1477* (ed. V. Grecu), Bucharest 1966.

Spremić, M., "Harac Soluna XV veku", *Zbornik Radova Vizantološkog Instituta,* X, Beograd 1967, s. 187-195.

Stanojević, St., "Die Biographie Stefan Lazarevic's von Konstantin", *Archiv für Slaviische Philolagie,* XVIII, Berlin 1896, s. 409-470.

Sümer, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları,* İstanbul 1980.

....."Osmanlı Devrinde Anadolu'da Kayılar", *TTK Belleten,* XII/47 (1948), s. 575-615.

....."Osmanlı Devletinin Kuruluşu ile İlgili Meseleler Üzerinde Araştırmalar", *Türk Dünyası Tarih Dergisi,* V/51, İstanbul 1991, s. 3-9.

Şâmî, Nizâmeddin, *Zafernâme* (trc. Necati Lugal), Ankara 1987.

Şerefeddin Ali Yezdî, *Zafernâme* (nşr. A. Urumbayev), Taşkent 1972.

Şikârî, Ahmed, *Karamanoğulları Tarihi* (haz. Mesut Koman), Konya 1946.

Şükrullah Çelebi, *Behcetü't-tevârîh* (trc. Nihal Atsız, *Osmanlı Tarihleri* içinde), İstanbul 1949.

Taeschner, Fr., "Beiträge zur Geschichte der Achis in Anatolien (14.-15. Jhdt) auf Grund neuer Quellen", *Islamica,* IV, Leipzig 1929, s. 1-47.

....."Beiträge zur frühosmanischen Epigrafik und Archäologie", *Der Islam,* XX Berlin 1932, s. 109-186; XXII (1935), s. 69-73.

Tansel, Selahattin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti,* Ankara 1953.

Tekin, Şinasi, "XIV'üncü Yüzyıla Ait Bir İlm-i Hâl: Risâletü'l-İslâm", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes,* sy. 76 (1986), s. 279-292.

..... "XIV. Yüzyılda Yazılmış Gazilik Tarikası, 'Gaziliğin Yolları' Adlı Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Gazâ/Cihâd Kavramları Hakkında", *Journal of Turkish Studies,* XIII, Harvard 1989, s. 139-204.

Tekindağ, M. C. Şehabeddin, *Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı,* İstanbul 1961.

Temir, Ahmet, *Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi,* Ankara 1959.

Texier, Ch., *Asie Mineure,* Paris 1862.

Thallóczy, L. von, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens,* München-Leipzig 1919.

The Ottoman Emirate, 1300-1389 (ed. E. Zachariadou), Rethymnon 1993.

The Ottoman Empire: Myths, Realities and Black Holes (ed. E. Kermeli – Oktay Özel), İstanbul 2006.

Thiriet, F., *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie,* Paris 1958.

..... "Una proposta di lega antiturca tra Venezia, Genova e Bizanzio nel 1363", *Archivio storico italiano,* sy. 113 (1955), s. 321-334.

Togan, A. Zeki Velidi, "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadî Vaziyeti", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası,* I, İstanbul 1931, s. 1-42.

Tomać, P., "Bitka na Marici", *Vojnoistorijski glasnik,* VII, Beograd 1956, s. 61-74.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, nr. D. 9524; nr. E. 1459, 3127/2, 3207, 4476, 6374, 6675, 9196, 9662, 9713, 11440, 11602, 11635, 11676, 11687.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Kılavuzu, I-II, İstanbul 1938.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi,* İstanbul 1984.

Turan, Şerafettin, *Türkiye-İtalya İlişkileri,* İstanbul 1990.

Tursun Beg, *Târîh-i Ebü'l-Feth: The History of Mehmed the Conqueror* (ed. Halil İnalcık – R. Murphey), Minneapolis-Chicago 1978.

Uludağ, İhsan, "Osman Gaziye Dair Mühim Bir Vesika, Aspurça Hatunun Vakfiyesi", *Uludağ,* sy. 26, Bursa 1940, s. 61-68.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi,* I-IV, Ankara 1947-59.
....."Osmanlı Tarihine Ait Yeni Bir Vesikanın Ehemmiyeti ve İzahı ve Bu Münasebetle Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütâlea", *TTK Belleten,* III/9 (1939), s. 99-106.
....."Çelebi Sultan Mehmed Tarafından Verilmiş Bir Temliknâme ve Sasa Bey Ailesi", *TTK Belleten,* III/11-12 (1939), s. 389-399.
....."Gazi Orhan Bey Vakfiyesi, 724 Rebîülevvel/1324 Mart", *TTK Belleten,* V/19 (1941), s. 277-288.
....."Gazi Orhan Bey'in Hükümdar Olduğu Tarih ve İlk Sikkesi", *TTK Belleten,* IX (1945), s. 207-211.
....."Çelebi Sultan Mehmed'in Kızı Selçuk Hatun Kim ile Evlendi", *TTK Belleten,* XXI/82 (1957), s. 253-260.
....."Orhan Gazi'nin Vefat Eden Oğlu Süleyman Paşa İçin Tertip Ettirdiği Vakfiyenin Aslı", *TTK Belleten,* XXVII/107 (1963), s. 437-443.
....."Mehmed I", *İA,* VIII, 496-506.
Ünsel [Kürkçüoğlu], Kemal Edip, *Fâtih'in Şiirleri,* Ankara 1946.
Ünver, A. Süheyl, *İstanbul Üniversitesi Tarihine Başlangıç: Fatih, Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı,* İstanbul 1946.
Vacalopoulos, Apostolos E., *Origins of the Greek Nation: The Byzantine Period: 1204-1461* (trc. I. Moles), New Brunswick 1973.
....."Les limites de l'empire byzantin depuis la fin du XIVe siècle jusqu' à sa chute (1953)", *Byzantinische Zeitschrift,* LV (1962), s. 56-65.
Varlık, Mustafa Çetin, *Germiyanoğullan Tarihi (1300-1429),* Ankara 1974.
Vasiliev, A. A., *The Gots in the Crimea,* Cambridge 1936.
Villani, G., *Cronica di Giovanni Villani* (ed. F. G. Dragomanni), I-IV, Floransa 1945.
Vries, E. de-Van der Velden, *l'Elite byzantine devant l'avance turque à l'époque de la guerre civile de 1341 à 1453,* Amsterdam 1989.
Vryonis, Jr. S., *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor,* London 1971.

..... "The Byzantine Legacy and Ottoman Forms", *Dumbarton Oaks Papers*, sy. 23-24 (1969-70), s. 253-308.
..... "Nomadization and Islamization in Asia Minor", *Dumbarton Oaks Papers*, sy. 29 (1975), s. 41-71.
Werner, E., *Ketzer und Weltverbesser*, Berlin 1974.
..... *Die Geburt einer Grossmacht-Die Osmanen (1300-1481)*, Weimar 1985.
Werner, E., "Johannes Kantakuzenos, Umur Pasha und Orchan", *Byzantinoslavica*, XXVI, Prague 1955, s. 255-276.
Wittek, P., *Das Fürstentum Mentesche*, İstanbul 1934.
..... *The Rise of the Ottoman Empire*, London 1938.
..... *Menteşe Beyliği* (trc. O. Şaik Gökyay), Ankara 1944.
..... "The Taking of Aydos Castle: A Ghazi Legend and its Transformation", *Arabic and Islamic Studies in Honor of Hamilton A. R. Gibb* (ed. G. Makdisi), Leiden 1965, s. 662-672.
..... *La formation de l'empire ottoman* (ed. V. L. Ménage), London 1982.
..... "Der Stammbaum der Osmanen", *Der Islam*, XIV (1925), s. 94-100.
..... "Deux chapîtres de l'histoire des turcs de Roum", *Byzantion*, II (1936), s. 285-319.
..... "De la défaite d'Ankara à la prise de Constantinople", *Revue des Etudes Islamiques*, XII (1938), s. 1-34.
..... "Zu einigen frühosmanischen Urkunden", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, LIII (1957), s. 300-314; LIV (1957), s. 240-256; LV (1959), s. 122-141; LVI (1960), s. 267-284; LVII (1961), s. 102-117; LVIII (1962), s. 165-197; LIX-LX (1963-64), s. 201-223.
Woods, J. E., *The Aqquyunlu: Clan, Confederation, Empire*, Minneapolis-Chicago 1976.
Yazıcızâde Ali, *Târîh-i Âl-i Selçuk*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan Köşkü, nr. 1391.
Yinanç, Mükrimin Halil, "Ferîdûn Bey Münşeâtı", *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası*, XI/62-77 (1339), s. 161-168; XI/63 (1339), s. 77-81.
..... "Bayezid I", *İA*, II, 369-392.

Yücel, Yaşar, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398)*, Ankara 1970.
..... *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar: Çobanoğullan Beyliği, Candaroğullan Beyliği*, Ankara 1991.
....."XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar I: Mutahharten ve Erzincan Emîrliği", *TTK Belleten*, XXXV/ 140 (1971), s. 665-719.
....."XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar II: Türkiye-Yakındoğu Üzerinde 1393/94 Timur Tehlikesi", *Belleten*, XXXVII/146 (1973), s. 159-181.
Zachariadou, E. A., *Trade and Crusade. Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)*, Venice 1983.
....."İlk Osmanlılara Dair Tarih ve Efsaneler", *Söğütten İstanbul'a: Osmanlı Devletinin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar* (haz. Oktay Özel – Mehmet Öz), Ankara 2005, s. 341-396.
....."The Conquest of Adrianople by the Turks", *Studi Veneziani*, XII (1970), s. 211-217.
....."Pachymeres on the 'Amourioi' of Kastamonu", *Byzantine and Modern Greek Studies*, III, Oxford 1977, s. 57-70.
....."Observations on Some Turcica of Pachymeres", *Revue des Etudes Byzantines*, XXXVI (1978), s. 261-267.
....."Süleyman Çelebi in Rumili and the Ottomon Chronicles", *Der Islam*, X (1983), s. 268-296.
....."Marginelia on the History of Epirus and Albania (1380-1418)", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, LXXVIII (1988), s. 195-210.
Zakythinos, D. A., *Le despotat grec de Morée*, Paris 1934.
Zhukov, K. A., *Egeiskie Emirati XIV-XV vv.*, Moskva 1988.
Zinkeisen, J. W., *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, I-VII, Hamburg 1840-43.

Dizin*

A

Abdurrahman Gazi • 47
Abdülaziz (Sultan) • 42
Absafî-Bıçkı • 40
Absu (Hypsu) • 40, 46, 49, 50
— Hisarı • 22, 39, 40
— Kalesi • 46
Acem • 93, 194
Acem Sinan • 155
Achyraous • 35
Aclân bk. Demirhan
Adranos bk. Orhaneli
— Kalesi • 46, 47
Adriyatik Denizi • 89, 97
Aetos bk. Aydos
Aforoz • 90
Afyon • 175, 177
Afyonkarahisar • 112
Ahî • 22, 73, 74
Ahî Evran Mezarlığı • 77
Ahî Hasan • 46
Ahî Kadem • 137
Ahî Yâkub • 137
Ahî Zâviyesi • 78
Ahmed (Mehmed I. oğlu) • 130, 191
Ahmed Bekricî • 178
Ahmed Celâyir (Sultan) • 116
Ahmed, Evrenosoğlu • 182
Ahmed b. Mahmûd • 72
Ahmed Çelebi (Mehmed I. oğlu) • 134
Ahmedî • 99, 101, 108, 122
Ahriyan • 21
Ak Baş • 51
Ak Börk • 72
Akça • 57
Akçahisar (Kroya) • 142, 151, 162, 172, 182
— subaşısı • 160
Akça Koca • 22, 33, 40, 41, 46, 49, 51
Akçaliman • 57
Akçay Savaşı • 115
Akdeniz • 175, 177
Akhisar • 38, 39, 40, 76, 138
Akira • 35
Akkirman • 184
Akkoyunlu • 19, 176, 180, 196
Akkoyunlu Kara Osman • 129
Akıneşe bk. Ermini-ili

* Bu dizini metne göre Ayşegül Özerdem hazırlamıştır.

Akova • 40
Akropol • 195
Aksaray • 173, 175
Aksarâyî • 25
Akşehir • 32, 96, 116, 144, 145, 146, 147, 148, 160, 164, 173, 177
Akşemseddin • 193
Aktimur (Osman Gazi'nin yeğeni) • 27, 40
Akyazı • 40, 76
Alacahisar (Kruşevać) • 96, 98, 139, 156, 168
Alâeddin (Sultan) • 20
Alâeddin Ali Çelebi • 147, 155, 159
Alâeddin Keykubad I. • 16, 19
Alâeddin Keykubad III. • 25, 26, 28
Alâeddin Paşa (Kemâleddin oğlu) • 24, 42, 72
Alâeddin es-Semerkandî • 155
Alâeddin et-Tûsî • 155
Alâiye • 175, 176
— Kalesi • 164
Alanlar • 34
Alaşehir • 94, 112
Alba Valea • 186
Albert (Macar Kralı) • 145
Albunlena • 169
Alderson • 196
Alexios, Rum • 88
Ali (Evrenosoğlu) • 142, 154
Alıncak • 17
Ali et-Tûsî • 194
Ali Kuşçu • 194, 196
Ali Paşa • 103
Alkaevli (Türkmen Kabilesi) • 19
Allessio bk. Leş
Alp(ler) • 21, 23
Alp gazi(ler) • 16, 21, 37
Altın-Orda • 20, 117, 185, 186
— Hanı Seyid Ahmed • 186
— Hanı Uluğ Muhammed Han • 140
Amasra • 170
Amasya • 62, 83, 99, 100, 111, 113, 121, 122, 123, 133, 144, 146, 147, 159, 189
— Emîri Ahmed ve Çandarlı Süleyman Bey • 111
— Emîri Hacı Kutluşah • 62
— Emîri Hacı Şadgeldi • 99
— emîrinin oğlu Ahmed (Hacı Şadgeldi oğlu) • 100
— emîrlerinden Bahtiyar Bey • 83
— Valisi Şehzade Bayezid • 189
Amasyalı Mehmed Ağa • 153
Aınadeo • 84, 85, 86
Amirutzes • 188, 192, 194, 195
Aınourioi bk. Emiroğulları
Anadolu • 15, 16, 18, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 32, 38, 47, 49, 51, 52, 53, 55, 58, 60, 62, 63, 65, 69, 71, 73, 77, 83, 87, 88, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 103, 105, 106, 107, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 144, 147, 148, 149, 150, 152, 155, 159, 160, 161, 163, 164, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 184, 187, 188, 189, 193
—beyleri • 52, 95, 107, 116, 127

—hisarı • 117, 164
—kavağı • 37
— sahilleri • 171
— seferleri • 106, 114
— sipahileri • 188
Anagourdy • 39
Anapa • 187
Anchialos (Ahyolu) • 85
Andronik • 57, 90
Andronik Antlaşması III. • 52
Andronikos Paleiologos III. • 46, 50, 66
Andronikos Palaiologos IV • 46, 50, 66, 92, 94
Angélokômis (İnegöl) • 39, 94
Ankara • 15, 16, 62, 83, 113, 121, 123, 147, 189
— Akköprü kitâbesi • 16
— Kalesi • 16
— Savaşı • 115, 116, 122, 124, 129
Anonim Tevârîh-i Âl-i Osmân • 35, 84
Antalya • 89, 99, 137, 177
Apanaj bk. yurtluk sistemi
Apolyond bk. Lopadion
Apostalik Lega • 69
Appolonia Hisarı • 84
Arabistan • 155, 194
— yolu • 190
Aragon • 59, 89
Araniti • 147
Arap • 93, 148, 194
Arapça • 155
Aras Vadisi • 15
Argeş Nehri • 115
Argos • 114, 115, 170, 171, 177
— Kalesi • 170
Argun Han • 32
Arkla bk. Kızkulesi
Arnavut • 102, 172
— İskender Bey • 168
Arnavutluk • 50, 51, 87, 89, 97, 98, 101, 112, 114, 126, 138, 139, 142, 143, 147, 151, 154, 163, 168, 169, 172, 180, 181, 182, 183
— İsyanı • 150
Arta despotu • 143
Asan bk. Asen
Asen • 57
Asporça Hatun • 41, 42, 71, 72
— Vakfiyesi • 41, 42, 46
Âşıkpaşazâde • 19, 20, 26, 28, 37, 38, 40, 46, 50, 56, 57, 73, 88, 108, 190
Asya • 65
Ataman bk. Osman Bey
Athos manastırı • 87
Atina • 89, 195
— Prensliği • 125
Atmanes • 33
Attika • 171
Avlonya • 183
"Avnî" mahlası • 193
Avrasya • 23
Avrathisarı • 93
Avrupa • 56, 58, 63, 65, 69, 84, 107, 116, 143, 146, 162, 163, 167, 169
Avusturya • 181
Ayamavra • 183
Ayan gölü • 50
Ayasofya • 166
— medresesi • 194
Aya-Şilonya • 57
Aydın • 112, 150
— beyleri • 123
Aydıncık • 53, 88
— (Edincik) • 107
— tepesi • 56

Aydın-ili • 136, 138, 163
Aydınoğlu • 49, 52, 95, 134
— Umur Bey • 49, 52
Aydoğdu • 37
Aydos (Aetôs) • 49, 50, 51, 85
Aykut alp • 21
Ayşe (Mehmed II. kızı) • 196
Ayvacık • 108
Azak • 186
Azeb Bey • 97
Azerbaycan • 15, 128, 141

B

Babaeski • 70, 82
— Kalesi • 82
Babaî • 74, 77
— dervişleri • 73
— şeyhleri • 106
—-Vefâî halifesi • 74
Baba İlyas • 73
Babasultan • 73, 74
Bâciyân • 22
Bafra • 113
Bahadır • 76
Bahrü'l-'ulûm • 155
Balaban • 172
Balabancık Hisarı • 57
Balard, M. • 60
Balıkesir • 35, 53
Balkan geçitleri • 147
Balkanlar • 64, 87, 89, 90, 91, 93, 96, 97, 102, 103, 104, 106, 107, 115, 124, 125, 128, 129, 142, 143, 147, 152, 160, 163
—'da Türk hâkimiyeti • 149
Balşa • 98, 101
Baltu isyanı • 25
Banatoz (Panados) • 58
Bantoz • 82
Bapheus • 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39
— Savaşı • 31, 32, 36
Barak (Evrenosoğlu) • 154
Barımbay (Moğol aşireti) • 83
Basuk • 20
Batı Anadolu • 16, 30, 52, 71, 95, 112, 121, 125, 126, 127, 189
— beyleri • 123
— beylikleri • 52, 71
Batı Avrupa • 117
Batı İran • 128
Batı Makedonya • 87, 97
Batı Yunanistan • 126
Batılı Latinler • 89
Batlamyus • 195
Bayat (Türkmen Kabilesi) • 19
Bayezid II. • 183, 188
Bayezid, Yıldırım • 18, 51, 54, 95, 100, 102, 104, 105, 108, 111, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 121, 124, 138, 139, 141, 143, 152, 173, 183, 193, 196
Bayezid, Kötürüm (Kastamonu Beyi) • 100
Bayezid Paşa • 127, 133, 134, 135, 153
Bayıncar Tatar • 25, 26
Bayramiyye • 155
Beçkerek Kalesi • 115
Behcetü't-tevârîh • 20
Behisni • 115
Behramkale (Machramion) • 52
Belgrad • 169
— Kalesi • 146
— Seferi • 195
Bèlokômis (Bilecik) • 39, 41
Bellini bk. Gentile Bellini
Beotya • 171
Bergama Kalesi • 53
Beşâretnâme • 149

Beşköprü-Adapazarı • 40
Beştaş • 17, 30
— Zâviyesi • 30
Bey sancağı • 51
Beylerbeyi Çelebi • 53
Beylerbeyi Hamza • 141
Beypazarı • 16, 147
Beyşehir • 96, 99, 112, 113, 140, 144, 145, 146, 147, 148, 160, 173
— gölü • 177
Bezm ü Rezm • 108
Bidnos • 37
Biga • 53, 76, 92, 107
— kuşatması • 88
—öyüğü • 25
Bilecik • 17, 22, 26, 27, 30, 31, 33, 35, 41, 45, 107
— fethi • 26, 31
— tekfuru • 26, 30
Biletsa (Bileća) • 101
Bithynia bk. Bitinya
Bitinya (Bithynia) • 16, 31, 36, 46, 48
Bitola • 97
Bizans • 16, 17, 23, 25, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 39, 40, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 93, 94, 100, 105, 106, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 124, 125, 126, 127, 129, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 143, 146, 148, 149, 150, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 171, 187, 188
— diplomasisi • 86
— iç savaşları • 61
— İmparatoru Konstantin • 68, 164
— kaynakları • 16
—-Selçuklu mücadelesi • 16
Boçukur • 26
Bogdan • 184, 185, 186
— Seferi • 181
Boğaz • 59, 60, 122
— Savaşı • 60, 66
Boğaziçi • 92
Boğazkesen Hisarı • 164
Boğazlar • 67, 141, 177, 184
Bolayır • 57, 58, 61, 67, 76, 77, 108
— Fethi • 58
Bolu • 40
Bosna • 91, 97, 98, 101, 102, 112, 139, 143, 154, 169, 170, 171, 172, 181
— Beyi İskender Paşa • 182
— bozgunu • 101, 103
— Kralı Tvrtko I. • 105, 143
Bozcaada • 62, 74, 94
Böğürdelen (Šabać) • 181
Börklüce Mustafa isyanı • 133
Braniçevo • 96
Branković Georg • 164
Brocquière, B. de la • 143, 152
Bulgar • 55, 61, 84, 91
— Çarı Aleksandr • 55, 85
— kaynakları • 81
— prensi • 115
Bulgaristan • 56, 65, 82, 85, 90, 93, 103, 113, 147, 171
Bulgarufigon Kalesi • 82
Burgonya • 171
Burgos bk. Lüleburgaz
Buri (Borukale) • 93
Bursa • 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 46, 48, 49, 50, 53, 71, 72, 74, 77, 81, 82, 83, 87, 91, 92, 93, 95, 96, 98, 99, 101, 104, 106,

107, 112, 117, 121, 122, 123, 124, 125, 129, 130, 133, 134, 135, 136, 137, 148, 150, 151, 153, 155, 159, 161, 162, 177, 189
— kadısı • 106
— fethi • 71
— ovası • 47, 53
— sancağı • 51
— sarayı • 108
Büyük Louis (Macar Kralı) • 96
Büyük Selçuklular • 116
Büyük Stefan bk. Duşan

C

Cacaoğlu Nûreddin • 17
Cacaoğlu Vakfiyesi • 16
Calixtus III. • 169
Câmiu't-tevârîh • 19
Candaroğlu
— İsfendiyar • 126
— Süleyman Bey • 112
Candaroğulları • 123, 128, 136
Carlo Tocco • 142
Celâleddin Hârizmşah • 16
Cem bk. Cem Sultan
Cem Sultan • 179, 180, 189, 196
Ceneviz • 55, 59, 61, 66, 69, 94, 95, 125, 135, 136, 138, 141, 185
— kolonileri • 58
—-Venedik savaşı • 58
— elçileri • 102
— kalesi • 170
— kolonileri • 184, 186
—li Giovanni Adorno • 135
— Perası • 94
Cenova • 89, 94
Chalkidike • 50
Chélé (Şile) • 37
Chistoupolis bk. Christopolis
Christoupolis (Kavala) • 55, 63
Cihannümâ • 108
Cinbi bk. Tzympe
Ciriaco d'Ancona • 192, 195
Commendatio • 22
Croia • 151
Curać Balşić II. • 98, 101
Cüneyd Bey (İzmiroğlu) • 125, 126, 127, 134, 135

Ç

Çadırlı • 23
— tekfuru • 38
Çadırlu bk. Çadırlı
Çalı Bey • 126
Çamurluova • 86
Çanakkale Boğazı • 167, 172
Çandarlı • 96, 152, 165
— Ali Paşa • 103, 108
— Hayreddin Paşa • 97, 100, 106, 107
— İbrâhim Paşa • 152, 153
— Kara Halil Paşa • 72, 82, 83, 93, 147, 148, 150, 153, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 190
Çankırı • 135
Çarşamba suyu • 113, 173
— vadisi • 113
Çar Şişman bk. Şişman
Çatalburgaz (Çatalca) • 84
Çavdar (Çavdarlı) Tatar • 39, 40, 45
Çavdarhisar • 45
Çek • 102
Çekirge • 105
Çelebi Mehmed (Mehmed I) • 133, 134, 135, 152, 153
Çelebi Mustafa bk. Küçük Mustafa
Çepni köyü • 77
Çerkezistan • 187
Çirmen • 84, 88

— (Sırp-Sındığı) Savaşı • 86, 87, 89
— Zaferi • 91
Çirmianon/Tshronomen • 84
Çoban (İlhanlı emiri) bk. Hüsameddin Çoban
Çoban (Osman Bey oğlu) • 24, 42
Çobanoğlu Ali • 32, 33
Çobanoğlu Yavlak Arslan • 32
Çanakkale Boğazı • 59
Çobanoğulları • 19, 29, 32, 33
Çorluhisarı • 70
Çorlu • 82, 164
Çorum • 133
Çorumlu • 113
Çubuk ovası • 116
Çukurova • 176

D

Dalmaçya • 91, 154, 182
Dan II. • 138, 139, 140
Dânişmend divanı • 77
Dânişmendiye • 99
Dânişmendli • 77
Dario, G., • 195
Dârülislâm • 21
Dârüssaltana bk. Bursa
Dâstân ve Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osmân • 108
Dâvud Çelebi • 142, 143, 150
Dâvûd-i Kayserî • 64, 72
Dâvud Paşa • 178
Deliorman • 127
Demetrios • 169
Demirhan • 47, 52
Derbend • 35, 85
Dereköy • 77
De re militari • 195
Despot Demetrios • 170
Despot Dragaş • 88
Despot Georg Branković • 168, 169
Despot Konstantin • 170
Develi • 173, 175, 179
Devlet Hatun • 121
Dırıvas (Dırıgos/Drivasto) • 132, 182
Didimoteichon bk. Dimetoka
Dimbos
— Savaşı • 36, 37, 38, 41, 45
Dimetoka • 61, 67, 69, 70, 85
— Kalesi • 82
— Hisarı • 56, 92
— Sarayı • 107
Dimitrios Leontarios • 134
Diraz Ali • 40
— köyü • 36
— Pınarı • 36
Direkli • 17
Divriği • 115, 140
Dobrotić • 103
Dobruca • 149, 150, 160
Doğu Anadolu • 116, 129
Doğu Balkanlar • 107, 123
Doğu Makedonya • 63
Doğu Roma İmparatorluğu • 63, 188
Doğu Rumili • 103
Domalic • 16
Domanic bk. Domalic
Doria, Peganino • 59, 60
Dorylaion • 27
Draç (Dyrrachium) • 138, 172
Draç (Durazzo) Limanı • 97
Draç • 138
Drakul • 145
Dubrovnik • 102, 107
— yolu • 190
Ducas • 152, 153
Dukagin, Paul • 98

Dulcigno (Ölgün) • 139
Dulkadır Beyi Arslan • 174
Dulkadırlılar • 173, 174, 176
Dulkadırlı Nâsırüddin Mehmed • 144
Dulkadıroğlu
— Arslan Bey • 173
— Süleyman Bey • 151, 162
Dursun bk. Tursun
Dursun Fakih • 21, 24
Duşan, Stefan • 55, 89, 103, 185, 192
Dündar (Osman Gazi'nin amcası) • 20, 31, 41
Düstûrnâme-i Enverî • 20, 49, 56, 57, 58, 72, 76
Düzmece Mustafa bk. Mustafa (Bayezid I. oğlu)

E

Ebû Said Bahadır Han • 29, 71
Ebü'l-hayrât • 156
Ece Bey • 56, 58
Ece Halil • 77
Ede-Balı • 23, 26, 42, 72, 74
Edincik bk. Aydıncık
Edirne • 51, 55, 56, 69, 70, 71, 82, 83, 84, 85, 92, 93, 95, 96, 97, 99, 106, 107, 108, 123, 125, 129, 130, 134, 135, 136, 139, 143, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 155, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 170, 180, 189
— Fethi • 69
— İsyanı • 150
— Sarayı • 85
Edremit • 35
Eflak • 102, 114, 115, 123, 124, 125, 127, 136, 140, 143, 144, 145, 149, 154, 160, 161, 163, 170, 171
— beyi • 136, 137, 138, 147, 150
— Beyi Dan oğlu Vladislav • 151
— Beyi Radu • 185
— Beyliği • 141
— prensi Mircea • 114
— Seferi • 170
— voyvodası • 150
— Voyvodası Mircea • 123, 124
Eflâkî • 19
Eflâtun Pınarı • 177
Ege • 138, 171
— adaları • 89, 180
— Denizi • 162, 168, 183
— Seferi • 168
Eğriboz (Euboia) • 175, 177, 180, 182
Eğrigöz • 95
Eğriözü • 17
Ehl-i Kitap bk. Gayri müslimler
Ehl-i zimme • 21
Eksamil • 77
Eksamilye • 57
Elbistan • 115
Elizabeth Zachariadou • 123
Emet • 95
Emiliano • 195
Eminek Mirza • 185, 186
Emîr Ali (Yavlak Arslan oğlu) • 34
Emîr oğulları • 32
Emir Timurtaş • 98, 103
Emirce • 188
Empithion • 56
Endüljans • 90
Enez • 82, 168, 180
Engüri bk. Ankara
Ennakosia Kalesi • 52
Enverî • 49
Epir • 55, 97, 98, 141, 142, 143, 171

—-Arnavutluk seferi • 101
Erdel • 144, 146
Erdoğan köyü bk. Dimbos
Eretna • 62, 83, 121
— Sultanlığı • 62
Eretnaoğlu Mehmed • 83
Ergene Köprüsü • 156
Ergiri • 154
Ermenâk • 179
Ermenibeli çatışması • 26
Ermenipazarı • 26
Ermini-ili • 49, 51
Ertuğrul (Bayezid I. oğlu) • 121
Ertuğrul Gazi (Gündüz Alp oğlu) • 15, 16, 17, 18, 19, 20, 31
Erzincan • 116, 178
— Emîri Mutahharten • 116
Eskicami • 130
Eskihisar • 17
Eskişehir • 15, 16, 17, 22, 27, 28, 29, 31, 33, 45, 51, 83, 112, 123
Eski Zağra • 82, 83
Esterâbâdî • 108
Eşrefoğlu • 25
Etrâk • 25
Evrenos • 58, 82, 87, 97, 106
— Bey • 93, 114, 115
— Gazi • 95
—oğulları • 22, 154
Evreşe • 77
Ezinepazarı • 76

F

Fakîh • 23
Fakı bk. Fakîh
Faliero, Vendikli • 59
Farsça • 155
Fâtih bk. Mehmed II.
Fâtih Kanunnâmesi • 191
Fâtih Sultan Mehmed bk. Mehmed II.
Fatma (Bayezid II.'nin kızı) • 125
Fatma (Osman bey kızı) • 42
Fazlullah Paşa • 153
Fenârîzâde Hasan Paşa • 153
Ferecik (Fire) • 84
Ferzende • 76
Fetret Dönemi • 121, 124, 126, 128
Fırat • 117
— Nehri • 179
— vadisi • 174, 178
Filibe • 82, 83, 106, 108
Filokren • 48
Firuz Bey • 114
— oğlu Mehmed Bey • 154
Floransa • 106
— Konsili • 146
— ticareti • 190
Foça • 68, 82, 125
Francesco Berlinghieri • 195
Fransa • 183
Frederik II. • 181
Frenk (Katalan) • 102
Frenkler (Latinler) • 166
Frenkyazısı Savaşı • 111
Friedrich III. (İmparator) • 167
Friuli • 182
Fusûsü'l-hikem • 64

G

Galata (Ceneviz Kolonisi) • 58, 195
— Cenevizlileri • 184
Garibnâme (Aşık Paşa) • 19
Garip • 21
Gayri-müslimler • 21
Gazâ • 21, 23, 28
—-akın birlikleri • 23
— akınları • 17

— ideolojisi • 107
— siyaseti • 193
Gazan Han • 20, 26, 36
Gazânâme • 99, 101, 102, 103, 104, 105, 108
Gazi • 23
— Abdurrahman • 40, 46, 49, 50
— Evrenos • 70, 84, 93, 108
— Fâzıl • 56, 58
— Hudâvendigâr bk. Murad I.
— Hünkâr bk. Murad I.
Gaziyân • 22
Gazzâlî • 194
Gebze • 46, 77, 190
Gedik Ahmed Paşa • 175, 176, 179, 183, 186
Gedikli • 77
Gediz Şaphanesi • 95
Gelibolu • 49, 57, 58, 60, 61, 64, 67, 68, 74, 77, 84, 86, 87, 90, 91, 94, 107, 108, 115, 126, 133, 134, 135, 136, 138, 140, 141, 149, 152, 163, 180
— Boğazı • 84
— Kalesi • 49
— Tekfuru Asen • 57
— yarımadası • 58
Gentile Bellini • 195
Geographia • 195
Georg Balşić • 89
Georgios Trapezuntios • 188, 192, 194
Georg Vulković (Vılk-oğlu) • 139, 160
Gerger • 174
Germiyan • 29, 45, 49, 112, 123, 126, 136
— saldırıları • 31
— oğlu • 25, 176
— oğlu Yâkub II. Bey • 112
— oğlu Süleyman • 95, 111
Germiyanoğulları • 52, 125, 136
Gevele (Kavalla) Hisarı • 175
Gevherhan (Mehmed II. kızı) • 196
Geyhatu Han • 32
Geyikli Baba • 73, 74
Geyve • 38, 39, 40, 46, 49, 50, 76
Gilyos bk. Kilyos
Gıyâseddin Mehmed • 62
Gin Zenebissi • 160
Giustiniani-Longo • 166
Gorigos • 176
— Kalesi • 177
Göçözü • 17
Göde Ahmed • 196
Gökalp (Osman'ın dedesi) • 19, 20, 28
Göl-Flanoz bk. Gölpazarı
Gölbaşı (Zabiak) • 182
Göller Bölgesi • 96, 189
Gölpazarı • 30, 39
Gölyazı (Galyas) • 53
Görece tepesi • 56
Göynük • 30, 51, 74, 76
— suyu • 30
— tekfuru • 31
Grandomestikos bk. Kir Luka
Gregor • 145
Gregoras, Villani • 51, 68, 70
Grek • 70
Greko-Latin skolastiği • 64
Gülşehri bk. Yaraşlı
Gümüşlükubbe • 42
Gündoğdu • 20
Gündüz Alp • 19, 20, 37, 45, 51
Gün Han • 18, 19
Günyüzü • 27
Gülçiçek Hatun • 111

Gülek • 176
Gülnas • 138
Gümülcine (Komotini) • 93, 97, 106
Gümülüoğulları • 154
Gümüşhane • 179
Gümüşhisar (Lipljang) • 104
Güney Arnavutluk • 98, 101, 147, 160
Güney İtalya • 183
Gürcistan • 179
Gürcüler • 169
Güvercinlik • 140, 169
__ Kalesi • 139, 181
Güzelhisar • 117

H

Hacı Bayrâm-ı Velî • 155
Hacı Hızır vakfı • 77
Hacı İlbeğ • 52, 70, 82, 87, 88
Hacı İvaz Paşa • 136, 152, 153
Hacı Paşa (Vezir) • 72, 76
Haçlı • 65, 66, 84, 86, 113, 163, 169
__ donanması • 82, 161, 165, 176, 177
__ kuvveti • 67
__ Ordusu • 69, 85, 115, 148, 159, 161
__ ruhu • 183
__ seferi • 63, 68, 83, 89, 90, 115, 126, 146, 149, 160, 167, 168, 169, 170, 171, 180
__ tehlikesi • 174
Hadım Süleyman Paşa • 181, 185
Haliç • 167
Halil (Osman Bey oğlu) • 81, 83
Halil Bey • 67, 68, 70, 76, 138
Halil Paşa • 149, 150, 164
Halizônlar • 34
Hamîd • 112
Hamîd-ili • 95, 99, 126, 134, 137, 140, 144, 145, 163
__ Beyi İlyas • 95
Hamîdoğlu • 25, 95, 96, 138
__ Hüseyin • 96
Hamid (Osman bey oğlu) • 42
Hamza Bey • 138, 168
Han • 28
Hariupolus bk. Hayrabolu
Harmankaya • 23, 30
__-Göl bölgesi • 29
Harmanköy bk. Harmankaya
Has Murad • 178
Hasan Alp • 21, 22
Hasan-ı Büzürg • 48
Hasan Samsunî • 193
Hatibzâde Tâceddin İbrâhim • 154
Hatun (Sultan) • 76, 81, 100, 111
Hatunsuyu köyü • 77
Havâle Kalesi • 181
Haypsu bk. Absu
Hayrabolu • 61
Hayreddin Paşa • 106
Heraklea (Ereğli) • 60
Herat • 141
Hereke • 49
Hersek • 33
Hersek dili • 50
Hesychasm bk. Palamizm
Hexamilia (Kerme) • 151
Hexamilion (Kerme) Hisarı • 137, 171
Hırala • 77
Hıristiyan • 107
Hırvatistan • 139, 154
Hızır Bey • 154, 194
Hiéron (Yoros) • 37, 60
__ Kalesi • 59
Hieros/Hieron bk. Hiéron (Yoros)
Hindistan ticareti • 190

Hoca veya Koca Mehmed Paşa • 153
Hocazâde Muslihuddin • 193, 194, 196
Hommage bk. Commendatio
Hoşkadem (Sultan) • 174
Hudâvendigâr • 76, 81
— Camii • 108
— Meşhedi • 105
Hunyadi Yanoş • 146, 159, 162
Hutbe • 29
Hünkârçayırı • 190
Hüsâmeddin Çoban • 19, 32
Hüseyin Baykara • 179
Hüseyin Hüsâmeddin • 71
Hypsela Kalesi bk. İpsala (İpsili) Kalesi
Hypsu bk. Absu

I

Ilgın • 175
Ilıca • 17
Imber, C. • 32
Innocent V. • 68
Ioannes (VII) • 113
Ioannes Palaiologos V. • 55, 56, 62, 65, 67, 68, 82, 85, 87, 92, 94, 114
Ioannes Vatatzes III. (Laskaris imparatoru) • 15, 16
Iorga (Jorga) • 166
Isparta • 96
Istıranca • 85
Iustinian • 195

İ

İbn Battûta • 15, 48, 73
İbn Fazlullah el-Ömerî • 49
İbn Kemal • 192
İbn Rüşd • 194, 196
İbn Tagrîberdî • 152
İbrâhim • 76, 105
İbrâhim Bey (Orhan Bey oğlu) • 42
İbrâhim (Osman Gazi oğlu) • 81, 83
İbrâil (Braila) • 185
İç Anadolu • 24, 62
İç-il • 175, 178, 179
İdrîs • 81
İdrîs-i Bitlisî • 51, 84, 91, 93, 98
İhtiman • 83, 85
İkizce • 27
İl-yurtluk • 28
İlbasan Kalesi • 172
İldutan • 88
İlhanlı • 25, 27, 29, 116
— Devleti • 25
— sikkeleri • 71
İlk sikke • 71
İllik bk. Dârülislâm
İmroz • 168, 180
İnaloğlu • 176
İncügez • 84
İnebahtı (Lepanto) • 182, 183
İnegöl • 22, 39, 73
— ovası • 26
— Rumları • 26, 27
— tekfuru • 30
İngiliz • 69
İnönü • 17, 22, 27
İpek yolu • 62
İpsala • 69, 70
İpsili Kalesi • 138
İran • 29, 36, 193, 194
— İpek yolu • 100
— Moğolları • 32, 198
Îsâ • 74, 75, 121
Îsâ (Evrenosoğlu) • 154, 169
Îsâ Çelebi • 117, 123
İsaiya • 88
İsakça • 186

İsfendiyar • 95, 100
İsfendiyar Bey • 127, 135, 136, 137
İsfendiyaroğlu • 176
— Kızıl Ahmed Bey • 176
İshak Bey • 143, 154, 173, 174, 175
İshak Bey oğlu İsâ Bey • 145
İshak Fakih-Yahşi Fakih • 38
İshak Paşa • 153, 163, 175, 180
İshak (Süleyman Paşa oğlu) • 76
İskender Bey • 147, 151, 160, 171, 175
İskender, Kara Yusuf oğlu • 128
İskender, Makedonyalı • 190
İskenderiye bk. İşkodra
İslâmî gazâ • 21
İslâmî gelenek • 29
İslâmlaşma hareketi • 74
İsmâil Bey • 74, 76, 168
İsonso (Aksu) Irmağı • 182
İstanbul • 27, 35, 37, 38, 39, 40, 46, 48, 51, 52, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 71, 74, 82, 84, 85, 86, 89, 90, 91, 92, 94, 105, 114, 115, 116, 117, 127, 129, 136, 138, 146, 149, 150, 160, 161, 162, 164, 166, 172, 175, 177, 178, 179, 180, 182, 186, 187, 188, 189, 190, 193, 194, 195
— Boğazı • 36, 37, 135
— kuşatması • 113, 163, 165
— limanı • 94
— fethi • 163, 166, 167, 168, 184, 190
İstanoz • 99
İstimâlet • 21, 66
İşkodra (İskenderiye) • 89, 101, 139, 143, 181, 182
İştip (Stib) • 98
İtalya • 86, 102, 146, 167, 183, 195
İtalyanlar • 70, 189
İtburnu köyü • 17
İ'tikadnâme • 194
İvan (Yuvan) Kastriota • 142
İzdin (Zitun) • 172
İzladi • 146
— Geçidi • 147
— Savaşı • 154
İzmir • 55, 89, 122, 125, 133, 136, 138, 177
— kuşatması • 122
İzmir Beyi Cüneyd • 138
İzmiroğlu Cüneyd Bey bk. Cüneyd
İzmit • 40, 50, 51, 52, 61, 67, 68, 76
— Fethi • 50, 76, 81
— Kalesi • 34
— kuşatması • 50
İznik • 15, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 45, 46, 48, 50, 64, 66, 72, 75, 76, 78, 83, 87, 107, 136, 137
— fethi • 48
— Kuşatması • 31, 32, 35, 37, 40, 45
İznikmid bk. İzmit
İznikmud bk. İzmit
İzzeddin Keykâvus II. bk. Keykâvus, İzzeddin

J

Jacobs, E. • 195
Janaki Torzello • 146
Jovan Uglyeşa • 87
Jupan • 89

K

Kabakia bk. Geyve
Kabakluca/Koubouklia bk. Leblebüci Hisarı

Kadı Burhâneddin • 18, 99, 100, 111, 112, 113, 115
Kadırga Limanı Tersanesi • 172
Kâhta • 115
Kalamastorya • 53
Kalecik • 135
Kallipolis bk. Gelibolu
Kalothetos, Leo • 66, 68
Kaloyan • 50
Kandıra • 49, 51
Kantakuzenos Ioannes V • 47, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 58, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67
Kapaklı bk. Kıyaklı
Kapıdağı (Kyzikos) • 35, 47, 53, 56, 59
Kapıkulu sipahileri • 93
Kapitülasyon • 60
Kapulu-Derbend • 85
Kara Balaban • 93
Kara Devletşah • 122
Kara Mürsel • 51
Kara-Tatarlar • 133
Kara Timurtaş • 85, 95, 97
bk. Taştimur
Kara Yûsuf • 116, 128
Karaağaç • 96
Karaahî • 77
Karabağ • 141
Karabiga (Pègai) • 35, 47, 57, 87
Karabük • 24
Karaca Bey • 149
Karacadağ • 15, 16
Karacahisar • 16, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 39, 40, 41, 45, 46, 51
— fethi • 27
— kuşatması • 25
— tekfuru • 24, 27
Karacaşehir • 27, 28
Karaçepüş (Katoikia) • 38, 39, 40, 41, 46, 49
— Hisarı • 22, 38
— Kalesi • 39, 40, 41
Karadeniz • 20, 59, 84, 138, 164, 168, 170, 177, 180, 184, 185, 186
Karadin bk. Karatigin
Karaevli (Türkmen Kabilesi) • 19
Karaferye • 108
Karahisar • 25, 145, 147, 178
Karakoyunlu • 128, 141
— İskender • 144
Karaman • 25, 62, 83, 96, 127, 136, 148, 172, 176, 180
— seferi • 96, 98, 106
— sorunu • 187
— ülkesi • 144
Karaman Bey • 127
Karaman Beyi Mehmed • 125
Karaman beyleri • 161
Karaman-ili • 146, 173, 176, 179
Karamânî Mehmed Paşa • 20, 189, 191
Karamanlılar • 123, 125, 126, 137, 140, 147, 148, 151
Karamanoğlu • 62, 83, 95, 96, 99, 100, 103, 111, 112, 113, 115, 126, 134, 137, 140, 144, 145, 146, 159, 160, 163, 164, 174, 175, 176, 179
— Alâeddin Ali Bey • 83, 95, 99, 111, 112, 115
— İbrâhim Bey • 137, 144, 145, 146, 148, 173
— Îsâ Bey • 145, 146
— Kasım Bey • 176, 177, 178, 179
— Mehmed Bey • 173
— Pîr Ahmed • 176
Karamanoğulları • 140, 173, 174, 175, 177
Karanbük bk. Karabük
Karatigin • 39, 40, 46

Karayülük • 144
Karesi • 52, 67, 68
— Beyi Demirhan • 47, 52
—oğulları • 53, 61
— seferi • 53
Karı-Yaya • 77
Karinâbâd • 85, 114
Karin-ovası • 85
Kartalköyü • 77
Kasım (Bayezid I. oğlu) • 117, 125
Kasım (Orhan Bey oğlu) • 71
Kasım Bey • 81, 121, 130, 135
Kasım Paşa • 154
Kassabzâde Mahmud Bey • 159, 161
Kassandra • 138
Kastamonu • 19, 21, 25, 29, 32, 33, 34, 36, 38, 95, 99, 100, 112, 127, 161, 189
— Beyi • 76
— emîri • 29
—lu İsfendiyar • 123
Katalan • 60
— korsanları • 171
Katoikia bk. Karaçepüş
Katoliklik • 66, 75
Kavala (Hristopolis) • 55, 63, 88, 97
Kavala Şahin • 101, 102, 103, 114
Kayaalp • 20
Kayı (Kayıg) boyu • 18, 19
— damgası • 18
Kayı-ili • 18
Kayık Alp • 20
Kayseri • 144, 173
Kefalonya • 183
Kefalya Şahin • 101
Kefe • 136, 181, 184, 185, 186
— Cenevizlileri • 185
Kemer • 53, 57
— Limanı • 57, 58
Kerîmüddin Aksarâyî • 32
Kerme • 162
Kestel • 37
Keşan (Kisson) • 58, 61
— hisarı • 70
— Kalesi • 82
Keykâvus, İzzeddin • 25, 32
Kıbrıs • 89, 176, 177
— kralı • 65
— Kralı Janus • 140
— Kralı Pierre • 83
Kırım • 155
— Hanı Hacı Giray I. • 184
— Hanlığı • 185
Kırkkilise • 85
— kalesi • 89
Kırklareli • 85
Kırşehir • 112
Kıpçak • 20
Kırım • 32
Kıyaklı • 42
Kızık köyleri • 38, 77
Kızıl Boğa • 20
Kızıl börk • 21, 72
—lü Türkmenler • 72
Kızılağaç Yenicesi (Elhovo) • 85, 136
Kızılca • 53
Kızılhisar • 35
Kızkulesi • 68
Kiçi Morava • 104
Kiklat adaları • 126
Kili • 185
Kilitbahir • 172
Kilyos • 53
Kios/Cius (Gemlik) • 39
Kir Luka • 167
Kirişci bk. Mehmed I.
Kirmasti Kalesi • 53
Kite • 37, 38, 76, 92, 93
— Kalesi • 38

Kitros • 114
Klamic • 77
Klarentza • 151
Knez Lazar Hrebeljanović • 96, 102
Kocacık Hisarı • 151
Koca Dâvud Paşa • 177
Kocaeli • 40, 45, 47, 48, 49, 77, 136
Kocasu bk. Ulubat suyu
Konstantin • 88, 91, 160
Konstantin Deyanović • 103
Kontofre (Katalan) • 47, 49
Konuralp • 22, 33, 40, 41, 46, 49, 50
Konurpa • 40, 49
Konya • 16, 27, 99, 112, 127, 146, 173, 175, 177
— Kalesi • 115
— Kuşatması • 112
Kopa • 187
Korint • 160
Koron • 183
— Kalesi • 170
Korykos • 176
Kosova • 91, 103, 105, 142, 151, 163, 168
— Savaşı • 103, 104, 105, 106, 108, 111, 113, 162
— seferi • 107
Kostantin-ili (Köstendil) • 91
Kostantinopolis Kuşatması bk. İstanbul Kuşatması
Koyulhisar • 176
Koyunhisar • 34, 37, 50
— savaşı • 33
Kozludere • 58
Köklük bk. Balabancık Hisarı
Köprühisar • 31, 35
— tekfuru • 31
Köprülü M. Fuad • 18
Köse Mihal • 22, 23, 29, 39, 41, 45, 46
Köstendil • 103
Kral Marko • 88
Kral Matthias • 181
Kral Tvrtko • 144, 145
Kral Vulkaşin • 87
Kraşova Kalesi • 115
Kritovoulos • 188, 192
Kroulla • 39
Kroya bk. Akçahisar
Kruşevać (Alacahisar) • 96, 98, 139
Kruya bk. Akçahisar
Krytsez (genç efendi, Kirişci) bk. Mehmed I.
Kubadoğlu • 122
Kulaca
— akını • 27
— Hisarı • 26
— fethi • 17
Kul sistemi • 23
Kum-Kalesi • 82
Kurku • 176
Kurtçu Doğan • 164
Kuzey Arnavutluk • 98, 101, 102
Kuzey Bulgaristan • 149
Kuzey Ege • 168
Kuzey Yunanistan • 55
Küçük Mustafa • 136, 137
— Vak'ası • 136
Küçükçekmece • 84
Kütahya • 95, 96, 111, 122, 177
Kydenos • 86
Kyzikos bk. Kapıdağı

L

Lab vadisi • 168
Ladislas (Macar Kralı) • 147, 149
Lala • 81

Lala Şahin • 67, 69, 70, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 91, 93, 101, 106
Lampsakos bk. Lapseki
Lapseki • 53, 56, 57, 59, 69, 76, 82, 87, 141
Lârende • 146, 175, 179
Laskaris • 15, 16
Latin • 75, 166
— devletleri • 89
— kilisesi • 167
Lazar • 98, 103, 104, 105, 112, 168, 169
Lazareviç, Stefan • 105, 112, 139, 147
Leblebüci Hisarı • 38, 39
Lefke • 23, 38, 39
— Seferi • 45
— tekfuru • 38
Leh askerleri • 185
Leka • 98
Lemerle, P. • 49, 57
Léon Mouzalôn • 34
Leş • 182
Leukai bk. Lefke
Levant • 89
Limni • 134, 168, 180, 182
Lopadion • 35, 37, 47
— Kalesi • 53
Loredano, Pietro • 126, 138
Louis (Macar Kralı) • 90, 96, 102
Lowry, H. • 72
Lucanio dal Vermeda • 60
Lukas Notaras bk. Kir Luka
Luludia bk. Nilüfer (Lülüfer) Hatun
Luluva • 177
— Kalesi • 176
Lüle-Burgaz • 70
— Kalesi • 82
Lülüfer bk. Nilüfer

M

M. Fuad Köprülü bk. Köprülü
Macaristan • 63, 89, 104, 115, 128, 136, 139, 145, 146, 153, 154, 160, 171, 172, 175, 179, 180, 181, 183
— seferi • 156
Macarlar • 86, 91, 102, 114, 115, 138, 139, 140, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 160, 161, 164, 165, 168, 169, 170, 171, 172, 180, 181
Mahmud • 130, 191
Mahmûd (Mehmed I. oğlu) • 129
Mahmud Çelebi (Mehmed II. oğlu) • 134
Mahmud Paşa • 169, 170, 172, 178, 179
Maina bk. Mayna
Makedonya • 63, 86, 88, 97, 127, 171
Makedonyalı İskender • 190
Malatya • 115, 140
Mal Hatun (Şeyh Ede-Balı kızı) • 42
Malkara • 58, 61, 76, 77, 84, 106, 108
Mamak (Kırım Hanı) • 185
Manastır • 97
Manisa • 150, 159, 161, 162, 163, 175, 195
— şap madenleri • 135
Manuel Palaiologos II. • 88, 90, 100, 101, 112, 113, 114, 116, 124, 125, 129, 134
Mantua • 169
— Kongresi • 170
Mara Sultan • 147
Mareşal Boucicaut • 115
Maria Despina • 112
Marmara • 51, 58, 59, 69, 138

— Ereğlisi • 60
Marmaracık • 37
Maronia • 93
Marulya • 93
Matrega'yı (Tamatarhan) • 187
Mattheos • 55, 62, 65, 66
Matthias Corvin (Macar Kralı) • 170, 173
Mayna • 182
Meandre (B. Menderes) • 34
Megalkhora bk. Malkara
Mehadiye Kalesi • 115
Mehmed I. • 18, 117, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 133, 134, 135, 152, 153
Mehmed (Bayezid I. oğlu) • 121, 122, 125
Mehmed Bey (Karamanlı) • 137, 148
Mehmed II. • 149, 150, 151, 152, 154, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 177, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 194, 195, 196
Mehmed Çelebi bk. Mehmet I.
Mekece • 38, 39, 75, 78
— Vakfiyesi • 41, 42, 71
Mèlangeia • 39
Melek Masur • 32
Melik (Osman bey oğlu) • 42
Melik Bey (Asen oğlu) • 57
Melik Nâsır • 25, 76
Memlük • 25, 83, 100, 115, 129, 140, 141, 174, 175
— sultanı • 126
Memnon Tocco • 143
Menâkıbnâme • 122, 123
Mengli Giray Han • 185, 186
Mengüp • 185
— Kalesi • 186
Menteşe • 112, 150
— beyi • 49
— ili • 163
—oğulları • 95, 125, 134, 138
Meriç • 55, 88, 147
— Nehri • 82, 84
— Savaşı • 67, 89
— Vadisi • 70, 83, 87
Meryem • 74, 75
Merzifon • 156
— bölgesi • 113
el-Mesâlik • 52
Mesembria (Misivri) • 85
Mesih Paşa (Vezir) • 183
Mesothynia • 36, 47, 49, 51
Mesud II. • 29, 32
Metabole bk. Akhisar
Mevlânâ Hamza • 145
Mevleviyye • 155
Meynan • 177, 179
Mezid Bey • 122, 146
Mezières, Philippe de • 69, 105
Mısır • 83, 95, 102, 117, 174
— Sultanı Berkuk • 100, 102
— Sultanı Hoşkadem • 173
Midilli • 168, 171, 172, 177
— adası • 125
— seferi • 170
Migalkara bk. Malkara
Mihail Angelović • 169
Mihal • 30
Mihalıç • 148
— ovası • 159
Mihalic • 53
Mihaloğlu • 22, 137, 185, 191
— Ali Bey • 181
— Mehmed Bey • 136, 154
Milano • 183
Millet Kütüphanesi • 193

Miloš Kobilović • 104, 106
Mircea • 115, 123, 124, 128
Mîr Süleyman Alp • 20
Misini • 70
— Kalesi • 82
Modon • 183
— Kalesi • 170
Moğol • 16, 17, 20, 22, 23, 24, 25, 29, 32, 33, 36, 68, 74, 83, 133, 191
— toplumu • 23
Mokan (Meynan) Hisarı • 176
Molla Abdülkadir • 193
Molla Gürânî • 155, 191, 193, 194
Molla Hayreddin • 193
Molla Hüsrev • 194
Molla İlyas • 193
Molla Yegân • 194
Mora • 89, 114, 137, 154, 165, 169, 170, 171, 172, 177, 180, 182, 183
— adası • 126
— Despotluğu • 125
— Despotu • 143, 151, 160
— Seferi • 151, 170
Morava
— nehri • 96
— vadisi • 98, 168
Morosini, S. • 141
Moskof Büyük Knezliği • 185
Mosunopolis Kalesi • 82
Mudurnu • 30, 40, 49, 51
Muhammed b. Kalavun • 25
Muhammediyye • 155
Muhyiddin İbnü'l-Arabî • 64, 75
Murad I. • 45, 51, 54, 72, 74, 76, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 111, 117, 124, 130, 145
— Camii • 108
Murad II. • 18, 117, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 159, 160, 161, 162, 163
Mûsâ Çelebi • 117, 121, 122, 123, 124, 125
Mustafa (Evrenosoğlu) • 154
Mustafa (Bayezid I. oğlu) • 117, 121, 126, 127, 128, 129, 130, 133, 135, 136
Mustafa Çelebi • 134, 196
Muzafferüddin Yavlak Arslan • 32

N

Nakşa Adası • 126
Napoli • 177, 183
— Kralı V. Alfonso • 167, 168
Narlı • 42
Nasuh Bey • 180
Nauplia (Anabolu) Kalesi • 170
Nefise Hatun • 95, 99
Neopatrai • 114
Neşrî • 15, 17, 20, 27, 28, 31, 36, 40, 88, 108, 123, 128
Niccolo Gattilusio • 171
Niğbolu • 113, 115, 151, 154
— Kalesi • 104
— Mücadelesi • 115
Niğde • 175, 179
Nikola Altomanović • 89, 102
Nikomedia (Eis-Nikomedia) bk. İzmit
Nilüfer (Lülüfer) Hatun • 45, 81
Niş • 97, 98, 147
— Fethi • 98
— Kalesi • 98
Nişancı İbrâhim b. Abdullah • 159, 160

Nişancı Karamânî Mehmed Paşa • 189
Novobrdo • 96, 102, 146, 168
Nöker • 22, 23
Nûr Devlet • 186
Nusret Bey • 76

O

Odköklük bk. Köklük
Odunpazarı • 17, 27
Oğuz • 155
— boyları • 18, 20
— geleneği • 19, 155
— Han • 18, 19, 20, 193
— töresi • 20
Oğuznâme • 19, 20
Oklukhisarı • 148, 160
Olcaytu Han • 36
Olivera • 112, 139
Omol • 168, 169
Orhan Bey • 22, 24, 26, 36, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 82, 83, 107, 108, 125, 149, 150, 160, 162, 164, 190
— dönemi • 22
Orhan Gazi bk. Orhan Bey
Orhan, Süleyman oğlu • 129
Orhaneli • 37, 46
Orta Anadolu • 73
— Meselesi • 173
Orta Asya • 117
Orta Sakarya • 29
Ortodoks • 66, 75
Oruc Bey vakfiyesi • 152
Osman Bey (Osman I) • 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 53, 71, 73, 129
— dönemi • 22
Osmancık • 15, 48, 100, 113, 133
Osmaneli bk. Lefke
Osmanlı • 15, 18, 23, 28, 29, 36, 40, 45, 47, 48, 49, 52, 56, 58, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 81, 83, 84, 86, 89, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 100, 104, 106, 107, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 121, 124, 126, 128, 129, 133, 134, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 149, 152, 155, 162, 163, 165, 167, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 181, 185, 186
— aristokrasisi • 22
— Beyliği • 41, 52, 53, 59, 73
— diplomasisi • 94
— donanması • 88, 168
— hâkimiyeti • 128
— hânedanı • 18, 36
— İmparatorluğu • 167
— Karaman Rekabeti • 62
— kaynakları • 29
—-Memlük ilişkisi • 174
— ordusu • 147
— şehzadeleri • 116, 123, 124
— tebaası • 152
—-Venedik savaşı • 138
— yayılışı • 62
Ostrogorski G. • 87
Otlukbeli • 178
— Zaferi • 179
Otranto • 183
— seferleri • 183

Oynaşhisarı bk. Çavdarhisar
Ozguroğlu İsâ Bey • 163

P

Pachymeres, G. • 19, 20, 21, 23, 32, 33, 34, 36, 39, 41
Paflagonya • 21, 36, 38
bk. Kastamonu yöresi
Palaiologos bk. Ioannes Palaiologos
Palamas, Gregory (Selânik Başpiskoposu) • 64, 74, 75
Palamizm • 64, 75
Palapanis bk. Balaban
Palatanéa • 39
Pambucak deresi • 76
Pamukova • 39
Panados • 82
Papa • 63, 151
— II. Pius • 192
— V. Nicolas • 167
— V. Urban • 89
— XI. Gregor • 89
Papalık • 148, 177
Parion • 57
Paris • 105
Paşa Yiğit Bey • 112, 114, 154
— oğlu Turahan Bey • 154
— oğulları • 22
Patrik Gennadios • 194
Patrik Kallistos • 87
Patrik Philotheos • 61, 87
Patriklik • 64
Pazarlı bey • 138
Pazarlı (Osman bey oğlu) • 42
Pazaryeri • 26
Pegae Kalesi • 53, 54, 88
Pègai bk. Karabiga
Pelekanon • 45, 46, 47, 59, 77
— Savaşı • 47
— Zaferi • 49, 54
Pera • 58, 59, 60, 89, 94, 102
Pergamon • 53
Petras • 151
Pheria (Karaferye) • 65
Philadelphia • 94
Pınarhisar • 85
Pikridion • 92
Pippo • 139
Pîr Ahmed • 173, 174, 175
Pirlepe (Prilep) • 97
Pius II. • 169
Plana • 102
Plotinos • 77
Polunya Hisarı bk. Appolonia Hisarı
Porsuk çayı • 27
Postinpûş • 74, 107
— Baba • 74
Prikonisos Limanı • 68
Prilep • 87
Priştine • 112
Prizren • 87, 89, 96
pronoia bk. timar

R

Radu (Radul) • 138, 171
Raguza • 180
Ravanića • 102
Regensburg • 167
Reşîdüddin • 19
Rila Manastırı • 91
Rilya (Rila) dağı • 91
Roberto Valturio • 195
Rodop • 86
Rodos • 69, 89, 168, 177, 183
— Kalesi • 183
— Şövalyeleri • 65, 125, 168, 176
Roma • 90, 183, 188

— İmparatorluğu • 192
— Kilisesi • 64
Rönesans üslûbu • 195
Rudnik • 96
Rûhî • 74, 166
Rûhî ve Takvimler • 108
Rum • 31, 34, 37, 63, 64, 66, 87, 88, 148, 166, 167, 171, 187
— abdalları • 22
— beylerbeyi Hamza Bey • 133
— (Anadolu) • 152, 176
— köyü • 77
— tekfuru • 29
— vilâyeti • 121
Rum Mehmed Paşa • 177, 187, 191
Rumili • 22, 52, 54, 56, 58, 59, 63, 67, 68, 69, 70, 73, 74, 77, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 103, 106, 107, 111, 113, 116, 117, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 136, 140, 143, 146, 149, 150, 152, 162, 178, 180, 183, 189
— Beylerbeyi Sinan • 142
— Beylerbeyi Dayı Karaca Bey • 151
— Beylerbeyi Şehâbeddin Şahin Paşa • 146
— Hisarı • 163
Rusçuk Kalesi • 128
Rükneddin Kılıcarslan • 32

S

Sa'deddin et-Teftâzânî • 155
Salın-ı Semân • 156
Said-ili • 126
Sakarya • 30, 38, 45
— Adası • 125
— Irmağı • 30
— Nehri • 29, 33
— Seferi • 23, 38, 39
— Vadisi • 33, 39, 40
Sakız • 168
Salone • 114
Saltuk Alp • 21, 22
Samagar aşireti • 83
Samakov • 83, 85, 86
Samandıra • 49
Samsa Çavuş • 30
Samsun • 133
Sapanca • 40, 50
Sarıca • 163
— Bey • 138
— Paşa • 153
Sarıcakaya • 30
Sarıkavak • 17
Sarıkaya • 30
Sarıyar Savaşı • 91
Sarkuk Alp • 20
Saros Körfezi • 82
Saruhan • 49, 68, 77, 95, 97, 112, 123, 133, 150
— Beyi İlyas • 68
—oğlu • 49, 134
Saru Yatı (Osman Gazi'nin kardeşi) • 20, 27
Stratsimir (Bulgar çarı) • 103
Savcı Bey • 92, 105
— İsyanı • 92
Savoy
— Kontu Amadeo VI. • 84
— Kroniği • 84
Savra (Muzakiye) ovası • 98
Saxon • 102
Sazlıdere • 135
— Savaşı • 70
— Vadisi • 82
Segedin • 145, 149

Selânik • 55, 71, 74, 91, 97, 100, 114, 124, 127, 128, 133, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 154, 156, 189
— Başpiskoposu Gregor Palamas • 74
— Fethi • 100
— İşgali • 137
— Kuşatması • 97
— Valisi Manuel • 100
Selçuk iktâ sistemi • 73
Selçuklu • 15, 16, 17, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 51, 108
— Sultanı Alâeddin Keykubad I. • 24, 30
Selçuknâme • 155
Selmas Meydan Muharebesi • 141
Semadirek • 168
Semâniye medresesi • 194
Semendire (Smederovo) • 170, 181
— Seferi • 170
— Kalesi • 98
Semerkand • 121
Serez • 63, 87, 93, 97, 114, 127, 142, 154
— Despotu Jovan Uglyeşa • 86
Severin Kalesi • 128
Sevgendnâme • 148
Sevindik • 17
Seydi Ahmed Kırîmî • 155
Seydi Ali Arabî • 155
Seydikavağı • 76, 77
Seydişehir • 96, 148, 160, 173
Seyitgazi • 27
Seyyid Ebülvefâ • 73
Seyyid Şerîf el-Cürcânî • 155, 194
Sguros • 41
Sıgın Kalesi • 177
Sırbistan • 89, 91, 124, 125, 138, 139, 143, 145, 146, 153, 154, 169, 170, 171
— Seferleri • 108, 167
Sırp • 55, 56, 61, 63, 65, 67, 87, 88, 89, 91, 98, 101, 102, 104, 105, 107, 112, 147, 150, 151, 160, 161, 164, 168, 169, 170, 171
— Despotu Georg Branković bk. Branković
— Despotu Stefan Lazarević bk. Lazarević
— Despotu Vılkoğlu Georg bk. Vılkıoğlu
— İmparatorluğu • 103
— Krallığı • 89
— (Laz) • 86
— Meselesi • 168
— Prensi Lazar bk. Lazar
— Seferi • 99, 168
Sırp Sındığı Savaşı • 88
Sifricehisar • 168, 169
Sigismund (Macar Kralı) • 103, 104, 115, 139, 140, 143, 145
Sikke • 29
Silifke • 173, 179
—-Ermenâk • 176
— Kalesi • 177
Silistre • 104, 127, 154
— Kalesi • 104
Silivri • 136
— Kalesi • 54
Simav • 95
—lılar • 155
Sinan Bey • 153
Sinâneddin el-Fakih • 72, 76
Sinâneddin Paşa • 72
Sinâneddin Yûsuf Paşa • 72
Sinop • 100, 113, 135, 176
Sipâhbed-i diyâr-ı uc • 32

Sirâceddin Halebî • 193
Sitti Hatun • 151, 162
Sivas • 16, 62, 99, 105, 115, 116, 121, 133, 178
— Kalesi • 116
Sivrihisar • 62, 83, 113, 147
Skafida • 84
Slankamen Kalesi • 115
Sofya • 86, 98, 147, 151, 160, 170, 172
Sofya Millî Kütüphanesi • 77
Solozköyü • 78
Sophon • 40
Sorkun • 30
— Rumları • 30
Sozopol • 85, 107
— Hisarı • 84
Söğüt • 15, 16, 17, 19, 26, 27, 29, 31, 33
—-Domanic • 26
Srebrenica • 139
Stefan Duşan bk. Duşan Stefan
Stefano, G. • 195
Stratopedark • 41
Stratsimir • 115
Strumca (Strymon) • 55
Suceava • 186
Suğdak • 186
Sultâniye • 172
Sultanönü • 15, 16, 17, 18, 24, 25, 27, 29, 42
Sultanöyüğü (Eskişehir) • 81
Sultânü'l-a'zam • 71
Sungur Tekin • 20
Suriye • 141
Suriyeli İbn Nazîf • 16
Susmanos bk. Şişman
Sülemiş • 26
— isyanı • 25
Süleyman (Kastamonu Beyi, Kötürüm Bayezid oğlu) • 100
Süleyman (Orhan Bey oğlu) • 45, 76
Süleyman Bey • 113, 123, 124, 180
Süleyman Çelebi • 111, 117, 121, 122, 123, 124, 125
Süleyman Paşa • 25, 50, 51, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 67, 69, 74, 76, 77, 81, 100, 182
Süleyman Şah • 20, 28
Süleymanşehri • 99
Sürmeli-Çukur bk. Aras Vadisi
Süzebolu Hisarı • 84
Svetigrad bk. Kocacık Hisarı
Syphon bk. Sapanca
Szilágyi • 169

Ş

Şah-Budak • 174
Şah Melik Bey • 20, 135
Şahin Bey • 81, 83, 101, 114
Şahmelek Limanı • 57
Şâhruh • 18, 19, 126, 128, 129, 140, 141, 144
Şarabdar İlyas Bey • 137, 140
Şarhöyük • 17, 27
Şehâbeddin Paşa • 148, 149, 150, 161, 162, 163, 165
Şehâbeddin Şahin • 160
Şehâdet Camii • 71, 108
Şehirköy • 77
Şehsuvar Bey • 174, 175
Şehzade Alâeddin • 146
Şehzade Bayezid • 95, 108
Şehzade Murad • 67, 68, 69, 70, 71, 82, 133
Şehzade Mustafa • 175, 177, 178, 179

Şehzade Orhan Çelebi • 164
Şehzade Savcı Bey • 92
Şerefeddin Kırîmî • 155
Şerefeddin Mukbil • 75
Şereflikoçhisar • 16
Şerefullah (Orhan bey oğlu) • 42
Şeyh Bedreddin
ayaklanması • 127
Şeyh Ede-Balı bk. Ede-Balı
Şeyh Şücâeddin Karamânî • 156
Şişman (Bulgar çarı) • 93, 103, 104, 114
Şkoder • 101
Şumnu • 104
Şükrullah • 20

T

Tâceddinoğulları • 113
Tagliamento Irmağı • 182
Tahtalu • 170
Taman • 187
Tanrı • 29
Taraklı Borlu • 137
Taraklı Yenicesi • 29, 30, 51, 76
Târîh-i Âl-i Selçuk • 18, 19
Taronites • 71, 75
Tarsus • 174
Taşan ailesi • 122
Taşanoğulları • 113
Taş-ili • 145, 173, 179
Taşoz • 168
Taştimur • 76
Tatar • 20, 77
— akını • 20
— kuvvetleri • 122
Tavşanlı • 95
Taz Ali bk. Diraz Ali
Tebriz • 29, 90, 99, 176
— ipek yolu • 51
Teftâzânî • 194
Teke • 138
Tekeoğlu, Istanoz Beyi • 95, 99
Tekfurdağı • 58, 61
Tekfurpınarı • 39
Tekirdağ • 69
Télémaia • 34
Temirhan • 52
Tenedos bk. Bozcaada
Tercan • 178
Tesalya • 55, 97, 114
Tevârîh-i Âl-i Osmân • 35, 56, 73, 88
Thebes (Livadia) • 89
Theodore • 54, 114
— Palaiologos • 114
Thomas (Mora despotu) • 169, 170
Thomas, Pierre • 68
Thopia • 98, 101
Tımışvar Kalesi • 115
Tırhala • 154
Tırnova • 104, 114
Timar • 73
Timur • 18, 19, 115, 116, 117, 123, 124, 140, 176
—lular • 128, 144, 155
— tehlikesi • 116
Timur Boğa • 76
Timurtaş • 93, 98, 101, 106
— oğlu Yahşi Bey • 103
Titel Kalesi • 115
Tocco hânedanı • 142, 183
Toccolar • 142
Togaçar isyanı • 25
Tokat • 99, 100, 121, 122, 123, 133, 144, 147, 154, 176, 177, 189
Toktamış • 141
Tophane • 42
Topkapı • 166
Torino Antlaşması • 94
Toros • 175

Torul • 179
Tosya • 135
Trabzon • 126, 174, 176, 179, 189
— imparatoru • 176
— Komnenosları • 186
— Rum İmparatorluğu • 184
— seferi • 168, 171
Trakya • 52, 55, 56, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 74, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 91, 92, 107
— nüfusu • 61
— seferleri • 52
Trepça • 96, 102, 168
Treviso • 192
Trogir • 106
Tsurullos • 82
Tuna • 91, 98, 104, 115, 117, 128, 137, 139, 140, 145, 147, 149, 150, 152, 161, 170, 171, 181
— Bulgaristanı • 114
Tunca • 155
— vadisi • 85
Turahan Bey • 137, 147, 154, 165
Turgut Alp • 21, 22, 33, 46, 73
Turgut-ili • 22, 73
Turkopouloi • 54
Tursun • 53
— Bey • 189
— ([Dursun] Karesi Beyi Demirhan oğlu) • 52
Tuz (Düz)-Pazarı • 49
Tuzla • 53
Tündar bk. Dündar
Türkgölü • 184
Türkmen • 16, 17, 19, 21, 24, 25, 32, 33, 38, 72, 122, 155
— askeri • 72
— beyi • 23, 24, 25, 28, 35, 71, 72, 122, 176
— beylikleri • 83, 112
— boyu • 15
— köyleri • 38
Türkistan • 155
Tvrtko • 103
Tzympe • 55, 56, 57, 58, 60, 63, 77

U

Ucât • 25
Uglyeşa • 88
Uğurlu Mehmed Bey • 196
Ulubat • 35, 37, 38, 53, 135
— Gölü • 135
— Kalesi • 37
— (Lopadion) Köprüsü • 37
— suyu • 53
Ulubey • 51
Ulucami • 117
Uludağ • 38, 73
Umur • 63
— Gazi • 61, 72
Umurca oğlanları • 52
Urban V. • 86
Uzuncabel • 49
Uzun Hasan • 169, 173, 176, 177, 178, 179, 181, 185, 187, 193, 196
Uzunköprü • 156

Ü

Üç Şerefeli Medrese • 156
Üsküdar • 50, 54, 59, 60, 68, 94, 190
Üsküp • 87, 96, 112, 154, 156, 170

V

Vadio, Angelo • 195
Varat (Várad) • 181
Varna • 148, 149, 159, 161
— Meydan Savaşı • 149, 154

— Zaferi • 161
Varsaklar • 179
Vatatzes bk. Ioannes Vatatzes
Veba salgını • 61, 63
Vefâî-Babaî • 23
Velbujd • 91
Venedik • 59, 60, 61, 63, 65, 69, 88, 89, 91, 94, 95, 97, 101, 105, 114, 115, 126, 133, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 146, 148, 162, 164, 165, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 177, 179, 180, 181, 182, 183, 195
— Amirali Pietro Mocenigo • 140
—-Ceneviz Savaşı • 94
— Cumhuriyeti • 167
— donanması • 149, 172, 180
—li Faliero bk. Faliero
— Senatosu • 142, 180
Verguli Kalesi • 82
Vılk-ili • 168
Vılkoğlu • 95, 96, 103, 139, 143, 145, 147
— Branković bk. Vuk Branković
Via Egnatia • 97
Vidin • 115, 139, 154
— Bulgar Çarı Stratsimir bk. Stratsimir
—-Niş • 168
Villani bk. Gregoras Villani
Vira • 84
Viranca-Hisar bk. Kemer
Viyana • 167
Vize • 61, 69, 85
— Kalesi • 89
Vlad Drakul I. • 115, 144, 151, 170
Vlatko Vuković • 101, 105
Vodena • 114
Vostitsa • 180
Vryonis, Speros • 73
Vuk Brankoviç • 112, 114
Vulçıtrin • 96, 168
Vulkaşin • 88, 89

W

Wittek, Paul • 18

Y

Yagellonlar • 185
Yahşi Fakih Menâkıbnâmesi • 108
Yahşilü • 51
Yâkub (Bayezid oğlu) • 104, 105, 112, 134, 142, 185
Yâkub (Murad I. oğlu) • 102, 112
Yâkub I. (Germiyan Beyi) • 52
Yalakâbâd • 76
Yalakdere • 33
— Vadisi • 34
Yalakova • 34, 35, 50, 51
Yalıkapı • 166
Yalomitza • 146
Yalova • 50
Yalvaç • 96
Yanbolu • 85, 104
— Savaşı • 123
Yanko • 146, 147, 148, 151, 154, 159, 162
Yanya • 143
Yarar yoldaş • 22
Yaraşlı • 15
Yarhisar • 22
— tekfuru • 31, 45, 81
Yassıçimen Savaşı • 16
Yavlak Arslan • 32
Yayça (Jaice) • 145
Yayiçe • 172, 181
Yayladağı • 69
Yazıcıoğlu • 18, 19, 102

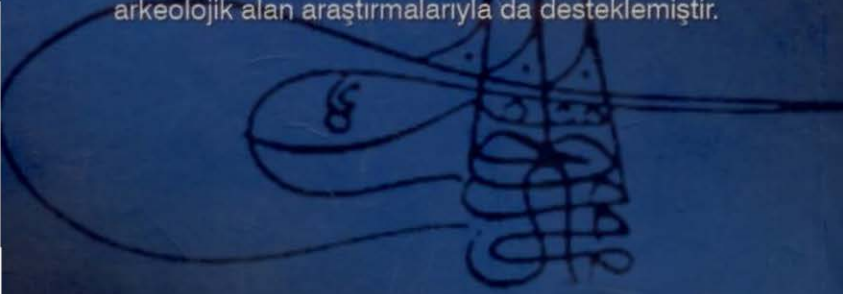
Yazıcızâde • 16
— ailesi • 155
— Mehmed • 155
Yedikule • 186
Yenicami • 156
Yenice-i Karasu • 106
Yenice-i Vardar • 97, 106
Yeniçeri • 162
Yeni-Foça • 180
Yenişehir • 22, 30, 31, 33, 35, 36, 37, 39, 45, 46, 50, 74, 102, 107, 148, 154, 159
Yeni-Yergögü Kalesi • 128
Yergöğü • 140, 150, 151, 163
Yıldırım Bayezid bk. Bayezid Yıldırım
Yoldaşlık • 23
Yoros Kalesi bk. Hier
Yörgüç • 137
Yörük • 97, 106, 107
Yukarı Morava vadisi • 102
Yunanistan • 89, 154
Yurtluk sistemi • 22, 73
Yûsuf • 76, 130
— (Mehmed I. oğlu) • 129
— Çelebi (Mehmed II. oğlu) • 134
Yûsufca Mirza • 177

Z

Zachariadou, E. A. • 32
Zaganos • 161, 163
— Burcu • 164
— Paşa • 148, 149, 150, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166
Zagarcı Yâkub Bey • 186
Zagra • 127
Zanta • 183
Zaplanina • 102
Zealotlar • 55
Zeta • 101, 143
Zeynel • 176
Zeyniyye • 155
Zeyrek Medresesi • 194
Zibin (Hermannstadt/Sibiu) • 145
Zlatića geçidi • 147
Zveçan • 96

Osmanoğulları geniş bir coğrafyada dünya tarihinin en uzun ömürlü ve etkili siyasî teşkilâtlarından birinin kurucusudur. Elinizdeki kitap bu hânedanın hükümranlığı altındaki Osmanlı Devleti'nin tarihine, kuruluş döneminde hüküm sürmüş yedi sultanın biyografileri penceresinden ışık tutmaktadır. Kuruluş döneminin ağırlıklı olarak askerî ve siyasî serüveni bilimsel ve yalın bir anlatımla okuyucuya sunulmaktadır.

Osmanlı tarihi konusunda yaşayan en büyük otorite olan yazar, bir kısmı hiç kullanılmamış kronikler, vakfiyeler gibi erken dönem Osmanlı ve Bizans kaynakları olmak üzere konuyla ilgili Doğulu - Batılı bilgi ve belgeleri titiz şekilde inceleyip eleştirmekle kalmamış, görüşlerini toponimik-topografik ve arkeolojik alan araştırmalarıyla da desteklemiştir.

9 786055 586065
Temel Kültür Dizisi 17